

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

HATAY MİLLET MECLİSİ
(2 Eylül 1938 – 29 Haziran 1939)

Çiğdem DUMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2008

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

HATAY MİLLET MECLİSİ
(2 Eylül 1938 – 29 Haziran 1939)

Çiğdem DUMAN

Danışman: Prof. Dr. Şerife YORULMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2008

ÖNSÖZ

2 Eylül 1938 yılında Hatay Devleti resmen kurulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Hatay Sorunu olarak bilinen dönem Hatay Devleti'nin kurulduğu tarihten itibaren farklı bir boyut kazanmıştır. Bölgede etkin olmaya çalışan Suriye, Fransa ve Türkiye arasında zaman zaman gerginlikler yaşanmıştır.

Oluşturulan Hatay Devleti Millet Meclisi üyelerinin bir kısmı manda döneminde bölgenin anavatana katılımı için çaba göstermişlerdi. Aynı çabayı Hatay Devleti'nin kuruluşuyla beraber meclis içerisinde sürdürerek, bölgenin Anavatana katılımını sağlamak adına önemli adımların atılmasına ön ayak olmuş ve bölgenin 23 Temmuz 1939'da Anavatana katılmasını sağlamışlardır.

Parlamentolar, toplumun aynasıdır. Toplumu oluşturan her grubun temsilcilerini parlamentoda bulmak olanaklıdır. Parlamentoya katılan kişilerin öz geçmişlerinin saptanması, toplumsal grupların parlamentoya yansımaları bakımından oldukça önemlidir. Bu çalışmada da Hatay Millet Meclisi'nde yer alan üyeler tanıtılmaya, meclis üyelerinin bölgenin Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasını kolaylaştıran eylemleri dile getirilmeye çalışılacaktır.

Toplumda siyasal iktidar, parlamento aracılığıyla kullanılır bu nedenle parlamento kurumunun çözümlenmesi, toplumsal ilişkilerinde çözümlenmesine yardımcı olacaktır. Bizim burada yapmak istediğimiz, parlamentonun üye sayısından hareketle parlamentonun toplumsal tabanını araştırmaktır. Bunu yaparken meclis üyelerinin, eğitim durumu, ekonomik koşulları, sosyal tabakalaşma içindeki konumları, gibi etkenlerden hareketle toplumsal kökenleri araştırılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışma, üç yılı aşkın bir çalışmanın ürünüdür. Bu çalışma sürecinde desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bana büyük katkıda bulunan ve yol gösterici olan hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Şerife YORULMAZ' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, hocalarım Prof. Dr. Fevzi DEMİR, Prof. Dr. A.Nükhet ADIYEKE, Yrd. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE, Yrd. Doç. Dr. Efrumiye ERTEKİN, Okutman Mehtap ÇELİK ve Okutman Şekip ALPSOY'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca tezimizin kaynak toplama sürecinde çalışmış bulunduğum Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi ve Kütüphanesi, İskenderun ve Antakya Ticaret ve Sanayi Odaları, Hatay İl Halk Kütüphanesi ve Mersin Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına, Mersin Üniversitesi Basın Yayın Dairesi'nden İhsan BIÇAKÇI' ya yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca bana destek olan ve yardımları ile tezime katkıda bulunan sevgili arkadaşlarım İslamhan CURA, Seyhan BAŞARAN, Hasan KENDİRCİ ve Cafer YALÇIN'a teşekkür ederim. Çalışmam sırasında destek ve tavsiyelerini gördüğüm, Mursaloğlu, Bahadır, Mercan, Oğuz, Reyhanî, Şahin, Tuhanioğlu, Tüleyli ve Huri ailelerine teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca görüşmeler sırasında anılarımı benimle paylaşıp, çalışmamıza birçok veri sağlayan herkese teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte beni yalnız bırakmayan büyük bir sabırla, her zaman yanımda olan sevgili babaannem, annem, babam, kardeşlerim Sevda, Dilber, Tezcan, Mehmet DUMAN ve sevgili nişanlım Ali TURUNÇ'a teşekkürü borç bilirim.

Çiğdem DUMAN

2008

ÖZET

HATAY MİLLET MECLİSİ

(2 EYLÜL 1938–29 HAZİRAN 1939)

Sancak (Hatay) bölgesi Mondros Mütarekesi sonrasında Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bölge 13 Ekim 1921’de Fransa ile imzalanan Ankara İtilafnamesi ile Suriye’nin bir parçası olarak, Fransız “Mandat” yönetimine bırakılmıştır. 1936’da Fransa, Suriye’nin bağımsızlığını tanımış, Sancak üzerindeki yetkilerini de Suriye’ye devretmiştir. Ankara Hükümeti 9 Ekim 1936’da Fransa’ya bir nota vererek İskenderun Sancağı’na da bağımsızlık verilmesini istemiştir. Fransa Suriye’nin toprak bütünlüğünü bozacağı gerekçesiyle Türkiye’nin isteğini geri çevirmiştir. Fransız ve Türk hükümetlerinin isteği üzerine sorun Milletler Cemiyeti’ne götürülmüştür. Yapılan görüşmeler neticesinde, sancağa 27 Ocak 1937’de Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından kabul edilen bir Sancak Statü ve Anayasası hazırlanmıştır.

Sancak Statü ve Anayasası’na göre; Sancak işlerinde bağımsız iken; dışişleri, maliye ve gümrük konularında Suriye’ye bağlı olacaktı. Suriye ile Sancak arasında herhangi bir sınır bulunmayacak; Sancak’ın toprak bütünlüğü, Türkiye ve Fransa’nın garantörlüğü altında olacaktı. Sancağın geleceğini belirlemek üzere bir seçim yapılması kararı alınmıştı. Bu statü, seçimlerin yapılacağı ve halkın kendi parlamentosunu oluşturacağı güne kadar geçerli olacaktı. Böylece seçimlere kadar Sancak, bir anayasaya sahip ve özel statülü bir bölge olarak tanınmış oluyordu.

Seçim Türkiye’nin belirleyici olduğu bir şekilde 13 Ağustos 1938’de yapılmış, Meclis oluşturulmuştur. “*Hatay Millet Meclisi*” üyeleri daha çok Hatay’da yaşayan

cemaatlerin önde gelen ailelerinden seçilmiştir. Meclis 40 üyelidir, üyelerin 22'si Türk, 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap, 2 Ortodoks-Rum Cemaati'ndendir. Meclis ilk toplantısını 2 Eylül 1938 tarihinde yapmış, "*Hatay Cumhuriyeti'nin Kurulduğunu*" ilan etmiştir. Meclis Devlet Reisliğine Tayfur Sökmen'i, Başbakanlığa da Abdurrahman Melek'i seçmiştir. Oluşturulan Hatay Devleti Millet Meclisi üyelerinin bir kısmı manda döneminde bölgenin anavatana katılımı için çaba göstermişlerdi. Aynı çabayı Hatay Devleti'nin kuruluşuyla beraber meclis içerisinde sürdürerek, Türkiye ile birleşmenin önünü açacak oluşumlara önyak olmuşlardır.

1938–1939 yılları arasında yaklaşık bir yıl varlık göstermiş olan meclis, Türkiye'de yürürlükte olan kanunları, Hatay Meclisi'nden aşama aşama geçirerek uygulanmasını sağlamıştır. Kanunların hazırlanması ve uygulanması ile devlete işlerlik kazandırılmasında Türkiye ile sıkı bir işbirliği yapılmıştır. Özellikle Hatay Devleti'nin Suriye ve Fransa'nın etkisinden kurtaracak idari, adli, ekonomik ve diğer konularda yeni düzenlemelere hız verilmiştir.

1939 Martından itibaren Avrupa'da yaşanan olaylar, II.Dünya Savaşı öncesi gerilimin artması, Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma sürecini hızlandırmıştır. Fransa, Türkiye'nin ve Hataylıların isteklerini kabul etmiştir. 23 Haziran 1939'da iki devlet arasında yapılan '*Hatay Mıntıkasının Türkiye'ye İadesine Dair*' Hatay Antlaşması ile Hatay Türkiye'ye katılmıştır. "*Hatay Millet Meclisi*" 29 Haziran 1939'da Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma kararı almış, Hatay Millet Meclisi dağılmıştır. Meclis üyelerinin bir kısmı Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılımıyla beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin dışına çıkmış, bir kısmı gerek yerel ve gerek ulusal siyasette Hatay'ın temsiline öncülük etmiştir.

Çalışmamız “*Hatay Millet Meclisi*” üyelerinin sosyal, siyasal, dinsel ve kültürel özelliklerini tanıtarak, dönem itibariyle söz konusu bölge insanının da yaşamına ilişkin genel bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bölgenin Türkiye’ye katılmasını hızlandıran Hatay Devleti Millet Meclisi’nin faaliyetlerine ilişkin bilgiler verilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sancak, Hatay, Hatay Millet Meclisi, Hatay Parlamentosu, Hatay Parlamentosu Üyeleri, Suriye, Fransa, Türkiye, Milletler Cemiyeti, Seçim.

ABSTRACT
HATAY NATIONAL ASSEMBLY
(SEPTEMBER 02.1938-JUNE 29.1939)

Sancak (Hatay) region was occupied by the French after Mondros Truce. Because of severe National Struggle the region was left for French (Mandate) as part of Syria with Ankara Mutual Agreement signed on October 13,1921 which provided ceasefire with the French. In 1936, France recognized Syria's independency and transferred authority it held over Sancak to Syria.

On October 09, 1936 Turkey sent a Diplomatic Note to France and demanded independence for Iskenderun Sancak. France fejected Turkey's demand for the reason that it would break the territorial integrity of Syria. Upon request of French and Turkish governments, the mater is submitted to League of Nations. As result of negotiations, a regulation law was prepared for sancak on January 27, 1937, which was accepted by of Nations Council.

According to Sancak's regulation and fundamental law, sancak will be bound to Syria in foreig, Financial and customs affairs whereas it will be independent in internal affairs, there wold be no borders between Syria and Sancak, the territorial integrity of Sanck will be under Turkey and France's guarantee it was resolved to hold elections to determine Sancak's future. These regulations shall be valid until elections and the day the people would establish their own parliament. Thus, until the elections, Sancak was recognized as a region which has a Fundamental Law and special regulations.

The elections were made on August 13.1938, Parliament was established in way defined by Turkey. "Hatay Parliament " members were mainly elected from premier

families of community who lived in Hatay. Parliament formed with 40 Members 22 Turkish, 9 Alevi, 5 Armenian, 2 Arab and 2 Greek Orthodox counties. First assembly was held on September 02, 1938 and declared the foundation of “Hatay Parliament”. Parliament elected Tayfur Sökmen as of State and Abdurrahman Melek as Prieminister. In mandate period, Part of members of Hatay State Parliament made efforts to join the region to homelands. Same efforts shown together with the fonundation of Hatay state within the parliament and became initiator for formations that would open the way for joining Turkey.

Parliaments which showed presence for one year between 1938 and 1939, step by vote through Hatay Parliament currant laws of Turkey. Close cooperation with Turkey was made In order to prepare and adopt laws and gain operation to state. New arrangements in AdministratIVe, Judicial, economical and other issues were hastened specially to liberate Hatay State fo France and Syria influence. As of arch 1939 and because of events in Europe being directed towards war, joining process of Hatay to Turkey was accelerated. France accepted Turkey’s and Hatay peoples request. France accepted ‘Hatay’s Joining Turkey according to Hatay Treaty” Regarding the return of Hatay Region to Turkey” made between both countries on June 23, 1939. On June 29, 1939 “ Hatay National Assembly”” made resolution of Hatay’s Joining Republic of Turkey and “Hatay Parliament” thus was dissolved. Part of Hatay Parliament members left Turkey after joining Hatay to Turkey and part were pioneers in representing Hatay in local and international politics.

Aim of our Study is representing the variant social, political, cultural, ethnic, and religious structures of members of parliament who were members of Hatay Parliament. To familiarize the social, political, religions and cultural specifications of

members of ‘ Hatay Parliament’ and to submit general information regarding life of people who lived at that region in that term. Furthermore, information regarding activities of “Hatay National Assembly” which accelerated the joining of the region to Turkey is thus given.

Key Word: Sancak, Hatay, Hatay National Assembly ,Members of Hatay Parliament, Hatay Parliament, Syria, France, Turkey, League of Nations, Elections.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	IX
TABLolar	XVI
KISALTMALAR LİSTESİ	XV
EKLER LİSTESİ.....	XVII
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA İSKENDERUN SANCAĞI.....	8
I.1.Sancağın İşgali	8
I.1.1 30 Mayıs 1926 Fransa-Suriye Antlaşması.....	10
I.2.1936 Fransa – Suriye Ön Antlaşması ve Sancak’a Etkileri.....	12
I.2.1. Milletler Cemiyeti Süreci.....	14
II. BÖLÜM: HATAY DEVLETİ’NİN KURULUŞU VE MİLLET MECLİSİ’NİN	
 OLUŞUMU	16
II.1. Seçim Sistemi ve Seçim Kanunları.....	16
II.1. 1.Birinci Derecede Seçim (Muntehibi Sani Seçimi).....	16
II.1.2. İkinci Derecede Seçmenlerin Yazılması.....	18
II.1.3. İkinci Derecede İntihabat (Meclis Mebuslarının Tayini.....	20
II.2.1.Seçim Yasakları.....	21
II.2.1.I.Seçim Cezaları.....	21

II.3.Seçim Komisyonunun Oluşturulması	24
II.3.1. Seçim Nizamnamesi, Türkiye'nin Nizamnameye Tepkisi....	30
II.4.Seçim Öncesi Alınan Siyasi Tedbirler	32
II.5. Adayların Belirlenmesi.....	35
II.5.1. Milletvekili Adayı Olarak Önerilenler.....	35
II.5.2.Hükümet Üyeliği İçin Önerilenler.....	38
II.6. Seçimde Karşılaşılan Güçlükler.....	40
II.7. Seçim Sonuçları.....	45
II.7.1.Meclisin Açılması.....	45
II.7.1.1. Hükümetin Kuruluşu.....	50
II.7.1.2. Hatay Statü ve Anayasası.....	53
II.7.1.3. Hükümet Programı	55

III. BÖLÜM: HATAY MİLLET MECLİSİ, DEVLET BAŞKANI VE HÜKÜMET ÜYELERİ.....58

III.1. Tayfur Sökmen (Hatay Devleti Cumhurbaşkanı).....	58
III.2. Abdurrahman Melek (Hatay Devleti Başbakanı).....	60
III.3 Hatay Devleti Millet Meclisi Üyeleri	62
III.3.1.Abalı (Abalıoğlu),Ömer Cevat.....	62
III.3.2.Adalı, Hacı Mehmet ,.....	63
III.3.3.Bahadırılı, Bahri.....	65
III.3.4.Baksanuslu(Güner), Hacı Razzuk	66
III.3.5.Balıt, Marsel.....	67

III.3.6.Bereket, Suphi	67
III.3.7.Bilgin, Dr. Vedi.....	69
III.3.8.Cilli, Zeynelabidin	69
III.3.9.Davidyan, Agop	71
III.3.10.Davud (Eskiocak),Hasan Ali	71
III.3.11 Ezer, Samih Azmi	73
III.3.12.Erbayır, A.Hikmet Celal (Ordulu)	73
III.3.13.Fansa, Hacı Mustafa	74
III.3.14 Güçlü, İzzet Zekeriya	74
III.3.15 Güzel, Salih	75.
III.3.16.Huri, Basil	76
III.3.17 İnal, İbrahim	77
III.3.18.Karabacakyan(Karabacakyanalka),Haçadur	78
III.3.19 Karabay, Vedi Münir.....	79
III.3.20 Karsulu(Dönmez), Mehmet Kamil.....	80
III.3.21 Kazancıyan, İsa.....	81
III.3.22 Keşişyan, Mihran	82
III.3.23 Konuralp, Nuri Aydın	82
III.3.24 Kösediyap, Mehmet	83
III.3.25.Kunt, Bekir Sıtkı	83
III.3.26 Mercan, Bostan	84
III.3.27.Mısırlı (Ökten), Ali	85
III.3.28.Mursaloğlu, Abdurrahman.....	86
III.3. 29. Mursaloğlu, Abdullah .Hikmet.....	87

III.3.30.Oğuz, Seydi	88
III.3.31.Oksit (Zirek), Kamil	89
III.3.32.Reyhani, Şeyh Davud... ..	89
III.3.33.Selçuk, Hamdi	90
III.3.34.Süral, Arif Hikmet	91
III.3.35.Şahin, Selim Mahmut	92
III.3.36.Tuhani(Tuhanioğlu), Süleyman.....	93
III.3.37.Tümkiye, Ahmed Celaleddin	95
III.3.38.Tüleyli, Mehmet Sait.....	95
III.3.39.Türkmen, Abdulgani	97
III.3.40 Ülkü, Abbas	98
IV.4. Hükümet Üyeleri.....	99
IV.4.1.Alpar, M.Kemallettin.....	99
IV.4.2.Baki, Cemal.....	100
IV.5.3. Türkmen, Ahmet Faik.....	100
IV.5.4. Yurtman, Cemil Orhan.....	101
IV. BÖLÜM:HATAY MİLLET MECLİSİ'NİN YAPISI.....	103
III.1. Meclisin Siyasi Yapısı.....	103
III.2. Meclisin Etnik ve Dinsel Yapısı.....	109
III.3.Milletvekillerinin Yaş, Eğitim ve Mesleki Durumu.....	116
V.BÖLÜM: HATAY MİLLET MECLİSİ'NİN FAALİYETLERİ.....	121
V.1. Hükümetin Yasama ve Yürütme Yetkisini Kullanması.....	121
V.1.1. İdari Kararlar.....	123

V.1.2. Mali Kararlar.....	135
V.1.3. Eğitimle İlgili Alınan Kararlar.....	143
V.1.4. Adli Kararlar.....	145
V.1.5.Sağlıkla İlgili Alınan Kararlar	148
VI. BÖLÜM: HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI.....	150
VI.1.Türkiye'ye Katılmayı Kolaylaştıran Uygulamalar.....	151
VI. 2. Katılım Sonrası HMM Üyelerinin Durumu.ve Hatay'ın TBMM'de İlk Temsili.....	155
VI.2.1. Katılım Sonrası Gayrimüslim Vekillerin Durumu.....	160
SONUÇ.....	163
BİBLİYOGRAFYA.....	168
EKLER.....	191

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Seçim Komisyonlarında Görevli Olan Cemaat Mümessilleri.....	25
Tablo 2: HMM Üyelerinin Seçim Bölgelerine ve Cemaatlere Göre Dağılımı	109
Tablo 3: Antakya Milletvekillerinin Cemaatlere Göre İsim Listesi.....	110
Tablo 4: İskenderun’da Seçilen Milletvekillerinin Cemaatlere Göre Listesi..	111
Tablo 5: Kırıkhan’da Seçilen Milletvekillerinin Cemaatlere Göre Listesi ...	112
Tablo: 6: HMM Üyelerinin Eğitim Durumu.....	116
Tablo 7: HMM Üyelerinin Dil Açısından Durumu.....	117
Tablo 8: Millet Meclisinin İdari Kadrosu.....	123
Tablo 9: Devlet Riyaset Kadrosu.....	124
Tablo 10:Başvekâlet Kadrosu.....	124
Tablo 11: Dâhiliye Vekâleti Memur	124
Tablo 12 Hariciye Vekâleti Kadrosu.....	125
Tablo 13: Maarif Vekâleti Kadro Cetveli ve Vekâlet Teşkilatı.....	125
Tablo 14: Sıhhat Vekâleti Kadrosu.....	126
Tablo 15: Ziraat Vekâleti Kadrosu.....	126
Tablo 16: Nafia Vekâleti Kadrosu	127

KISALTMALAR LİSTESİ

AAM	Atatürk Araştırma Merkezi
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
<i>a.g.e</i>	:adı geçen eser
<i>a.g.m</i>	:adı geçen makale
<i>a.g.g</i>	adı geçen gazete
BCA.	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	:Bakınız
C	:Cilt
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	:Çeviren
Der.	:Derleyen
DP	:Demokrat Parti
Dr.	:Doktor
HHP	:Hatay Halk Partisi
HMM	:Hatay Millet Meclisi
MC	:Milletler Cemiyeti
Md.	:Madde
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
No	:Numara
s.	:sayfa
ss.	:sayfadan sayfaya
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	:Türk Tarih Kurumu

vd. :ve diğerleri
Yay. :Yayınlayan
Yay. Haz. :Yayına Hazırlayan

EKLER LİSTESİ

EK I. Hatay Devleti Cumhurbaşkanı ve Hatay Devleti Başbakanı

EK. II Hatay Devleti Millet Meclisi Başkanı Abdülgani Türkmen

EK. III. Toplantı Halinde Hatay Millet Meclisi

EK: IV. Hatay Millet Meclisi Binası (1938)

EK: IV. HMM ve Kabine Üyelerinden Bazı Simalar

EK V. HMM Milletvekili Kimlik Örneği

EK VI HMM Seçimleri Öncesinde Ankara Hükümeti ile Fransızlar Arasında Yapılan Görüşmelerde Alınan Kararlar

EK.VII. Hatay Millet Meclisine ve Hatay Hükümetine Seçilmesi Uygun Görülenler İlişkin Bilgilerin Verildiği Liste

GİRİŞ

Hatay Sorunu, Türk-Fransız ilişkilerinde olduğu kadar Atatürk dönemi Türk dış politikasında da önemli bir yer tutar. Sancak olarak anılan Hatay bölgesi, Milli Mücadele sırasında Misak-ı Milli sınırları içine alınmıştı. Ancak bölge, ağır Milli Mücadele şartlarından dolayı Fransa ile ateşkes sağlayan Ankara Antlaşması ile Suriye sınırları içinde kalmıştır.

Ankara Antlaşması ile İskenderun Sancağı'na özel bir statü verilmiştir. Ankara hükümeti, anlaşmaya, Sancak'taki Türk unsurun çıkarlarını koruyacak ve bölgeye muhtariyet verilmesi için zemin hazırlayacak hükümler koydurmuştu. Anlaşmanın 7. maddesine göre; *“İskenderun muntıkası için özel bir idari rejim kurulacaktır. Bu bölgenin Türk Anasırdan olan sakinleri, kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylıklardan yararlanacaklar ve Türkçe serbest olacaktır”*.¹

Ankara Antlaşması ile Sancak, özel bir statüye kavuşturulmuş, ancak Suriye ile birlikte Fransız mandası altına alınmıştır. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nda Ankara Antlaşması ile çizilmiş olan Türkiye-Suriye sınırı aynen kabul edilmiştir. Fransa'nın 1936 Eylül'ünde Suriye'ye bağımsızlık vermesine kadar Türk-Fransız ilişkileri iyi devam etmiştir.²

Fransa, Suriye'den çekilirken Sancak üzerindeki yetkilerini de Suriye'ye devretmiştir. Beklenmedik bu durum karşısında Ankara Hükümeti, 9 Ekim 1936'da Fransa'ya bir nota vererek Suriye de olduğu gibi İskenderun Sancağı'na da bağımsızlık verilmesini istemiştir. Fransa ise Ankara Antlaşması'nda böyle bir husus olmadığını ayrıca

¹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları*, Ankara, 1983, s. 50–52.

² Mehmet, Mursaloğlu, *Atatürk ve Hatay Davası*, Seçil Ofset, 2003.İstanbul., s.26–30.

Suriye'nin toprak bütünlüğünü bozacağı gerekçesiyle Türkiye'nin isteğini geri çevirmiştir.³

Siyasi faaliyetler devam ederken Türkiye diplomatik girişimlerde bulunmuş ve Antakya'da bir başkonsolosluk açmıştır. Diğer taraftan Hatay Sorunu, Fransa ve Türk hükümetlerinin isteği üzerine Milletler Cemiyeti'ne götürülmüştür. Türkiye, Milletler Cemiyeti'nden Sancak'ın kaderi konusunda Türk-Fransız ihtilafı ve Sancak Türklerinin güvenlik sorunlarını olağanüstü bir toplantı ile görüşmesini istemiştir. Konu 14 Aralık 1936'da Milletler Cemiyeti'nde görüşülmeye başlanmış fakat İsveç temsilcisi Sandler'in isteği ile konunun görüşülmesi 1937 yılına bırakılmıştır.⁴

1937 yılında tekrar başlayan görüşmeler sonucunda bir Sancak statü ve anayasası hazırlanmıştır. 27 Ocak 1937'de Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Buna göre; Sancak içişlerinde bağımsız iken; dışişleri, maliye ve gümrük konularında Suriye'ye bağlı olacaktır. Suriye ile Sancak arasında her hangi bir sınır bulunmayacak; Sancak'ın toprak bütünlüğü, Türkiye ve Fransa'nın garantörlüğü altında olacaktır. Sancağın geleceğini belirlemek üzere bir seçim yapılması kararı da alınmıştır. Bu statü, seçimlerin yapılacağı ve halkın kendi parlamentosunu oluşturacağı güne kadar geçerli olacaktır. Böylece seçimlere kadar Sancak, bir anayasaya sahip ve özel statülü bir bölge olarak tanınmış oluyordu.⁵

Sancak'taki olaylar bu şekilde gelişirken, Avrupa'da yeni bir genel savaşın çok yaklaştığını gösteren olaylar yaşanıyordu. Yeni bir dünya savaşı tehlikesinin belirmesi, Fransa'yı, Türk isteklerine karşı daha ılımlı davranmaya sevk etmiş ve iki devlet arasında

³ Mehmet Tekin, *Hatay Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 222–223.

³ Ahmet Faik Türkmen, *Mufassal Hatay Tarihi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1937, s.116–120.

⁵ Tekin, *a.g.e.*, s.222-223.

bir anlaşma yapılarak Türkiye ve Fransa'nın Sancak'a 2.500'er kişilik kuvvet göndermeleri kararlaştırılmıştır. Buna dayanarak 5 Temmuz 1938'de Türk kuvvetleri Sancak'a girmiştir.⁶

Anlaşma gereğince sancakta yeni bir yönetimin oluşturulması için seçim yapılacaktı. Seçim, yapılmış meclis oluşturulmuştu. Meclis, 2 Eylül 1938'de ilk toplantısını Gündüz Sineması'nda yapmış ve "*Hatay Cumhuriyeti'nin Kurulduğunu*" ilan etmiştir. Hatay Millet Meclisi adıyla kendi meclisini kurmuştur. Anayasa da Milletler Cemiyeti belgelerinde '*İskenderun Sancağı*' olarak işlem gören bölgenin adı '*Hatay Devleti*' olarak değiştirilmiştir.⁷

Çalışmamızın konusu olan Hatay Devleti Millet Meclisi bu süreçten itibaren Türkiye ile yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiş birçok karar ve kanuna imza atmıştır. Hatay Millet Meclisi, Hatay Sorunu'nun Türkiye'nin lehine çözülmesi aşamasında önemli adımlar atmıştır. Hatay'ın, Anavatana katılımını hızlandırmaya dönük çaba göstermiş, bölgenin Türkiye'ye katılması yönünde gösterdikleri çaba olumlu sonuç vermiştir. Bölge meclisin oybirliği ile aldığı karar sonrasında 23 Temmuz 1939'da son Fransız birliğinin Hatay'dan çekilmesiyle Türkiye'ye katılmıştır.

Araştırma problemimizin amacı, Hatay Devleti Millet Meclisinin yaptığı çalışmalarla, milletvekillerinin sosyal ve ekonomik profillerinin değerlendirildiği biyografileri ile ele alınmalarıdır. Bir yönüyle çalışmamız parlamento tarihi yazma çabası olarak da düşünülmüştür.

⁶ Serhan, Ada, *Türk-Fransız ilişkilerinde Hatay Sorunu (1918–1939)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2005, s.132.136.

⁷ Tekin, a.g.e.,s.226-227.

Hatay Sorunu'na ilişkin bazı önemli ve aydınlatıcı çalışmalar yapılmıştır. Fakat Hatay Devlet'i Millet Meclisi'nin faaliyetlerini ve üyelerini bire bir konu alan herhangi bir çalışmaya rastlamamıştır.

Çalışmamız, meclis üyelerinin sosyal, siyasal, dinsel ve kültürel özelliklerini tanıtarak dönem itibariyle söz konusu bölge insanının da yaşamına ilişkin genel bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bölgenin Türkiye'ye katılmasını hızlandıran Hatay Devleti Millet Meclisi'nin faaliyetlerine ilişkin bilgiler verilmiş olacaktır. Çalışmamız sırasında aşağıda belirlenmiş olan hipotezlere üzerinde yoğunlaşmıştır.

— Meclis üyelerinin belirlenmesi için yapılan seçimin sonuçları kısmen seçim öncesinde belirlenmiş; Türk vekiller Türkiye'nin istekleri göz önünde bulundurularak seçilmiştir.

—Meclisin dışında seçilen hükümet üyeleri, başbakan ve meclis başkanı seçim öncesinden belirlenmiştir.

— Hatay Devleti Millet Meclis üyeleri arasında yer alanların büyük bir çoğunluğu Manda döneminde Hatay bölgesine gizlice girerek Erginlik Cemiyeti gibi farklı örgütlenmeler yoluyla bölgenin Türkiye'ye katılması adına çaba göstermişlerdir.

—Hatay Devleti Millet Meclisi üyeleri farklı etnik yapılara sahip olmakla birlikte Hatay Devleti'nin Türkiye'ye katılması adına çoğunlukla beraber çalışmışlardır.

—Hatay Devleti Millet Meclisi üyeleri arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmıştır.

—Hatay Devleti Millet Meclisi üyelerinin büyük bir kısmı ait oldukları cemaatin eşraf kesiminden seçilmiştir.

—Meclis, sosyal ve siyasal farklılıkları bir çatı altında birleştiren yapısı itibariyle de bölgenin genel özelliklerini de yansıtmaktadır.

— Hatay'ın Türkiye'ye katılması üzerine HMM üyelerinden bir kısmının ailelerinde bölünmeler, parçalanmalar olmuştur. Ailelerin bir kısmı, başta Suriye olmak üzere Lübnan, Çek Cumhuriyeti gibi farklı ülkelere gitmiştir.

—Söz konusu milletvekillerinin üyesi oldukları ailelerin çok büyük bir kısmının siyasal, sosyal ve ekonomik alanda etkin oldukları gözlemlenmiştir. Hatay Devleti Millet Meclisi üyeleri, bugün de siyasal sosyal ve ekonomik anlamda Hatay'da etkin konumda olan ailelere mensupturlar.

Çalışmamızın temel problematiği olan Hatay Devleti Millet Meclisi 1938–1939 yılları arasında varlık göstermiştir. Çalışmamız da öncelikle bu iki yıllık süreç temel alınmakla birlikte Hatay sorununun tarihsel gelişimine ve Hatay'ın Anavatana katılmasından sonraki sürece de yer verilecektir.

Hatay sorunuyla ilgili bazı çalışmalar yapılmış olmasına rağmen Hatay Millet Meclisi ve bu meclisin faaliyetlerini içeren bir çalışma bulunmamaktadır. Bu durum tez konusunun seçiminde belirleyici olmuştur.

Araştırmamız altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın Birinci Bölümü'nde Hatay Millet Meclisi'nin kurulmasının öncesinde Hatay Sorunu kısaca ele alınmıştır. İkinci Bölüm'de Hatay Millet Meclisi'nin oluşum sürecine, yayınlanan seçim nizamnamesine, oluşturulan Seçim Komisyonu'nun çalışmalarına, seçim dönemi uygulamalarına, adayların belirlenme sürecine ve meclisin açılışına değinilmiştir. Üçüncü Bölüm'de meclis üyelerinin biyografileri üzerinde durulmuştur. Dördüncü Bölüm'de meclis üyeleri ve hükümet üyelerinin sosyal, siyasal, dini, mesleki ve eğitim durumlarıyla ilgili bilgiler değerlendirilmiştir. Beşinci Bölüm'de Hatay Millet Meclisi'nin icra yetkisini kullanma sürecine aldığı karar ve çıkardığı kanunlara değinilmiştir. Altıncı Bölüm'de Hatay'ın

Türkiye'ye katılması ve Hatay Millet Meclisi'nin üyelerinin katılım sonrası durumu değerlendirilmiştir.

Araştırma problemimiz, tarihsel bir dönemi kapsadığı için tarihsel yöntem temel alınmıştır. Konuyla ilgili söz konusu meclisin aldığı kararlar inceleneceğinden doküman analizi yöntemi de kullanılmıştır.

Hatay Parlamentosu ile ilgili çalışmamız sırasında kaynaklara ulaşmak konusunda birçok sorunla karşılaştık. Bunların ilki meclis kayıtlarının kişisel arşivlerde yer alması ve ancak bunların belirli bir kısmına ulaşılmasıdır. İkinci sorun, Hatay'a ait ve daha önce Antakya'da valilik binasının altında yer alan arşivin yanmış olmasıdır. Diğer bir sorun çalışmamızın ana temasını oluşturan meclis üyelerinin bir kısmının varlık vergisi v.s. nedenlerle yurt dışına göç etmiş olmalarıdır. Meclis üyelerinin bir kısmının soyadının olmaması, ailelerine ulaşmamızda bizi zorlamıştır. Başka bir sıkıntıda kullanılan kişi adları ile meclis üyelerinin nüfus idaresindeki kayıtları arasında çoğunlukla farklılıkların olmasıdır. Bu durumda biyografilerin oluşturulması sürecinde zorlanmamıza neden olmuştur.

Veri toplama teknikleri olarak arşiv, sözlü tarih ve kütüphane çalışması temel alınmıştır. Bu aşamada aile arşivlerinden, Hatay ilinin Antakya, İskenderun, Altınözü, Samandağ, Belen, ilçe nüfus müdürlüklerinin kayıtlarından, Hatay Valilik Kütüphanesinden, Antakya ve İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası kayıtlarından, Antakya, İskenderun, Belen Kırıkhan, Altınözü, Harbiye Belediyelerinin arşivlerinden, dönemin gazete ve dergilerinden, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivinden, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden, meclis üyelerinin kendi tuttuğu kayıtlardan, Hatay Devleti Resmi Gazetesinin Osmanlıca ve Türkçe baskılarından ve ilgili literatürden yararlanılmıştır. Bunun dışında birçok araştırma ve inceleme eser de çalışmanın kaynakları arasında yer

almıştır. Son olarak Meclis Üyeleri'nin aileleri, dönemi yaşamış şahıslarla sözlü tarih çalışmaları yapılmıştır. Bu kişilerden bazılarının daha sonra vefat ettiklerini ayrıca belirtmek gerekmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmanın konuya ilişkin literatürde ilk olma özelliği nedeniyle önemli bir boşluğu dolduracağı ve bundan sonraki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İncelenen konu itibarıyla ilk ve tek olmasından dolayı eksiklikleri olabilecek çalışmamız yaklaşık üç yılın ürünüdür.

I. BÖLÜM DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA İSKENDERUN SANCAĞI

I.1.Sancağın İşgali (27 Kasım 1918)

Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'na İngiltere ve Fransa'nın başını çektiği İtilaf kuvvetlerine karşı Almanya'nın yanında yer alarak katılmış ve savaş sonunda yenilmişti. Savaş haline son veren Mondros Ateşkes Antlaşması doğrultusunda, bölge 11 Kasım'dan itibaren İngiliz birliklerince işgal edilmiştir.⁸ Sancak'ın dahil olduğu Filistin ve Suriye'de 22 Ekim 1918'de daha çok İngilizlerin etkin olduğu “*muvakkat askeri idare*” kurulmuştur. Bu idare, işgal altındaki bölgeyi üç kısma ayırmaktaydı. Bu kısımlardan biri olan ve Suriye sahili ile İskenderun Körfezi'nden oluşan Şark mıntıkası Fransız idaresine verildi. Muvakkat askerî idare ilk iş olarak 27 Kasım 1918'de merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Harim (Reyhaniye) ve Belen kazalarını içine alan “*İskenderun Sancağı*”⁹ adı altında müstakil bir idare oluşturmuştur.¹⁰ Bu bölgenin idaresinden Fransızların tayin ettiği Kilikya (Çukurova) ve Suriye Yüksek Komiseri General Gouraud sorumluydu.¹¹

Sancağın yönetim şekli de merkezi Beyrut'ta olan Yüksek Komiserlikçe belirlenecekti. Bu arada müstakil sancakta daha evvel yerleşmiş olan Şerif Hüseyin'in Arap kuvvetleri geri çekilerek, Ermeni gönüllülerden teşkil edilmiş Legion kıtaları yerleştirilmiştir.¹²

⁸ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, (1881–1938), İstanbul, 1980. s. 150

⁹ Osmanlı döneminde İskenderun Sancağı olarak adlandırılan bölge, 1856 Islahat Fermanından sonra mutasarrıflığa dönüştürülen, gerek yerel, gerekse uluslar arası belgelerde “İskenderun Sancağı” ya da kısaca “Sancak” olarak geçen İskenderun – Antakya bölgesine “Hatay” adı 1936 yılında Atatürk tarafından verilmiştir.

¹⁰ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. “İskenderun Sancağı Nasıl Müstakil Olmuştur?”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 İkincikanun 1937, s.3.

¹¹ Hamit Pehlivanlı vd, *Türk Dış Politikasında Hatay (1918–1938)*, Ankara, ASAM, 2001, s.33.

¹² Gotthard Jaeschke, “*İskenderun ve Antakya Halis Türk Yurdudur*” Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Ankara, 1938. s. 246–247; Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Ankara, 1986. s. 11; Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Ankara, 1978. s. 22; Tarık Mümtaz Göztepe,

Bölgeye yerleşmiş gönüllü birlikler, halk üzerinde baskı kurmaya çalışmış ve silahlı mücadeleye girişilmek zorunda kalınmıştı. Milli Mücadele tarihimizde “İlk Kurşun” bu kıtalara karşı atılmıştır.¹³ Bölgenin geleceği Milli Mücadelenin devam ettiği sırada Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşmasına göre belirlenmiştir. Antlaşmasının yedinci maddesine göre, İskenderun Sancağı için özel bir idare sistemi ön görülmüş, ayrıca anlaşma bölgedeki Türklerin kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylığın sağlanması ve Sancak'ta Türkçenin resmi dil, Türk parasının da resmi para birimi olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Anlaşmanın bu maddesi ile öngörülen özel idare, ileride Türkiye'nin Hatay politikasında önemli bir rol oynayacaktır.¹⁴ Ankara Antlaşması'nın koşulları, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 3. maddesinde yer alarak teyit edilmiştir.¹⁵

Fransa'ya bırakılan Sancak bölgesinin de yer aldığı Suriye Mandaterliği, MC tarafından 29 Eylül 1923'te tasdik edilmiş, manda yönetiminin resmen uygulanmasına başlanmıştır. Manda idaresiyle Fransız sömürge yönetimine giren Suriyeliler, Fransızlara baş kaldırmağa da başlamışlardır.¹⁶ Bölgede bu gelişmeler yaşanırken aynı zamanda Lozan Antlaşması'nda hükme bağlandığı üzere Ankara Antlaşması çerçevesinde Türkiye ile Fransa arasında Suriye sınırının tespiti için görüşmeler sürdürülmüştür.

Ocak 1926'da Suriye Meclisi'ndeki Sancak temsilcileri, Sancak'ın doğrudan Fransız Yüksek Komiserliği'ne bağlanmasını, Yüksek Komiser General Gouraud'dan

Hatay Albümü, İstanbul, 1942, s. 10; Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*, Çeviren; Şirin Tekeli, İstanbul, 1994, s. 175.

¹³. Şerife Yorulmaz, 'Kurtuluş Savaşında Dörtüyl ve II. Dönem İstiklal Mahkemesi'n de Dörtüyl Suikastı Davası (1918--1927)', *Tarih ve Toplum*, sayı 174, s.17-24, Kadir Aslan; *Milli Mücadele de Dörtüyl*, Kültür, 1991, Antakya.s.11

¹⁴ Mehmet Gönübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara, 1990, s. 127.

¹⁵ Jaeschke, a.g.m., s. 246.

¹⁶ Jaeschke, a.g.m., s. 248.

istemişlerdir. Bu ortamda Sancak'ta gerçekleştirilen seçimler sonunda oluşan Sancak İdare Meclisi, Mart 1926'da “*Manda*” yönetiminin Sancak'taki temsilcisi Durieux'a, kendisini “*Serbest ve Müstakil İskenderun Devleti*”nin reisi seçtiklerini ifade eden bir teklif götürmüştür. Ancak İskenderun için böyle bir ayrı devlet teşkili manda yönetimine aykırı görüldüğünden bu girişim Fransa tarafından uygun karşılanmadı. Bu girişim Suriye'de özellikle Vataniler (Arap Milliyetçileri) arasında büyük tepkilere neden oldu.

I.1.I. Fransa-Suriye Antlaşması (30 Mayıs 1926)

30 Mayıs 1926'da Türkiye ile Fransa arasında Ankara'da bir “*Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri*” sözleşmesi imzalandı. Bu sözleşme ile Türkiye-Suriye ilişkileri düzenlenirken, sınır çizgisi de belirlenmiştir. Ayrıca bu sözleşme ile Sancak için ön görülmüş olan özel yönetim de teyit edildi. Ancak imzalanan bu sözleşmeye rağmen Türkiye-Suriye sınırının belirlenmesi, bu tarihten dört yıl sonra yani 3 Mayıs 1930'da imzalanacak olan son protokolle tamamlanabilmiştir.¹⁷

Sancak'ta yukarıda ifade edilen gelişmeler olurken diğer taraftan Suriye'de Vataniler (Arap Milliyetçileri) tek bir Suriye Devleti için girişimlerde bulunmuşlardır. Nitekim bu doğrultuda Vataniler, manda yönetimi ile devletler hukuku anlaşmalarını dikkate almaksızın “*Bağımsız Suriye Devleti*” oluşturmak için çaba göstermekte ve 1928 yılında bu yönde talepte bulunmaktaydılar.¹⁸

Bu gelişmeler sırasında “*Arap Milliyetçi Hareketi*” çerçevesinde grev ve gösteriler yapılmakta ve Suriye sürekli olarak siyasi ve sosyal çalkantılar içinde bulunmaktaydı. Bu dönemde Suriye olaylarına ilgisiz gözükten Sancak, genelde sakin bir

¹⁷ Anlaşma için bkz. Soysal, *a.g.e.*, s.s. 380–385.

¹⁸ Jaeschke, *a.g.m.*, s. 249.

görüntü çizmiştir. Bu ortamda çok başarılı olmasa da ileride, Türkler arasında bir birliğin oluşmasına zemin hazırlayacak partileşme çalışmaları yapılmıştır. Bu sırada Türkiye’de gerçekleştirilen devrim hareketleri, Sancak Türkleri arasında da yoğun yankı bulmuş, buna paralel harf ve şapka devrimi Türkler arasında uygulama alanı bulduğu gibi özellikle şapka, Türklerin siyasî ve toplumsal hareketlerinde bir simge haline gelmiştir.¹⁹

Böyle bir ortamda Fransız Manda yönetimi, Sancak’ı güneye doğru genişletme yoluna gitmiştir. Sancak’taki Arap nüfusu çoğalmış, bölgeye başta Ermeniler olmak üzere diğer yabancı unsurlar da yerleştirilmeğe başlanmıştır. Ayrıca Anadolu’dan kaçan Türkiye’deki yeni rejim karşıtları da Sancak’a kabul edilmiştir.²⁰ Bu gelişmeler zamanla bölgedeki dengeleri bozmuş; cemaatler arasındaki siyasi çekişme ve çatışmaları da hızlandırmıştır.

Bu arada Türkiye, 1926 tarihli sözleşme ile tam olarak çözülemeyen sınır sorunuyla ilgili itilâflı konuları, 22 ve 29 Haziran 1929 tarihlerinde Fransa ile Ankara’da imzaladığı protokollerle çözümlenmek istemiştir. Ancak konunun kesin çözümü 3 Şubat 1930’da iki ülke arasında imzalanan “*Türk-Fransız Dostluk, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması*”yla gerçekleştirilebilmişti. Ancak anlaşmanın 1933 yılında yürürlüğe girmesinde Fransa’nın bu antlaşmayı üç yıl geciktirerek bu tarihlerde onaylaması, her iki devletin bu sıralarda barışçı politika gütmesi ile Avrupa’da statükonun korunması yanlısı olmasının etkisi olmuştur. Bu durumun her iki devleti birbirine yakınlaştırmasının yanı sıra özellikle 1933 yılında Almanya’da revizyonist politika yanlısı olan Hitler’in iktidara gelmesi de rol oynamıştır.²¹ 1932 yılında Milletler Cemiyeti’ne giren ve hemen ardından

¹⁹ Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu?*, TTK. Yay., Ankara, 1991, s.19.

²⁰ Bunların başında “Yüzellilikler” yer almıştır.

²¹ Soysal, a.g.m., s. 81. Ayrıca Protokoller için bkz. Ayın Tarihi, Haziran-Temmuz 1929, s. 4651 v.d.; Antlaşma metni için ise bkz. Cengiz Yavuzcan, *Türkiye İle Yabancı Devletler Arasında Hukuki ve Cezai Sahalarda Yapılan Antlaşmalar (1920-1967)*, Ankara, 1967, s. 215.

aktif bir şekilde uluslar arası işbirliğine yönelen Türkiye'nin girişimleriyle 1934'de oluşturulan Balkan Paktı'nı Fransa da desteklemiştir. Diğer taraftan aynı tarihlerde Akdeniz'de bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmış olan İtalya'nın, 1935'te Habeşistan'a saldırması karşısında Türkiye'nin, Fransa ve İngiltere gibi MC yaptırımlarına katılması bu devletlerin Türkiye'ye yaklaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

I.2. Fransa – Suriye Ön Antlaşması ve Sancak'a Etkileri (1936)

1936' ya gelindiğinde uluslar arası ortamda önemli ve kaygı verici gelişmeler yaşanmaya başlamıştı. Bir yıl önce Habeşistan'ı işgal eden İtalya, Akdeniz'de ciddi bir tehdit haline gelmiş, Almanya Hitler'in yönetimi altında Versailles Antlaşmasının olumsuzluklarını yok etmiş; Ren bölgesini silahlandırmaya başlamıştı. Böyle bir ortamda, dikkatini Avrupa'da yoğunlaştırmak isteyen Fransa, zaten geçici olarak üstlendiği Suriye'deki manda yönetimini sona erdireceğini açıkladı. Kendisine karşı düşmanca duygular besleyen bir halkı doğrudan yönetmek yerine, bağımsızlığını vereceği dost Suriye'yle ittifak yapmayı güvenliği açısından daha anlamlı bulunmuştur.

Ayrıca o sırada oluşmuş olan Roma-Berlin ekseninin ortaya çıkardığı tehlike de Fransa'nın Türkiye'ye karşı ilgi ve ihtiyacını arttırmıştır. Oluşan bu olumlu ortamda Fransa, yukarıda ifade edilen Türkiye'nin Sancak'a yönelik girişimlerine karşı çok sert tutum almadığı gibi, 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin ilgili devletlerce kabul edilmesinde de etkili olmuştur. Fransa, Montreux'da Türk tezini destekleyerek, Montreux Sözleşmesi'nin 19. maddesi üzerinde İngiliz ve Sovyet görüşleri doğrultusunda ortaya

çıkan çekişmelerin giderilerek Türkiye lehine bir formül bulunmasında önemli bir rol oynamıştır.²²

Dış olaylarda ortaya çıkan bu gelişmelerin yanı sıra Fransa'da, Nisan-Mayıs 1936 seçimlerinde “*Halk Cephesi*”nin seçimleri kazanması ve arkasından 4 Mayıs'ta Léon Blum liderliğinde komünistlerin dışardan desteklediği sosyalist ve radikallerden oluşan bir hükümetin iktidara gelmesi de Fransız dış politikasını etkilemiştir. Ayrıca, Suriye'de yapılan harcamalar ekonomik durumu giderek zayıflayan Fransa için ciddi bir mali yükü. Nitekim artık manda yönetiminin zamanının geçtiğine inanan Halk Cephesi Hükümeti, aynı zamanda Avrupa'da çıkan yukarıda kısaca değindiğimiz bunalımın da etkisiyle Suriye ve Lübnan'la olan ilişkilerini yeniden düzenleme yoluna gitmiştir. Leon Blum, muhafazakârların ve askerlerin karşı çıkmalarına rağmen sömürgelerine ve manda yönetimi altındaki ülkelere bağımsızlıklarını vermek gerektiğini düşünüyordu.

Bu çerçevede 9 Eylül 1936'da Paris'te, Fransa ile Suriye arasında bir “*Dostluk ve İttifak Antlaşması*” imzalanmıştır. 25 yıllık bir süre için yapılan bu antlaşmaya göre Suriye üç yıl sonra bağımsızlığına kavuşacak ve MC üyeliğine aday olacaktı. Antlaşma Suriye'nin bütünlüğü ilkesine dayanmaktaydı. Antlaşmanın 3. maddesine göre; “*Yüksek Akit Taraflar manda rejiminin sona erdiği gün, Fransa Hükümeti tarafından Suriye ile ilgili olarak ya da bu memleket adına imzalanan bütün, antlaşma, sözleşme ve diğer milletlerarası taahhütlerden doğan hak ve vecibelerini yalnız Suriye Hükümetine devretmek için bütün tedbirleri alacaktır.*” Bu durumda Sancak Türklerinin statüsü tehlikeye girmekteydi. Fransa, Suriye'den çekilirken Sancak'taki hak ve yükümlülüklerini yeni Suriye Hükümeti'ne devredecekti. Ancak bu hükme rağmen Sancak bölgesinin özel

²² Soysal, a.g.m., s. 81-82; Ayrıca Montreux ile ilgili geniş bilgi için bkz. Seha L. Meray-Osman Olcay, *Montreux Boğazlar Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, Ankara, 1976; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914-1990*, Ankara, 1994. s. 343-346

statüsü korunmuştur.²³ Bu antlaşmanın uygulanmaya geçirilmesi Sancak'taki Türkler arasında ve Türkiye'de endişe uyandırmıştır.

Ankara Hükümeti, 9 Ekim 1936'da Fransa Hükümeti'ne Suriye ile yapılan antlaşmanın bir benzerinin Sancak'la da yapılması yönünde bir nota vermiştir. Bu sırada Mustafa Kemal Atatürk, 1 Kasım 1936'da TBMM'de yaptığı konuşmada “*Bu sırada milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük mesele, hakiki sahibi öz Türk olan İskenderun-Antakya ve havalisinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve katıyetle durmaya mecburuz.*”²⁴ diyerek Sancak meselesini gündeme getirmiştir.

Fransız Hükümeti, 10 Kasım'da kendisine iletilen notaya verdiği cevapta, Sancak'a bağımsızlık vermenin Suriye'yi parçalamak demek olacağını ve mandater devlet olarak da buna yetkisi bulunmadığını bildirmişti. Fransa, sorunun MC'ne havalesini teklif etti ve Türkiye de bu teklifi kabul etti. Türkiye ile Fransa arasında bu tartışmalar olurken, bir yandan Türk kamuoyu, öte yandan da İskenderun'daki halk heyecanlanmış ve İskenderun'da halk ile polis arasında çatışmalar yaşanmıştır.²⁵

I.2.I.Milletler Cemiyeti Süreci (1936–1938)

Milletler Cemiyeti soruna 14 Aralık 1936'dan itibaren el koymuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde konsey, 27 Ocak 1937'de Sancak Statü'sünü kabul etmiştir.²⁶ Aynı gün, Türkiye ile Fransa arasında da, Hatay'ın toprak bütünlüğünü ortak garanti altına alan anlaşma imzalanmıştır. Hazırlanan statüye göre İskenderun Sancağı, içişlerinde tamamen

²³ *Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar-*, Editör: Baskın Oran, Cilt.I., İletişim, 2003, s.283.

²⁴ *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre V-İçtimai 2,I.XI.1936,Cilt XIII, Ankara, s.6–7

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. BCA(030.10.223.505.37)

²⁶ BCA(030.10.224.510.12.), BCA(030.10.222.501.4), Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, YKB Yay., İstanbul, 2006,s.591.

bağımsız, dışişlerinde Suriye'ye bağlı, kendine özgü bir anayasa ile idare edilen "*ayrı bir varlık*" (entité distincte) olmuştur Burası Milletler Cemiyeti'nin gözetimi altına alınacak ve bu gözetim bir Fransız yönetici eliyle yürütülecekti.²⁷ Sancak, "*Hatay*" adını alacaktı.²⁸ Ancak bu anayasayı uygulamak konusunda Fransa engeller çıkarmıştı. Anayasanın, 29 Kasım 1937'de yürürlüğe gireceği öngörülmüşken seçim sisteminde baş gösteren görüş ayrılığı, Suriye'nin itirazları, işleri sürüncemede bırakmıştır. Seçim sistemi üzerinde bir anlaşmaya varılarak seçimlerin 15 Temmuz 1938'de yapılmasına karar verilmiştir. Seçim süreci, MC'nin belirlediği esaslar doğrultusunda yapılmıştır. Bundan sonra Sancak'ta, Türkiye'nin de girişimleriyle Hatay Devleti'nin bağımsızlık süreci başlamış ve Hatay Devleti'nin kuruluşu gündeme gelmiştir.

²⁷ Sancak statüsü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BCA(030.10.224.510.11)

²⁸ Sorunun uluslar arası kamuoyunda yeniden tartışılmaya başlaması üzerine, bölgenin Türk kimliğine vurgu yapmak üzere kullanılmaya başlanan "Hatay" ismi, Güneş-Dil Teorisinin en gözde olduğu dönemde, bu teoriyi doğrulamak için ileri sürülmüş gibiydi. Buna göre, Orta Asya'da kurulmuş olan Hatay devletinden gelen Eti-Ata-Hata-Hatay kelimeleri aynı kökten türemiş Türkçe sözcüklerdir. Böylece bir yandan Anadolu uygarlıklarından Hititlerin Türklüğü kanıtlanmış oluyor, diğer yandan da İskenderun – Antakya bölgesinde yaşayanların Türklükleri kesinleşiyordu Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Muştak Mayokan "Tarihten Bir Yaprak: Bir Türk Camiasının Adı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ekim 1936, s.1.

II. BÖLÜM: HATAY DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE MİLLET MECLİSİ'NİN OLUŞUMU

II.1. Seçim Sistemi ve Seçim Kanunları

II.1. I. Birinci Derecede Seçim (Muntehib-i Sani Seçimi)

MC'nin belirlediği esaslar doğrultusunda, seçimde cemaatlerin yazımı sırasında izlenecek yol, uygulanacak yasaklar ve bu yasaklara uymayanlara verilecek cezalar, yayınlanmıştı. Seçim iki dereceli seçim sistemine göre yapılacaktı. Seçim Nizamnamesinin son şeklini almasının ardından, cemaatlere göre kaydedilen seçmenlerin içinden milletvekillerini seçmek üzere ikinci seçmenler seçilecek, üçüncü kademedede ise milletvekili seçimi yapılacaktı. Seçime katılabilmek için özetle; Statükonun 8. ve 12. maddeleri gereğince sancak vatandaşı olmak, 1 Temmuz 1918'den önce doğmuş olmak, erkek olmak, oy verme hakkına engel oluşturacak hukuki engeli ya da sağlık sorunu bulunmamak gerekmektedir. Seçim öncesi yapılacak cemaat sayımı "*Türk Unsuru*", "*Ermeni Unsuru*", "*Alevi Cemaati*", "*Arap Cemaati*", "*Rum Ortodoks Cemaati*", "*Kürt Cemaati*" ve "*Cemaat-i Saire*" olarak gerçekleşecekti.²⁹

Birinci derecede seçmen olan herkesin, bu cemaatlere göre yazılması gerekmektedir. Sancak içerisinde ikamet edenler, 31 Mart 1938 tarihinde oturmuş oldukları adreslere göre belirlenmiş olan en yakın seçim kayıt bürosuna giderek cemaatlerin birine yazılmak durumundaydı. Cemaat sayımları sırasında bazı tatsız olayların yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu olaylar seçim bürolarının kapanmasına neden olmuştur.³⁰ Bunlar üzerinde daha sonra durulacaktır.

²⁹ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 21 Nisan 1938.sayı.3, s.1-16.

³⁰ İskenderun, Reyhanlı, Kırıkhan seçim bürolarında sorunlar sık sık yaşanmıştır.

Sancak dışında ikamet eden Hataylılar, sancaktan ayrılmadan önce oturmuş oldukları yerdeki seçim kayıt bürosuna yazılmak zorundaydı. Bu maddeyle, komisyon, Hatay dışından oy vermeye gelecek kişilerin, geçmişte burada oturup oturmadığını kontrol etmiş olacaktı. Seçim nizamnamesine göre birinci derecede seçmenler seçim kayıt bürosuna geldiğinde; İsim veya baba ismi, doğum yeri, yaş, 31 Mart 1938 tarihinde ikamet edilen yer hakkında beyanda bulunmak zorundaydı, bu açıklamalara dayanarak kişinin yazılacağı cemaat belirlenmiş oluyordu. Yalnız seçim kayıt komisyon başkanı, beyanda bulunan kişiden istediği takdirde seçmenin baskı altında olup olmadığını anlamak için, farklı açıklamalar isteyebilecek, aldığı cevaplara göre kaydı kabul edebilecek veya reddedebilecekti. Bu madde; ileride değinileceği gibi Türk Cemaatince en çok eleştirilen maddeydi. MC yetkililerine göre bu madde kişinin özgürce oy verip vermediğini belirlemek amacıyla konulmuş bir maddeydi.

Komisyon başkanı sahte beyanda bulunduğu şüphe ettiği kişilerin kaydını iptal etme yetkisine de sahipti. Kaydı silinen kişi de yedi gün içinde itiraz edebilecekti. Kayıt sırasında hiç kimse iki kez kayd edilemeyecektir ve kayıt yapıldıktan sonra yapılan itirazların bir geçerliliği yoktu. İtirazlar, itiraz komisyonuna yazılı bir şekilde bildirilmeliydi. Kayıt sırasında kaydedilen her seçmene, seçime katılabilmesi için bir kart verilmiştir.³¹ Bu kart, seçmenlerin birinci derece seçimleri sırasında kullanacakları karttır ve her bir cemaatin kartı ayrı renktedir. Buna göre kartlar, Türkler için kırmızı, Araplar için sarı, Hıristiyanlar için yeşildi. Ancak yaptığımız sözlü tarih görüşmelerinde kartların rengi konusunda uyuşmazlıklar olduğu gözlenmiştir. Belirlenen bu genel koşullara göre seçim süreci sancakta başlamıştır. Dönemin bazı tanıkları seçimin sonuçları konusunun çok iyi algılanmadığını ifade etmektedirler. Sürecinin tam anlamıyla nedenini ve

³¹ Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 21 Nisan 1938.sayı.3, s.1-16.

getirilerinin algılanmadığını ifade etmektedirler.³² Seçim, değişik cemaatler üzerinde farklı etkiler yaratmıştır.³³ Dönemin tanıklarının bir kısmı, değişimin o anda hissedilmediğini, zamanla farkına varıldığını düşünürken, bir kısmı, hızlı bir değişim yaşandığını düşünmektedir. Ortak olan düşünce sürecin herkes için sıkıntılı olduğu ve birçok çelişkinin bir arada yaşandığı yönündedir.³⁴

Belgelere göre seçmenlerin, çok kararsız olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca cemaatlerin sayımı sırasında taşkınlıklar yaşanmış ve özellikle İskenderun, Antakya ve Süveydiye’de (Samandağ) yaşayan gruplar, birbirine karşı düşmanca davranışlar sergilemişlerdir.³⁵

II.1 2.İkinci Derecede Seçmenlerin Yazılması

Cemaat kayıtları, bittikten sonra ikinci derecede seçmenler; köy, mahalle ve kaydedilen cemaatlerin belirtildiği Türkçe, Arapça, Fransızca, listeler halinde ilan edilecekti. Cemaat kayıtlarının bitiminde seçim kayıt komisyonu, sancak geneline her kaza dâhilinde cemaatlerin ikinci dereceden seçmenlerin sayısını ve seçilmesi olası milletvekili adaylarını sunacaktı. Her cemaat için kayıtlı, her yüz seçmen için bir ikinci derecede seçmen bulunacaktı.

³² Görüşme: Şeyh Davud Reyhani “ (...) Plebisit sırasında Türkler çoğunluğuz dediler. Cemiyeti Akvama bilirsın değimli ne olduğunu(...)sorun olarak taşıdılar. Tamam sizi sayalım dediler . Sayım sırasında Türklere kırmızı, Araplara sarı, Hıristiyanlara yeşil kart verildi. Bu kartlar sayımın kolaylaştırılması içindi. Biz aslında ne olduğunu anlamıyorduk. Yazıldık, sonra seçim oldu, hızlıydı her şey(...)”³²

³³ Görüşme: Dubilyo Huri, 25/Haziran/2007.saat:16.00. Antakya “ (...) Saydılar bizi adımızı, yaşımızı, Plebisit yaptılar işte, sordular bize sen kimsin; ne yazılmak istiyorsun? (...) Kartlar evet bende gördüm. Sarı, kırmızı, mavi ya da yeşil tam hatırlamıyorum başka renklerde vardı. Hepimizin ki ayrı ayrıydı. Verdik seçim oldu ve bitti. Yani dedim ya plebisit oldu.”

³⁴ Görüşme: Şeyh Davud Reyhanî “Yahu ne diyeyim aslında hepimiz kardeş gibiydik, ne güzeldi buralar, seçim yapılacak denildi bir birimize düştük,(...)ne yapacağımızı bilemedik (...) babam akrabalarımız dostlarımız Türk tarafını destekliyor bizde destekleyeceğiz dedi. Her gün bir sürü kişi geldi ve sordu ne yapacağız ?(...) ne yapmalıyız. Ama kimse bilmiyordu.(...), yani sordular adımızı, dilimizi, kaç yaşında olduğumuzu. Sonra devlet kuruldu Bize kızanlar oldu ama çoğunluk destek oldu.”

³⁵ BCA (030.10.223.505.37)

Buna göre anayasada belirlenmiş olan her cemaate, toplamı kırk milletvekili olmak üzere milletvekili seçme hakkı verilmekteydi. Seçim Nizamnamesi'ne göre cemaatlerin çıkaracağı milletvekili sayısı en az şöyleydi. 8 Türk Cemaati, 6 Alevi Cemaati, 2 Arap cemaati, 2 Ermeni Cemaati, 1 Rum Ortodoks Cemaati.

Bu aşamadan sonra, ikinci derecede seçmenler belirlenecekti. Nisbi çoğunluğa bağlı olarak seçilen ikinci derece seçmenler, kaza kaza belirlenecekti. İkinci derece seçmen olabilmek için; birinci derecede seçmen olmak ve okuma yazma bilmek gerekmekteydi. İkinci derecede seçmen olmak isteyenler, adaylıklarını bizzat ve mümkün olduğunca birinci derecede seçmen olarak kaydedildikleri sırada belirtecekti. Adaylık başvuruları, birinci derece seçmen kaydının bitimine beş gün kala sona erecekti. Adaylıklarını geri çekmek isteyenler de bu tarihe kadar başvurularını geri alabileceklerdi.

Milletvekili seçimi sırasında aday olanların sayısı seçilecek olanlarla aynı sayıda ise bu adaylar seçilmiş kabul edilecekti. Seçilmiş kabul edilen adaylar ilan edilecek, seçilecek olan diğer adaylar ise halka duyurulacaktı.

Oy pusulaları üzerinde cemaatlere ve kazalara göre belirlenmiş olan aday isimleri yer alacaktı. Her adayın ismi hizasında boş bir hane bulunacaktı. Seçmen istediği adayın karşısında bulunan boş haneyi karalayarak seçimini yapacaktı. Oy pusulalarının üstünde komisyon mührü ve seçmen kısmının numarası yer alacaktı. Seçim sonrasında cemaatlere göre sayılan kişi sayısı ile sandıktan çıkan oy pusulaları birbirinden fazla olursa, fazla oy pusulaları herkesin önünde açılmadan yakılacaktı. Seçime katılan İki adayın, aynı sayıda oy alması durumunda, seçim sonucu kura yoluyla tespit edilecekti.³⁶

Sandıkların açılıp oy sayımının yapılmasının ardından, seçim komisyon başkan yardımcısı, seçim sırasında karşılaşılan olayları ve seçim sonucunu içeren bir rapor

³⁶ Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, İskenderun Sancağı İlk İntihabat Nizamnamesi, 21 Nisan 1938, sayı.3, s.1-16.

hazırlamak ve seçim sonuçlarını nahiye ve belediye merkezlerine ilan etmekle yükümlüydü. Bu sürecin tamamlanmasından sonra meclis milletvekillerinin seçimi için ikinci derece seçimlere geçilecekti.

II.1.III. İkinci Derecede Seçim (Milletvekillerinin Tayini)

Milletvekilliği için, adayların en geç ikinci dereceden seçmen olmak isteyenlerin başvurusunun yapıldığı ikinci güne kadar, adaylıklarını koymaları gerekmektedir. Adayların, ikinci derece seçime katılabilmeleri için 1 Temmuz 1913'ten önce doğmuş ve erkek olmaları gerekmektedir.

Hiçbir aday birden fazla yerde aday olamayacaktı. İkinci derecede seçmenler, kaza merkezlerinde komisyon başkanlarının belirlediği tarih ve saatte milletvekili sayısını belirlemek üzere toplantıya davet edilecekti. Seçim yapılabilmesi için toplantıya ikinci seçmenlerin beşte üçünün katılması zorunluydu. Seçim, belirlenen son güne kadar yapılmak zorundaydı. Adaylardan aynı oranda oy alanlar arasında kazanan, kura yöntemiyle belirlenecekti. İkinci dereceden seçmenlerden, seçime katılmayanlar seçim komisyon başkanı tarafından 25 lira para cezasıyla cezalandırılacaktı. Seçim sonunda komisyon, seçilen milletvekillerine seçildiklerine dair ihbarname yollayacaktı. Ayrıca komisyon milletvekillerinin isimlerini ilan etmekle yükümlüydü. Milletvekili adayları bu esaslar doğrultusunda belirlenmiştir. Anayasada belirlenmiş olan bu koşulların dışında Fransa ile imzalanan olan 10 Mart 1938 tarihli memorandumun seçimi farklı bir yöne ittiği görülecektir.

II.2.1. Seçim Yasakları

Seçimin huzurlu ve güvenli geçmesi için birçok yasak konulmuştur. Sancak içerisinde seçim öncesinde sadece birinci ve ikinci derece seçimler için duvar afişlerine izin verilmişti. Afişlerde, afiş sahibi veya sahiplerinin ismi basıldığı yer ve adresi yer almak zorundaydı. Adaylığı henüz kesinleşmeyen kişilerin afiş yapıştırması, pusula, tamim, kanaat ve fikir beyan etmesi göndermesi, dağıtması yasaktı. Diğer bir seçim bölgesinde bulunan adayların duvar afişlerinin, levhalarının, fikir ve açıklamalarının dağıtılması veya gönderilmesi de yasaktı.

Seçim devam ettiği süre boyunca, Antakya, İskenderun ve Kırıkhan şehirleriyle nahiyeye merkezlerinde seçim ilanlarının asılacağı özel yerlerin hükümet tarafından tahsis edileceği ve bu alanlardan aday olan her cemaatin yeterince yararlanabileceği vurgulanarak, tahsis edilen yerlerin dışında seçimle ilgili ilanların bulunması yasaklanmıştır.³⁷ Seçim komisyonu tarafından belirlenen bu yasalara rağmen Hatay'ın çeşitli yerlerinde seçim öncesi ve seçim süreci boyunca cemaatler tarafından toplantıların yapıldığı, bildirilerin dağıtıldığı cemaatler arası sorunların sıkça yaşandığı anlaşılmaktadır. Olaylar en çok İskenderun, Süveydiye ve Antakya civarında meydana gelmiştir.³⁸

II.2.1.1. Seçim Cezaları

Seçimin döneminin huzurlu geçmesi amacıyla seçim daha önce değinildiği üzere seçim yasakları belirlenmiş ve bu yasalara uymayanların cezalandırılacağı ilan edilmişti. Bu doğrultuda Seçim Nizamnamesi'nde yazılı yükümlülükleri yerine getirmeyen her vatandaşın 5–50 '*suri lirası*' ile cezalandırılması kararlaştırılmıştı Seçmen kayıtları

³⁷ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 'İskenderun Sancağı İlk İntihabat Nizamnamesi', 21 Nisan 1938. sayı.3, s.s.1–16.

³⁸ Yaşanan olaylarla ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. BCA (030.10.223.505.37), BCA (030.10.223.508.28.)

sirasında yapılacak itiraz başvuruları için de 5–50 lira arasında değişen bir ceza kararlaştırılmıştır.

Kayıtlar sırasında kayıtların kendi lehine çevrilmesini talep edip kayıtlarda tahrifat yapanlar, yapmaya teşebbüs edenler, görevlilere herhangi bir hediye, para verme girişiminde bulunanlar, bu hediyeleri kabul edenler, üçüncü kişiler aracılığıyla oy kazanmaya çalışanlar, bazı adayların adaylıklarını geri çekmesi yönünde ikna etmeye çalışanlar ya da baskı yapanlar ve bu girişimleri tespit edilenler 100–250 suri lirası ile cezalandırılacaktır.

Seçimler sırasında darp, şiddet ve tehdit uygulayanlar, seçmenlerden birini kendi hanesine kaydedilenler, oy vermemesi, adaylığını geri çekmesi ya da istenildiği yönde oy verilmesi konusunda direk baskı kuranlar, üç aydan iki yıla kadar hapis ve 100–250 arası suri lirası ceza ya da her iki cezadan birisi ile cezalandırılması ön görülmüştü.

Henüz seçim bitmeden, verilen oylarla ilgili bilgi verenler, sonuçları açıklanmadan sonuçları açıklamaya yeltenenler veya seçim sonuçlarını değiştirmeye çalışanların 100–250 arası suri lirası ile cezalandırılacağı halka duyurulmuştur. Sahte evraklarla seçime iştirak edenler bir yıla kadar hapis ve 100–250 arası suri lirası ya da her iki cezadan birisi ile cezalandırılacaktır. Oy verebilme yetkisine sahip olmayanların oy vermesi, vermeye teşebbüs etmesi bir aydan bir yıla kadar hapis ve 100–250 arası suri lirası ya da her iki cezadan birisi ile cezalandırılması kararı alınmıştır. Oy pusulalarını toplayan, üzerindeki bilgileri tahrif eden, başka şeyler yazan ya da imha eden kişiler, okuyup yazma bilmeyen veya maluliyetinden dolayı seçime katılmayan kişilerin yerine oy vermekle mükellef olanların, seçmen tarafından tayin edilen adaya değil başkasına oy veren kişilerin, seçim bürolarına silahla gelenlerin, bir aydan bir yıla kadar hapis ve 100–250 arası suri lirası ile cezalandırılması kararı alınmıştır.

Seçim Nizamnamesinde belirlenen cezai uygulamalar seçim komisyon üyelerini korumak amacıyla bazı maddeler içermekteydi. Örneğin “*Kayıt ve oy toplama sırasında başkan veya kalem azasından birini aşağılayan, tehdit eden, seçimi engelleyici eylemlerde bulunanlar bir aydan bir seneye kadar hapis ve 100 ile 250 suri lirası para cezasına veya iki cezadan yalnız birisine mahkum olacaktır.*”³⁹ Cezai uygulamalar seçimin daha rahat bir ortamda yapılabilmesi, halkın bir birine karşı sağduyulu davranabilmesi için belirlenmişti. Fakat seçim uygulamaları sırasında belirlenen bütün bu kurallara rağmen birçok olayın yaşandığı anlaşılmaktadır.⁴⁰

Türkiye, seçimlerde çoğunluğu sağlamak ve aynı zamanda kurulacak olan Hatay Devleti’nde görevlendirmek amacıyla, başta memur olmak üzere Türkiye’de yaşayan Hatay doğumluları, 1938 yılı başından itibaren Hatay’a göndermiştir. Seçimlerin yapılacağı süreçte Türkiye’ye işgal nedeniyle gitmiş olan Hataylıların ve Hatay’da doğmuş olanların, 29 Kasım’dan itibaren Hatay’a gidebileceklerini ilan etmiştir. Bu konuda hazırlanan talimatta, Hatay’a giden memurlar iki yıl süreyle izinli sayılmış, Türkiye’deki hakları saklı kalmıştır. Gidecek memur sayısı yapılan ekleme ve çıkarmalarla değişmiştir.⁴¹ Ayrıca bu dönemde Türkiye bir heyet aracılığıyla bölgede bulunan değişik cemaatlerin ileri gelenleriyle görüşmüşler yoluna gitmiş, onları Türk Cemaatinin yanında yer almaları yönünde ikna etmeye çalışmıştır.⁴²

Aynı dönemde, Suriye’nin karşı atağa geçerek MC’nin gönderdiği heyete, Türklerin ve Fransızların bölge insanına ağır baskılar uyguladığını v.b. bildirilmiş ayrıca

³⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 21 Nisan 1938.sayı.3,s.1–16.

⁴⁰ BCA (030.10.223.507.46), BCA. (030.10.223.503.17.) 402.88, BCA.(030.10.223.508.34) 402.386.

⁴¹ BCA (030.18.01.02.85.119.15)

⁴² Görüşme: Nasır Eskiocak, 11 Ağustos 2006. (saat 15.00) Antakya “... babamlar bize anlattı biz çocuktuk az hatırlıyorum ben(...)sayıca çoktuk vereceğimiz oylarda önemliydi. Bu nedenle yazılacağımız cemaati iyi seçmemiz gerekiyordu. Aslında kimse ne yapacağını bilemiyordu. Bizde aғamızdan, atamızdan yol göstermesini bekledik. Zaten Süleyman Aғanın babası, İskenderun’da ki akrabalarımız, Süveydiye’de ki akrabalarımız alevi yazılmıştı. Ama hepimiz Türkleri destekliyorduk. Zaten bizimle konuşmak için biri geldi. Adana’dan gelen bu kişi Türk tarafını tutmamızın daha iyi olacağını söyledi. Bizde öyle yaptık...”

Türkiye'nin 5 bin kişiyi oy kullanmak için Hatay'a soktuğu, 10 milyon Türk lirasını oyları satın almak için harcadığını v.s. iddia etmiştir.⁴³

II.3. Seçim Komisyon'un Oluşturulması

Milletler Cemiyeti 4 Ekim 1937 tarihinde 28 Mart -12 Nisan 1938 tarihleri arasında Hatay'da yapılacak olan Meclis seçimlerini düzenlemek ve denetlemek üzere incelemelerde bulunmak ve gerekli tespitleri yaparak rapor hazırlamakla yükümlü bir komisyon oluşturmuştur. Komisyon şu üyelerden oluşmaktaydı; De Martel (Fransız Yüksek Komiseri), T.Reid (İngiltere), Jacques Lagrange (Belçika), J. Van Der Mandere (Hollanda), H. Reimers (Norveç), R. Secrétan (İsviçre)⁴⁴

Ekim ayının ortalarında Antakya'ya ulaşan komisyon, 19 Kasım 1937 de bölgeden ayrılmıştır. Seçim Komisyonu, çalışmaları sırasında Fransız Yüksek Komiser De Martel aracılığıyla nüfus kayıtlarının çarpıtılarak seçimlerde yolsuzluk yapılmasını önleyecek bir düzenleme hazırlığı içerisinde olduklarını merkeze bildirmiştir. De Martel, raporunda sancaktaki Türkleri kastederek “*Fiili bir azınlığı çoğunluk haline getirmek mümkün değil*” diyordu.⁴⁵

De Martel'e göre Türk Cemaatinin, Bağımsız Sancak Hükümeti'nde etkin biçimde temsil edileceği Türkiye'ye anlatılmalıydı. Böylelikle, Fransa'ya göre Türkiye'den gelebilecek “*uygunsuz taleplerin*” de önü alınmış olacaktı. De Martel raporunda, Komisyon'un çalışmalarını değerlendirmiş, Türklerin Meclis'te ki sandalye çoğunluğunu

⁴³ Mehmet Alparı, 'Suriye Tarih Ders Kitapları', *Çağdaş Eğitim Dergisi*, S.179. (Temmuz 1992), s.33.

⁴⁴ Yavuz Resul, *Hatay Sorunu ve Basın*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2004.

⁴⁵ Serhan Ada, *Türk-Fransız ilişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.143.

ele geçiremeyeceğini ve çoğunluğu sağlama amacına ulaşmayacaklarının anlaşıldığını belirtmiştir.⁴⁶

Seçimin yazım çalışmaları sonunda, Türklerin beklenen çoğunluğu sağlayamayabileceği yolundaki bilgiler, Türk tarafına da ulaşmıştı. Türk basınında çıkan yazılarda, manda yöneticilerinin ve özellikle Sancak'taki yeni Delege Gouraud ve yardımcılarının, Türklere karşı “*müstemleke memuru*” gibi davrandığı belirtiliyordu.⁴⁷

Komisyon, 10 Aralık 1937 tarihinde Milletler Cemiyeti Konseyine sunduğu raporda, ilk tur seçimlerinin 28 Martta, ikinci tur seçimlerin ise, 12 Nisan 1938 tarihinde yapılmasını uygun görmüştür. Yapılacak seçimler için İskenderun Sancağında cemaat mümessillerinden seçilen komisyonlar oluşturulmuştur. Seçilen komisyonlar nezdinde cemaatlerin yazımı yapılacaktır. Değişik cemaatlerden kişilerin oluşturduğu seçim komisyonları aşağıda ki Tablo 1’de gösterildiği gibidir.

Tablo: 1 Seçim Komisyonlarında Görevli Olan Cemaat Mümessilleri

İSKENDERUN SANCAĞI		
MAHALLE	İSİM	CEMAAT
Yenişehir	Şeyh Mahmud Reyhani (imam)	Alevi
Yenişehir	Aram Haçaduryan	Ermeni
Yenişehir	Antuan Filibe	Rum Ortodoks
Yenişehir	Edvar Mahfuz	Diğer Cemaat (Maruni)
Yenişehir	Garib Bekir	Türk
Kilise ve Kastel	Vaham Papazyan	Ermeni
Kilise ve Kastel	İbrahim Huri	Rum Ortodoks
Kilise ve Kastel	Homayzade Şeyh Ahmed	Türk
Kilise ve Kastel	Subhi Tamba	Diğer Cemaatten (Rum Katolik)
Çay ve Kamp	Ali Berekat	Alevi
Çay ve Kamp	Kirkor Dermadrasyon	Ermeni
Çay ve Kamp	Edvar Sayeğ	Rum Ortodoks
Çay ve Kamp	Jozif Musullu	Diğer Cemaat (Keldani)
Hamidiye	Eris Mecaryan	Ermeni
Hamidiye	Edvar Non	Rum Ortodoks

⁴⁶ Ada, *a.g.e*, s.143.

⁴⁷ Yunus Nadi, “Mahalli İdareye Düşen Basiret Borcu”, *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1937, sayı 4564, s.1-4.

Hamidiye	Mahmud Lami	Türk
Hamidiye	Cozif Mahdume (Makzume)	Diğer Cemaatler (Süryani Katolik)
İSKENDERUN NAHİYESİ		
Karaağaç Şubesi	Ali Şelhum	Alevi
Karaağaç Şubesi	Suran İsrailiyan	Ermeni
Karaağaç Şubesi	Mehmet Bestami	Türk
Aşkar Beyliği Şubesi	Bedr Bin Mehmed Zarif	Alevi
Aşkar Beyliği Şubesi	Artin Mahiyan	Ermeni
Aşkar Beyliği Şubesi	Musa Bin Mehmed (Aikarbeyliği)	Türk
Sarıseki Şubesi	Molla Mehmed Ali (Abacılı)	Türk
Sarıseki Şubesi	Hoca Ahmedzade Ahmed	Türk
Ersüz (Arsuz) Nahiyesi		
Kilise Önü	Şeyh Süleyman Şami (Kilise Önü)	Alevi
Kilise Önü	Kozma Sayeg	Rum Ortodoks
Kesrik	Mehmed Soracı(Kesrik)	Türk
ANTAKYA KAZASI		
Antakya Şehri		
Orhaniye	Selim Mahmud	Alevi
Habib-i Neccar	Memduh Halef	Türk
Habib-i Neccar	Abdullah Türkmen	Türk
Cami-i Kebir	Nizameddin Yahya	Türk
Cami-i Kebir	Ali Mısırlı	Türk
Şeyh Mehmed	Bekir Berkat	Türk
Şeyh Mehmed	Suni Atar	Türk
Osmaniye	Süreyya Halef	Türk
Osmaniye	Şeyh Abdullah Gali	Alevi
Affan	Zeki Arsuzi	Alevi
Affan	Vadi Basos	Rum Ortodoks
Kantara	Nafi Miski	Türk
Kantara	Mustafa Rasih	Türk
Kilise Mahallesi	Albert Beyluni	Rum Ortodoks
Kilise Mahallesi	Subhi Zehor	Rum Ortodoks
Kilise Mahallesi	Dava Vekili Karabet Ermeniyan	Ermeni
KARAMURT NAHİYESİ		
Avakih	Şeyh Yunus (Avakih)	Alevi
El-ihan	Şeyh Yunus (El-ihan)	Alevi
Avakih	Mehmed ali Bin Mustafa Neccar (Avakih)	Türk
Avakih	Ahmed Harda	Arap
Zilifkanlı	Visil Bin Süleyman (zilifkanlı)	Kürd
Hanko	Ömer Lütfi(Hanko)	DiğerCemaat(Çerkez)
Cebel-İ Musa(?) Nahiyesi		
Soğukoluk	Mosis Hayayan (Soğuk oluk)	Ermeni

Bityes	Mosis Maholyan (Bityes)	Ermeni
Hazr Beğ	Yesai Abrahamyan (Hazr Beğ)	Ermeni
Süveydiye nahiyesi		
	Corc Mendi	Rum Ortodoks
	Mehmed Kavas	Arab
	Şeyh Maruf Hattum	Alevi
Harbiye (?)Nahiyesi		
Harbiye	İbrahim Tuhani (Harbiye)	Alevi
Döver	Şeyh Ali Garib (Döver)	Alevi
Kasır Tahtani Nahiyesi		
Karsu	Kamil ağa (Karsu)	Türk
Ziyaret	Rasim Ağa (Ziyaret)	Arap
Sofular	Rahib Bolos (sorya)	Rum Ortodoks
Kasır ve Sultani Nahiyesi		
Hacı Paşa	Hacı Mustafa Fansa (Hacı Paşa)	Arap
Kasır Fevkani Nahiyesi		
Şeyhköy	Mahmud Celal Kasri (Şeyhköy)	Türk
Haniye	İsmail Ömer (Haniye)	Kürd
Mesmanu	Necib Hasan Hallu (Mesmanu)	Arab
Beyra	İbrahim Yusuf Halef (Beyra)	Alevi
Ordu Nahiyesi		
(Rado)	Rüşdü Şerif (Rado)	Türk
(Kale düz)	Mehmed Dip(Kale düz)	Arap
Ordu	Rahip Gabriyel	Rum Ortodoks
Keseb Nahiyesi		
(Ordu)	Mustafa Bin Süleyman (Mürselek)	Türk
(Kesb)	Ohanis Kendirciyan (Kesb)	Ermeni
(Kesb)	Sogoman Yusufyan (Kesb)	Ermeni
(Kesb)	Avadis Katbiyan (Kesb)	Ermeni
Kırıkhan Kazası		
Kırıkhan Kasabası		
	A.H.Lionyan	Ermeni
	Mürsel Oğlu Kadri Bey	Türk
Kırıkhan Nahiyesi Henüz Seçilmemiştir.		
Beylan Nahiyesi		
(Soğukoluk)	Jozef Eyvazyan (Soğukoluk)	Ermeni
(Beylan)	Nuri Güney (Beylan)	Türk
Aktepe Nahiyesi		
(Koroğlu- Hacılar)	Abdullah Beyzade Mehmed Bey (Koroğlu- Hacılar)	Türk
(Aktepe)	Hüseyin Paşa (Aktepe)	Türk

(Aktepe)	Koçu Ağa (Aktepe)	Kürd
Reyhaniye Nahiyesi		
Şeyhli	Bahri Şeyhli	Türk
Şeyhli	Şeyhli Cuma	Arap
	Yervanet Baronakyan (Eczacı)	Ermeni
	Mustafa Hayri	Diğer Cemaatten (Çerkez)
	Tevfik Ömer	Kürd

Kaynak: Tablo Hatay Devleti Ceride-i Resmîye'den alınan veriler doğrultusunda tarafımızdan oluşturulmuştur. Daha Geniş Bilgi İçin Bkz. *Hatay Devleti Ceride-i Resmîye*, Birinci Sene Numero:3, İskenderun, 21 Nisan 1938, s.15–19.

Sancak genelinde 6 Nisan 1938 tarihi itibarıyla belirlenen seçim mümessilleri komisyonları, Kırıkhan kazası dışındaki bütün seçim bölgelerinde belirlenmiştir. Komisyonlar, seçim sürecinde cemaat sayımlarının yapılacağı bölgeler göz önünde bulundurularak oluşturulmuş ve komisyonlarda her cemaatten bir temsilcisinin olmasına dikkat edilmiştir. Yukarıda ki tablo da görüldüğü gibi, komisyonlarda yer alan mümessiller, 26 Türk, 16 Ermeni, 14 Alevi, 11 Rum Ortodoks, 7 Arap, 3 Kürt ve diğer cemaatlere mensup 6 Mümessil olmak üzere toplam 83 mümessilden oluşmaktaydı. Diğer cemaat mümessilleri temsilen yazılan 6 mümessilin içinde 2 Çerkez, 1 Rum -Katolik, 1 Keldani, 1 Marunî, 1 Süryani-Katolik Mümessil yer almaktaydı.⁴⁸

Komisyonlar incelendiğinde birçok komisyonda aday adayının, kendisinin veya bir akrabasının yer aldığı görülmektedir. Örneğin İskenderun'un Yenişehir Mahallesi Şeyh Mahmud Reyhanî Alevi Mümessili olarak seçim komisyonunda yer almış, Meclise Alevi Milletvekili olarak seçilmiştir. Antakya'nın Harbiye Nahiyesinde İbrahim Tuhani Alevi mümessili, Antakya Kilise Mahallesi İbrahim Huri Rum Ortodoks mümessili olarak görevliydi. Buna karşın Tuhani ailesinden, Süleyman Tuhani meclise Alevi milletvekili, Huri ailesinden Rum Ortodoksları temsilen Basil Huri seçilmiştir. Hacı Mustafa Fansa Arap Mümessili olarak komisyonda yer almış ve seçim

⁴⁸ A.g.g, s.15–19.

sonucunda meclise Arap Cemaati Milletvekili olarak seçilmiştir. Aynı şekilde Selim Mahmud (Şahin), Kamil Karsu (Dönmez), Ali Mısırlı (Ökten) komisyonda görev almış ardından meclise milletvekili olarak seçilmişlerdir. Bu durum komisyon görevlilerinin titizlikle seçildiğini göstermekteydi.⁴⁹

Sancağın Türkiye'ye katılmasına muhalif olan “*Usbet’ül Ameli’l Kavmi Partisi (Nadiü’l fiham)*”⁵⁰ Başkanı Zeki Arsuzi’de komisyon üyesiydi. Keseb nahiyesinde Ermeni mümessil olarak seçilen Doktor Avadis Katbiyan ise Ermeni Protestan Cemaati lideriydi. Aynı zamanda Kesep bölgesinde yaşayan Taşnak Ermenilerinin lideri durumundaydı.⁵¹ Seçim komisyonunda yer alan Jozef Makzume, Fransızlara olan yakınlığı ile bilinmekteydi. 1918 yılında Fransızların bölgeyi işgali sırasında önce İskenderun Belediye Başkanı, ardından kaymakam tayin edilmişti.⁵²

Fransız yetkililer MC temsilcileri aracılığıyla seçilmiş olan komisyon üyeleri, bölgede yaşayan cemaatlerin seçime verdikleri önemi açıkça göstermekteydi. Komisyon üyelerinin yakın oldukları partiler göz önünde bulundurularak seçime, Hatay Halk Partisi, Usbet’ül Amel’il Kavmi Partisi’nin, Vatanilerin ve Taşnakların katıldığı söylenebilir.

Komisyon üyelerinin sayısal değerleri tahmini olarak nüfus dağılımı hakkında da bilgi vermektedir. Bu bağlamda Türk nüfusu, Harbiye nahiyesi dışında bütün yerleşim alanlarında temsil edilebilirken; Kürt nüfus sadece iki yerde mümessil çıkarmıştır. Seçim komisyonunda bulunan mümessillerin yetkileri yasayla belirlenmiş olup, anayasada belirtilmiştir.

⁴⁹ *Hatay Devleti Ceride-i Resmîye*, Birinci Sene Numero:3, İskenderun, 21 Nisan 1938, s.15–19.

⁵⁰ Parti bazı kaynaklarda Usbet’ül Ameli’l Kavmi Partisi (Nadiü’l fiham) olarak isimlendirilirken bazı kaynaklarda Ulusal Eylem Birliği (Asaba el-Amal Kavmi) adıyla geçmektedir.

⁵¹ Nuri Aydın Konuralp, *Hatay’ın Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi*, Hatay Postası Basımevi, İskenderun, 1996, s.111.

⁵² Konuralp, *a.g.e*, s.13.

II.3.1. Seçim Nizamnamesi, Türkiye'nin Nizamnameye Tepkisi

MC bünyesinde oluşturulan Seçim Komisyonu, seçimlerin yapılma şekline dair 87 maddelik bir nizamname hazırlayıp konseye sunmuştur.⁵³ Türkiye, komisyonun hazırlamış olduğu nizamnameyi kabul etmediğini bildirmiş ve bu durumu, 15 Aralık 1937 tarihinde Milletler Cemiyetine gönderdiği gerekçeli bir nota ile protesto etmiştir.⁵⁴

Türkiye bu notada, kendisine danışılmadan hazırlanan bu seçim nizamnamesini tanımadığını bildirmiş, nizamnamenin hazırlanış şeklinin konseyin daha önce aldığı kararları ile bağdaşmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte Türk hükümeti, gerekli incelemeleri yapmak ve bilgilendirmek amacıyla Milletler Cemiyetindeki daimi temsilcisi Necmettin Sadak'ı Cenevre'ye göndermiştir.⁵⁵

Seçim Komisyonu Başkanı Reid Türkiye'nin itirazlarını yersiz bulmuştur. Reid komisyonun yanlı olduğu yönündeki iddialara MC Seçim komisyonunun çalışmalarının bağımsız olarak yürütüldüğünü, seçim nizamnamesinin de Aralık ayının ilk günlerinde, Cenevre'de herhangi bir etki altında kalmadan hazırlandığını ifade ederek yanıt vermiştir.⁵⁶ Komisyonun hazırladığı seçim nizamnamesinde Türkiye'yi rahatsız eden noktalar şunlardır; Seçmen listelerine kayıt esnasında seçmen adayının yalnız beyanı yeterli görülüyordu. Bununla birlikte seçmenin bağlı olduğu cemaatini araştıran ırkı, dili, dini ile ilgili sorular sorulmaktaydı. Alınan cevaplara göre cemaat tespit edilip buna göre kayıt yapılıyordu. Türk Hükümeti nizamnamenin bu maddesine itiraz ederken Türkler ve Ermeniler gibi birbirinden ayırt edilmesi kolay topluluklar olduğu gibi, kesin çizgilerle birbirinden ayırt edilmesi zor başka birçok topluluk olduğunu yetkililere bildirmiştir. Bu toplulukların hangi kriterlere göre ayırt edileceği belli değildi. İşte bu noktada Türkiye

⁵³ Nizamname Hakkında Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 21 Nisan 1938.sayı.3,s.1-16.

⁵⁴ "Hatay İntihabatı İçin Yapılan Talimnameyi Red Ettik", *Cumhuriyet Gazetesi*, 16,Birincikanun,1937, sayı 4882, s.1-7.

⁵⁵ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, YKB Yay., İstanbul, 2006,s.608.

⁵⁶ Ada, *a.g.e.*,s.148-149.

itiraz ederek kendi toplumunun içerisinde gördüğü Alevlerin, dini anlamda ayrıştırılan Arapların, Çerkezlerin vb. seçim nizamnamesinin bu usulüne göre ayrı bir cemaat olarak görülmesini istememiştir. Bölgedeki pek çok değişik cemaat üyesi de, kayıtlar sırasında sadece beyanatlarının temel alınmasını istemiştir. Atatürk, komisyona özellikle bölgedeki Alevilerin Türklerden ayrı tutulamayacağını belirtmiştir.⁵⁷ Dönemin Türk basınında;

“Alevilik Türklüğe aykırı değildir; aksine Türklüğün bir parçasıdır. Aleviliğin aslında Araplıkla ilgisi yoktur, Araplığa isyandır, Alevilik özünde Türklerin ilk dinlerinden olan Şamanizm’e benzer. Eğer İskenderun sancağındaki Aleviler Arap olsaydı, Türklüğe özgü olan Aleviliğe inanmazdılar. Çünkü Alevilik Arapların uygulamaya çalıştığı birlikteliğe terstir.”

gibi ifadeler kullanılmıştır.⁵⁸ Türkiye, sancak vatandaşlarının diledikleri cemaate yazılma özgürlüğüne sahip olmasını istiyordu. Seçimlerin gizli değil, açık usulle yapılmak istenmesinin cemaatler arasında çatışmalara neden olabileceğini, bu nedenle de sancak konusunda garantör olan Fransa ve Türkiye’nin katılımıyla, seçim nizamnamesinin gözden geçirilmesini talep etmekteydi.⁵⁹

Ayrıca hazırlanan seçim nizamnamesi yerel yönetimde görevli kişilere seçimlere müdahale etme yetkisi sunmuştur, Türkiye, bu durumun düzeltilmesini istemiştir.⁶⁰ Nizamname, cemaatlerin anayasa hükümlerine göre seçim komisyonunda bulunduracakları mümessillerin, seçim komisyonunca tayin edilmesini gerektiriyordu. Türkiye bu durumun anayasaya aykırı bir durum olduğunu, her cemaatin kendi mümessilini bizzat ve serbestçe seçmesini istemekteydi.

⁵⁷ Tayfur Sökmen, *Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, TTK Yay., Ankara, 1992, s.97-98, Hamdi Selçuk, *Hatay’ın O Günleri*, Sucuoğlu Matbaası, 2. Basım, İstanbul, 1971, s.91.

⁵⁸ Rıza Çavdarlı, “Hatay Alevileri ve Türklük”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 İkincikanun 1937, s.1-5.

⁵⁹ Ada. a.g.e., s.148-149.

⁶⁰ Ayın Tarihi, Ocak 1938, No. 50, s.65.

Türkiye'nin itiraz ettiği noktalar, Türkiye'nin Cenevre'deki daimi temsilcisinin baskısıyla MC' ince dikkate alınmıştır. Yeniden oluşturulacak olan seçim nizamnamesinin görüşülmesi amacıyla Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi Numan Menemencioğlu başkanlığında bir heyet oluşturulmuştur.⁶¹

Yapılan görüşmeler sonucunda, 21 Ocak 1938 tarihli MC Konseyinin oturumunda hazırlanan seçim nizamnamesinin yürürlüğe konmayarak ertelenmesi kabul edilmiştir. 30 Ocak 1938' de yapılan MC Meclis toplantısında Türk ve Fransız temsilcilerinin katılımıyla yeni bir komisyon kurulması kararı alınmıştır. Oluşturulacak yeni komisyon, 29 Mayıs 1937'de alınan kararları göz önünde bulunduracaktı.

Yeni oluşturulan komisyonda Belçika'dan M. Bourgin, İngiltere'den G. Rende, İsviçre'den K. I. Westman'ın yanı sıra Fransa'dan Dışişleri Müsteşarı F. Tesan, Türkiye adına Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile yardımcısı MC Türkiye temsilcisi Necmettin Sadak'tan oluşmuştur.⁶²

II.4.Seçim Öncesi Alınan Siyasi Tedbirler

Yaşanan uluslar arası gelişmeleri yakından takip eden Türkiye, Fransa'daki hükümet değişikliği, Almanya'nın Avusturya'yı ilhakı ve savaş sinyallerinin iyice belirmesi üzerine Hatay Sorunu'nun istediği yöne girmesi için 10 Mart 1938'de komisyona bir öneri paketi sunarak belirleyici bir adım atmıştır. Komisyona sunulan öneri paketi başlıca şu noktaları içermekteydi,

—Sancak sorunu, Türkiye bakımından bir toprak (İlhakı) sorunu değildir.

⁶¹ “Heyet üyelerine gündelik verilmesi, gidip gelme yol paralarının verilmesi, heyet reisi için istirahat, kabul salonu ve heyet için çalışma odaları olan bir daire tutulması, diğer tüm ihtiyaçların giderilmesi, gerekli oranda döviz sağlanması, ayrıca kendilerine siyasi pasaport verilmesi kararı alınmış ve karar Reisi Cumhuriyet Kemal Atatürk tarafından onanmıştır”. Ayrıntılı bilgi için bkz. BCA; (030.18.01.02.82.20.13.).

⁶² Hasan Rıza Soyak, *a.g.e.*, s.590.

—Sancak Meclisi'nde 41 sandalyeden 22'si (Hatay) Halk Partisi'ne üye Türklere verilmelidir.

—Türk Cemaatinin adayları Halk Partisi'ne mensup Türklere verilmelidir.

— Yukarıdaki noktalarda anlaşma sağlandıktan sonra Türkiye ile Fransa arasında bir Dostluk Antlaşması imzalanacaktır.

—Türkiye ile Suriye arasında iyi komşuluk ilişkilerini düzenleyen üçlü bir Türkiye-Suriye-Fransa Antlaşması için görüşmelere en kısa zamanda başlanacaktır.

— Adli teşkilat, Anayasa gereğince oluşturulacak olan hükümet oluşumuna kadar muvakkat bir teşkilat haline dönüştürülecektir.

— Sancak'ın toprak bütünlüğünü güvence altına alacak olan Genelkurmay Antlaşmaları iki tarafın teknisyenleri arasında görüşülecektir.⁶³

Aynı tarihlerde İspanya'da bir iç savaş yaşanmaktaydı. İspanyollarca Fransa'dan talep edilen askeri yardım, Fransa'nın askeri açıdan hazırlık düzeyinin yetersiz olması gerekçesiyle reddedilmişti. Bu durum Fransa'nın Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da dost ve güçlü bir Türkiye'ye her zamankinden daha çok ihtiyacı olduğunu açıkça göstermekteydi. Bu süreç Türkiye'nin talep ettiği koşulların uygulanma şansını yükseltmişti.⁶⁴ Belirlenen koşullar doğrultusunda Fransa ve Türkiye anlaşmıştır. Ayrıca Sancakta manda görevlilerinin Anti-Kemalist muhalefete destek vermemesi de istenmiştir. Bu koşulların belirtildiği belge "*çözümde önce çözüm*" belgesi olarak da değerlendirilmektedir. Belge, sancak sorununa Mart 1938'den sonra yön verecektir.⁶⁵

Türkiye uluslar arası koşulların uygun olduğu bu dönemde 10 Mart 1938'deki öneri paketi ile yetinmeyip, 19 Mayıs 1938'de Fransız ileri gelenleri ile yapılan görüşmeler

⁶³ BCA. (030.10.223.505.7) 1.

⁶⁴ Geniş bilgi için bkz. BCA. (030.10.223.505.7) 3.; Ada, *a.g.e.*, s.157-8.

⁶⁵ Ada., *a.g.e.*, s.158-159.

sonucunda seçim sonucuna etki edecek bazı önemli kararlar alınmasını sağlamıştır. Bu kararlara göre;

—Alevilerin Türk listesine yazılmasına mahalli idarece zorluk çıkarılmaması; aksine bu yönde tavsiyede bulunulması,

—Sancak Hükümeti bünyesinde çalışan Maliye Müdürü Cabbare ile Umumi Kâtabi Alaettin, Antakya Kaymakamı Salahattin, Maliye Müfettişi Fuat gibi memurların görevden alınması,

—Köy bekçileri olarak kendini tanıtan partizanların kurduğu teşkilatın fesh edilmesi, Belediye Başkanı İttihad-i Vatani Partisi başkanı Etem Civelek'in partiden istifa etmesi aksi takdirde belediye başkanlığından alınması,

—Belediye meclisinin dağıtılması ve oluşturulacak yeni belediye meclisinin Halk Partisine mensup beş Türkle isimleri tavsiye yoluyla belirlenecek bir Alevi, bir Ermeni ve bir Rum'dan oluşması,

—Antakya Kaymakamlığına Ankara Hükümetince uygun görülen bir Türk'ün atanması,

—Nahiye Müdürlerinin yerine Türk Başkonsolosluğu ile yapılan görüşmelerden sonra uygun bulunanların atanması,

—Vergi ve bankaların borç takibatının üç ay dondurulması, gazetelerin yayınlarının takibe alınarak diğer cemaatler hakkında yersiz yayınlar yapanların gerekirse kapatılması, ayrıca yersiz yere ceza almış olanların affedilmesi ve genel bir af çıkarılması,

—Fransız idarecilerinin seçim sırasında Türkler'in aleyhine kararların alınmasını önleyici tutumlar takınması ve bölgedeki önemli Fransız görevlilerden Mr. Gouraud'un

Türk Başkonsolosu ile ortak hareket etmesi ve Numan Menemencioğlu ile irtibat halinde olması istenmekteydi.⁶⁶

Alınan önlemler aslında oluşturulan ilk Seçim Nizamnamesi'nde karşı çıkılan maddelerin düzeltilmesini amaçlıyordu. Muhtemel bir başarısızlığın önüne geçmek amacıyla arka arkaya atılmış olan adımlar doğrultusunda, Anayasa'da yukarıda izah edildiği şekilde adaylar belirlenmiş ve seçimler başlamıştır.

II.5. Adayların Belirlenmesi

II.5.1. Milletvekili Adayı Olarak Önerilenler

20 Ağustos 1938 tarihinde Antakya, İskenderun ve Kırıkhan kazalarında ikinci derecede seçmenler tarafından milletvekillerinin seçileceği ilan edilmişti. Aynı süreçte Ağustos başlarından itibaren Türkiye'de, Hatay'da milletvekili seçilecek ve hükümette görev alacak kişilerle ilgili çalışmalara başlanmıştır.⁶⁷

Bu konuda görevlendirilen Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, Cevat Açıkalın, Tayfur Sökmen, Fethi Denli ve Abdurrahman Melek, Dörtyol'da bir toplantı yapmışlardır. Toplantıda Şükrü Sökmensüer Hatay Devlet Başkanlığı için Atatürk'ün Tayfur Sökmen'i teklif ettiğini belirtmiş, Hatay'da Milletvekili seçilecek ve hükümette görev alacak kişiler konusunda görüş alışverişi yapılmıştır.⁶⁸

Seçim öncesinde seçilecek Türk milletvekili sayısının iki katı aday ismi belirlenmiş, bu adaylarla ilgili olarak iki önemli noktaya dikkat edilmiştir. Bu konulardan ilki, adayların saf Türk olması ikincisi ise Ankara'ya bağlı olmalarıdır.⁶⁹ Ayrıca özellikle manda döneminde farklı siyasi oluşumlarda yer almış, Türkiye'nin bölgeyle ilgilenmesi

⁶⁶ BCA. (030.10.223). 505.7.1-2.

⁶⁷ BCA. (030.10.224.512.38).402.538.

⁶⁸ Melek,*a.g.e*, s.61-62; Sökmen, *a.g.e.*,s.106-107.

⁶⁹ BCA. (030.10.224).512.40.3.

sırasında Türkiye lehine çalışmış olanların milletvekili olması gerektiği belirtilmiş, bunlara örnek olarak Suphi Bereket, Hacı Mehmet Adalı, Mustafa Kuseyri, Şeyh Davut Reyhani, Zeynelabidin Cilli gibi isimler sayılmıştır. Arap, Ermeni ve Ortodoks Milletvekillerinden de Türk tezine yakın olanların seçilmesi yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. Kesin listelerin 15 Ağustos'a kadar oluşturularak Cevat Açıkalin'a bildirilmesi istenmiştir.⁷⁰

Hatay'da yapılacak milletvekilleri seçimleri sırasında adayların seçiminde Türkiye'den gelen önerilere önem verilmiş ve çoğunlukla belirtilen yönde karar alınması sağlanmıştır. Hükümet üyelerinin belirlenmesi sırasında da aynı direktiflere bağlı kalınmıştır. Özellikle hükümete Türk kökenli milletvekillerinin dâhil edilmesine dikkat edilmiştir. Azınlık olarak tanımlanan, dolayısıyla Türk ırkına mensup milletvekillerinin dışında kalan milletvekilleri, seçilmiş olsalar dahi tam anlamıyla güvenilemeyeceği, bu anlamda kilit noktalarda görev verilmesi halinde zarar görülebileceği vurgulanmıştır.⁷¹

Milletvekili listeleri hazırlanmış, 21 Ağustosta ilan edilmiş, 24 Ağustos'ta milletvekili seçimleri yapılmıştır. Seçilecek milletvekillerinin listesi gelen direktifler doğrultusunda, bölgenin eşraf kesimi dikkate alınarak, belirlenmiştir. Hatay Milletvekilliğine dair birinci dereceden ve ikinci dereceden adaylar bulunmaktadır. Hazırlanan listelerde adaylar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Söz konusu listede I. Dereceden Aday Olarak; Abdülğani Türkmen, Vedi Münir (Karabay), Samih Azmi (Ezer), Dr.Vedi Bilgin, Karsulu Kamil Oğlu Mehmet (Dönmez), Bekir Sıtkı Kunt, Nuri Aydın (Konuralp), Dr.Arif, Doktor İbrahim İnal, Adalı Hacı Mehmet, Nafi Miski, Mısırlızade Ali (Ökten), Abdurrahman Mürsel (Mursaloğlu), Bahri Bahadır, Beylan Halk Evi Reisi Seydi

⁷⁰ BCA. (030.10.224.512.40)402.526.Bkz. Ek:27.

⁷¹ Hatay'da Hatay Mebus'an Meclisi'nce seçilecek olan ve beş yıl görev yapması tasarlanan sancak reisliğine Tayfur Sökmen'nin uygun olduğu, Ankara'nın direktiflerine hassasiyetle bağlı olduğu belirtilmekte, Fransızların bu durumdan hoşnut olmayacakları tahmin edilmektedir. BCA. (030.10.224). 512.40.1 ayrıca; BCA.(030.10.224). 513.6.

(Oğuz), Muallim Arif Hikmet (Süral), Reşid Duman, Cevdet Abacı,⁷² Hamdi Selçuk, Bostan Mercan ve Eczacı Abbas (Ülkü) önerilmiştir.

Hatay Milletvekilliği için ikinci derecen aday olanların listesi, birinci dereceden aday olanların listesinde olduğu gibi, adaylar hakkında genel bilgilerin verildiği bir liste şeklinde hazırlanmıştır. Bu listede gazeteci Şükrü Balcı, Dr. Abdurrahman Melek'in abisi Şükrü Melek, hâkim Ömer Fevzi, hukukçu Hulki Elhas, Kunduracı Abuş, Hakim Rasim, Suphi Bereket'in halasının eşi Hakim İsmet Yahşi, Kuseyriler'den Naci, Eczacı Halef Hattat, Suphi Bereket'in amcasının oğlu Bereketzade Ali Muhsin, İskenderun Halkevi Sekreteri Cevdet Selçuk, Adalı Hacı Mehmed'in yeğeni Mustafa Nizameddin Yahya, Dişçi Latif, Galatasaray Müdür Muavini Mazhar, Ömer Süveydan, Kaymakam Mazlum, Mühendis Kemal Benkü, başta muhalif olan hukuk fakültesi mezunu Memduh Halef, Şekip Kavlak, Antakya Belediye Reisi Hacı Ethem'in kendisine muhalif olan oğlu Talat Civelek ve Dişçi Hikmet Celal, olarak belirtilmiştir.⁷³ Türk Cemaatini temsilen seçilecek olanların aday listeleri bu şekilde belirlenmişken, diğer cemaatlerin adaylarının listelerinin Dr. Abdurrahman Melek tarafından oluşturulacağı bildirilmiştir.

Arşiv belgelerinde ve meclis üyelerinin hatıralarında, Türk tezine yakın olanların seçilmesinin gerekliliği sürekli vurgulanmıştı. Buna rağmen, daha önce muhalif kimliği ile dikkat çeken ve sürekli eleştiri oklarına hedef olan ve Vataniler'e yakınlığı ile bilinen Suphi Bereket, 1937 yılında Sancağın Fransızlara peşkeş çekilmesini önlemek amacıyla Suriye destekli Müslüman Partisi'ni kuran Hacı Mehmed Adalı ve Türk tezine muhalif olan Basil Huri meclis için aday gösterilenler arasındadır. Ayrıca başlangıçta bölge insanın ısrarlarıyla Arap tarafı ile görüşmelerde bulunan ve Fransızlara yakınlığı ile bilinen İbrahim Ağa'nın oğlu Süleyman Ağa'da meclis üyeliğine adaydır. En ilginç adaylarsa aynı

⁷² Asıl adı Ömer Cevat Abaloğlu'dur. Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Yunus Nadi'nin yeğenidir.

⁷³ BCA. (030.10.224.512.40) 9-19.

bölge için geçmişte bir birleriyle güç çatışmasına girerek mücadele etmiş olan Ordu'lu Celal Ağa ile Maruf Cilli'dir. Her ikisinin çocukları da milletvekili aday adayıdır. Ordulu Celal Ağa'nın oğlu Türk milletvekili aday adaylarının yedek listesinden seçilmiştir.

Seçim öncesinde Türk istihbaratının verdiği bilgiler doğrultusunda seçilmesi kesin olarak görülenlerin listesi büyük oranda tutmuştur. Milli Emniyet Hizmetlerine mensup eleman, seçilmesi muhtemel olan listenin başarısından kuşku duymaktadır.⁷⁴

II.5.2. Hükümet Üyeliği İçin Önerilenler

Meclise seçilecek aday adaylarının dışında hükümet üyelerinin listeleri de Ankara hükümetinin istekleri doğrultusunda belirlenmiş ve onaylanmıştı. Belirlenen listede beş yıllık bir süre için Sancak Başkanlığına seçilmesi tasarlanan Tayfur Sökmen, doğru alınmış bir karar olarak değerlendirilmişti. Seçilmemesi durumunda Tayfur Sökmen'nin kardeşi Abdullah Mürsel'in, oda seçilemese İnayet Mürsel'in Devlet Başkanlığına uygun olduğu belirtilmekteydi. Devlet Başkanlığına sunulanların dışında, hükümet üyeliğine aday olarak Tayfur Sökmen, Abdullah Mürsel, İnayet Mürsel, Abdurrahman Melek, Ahmet Faik Türkmen, Cemil Yurtman, Abdullah Feyzi, Bankacı ve Maliyeci Cemal (Baki) ve Mühendis Kemal Alpar belirtilmekteydi.⁷⁵ Devlet Başkanlığı için tek aday olarak gösterilen Tayfur Sökmen başta bu görevi kabul etmek istememiş, yeterince deneyime sahip olmadığını ifade etmiştir.⁷⁶

İcra Meclisi'nin işleyişi ve yapacağı görevler tanımlanmıştı. Başvekil aynı zamanda Dâhiliye, Hariciye ve Milli Müdafaa'dan sorumluydu. Bu göreve Abdurrahman Melek'in getirilmesi uygun görülmüştür. Adliye Vekâleti'nin yalnızca adli işlerle

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Konuralp, *a.g.e.* s.164.

⁷⁵ BCA. (030.10.224). 512.40.2.

⁷⁶ Soyak, *a.g.e.*, s.128.

ilgilenmesi ve Adliye Vekâleti'ne, Cemil Yurtman'nın ya da Abdullah Fevzi'nin getirilmesi önerilmişti.

Kültür Vekâleti'nin sadece kültür işleriyle uğraşması; Ahmet Faik Türkmen'in de kültür vekili olması uygun görülmüştür. Maliye Vekâletinin, maliye, iktisat, ziraat ve nafia (yapı), işleriyle ilgilenmesi; görevlerinin yoğunluğundan dolayı birkaç müsteşarın bu vekâlette görevlendirilmesi önerilmişti.

Vekâlet sandalyelerinden birinin azınlıklara ayrılması durumunda, bu vekâletin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti olabileceği, fakat ekalliyetlerin görev yaptığı bu vekâletin sadece sıhhat ve içtimai muavenet işleriyle uğraşması, mutlaka müsteşarların Türk olması şartı getirilmiştir.⁷⁷ Böylelikle meclis seçilmeden, mecliste yer alacaklar, meclisin seçiminin ardından kurulacak olan hükümette yer alanlar ve üstlenecekleri görevler belirlenmişti.

Bölgede bulunan Fransız görevliler, hükümetin kuruluşundan önce tedirgindir. MC mümessillerine daha fazla yetki verilmesi gerektiği kanısındaydılar. Yeni rejimle beraber seçilecek meclis başkanının bir azınlığa mensup olacağı ve herhangi bir olay karşısında mensup olduğu ekalliyete taraf olacağına inanmaktaydılar. Meclisin oluşturulması için yeterince yetişmiş başarılı olacak insan bulmanın zorluğuna dikkat çekmeye çalışmışlardır. Koltuk dolduracak insan sayısının çok, ama iş yapacak, işinin ehli insan sayısının az olduğu sürekli vurgulanmıştır.⁷⁸ Hükümet adayları bu eleştirilerin odağında belirlenmiştir.

⁷⁷ BCA(030.10.224).512.40.2.

⁷⁸ “Durieux'in Antakya'da ki Beyanati”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1937, sayı 4740, s.1–7.

II.6. Seçimde Karşılaşılan Güçlükler

Seçim hazırlıklarının kararlaştırıldığı gibi 15 Nisan 1938 tarihinde başlatılması mümkün olmamıştır. Kontrol heyeti ancak 20 Nisan 1938 tarihinde Hatay'a gitmek için İstanbul'dan ayrılmıştır. Bölgede meydana gelen olaylar seçim çalışmalarının aksayarak gerginliğin yeniden tırmanmasına neden olmuştur. Arapçı partilerin çalışmaları da bunda etkili olmuştur.⁷⁹

Seçim çalışmalarının başlaması gereken bir dönemde Hatay'da gerginliğin yeniden artması Türk hükümetinin ve Türk basınının da tepkisini çekmiştir. Seçimleri kontrol edecek olan MC Heyeti Nisan'ın son haftası bölgeye ulaşmış, ardından seçim hazırlıklarına başlanabilmiştir. 3 Mayıs 1938'de seçmen listelerine kayıtların yapılmaya başlanması bölgede Türklerle, Araplar arasında çatışmaların yeniden alevlenmesine neden olmuştur. Silahlı çatışmaların da olduğu olaylarda yararlanmalar meydana gelmiştir.⁸⁰ Bölgede yaşayan Alevilerden Türk olarak yazılanlar baskıya uğramışken, bu kısım dışında kalan bir kesimin dışında kalan bir kısım Aleviler de Türk tarafına oy vermek yönünde baskıya maruz kalmıştır.⁸¹ Türk hükümeti Fransız memurlarının Alevileri Türklerden ayırmak için yapmış oldukları baskıları MC'ne şikâyet etmiştir. Bölgedeki Aleviler de Atatürk'e çektikleri telgraflarla Fransızların kendilerine yapmış oldukları baskılardan şikâyetçi olmuşlardır.⁸²

Antakya'da yaşanan olaylar sırasında, Fransız İstihbarat Teşkilatı tarafından Suriye Vatani Partisi mensuplarına silah desteği verilmiştir.⁸³ Fransız memurları olayları yatıştırmak için 7 Mayıs'ta "Yenigün", "Vahdet", ile Arapça yayınlanan "El-Uruba"

⁷⁹ Hamit Pehlivanlı, Yusuf Sarınoy, vd., *Türk Dış Politikasında Hatay*, ASAM yay., Ankara, 2001, s.88- 89.

⁸⁰ *Ayın Tarihi*, Mayıs 1938, No.54, s. 227.

⁸¹ BCA(030.10.223.507.46)

⁸² *Ayın Tarihi*, Mayıs 1938, No.54, s. 234.; "Antakya'da Karışıklık Devam Ediyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Haziran 1937, sayı 4699, s.1.; "Halebte Nümayiş", *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 İkincikanun 1937., sayı 4567, s.1.; "İnanılmayacak Cü'ret." ; *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Şubat 1937, sayı 4586, s.1.4.; "Suriye'de ki Tahrikat ve Sancakta Karışıklıklar Yine Başladı" ; *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Şubat 1937, sayı 4596, s.1.6.

⁸³ BCA. (030.10.223.503.17.) 402.88

gazetelerini süresiz kapatmıştır. Fakat 8 Mayıs'tan itibaren “*Yeni Gün*” gazetesi “*Atayolu*” adı altında çıkmaya başlamıştır.⁸⁴ Ayrıca Fransız memurları bölgede Hataylı olmayanlara da nüfus kimlikleri vermeye başlamıştır. Harim ve Halep'ten kamyonlarla getirilen gençler, nüfusa kaydedirilerek ellerine Hatay doğumlu olduklarına dair nüfus cüzdanları verilmekteydi.⁸⁵ Hatay sınırlarının dışından Adana ve Anteb'e bağlı bölgelerden de birçok kişi getirilerek Hatay nüfusuna kaydedilmiştir.⁸⁶ Kayıtlar esnasında sandık başlarında Türklerle diğer unsurlar arasında, bazen de polis ve jandarmalarla gerginlikler yaşanmıştır.⁸⁷

Bölgede meydana gelen olaylara Fransız manda yönetiminin göz yumduğu, Türk ahalinin jandarma ve polis tarafından dövüldüğü, seçime sahte pusulalar düzenleyerek hile karıştırma yolu ile gölge düşürülmek istendiği iddia edilmekteydi. Dönemin basını yaşanan olaylara geniş yer vermiştir. Türk basını sorunun diğer unsurlar tarafından çıkarıldığını ifade ederken, uluslar arası basın tam tersini iddia etmiştir. Yunus Nadi, ‘*Hatay’da Seçimler Başladı!*’ başlıklı makalesinde seçimle birlikte başlayan olayların sorumlusunun Türkler değil, Türk olmayan unsurlar olduğunu belirtip, bu sorumsuzlukta en büyük payın vurdumduymaz davranan Fransız hükümetine ait olduğunu özellikle vurgulamıştır.⁸⁸ Şam’da yayınlanan “*El-İnşa*” gazetesi ise Türkiye’nin temel gayesinin İskenderun Sancağını ilhak etmek olduğunu ifade edip, alınması gereken önlemleri sıralanmıştır.⁸⁹

Milletler Cemiyeti Konseyi’nin kararı doğrultusunda oluşturulan Beşli Komisyon’un seçim nizamnamesini hazırlaması ve seçim heyetinin de Hatay’a giderek

⁸⁴ Mehmet Tekin, *Hatay Basın Tarihi*, Kültür Basımevi, Antakya, 1985, s.78.

⁸⁵ Cumhuriyet, 8 Mayıs, 1938, sayı 4663.

⁸⁶ “ (...)Payas’ta bulunan eşraftan da birçok kişi toplanarak oy vermek için Hatay’a getirilmiş, hatta ölümlerin isimleri dahi oy verme işlemi sırasında kullanılmıştır.” Görüşme: Özden Oğuz.

⁸⁷ Melek, *a.g.e.*, s.45.

⁸⁸ Yunus Nadi, “Hatay’da Seçimler Başladı!”, *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1938, sayı 4664, s.1–7.

⁸⁹ Hamit Pehlivanlı, Yusuf Sarıay, vd., *a.g.e.*, s.98.

seçim çalışmalarını denetlemesiyle Hatay'da kâğıt üzerinde her şeyin yolunda gittiği izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Ancak kayıtlar sırasında daha önce ifade edildiği gibi bölgede kanlı olaylar yeniden yaşanmaya başlamış, bu durumda Türk- Fransız ilişkileri yeniden gerilmiştir. Bununla birlikte Beyrut'tan 19 Mayıs 1938 tarihli Avrupa ve Amerikan basınına çekilen telgraflarda, Atatürk'ün tehlikeli bir şekilde hasta olduğu ve devlet işlerini yürütemeyeceğini duyurmuştur. Bu haber kısa sürede Hatay'da da duyulmuştur.⁹⁰

Mustafa Kemal Atatürk, kendisi hakkında çıkan haberler üzerine Türkiye'nin Hatay meselesindeki ciddi tutumunu göstermek için 19 Mayıs günü Ankara'dan Mersin'e hareket etmiştir. İstasyonda askeri birlikleri denetleyen Mustafa Kemal Atatürk, askeri birlikleri denetleme ile ilgili fotoğraflar İskenderun'da '*Hatay*' gazetesinde yayınlanmıştır.⁹¹

23 Mayıs'a kadar Mersin'de kalan Mustafa Kemal Atatürk, Celal Bayar'a şöyle bir talimat vermiştir; '*...Ecnebi sefirlere diyiniz ki, Atatürk Mersin'dedir ve Hatay meselesi halledilinceye kadar Mersin'de kalacaktır.*'⁹² diyerek Hatay meselesine, verdiği ciddiyeti göstermiştir.

Gerginleşen Türk-Fransız ilişkileri, 3 Haziran'da seçimlerin 6 gün süreyle durmasına neden olmuştur. Fransa, bu dönemde ilişkilerin düzelmesi amacıyla önemli adımlar atmıştır. Beyrut'ta ki Yüksek Komiserlikte bulunan Hatay temsilcisini görevden alarak yerine Binbaşı Collet'i atamıştır. İki hükümet arasında imzalanan askeri ve siyasi

⁹⁰ Mehmet Tekin, *Hatay Tarihi*, AGC Yay., Antakya, 1999, s.190 ; Soyak, *a.g.e.*, s.645.

⁹¹ Selim Çelenk, *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yay., Antakya, 1997,s.80.

⁹² Tekin, *a.g.e.*, s.190.

antlaşmalarla sorun giderilmeye çalışılır. Aynı tarihte Fransızlarca Dr. Abdurrahman Melek sancak valiliğine atanmıştır.⁹³

Türk- Fransız Askeri ve Siyasi Antlaşmalarının imzalanmasından sonra iki hükümet, Hatay'da seçimlerin Türk- Fransız otoritelerinin ortak denetiminde tamamlanması ve işbirliği konularında anlaşmışlardır. Bunun üzerine Türkiye, seçim işlerini Fransız Yüksek Komiseri'nin Hatay'daki temsilcisi Albay Collet ile birlikte yürütmek üzere Cevat Açıkalın'ı fevkalâde murahhas olarak Hatay'a tayin etmiştir.⁹⁴

15 Temmuz 1938'de Cevat Açıkalın Hatay'a gelmiş Fransız temsilcilerle resmi temaslara başlamıştır. Seçimlerin yürütülmesi adına Türk temsilcisi Cevat Açıkalın, Fransız temsilcisi Collet, Hatay Valisi Abdurrahman Melek ve Türk Cemaati mümessilli sıfatı ile Hatay Halk Partisi Başkanı Abdülğani Türkmen'den oluşan seçim komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonda diğer cemaatlerden de birer temsilci yer almaktadır. Seçimlerde görevli özel mahkemede iki Türk, bir Fransız hâkim görevlendirilmiştir. Daha önce oluşturulan müracaat komiteleri ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle kaldırılmış, yeni seçim büroları oluşturulmuştur.⁹⁵

Yeni oluşturulmuş olan seçim komisyonu, bir bildiri yayınlarak 22 Temmuz 1938 tarihinde Milletler Cemiyeti Seçim Komisyonunun bıraktığı yerden seçimlere devam edileceğini açıklamıştır. Böylece 22 Temmuz'da başlayan seçim işlerinde Anayasa gereği 20 yaşını doldurmuş Hatay'lı erkekler birinci derece seçmen olarak istedikleri cemaat listelerine kendilerini yazdırmaya başlamışlardır. Bazı bölgelerde seçimlerin yenilenmesi yönünde kararlar alınmıştır.⁹⁶

⁹³ Melek'in sancak valiliği görevini kabul etmesi Türk otoritelerce eleştirilmiştir.

⁹⁴ BCA.(030.10.224.511.8).402.408.

⁹⁵ BCA.(030.10.224.511.9).402.481.

⁹⁶ BCA.(030.10.224.511.128)402.484.

1 Ağustos 1938 günü tamamlanan birinci derecede seçmen yazımına göre; Türk Cemaatine 35,847, Alevî Cemaatine 11,319, Ermeni Cemaatine 5,504, Arap Cemaatine 1,845, Rum-Ortodoks Cemaatine 2.098 ve diğer cemaatlere kayıtlı 359 kişi kayıt yaptırmıştır. Seçimlerin bu devresinde Türk listelerine 15.080 kişi daha kayıt yaptırmıştır.⁹⁷ Birinci derecede seçmen yazımının ardından ikinci dereceden seçmenlerin sayısı belirlenmiştir. Birinci dereceden seçmen olarak yazılanlardan her 100 seçmen bir ikinci derece seçmen sayılmaktadır. Buna göre 358 Türk, 113 Alevî, 55 Ermeni, 18 Arap, 20 Rum-Ortodoks ikinci derecede seçmen olarak kabul edilmiştir. Bu sonuçlara göre, toplam 40 milletvekilliğinden her cemaate düşen sandalye sayısı da 22 Türk, 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap, 2 Ortodoks-Rum olarak tespit edilmiştir.⁹⁸

Türkiye, dönemin uygun koşullarını kullanarak sancakta yapılacak olan seçimden Türklerin zaferle çıkmasını sağlamak istiyordu. Arka arkaya alınan tedbirler Fransa'nın yardımıyla Suriye'nin Sancak'taki etkinliğini azaltıyor, Türklerinkini ise artırıyor. Daha önce izah edilen antlaşmadan alınan destekle Türkler, sancakta daha kolay hareket etme şansı bulmuşlardır. Fransızlar ne olursa Türklere 22 hatta daha (en azla) fazla milletvekili sahibi olmaları gerektiği yönünde teminat vermiş, ayrıca bölgede yaşayan Alevilerin Türk yazılması yönünde telkinde bulunmuş, hatta, zaman zaman uygulamalarla bu durum mecburiyete dönüşmüştür.⁹⁹ Sınırlardan Hatay'a giriş yapmak isteyen Suriyelilerin bir kısmının içeri alınması önlenmiştir. Kuseyr bölgesinde Arap propagandası yapanların yakalanması için emir verilmiştir. Ayrıca Arap Alevi ileri gelenlerinden Zeki

⁹⁷ BCA.(030.10.224.512.28).402.531.

⁹⁸ BCA.(030.10.224.512.28).402.531.Bkz. Ek:25.

⁹⁹ "Fransız kumandan Cole Lazkiye'den İhsan Cabiri'inin gönderdiği Nurettin Zubari adlı hakim sıfatına haiz nüfuzlu bir propagandacıyı tevkif ettirerek Antakya kışlasına hapsedmiştir. Süveydiye mintukasında yaşayan alevi cemaatinin ileri gelenlerinden olan iki kardeşini çağırarak adamlarıyla beraber Türk yazılmaları halinde ağabeylerini serbest bırakacağını bildirmiştir. BCA. (030.10.223.507.46)

Arsuzi'ye de haber gönderilerek ortadan çekilmesi istenmiş aksi takdirde çok şiddetli bir tepkiyle karşılaşacağı ifade edilmiştir.¹⁰⁰

Seçimin ilk aşaması olan halkın cemaatlere göre ayrılması 1 Ağustos 1938 günü tamamlanmıştır. İkinci Seçmenlik (Müntehib-i Sanilik) kayıtları da 8 Ağustos'ta kapatılmış, 19 Ağustosta seçilenlerin sayısı ve isimler belli olmuştur.¹⁰¹ Seçimin son aşamasında aday milletvekili sayısı ile seçilecek milletvekili sayısının eşit olmasından dolayı anayasada belirtildiği üzere adaylar seçilmiş sayılmıştır.

II.7. Seçim Sonuçları

II.7.1.Meclisin Açılması

Hatay Millet Meclisi oluşturulması amacıyla seçimler yapılmış, Milletler Cemiyeti'nin yaptığı cemaat sınıflamasına göre her cemaat kendisi için ayrılan kontenjana göre milletvekillerini seçmiştir.

Meclisin açılışından önce, meclisin nitelikli insanlar tarafından oluşturulamayacağı kanısı bölgede görevli olan Fransızlar ve bölgedeki Ermenilerin arasında oldukça güçlüydü. Bölge halkının birleşmesinin çok zor, oluşturulacak olan meclisin başarı şansının az olduğuna, meclisin tarafsız olma ihtimali bulunmadığına inanılmaktaydı. Fransız ve Ermeni ileri gelenlerine göre, başarı şansı çok düşük olan meclis üyelerinin seçimi, 22 Ağustos 1938'de tamamlanmıştı. 40 milletvekilinin 22'si Türk, 9'u Alevi, 2'si Arap, 5'i Ermeni ve 2'si Rum Ortodoks cemaatinden olmak üzere, meclis oluşturulmuştur. Milletvekilleri mazbatalarını almış ve 22 Ağustos 1938 tarihinde

¹⁰⁰ BCA, (030.10.223.507.46)

¹⁰¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Temmuz 1937, sayı 4736, s.1-6.

toplanaarak meclisin açılış gününe karar vermiştir. ¹⁰² Yapılan toplantı sonucunda meclisin 2 Eylül’de açılması kararlaştırılmıştı.

2 Eylül günü milletvekilleri, Meclis toplantısına gitmeden önce Antakya Belediye Salonu’nda toplanmıştır. Meclis’in ilk toplantısı için dönemin en uygun yeri olan belirlenen Gündüz Sineması (Ampir) seçilmiştir. ¹⁰³ Meclise giderken bir tabur Türk askeri ve bir tabur Fransız yönetimine bağlı asker, bando ile vekilleri selamlamıştır. ¹⁰⁴

Meclisin ilk toplantısını, en yaşlı üye sıfatıyla Hacı Mehmet Adalı açmıştır. Meclis Başkanlığı’na, Hatay Halk Partisi Başkanı Abdülğani Türkmen seçilmiştir. Meclis Başkanı nutkundan sonra, birinci başkanvekili olarak Vedi Münir Karabay, ikinci başkanvekili olarak Zeynel Abidin Cilli, umumî kâtip olarak Bekir Sıtkı Kunt ve Dr. Vedi Bilgin seçilmiştir. ¹⁰⁵ Hacı Mehmed Adalı, Antakya Türk Cemaati Milletvekili ve en yaşlı üye sıfatıyla yaptığı açış konuşmasında meclise şöyle seslenmiştir;

“Yaşlı olmak çoğu zaman arzu edilir ve sevimli bir yaş değildir. İnsanı etrafındakiler fazla görmeye başlarlar veyahut insana öyle bir his hâkim olur. Fakat bazen yaşlı olmanın öyle bir mazhariyeti olur ki bu mazhariyetin verdiği saadet hiçbir mutlulukla kıyaslanmaz. İşte ben bugün bu öz Türk yurdunda kurulmakta olan devletin ilk meclis toplantısına bu yaşımdan dolayı reislik etmek şerefine kazandım. Beni bu yaşa erdirdiği ve bu şerefi mazhar kıldığı için yüce tanrıya şükrederek Hatay Millet Meclisi’ni açıyorum.” ¹⁰⁶

¹⁰² “ Hatay Mebusları Seçildi”, *Cumhuriyet Gazetesi* , 22 Ağustos 1938, sayı 5130, s.1-9.; Selçuk, *a.g.e*, s.118.

¹⁰³ Meclisin toplantısını yaptığı bu bina Fransız manda döneminde inşa edilmiştir. Binanın projesi Yahudi Leon Benjude tarafından çizilmiştir. Strazburg’ta yapılan uluslar arası bir yarışmada Rönesans mimarisini yansıtan 36.bina seçilmiştir. Bina bugün kısmi bir restorasyondan sonra restoran olarak çalıştırılmaktadır. İçerisinde yer alan önemli sayıdaki dönemi yansıtan kitap, belge ve çeşitli dokümanlar uygun dolaplarda muhafaza edilmektedir

¹⁰⁴ Selçuk, *a.g.e.*, s.119. “Hatay Millet Meclisi Dün Büyük Tezahüratlarla Açıldı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, sayı 5140, 3 Eylül 1938, s.1-4.

¹⁰⁵ Görüşme Ziver Adalı 18 Haziran 2006 saat:14.30

¹⁰⁶ Selçuk, *a.g.e*, s.118-119..

Meclisin açılış törenine katılan 40 milletvekillinin her birinin, geldikleri toplumsal tabaka, kültür düzeyi, dünya görüşleri hatta bağlı buldukları politik düşünce, özünde birbirinden farklıydı. Bu nedenle meclise verilecek ad konusunda birbirinden farklı görüşlerin gelmesi bekleniyordu. Fakat Hacı Mehmed Adalı meclise Hatay Millet Meclisi olarak seslenmiş ve açılış konuşmasından sonra “*Hatay Cumhuriyeti'nin Kurulduğunu*” ilan etmişti. Böylece meclisin adı belirlenmişti. Açılış konuşmasından sonra, diğer konuşmalar yapılmış, yemin törenine geçilmiştir. Seçilen milletvekilleri içerisinde değişik cemaatlerden Türkçesi bozuk olan milletvekilleri bulunması ve yeni devletin resmi dilinin Türkçe ve Arapça olmasına rağmen, bütün milletvekilleri Türkçe yemin etmişlerdir. Yemin Anayasanın İkinci faslı sekizinci maddesinde belirtildiği şekline göre şu şekildedir;

*“Vatan ve millet saadet ve selametine ve milletin bila-kayd ve şart hâkimiyetine mugayir bir gaye takib etmeyeceğime ve cumhuriyet esaslarına sadakatten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veririm.”*¹⁰⁷

Meclis açılış konuşmalarını ardından devlet başkanlığı seçimine geçilmiştir. Tek aday Tayfur Sökmen, gösterilmiş ve meclisin oy birliği ile aldığı kararıyla Devlet Başkanı seçilmiştir. Hükümet henüz kurulmamış olmasına rağmen, seçilecek olan bakanlar önceden belirlenmiş olduğundan, Sökmen'in katılımıyla ilk kabine toplantısı 2 Eylül gecesi yapılmıştır. 3 Eylül 1938 günü, Cumhurbaşkanlığı seçim sonucunu tebliğ etmek amacıyla gönderilen heyet Tayfur Sökmen'in kaldığı Turizm Oteli'ne¹⁰⁸ gelerek kendisinin seçildiğini bildirecek, meclise davet etmişti. Meclise gelen Tayfur Sökmen Hatay Anayasa'sının 13. maddesine göre şu şekilde yemin etmişti;

“Devlet reisi sıfatıyla müstakil Hatay Devleti'nin kanunlarına, cumhuriyet esaslarına riayet ve bunları müdafaya, Hatay vatandaşlarının saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle mesai sarf

¹⁰⁷ Tekin, a.g.e, s.98.

¹⁰⁸ Bina bugün Özel Ata Koleji olarak hizmet vermektedir.

edeceğime ve Hatay halkının emniyetine teveccüh edecek her tehlikeyi kemal-i şiddetle men'e ve Hatay Devletinin şan ve şerefini vikaye ve ı'laya ve deruhte ettiğim vazifemin icabına nefsimi hasretmekten ayrılmayacağıma namusum üzerine söz veriyorum”

Yeminden sonra Tayfur Sökmen milletvekillerine hitaben aşağıdaki konuşmayı yapmıştır,

“ Fiilen ve hukuken müstakil ve medeni milletler arasına karışan Hatay Devleti ilk reisliğine beni intihap buyurmak suretiyle hakkımda göstermiş olduğunuz muhabbet ve itimada bilhassa candan şükran ve teşekkürümü sunarım. Bu kıymetli itimat ve muhabbetinize layık olmaya maddi ve manevi bütün mevcudiyetimle çalıştığımı yüksek huzurlarınızda temin ederim. Bu vesile ile Hatay'ı bugünkü şerefli ve parlak istikbale kavuşturan büyük Türk milletine ve Cumhuriyet Hükümetine Hatay Devletinin bağlılık, minnet ve şükranlarını huzurunuzda tekrar etmeyi benim için bir şeref kaynağı ve mukaddes bir vazife bilirim. Ve Hatay istiklalinin yardımcı ve türk milletinin dostu olan Fransa Cumhuriyetine samimi muhabbet duygularımı ve teşekkürlerimizi hissiyata ilaveten ifade etmekten derin bir zevk duyarım. Hatay'ın sayın sayıllarına Hatay'a yalnız ve ancak refah ve saadet vaad eden ağır, şerefli ve o kadar da mesuliyetli vazifelerinde parlak muvaffakiyetler dilerim.”¹⁰⁹

Teşekkür konuşmasından sonra locasına çekilmiştir. İbrahim İnal ve Bahri Bahadır Meclis Murakıplıklarına seçilmiştir. Meclisin açıldığı ilk gün henüz iç tüzük bulunmadığı için müzakere usullerinin nasıl yürüyeceği ve komisyonların nasıl oluşturulacağı kararlaştırılmamıştır. Bu durumun yarattığı belirsizlik karşısında söz alan daha önce Suriye'de devlet başkanlığı görevini yapmış olan Suphi Bereket;

“Biz Suriye'de encümenleri bakanlıklar ihtisasına göre kurar ve müzakere usullere hakkında şu yolu takip ederdik.” şeklinde bir öneri sunmuştur. Öneriye HMM Türk Cemaati Milletvekili Hamdi Selçuk;

¹⁰⁹ Tekin, a.g.e, s.98.

“Biz burada Suriye’den ayrı bir Türk devleti kurduk. Eğer usul ve kaidelerden bahsedilecek ise burada sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi usullerinden ve müzakere şekillerinden bahsedilebilir. Burada Türkiye’den ve Türk kanunlarından başka bir kanun ve usulden bahsedilmez. Bizim devletimizin teşekkül mahiyeti bunu emreder. Sayın arkadaşımızın iyi niyetini anlıyorum. Fakat bundan sonra Suriye ve oradaki usullerden bahsetmemelerini rica ederim.”¹¹⁰

şeklinde cevap vermiştir. Yapılan karşılıklı konuşmalar Meclisin açıldığı ilk gün itibariyle bölgenin Türkiye’nin bir parçası olarak görüldüğünü göstermekteydi. Henüz meclisin açıldığı gün, hükümet oluşturulmadan, hükümetin atacağı adımların yönü, Türkiye’ye duyulan bağlılık açıkça ifade edilmiştir. Aslında bu durum seçim öncesi kaygılarını dile getiren Fransız Kumandan Durieux’i, bölgede yaşayan Ermeni Ortodoksların lideri olan Avukat İzmirliyan’ı haklı çıkarır nitelikteydi. Her ikisi de kendileri ile yapılmış olan röportajlar sırasında meclisin kurulur kurulmaz; bölgenin Türkiye’nin bir parçası olarak görüleceğini ifade etmişlerdi.¹¹¹ Meclis açılmış ve Devlet başkanı seçilmiştir. Sökmen, 4 Eylül 1938 günü, Hatay Devlet Başkanlığına seçildiğini Atatürk’e arz etmiş, minnet ve şükranlarını bildiren şu telgrafi çekmiştir;

“Ekselans Kemal Atatürk

Türkiye Cumhuriyet’i Cumhurbaşkanı

Hatay Millet Meclisi tarafından bugün Hatay Reisliğine seçildiğimi ve vazifeyi ifaya başladığımı yüksek huzurunuzda arz eylemekle şereflenirim. Türkiye’nin Ulu Önderi tarafından gösterilen yüksek alaka ve yardım sayesinde istiklaline kavuşmuş Hatay’ın Ulu Şef Atatürk’e ve büyük Türk milletine karşı beslediği minnet, şükran ve bağlılık hislerini bu vesileyle de arz

¹¹⁰ Selçuk, a.g.e, s.124.

¹¹¹ “Hatay Ermenilerinin Fikri”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Ağustos 1937, sayı 4752, s.1–7.

etmekle son derece bahtiyarım. Vazifemin ifası sırasında yüksek alaka ve irşadlarınızın esirgenmemesi dileğiyle candan bağlılığımı ve sonsuz saygılarımı sunarım.

TAYFUR SÖKMEN"¹¹²

Atatürk Tayfur Sökmen'e cevaben 4 Eylül 1938'de şu telgrafi çekmiştir.

"Hatay Devleti Reisi-Antakya

Hatay Millet Meclisi tarafından Hatay Devlet Reisliğine seçildiğinizi bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım. Bu kıymetli diyarın en yüksek makam ve vazifesini ihraz ve deruhte etmiş olmanızdan dolayı sizi tebrik ederim. İnkışafını daima alaka ve muhabbetle takip edeceğim.

Hatay'daki faaliyetinizde muvaffakiyetinizi temenni eyler ve Hatay'ın yeni idare altında pek çok saadet ve refahlar görmesini yürekten temenni ederim.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK"¹¹³

HMM ve Devlet başkanlığı seçiminin ardından hükümet kurulmuştur.

II.7.I.1. Hükümetin Kuruluşu

Tayfur Sökmen, 4 Eylül 1938 günü Dr. Abdurrahman Melek'i davet ederek Hatay Kabinesini kurma görevini vermişti. Melek'in görevlendirildiğine dair "1" numaralı Cumhurbaşkanlığı iradesi şöyledir;

"Bay Abdurrahman Melek

Hatay Devleti Başvekili

Beş zattan terekküp edecek olan Hatay Kabinesinin teşkiline zatuâlilerini memur ettim. Allah tevkifat ihsan buyursun.

¹¹² Sökmen, *a.g.e*, s.108, Soyak, *a.g.e*, s.620.

¹¹³ Sökmen, *a.g.e*, s.109, Soyak, *a.g.e*, s.620.

Devlet Reisi

Tayfur Sökmen”¹¹⁴

Başvekil olarak görevlendirilen Melek, görevi alır almaz hemen çalışmalara başlamıştı. Devlet Başkanına hitaben yazılan “*1 numaralı iradenameleriyle Hatay kabinesini teşkile memur edildiğinden dolayı hakkımda göstermiş olduğunuz itimada teşekkür ederim*” ifadesini taşıyan bir yazıyla hükümet listesini Sökmen’e sunmuştur. Oluşturulan kabine, seçim öncesinde belirlenmiş görevlendirmelere göre, Türkiye’nin onayı alınarak oluşturulmuştur. Kabinede görev alanların özellikle Türk olmaları, adaylıkları ve görevleri açısından onay alınmış olmasına dikkat edilmiştir. Hükümet üyelerinin tamamı HMM dışından seçilmiştir. Kurulan kabinede şu isimler yer almaktaydı. Başvekil, Dr. Abdurrahman Melek, Melek aynı zamanda Dâhiliye bakanlığının görevlerini yürütecektir; Adliye Vekili; Cemil Yurtman, Maliye Vekili: Cemal Baki; Nafia ve Ziraat Vekili Kemal Alpar, Maarif ve Sıhhat Vekili Ahmet Faik Türkmen olarak belirlenmişti.¹¹⁵

Hükümetin kuruluşuyla beraber, vekâletlerin yeri belirlenmiştir. Antakya daki hükümet konağı Hatay Millet Meclisi’ne tahsis edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı makamı için odalar üst katta düzenlenmişti. Bu sebeple yerlerinden ayrılmış olan dairelere de ayrı birer yer bulunmuştur. Kaza Teşkilatı’nın, Celal Ağa’nın Evi, Adliye ve Yüksek Mahkeme’nin, Halk Partisi Binası’na, Adliye Vekâleti’nin İskenderun’a, Maliye Vekâleti’nin Başvekâletin alt katına, Maarif Vekâletinin ise Antakya Lisesi’ne taşınması kararlaştırılmıştı. Cumhurbaşkanlığı makamı da 4 Ekim 1938’de Turizm Otelinden, Defne Oteline taşınmıştır.¹¹⁶

¹¹⁴ Tekin, *a.g.e.*, s.101.

¹¹⁵ ‘Kabine Kuruldu’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Eylül 1938, sayı 5145, s.1.

¹¹⁶ Cumhurbaşkanlığı makamının taşındığı Defne Oteli, HMM üyesi Süleyman Tuhani’nin (Tuhanoğlu) ailesine aittir.

Oluşturulan kabinede yer alan vekillerin tamamı yüksek eğitim görmüş, alanlarında uzman, Hatay'ın Türk kimliğine vurgu konusunda tereddütsüz çalışmış bireylerdi. Türk hükümetinin HMM' ne seçilecek vekillerin adaylığı sırasında koyduğu koşullara uyulmuştu. Alınan direktifler doğrultusunda oluşturulan hükümetin bundan sonra alacağı her kararın Türkiye ile birleşmenin önünü açacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Kabinenin oluşturulmasının hemen ardından ilerde değinileceği gibi, Hatay Hükümeti'nin 1 Numaralı Kararnamesi, Müsteşarların Tayini hakkında olup, Resmi Gazetenin 27 numaralı ve 29 Eylül 1938 tarihli sayısında yayınlanmıştır. Dr. Abdurrahman Melek, Başvekil olarak daha önceden Dörtyol'da tespit edilmiş olan Vekil Müsteşar ve Umum Müdürlerini seçmiştir.¹¹⁷ Hatay Devleti Dâhiliye ve Milli Müdafaa Vekâletleri Müsteşarlığı görevine Tayfur Sökmen'in amcasının oğlu İnanet Mursaloğlu getirilmiştir.¹¹⁸

Henüz oluşturulmadan eleştirilerin odağında olan hükümet, tıpkı Cumhurbaşkanı ve Başbakan gibi Meclis dışından seçilmiş ve meclisin onayına sunulmuştur. Meclisin 6 Eylül günü gerçekleştirilen oturumunda hükümet, güvenoyu almıştı. Hükümetin güvenoyu aldığı oturumda, "*Hatay Anayasası*" ve Hatay Bayrağı Kanunu kabul edilmiştir. Hatay Devleti, kuruluşta manda idaresinin yapısı gereği; dış işlerinde yine Fransız Manda'sı olan Suriye'ye bağlı fakat Anayasasına göre iç işlerinde tam bağımsız, Türk çoğunluğuna dayalı ve Cumhuriyet Rejimi ile yönetilen ayrı bağımsız bir devlet haline gelmişti.

¹¹⁷ Sökmen, *a.g.e.*, s.108.

¹¹⁸ Mustafa Şevki ile Perver'in oğlu İnanet Mursaloğlu 1298 yılında Gaziantep'te doğmuştur. Evli ve iki çocuk babasıdır. Hususi eğitim görmüştür, çiftçilik yapmakta olan İnanet Mursaloğlu'nun Reyhanlı'da bir çiftliği vardır. Halep Vilâyeti Meclisi Umumi ve Encümeni Daimi Azası iken I.Dünya Savaşı sonucunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Fransızlar Hatay'ı işgal etmiştir. Bunun üzerine Reyhanlı ve Havalisi Mudafaa Hukuk Riyaseti görevini üstlenmiştir. Fransızlarla muharebe esnasında yakalanarak bir sene İskenderun ve Evlat adasında hapis yatıp Ankara İtilafnamesi sonrasında serbest kalmıştır. Hatay mücadelesinde bulunup Hatay Hükümetinin oluşumunda Hatay Devleti Dâhiliye ve Milli mudafaa vekâletleri müsteşarlığı görevinde bulunmuştur. Hatay'ın Anavatana katılışından sonra yedi sene C.H.P. İskenderun İlçe başkanlığı görevini yürütmüştür. 2327 Nolu T.B.M.M. Azasının Tercümeihal Kâğıdı Örneği.

II.7.I.2. Hatay Statü ve Anayasası

Hatay Devleti Anayasası, Numan Menemencioğlu, Necmettin Sadık, Prof. Etem Menemenlioğlu ve Prof. Ali Fuad Başgil'in yer aldığı heyetin Cenevre'de ki görüşmelerinden sonra oluşturulmuştu. Anayasa'nın içeriği ile ilgili gazetecilere bilgi veren Numan Menemencioğlu, Hatay Anayasa'sın da Türkiye Cumhuriyeti Devleti Teşkilatı Esasi'nin içeriğinin aynen yer alacağı, sadece meclis teşkilatında farklılık olacağını belirtmekteydi.¹¹⁹

Hatay Devleti Anayasası, MC tarafından kabul edilen Sancak Anayasası'nın hemen hemen aynısıydı. Anayasa, bağımsız bir devlet anayasasının içermesi gereken bütün hükümleri içermekteydi. Ancak herhangi bir devletin anayasası gibi, o devletin meclisinin ürünü olmayıp uluslar arası bir komisyon tarafından hazırlanması yönünde farklılaşmaktaydı. Hatay Devleti Statü ve Anayasası, özetle şu esaslar dâhilinde genel hükümler içermekteydi;

Madde 1- Sancak yerine yeni devletin adı '*Hatay Devleti*' olarak kabul edilmiştir. Hatay, iç işlerinde tam bağımsız (Türk ve ekseriyetine dayalı ve Cumhuriyet Rejimi ile idare olunan) ayrı ve müstakil bir varlık teşkil eden bir devlettir.

Madde 2- Hatay Devleti'nin merkezi Antakya'dır.

Madde 3- Hatay'ın bütün vatandaşları kanun muvahacesinde müsavi ve ırk, dil, din, farkı gözetmeksizin aynı medeni ve siyasi haklara sahip ve bila-istisna kanuna riayetle mükellefidirler.¹²⁰

Bu madde doğrultusunda, anayasada ilk seçimlere özgü olarak belirlenmiş olan halkın cemaatlere göre ayrılması yönündeki madde değiştirilmiş "*Hatay milletinin cins ve mezhep ayırımı gözetmeksizin bir bütündür*" hükmü getirilmişti.

¹¹⁹ " Hatay Meselesinin İkinci Safhası", *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Şubat 1937, sayı 4590, s.1, " Hatay Millet Meclisi Anayasayı Kabul Etti ", *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Eylül 1938, sayı 5145, s.1.

¹²⁰ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 11 Eylül 1938, Sayı.24, s.445-447.

Anayasanın ikinci bölümünde ilerde değinileceği üzere Teşrii Kuvveti (Yasama) hakkında bilgi verilmekteydi. İcra Meclisi, her yılın sonunda bir sonraki yılın bütçesini hazırlamakla yükümlüydü. Meclis onayı alınmadan hiçbir masraf yapılamazdı. Her mali yılın sonunda kanun yoluyla görevlendirilmiş olan bir heyet aracılığıyla hesaplar kontrol edilecek ve meclise sunulacaktı Milletvekillerinin dokunulmazlık hakları vardır. İşledikleri suçlarla ilgili muhakeme süreçleri meclisin isteğine bağlıydı. İşledikleri suçlarla ilgili cezaları görev bitiminde çekmekle yükümlüydüler.

Cumhurbaşkanı, Meclisin tatil olduğu dönemlerde Meclisi olağanüstü toplantıya çağırma yetkisine sahipti. Cumhurbaşkanı, beş yıl süre için meclis tarafından seçilmişti ve genel af çıkarma yetkisi vardı. HMM tarafından çıkarılan bütün kanunlar, Cumhurbaşkanı tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girmektedir. Cumhurbaşkanı, HMM tarafından onay görmüş herhangi bir kanunu tekrar görüşmek üzere meclise yollama yetkisine sahipti. Meclis, kararını değiştirmeden kanunu aynı şekilde Cumhurbaşkanına sunarsa, Cumhurbaşkanı, kanunu kabul etmek zorunda kalıyordu.

İcra Kuvveti ilerde değinileceği üzere Hatay halkı namına Cumhurbaşkanı ve İcra Meclisi tarafından kullanılmaktaydı.

Devletin Adli Kuvveti (Yargı Gücü), Anayasa gereğince kanun yoluyla oluşturulmuş olan mahkemeler aracılığıyla yürütülmekteydi. Ayrıca görevlileri Devlet Başkanı tarafından tayin edilmiş; Yüksek Mahkeme kurulmuştur. Hükümetin geniş yetkilere sahip olması tedirginlikle karşılanmıştır. Bölgede bulunan Fransız ileri gelenleri bu aşamada eleştirilerini açıkça aşağıdaki ifadelerle dile getirmiştir;

“ Yeni rejim, burada İcra kuvvetine, hele ki reisine o kadar lüzumsuz salahiyyetler veriyor ki (...) beni cidden korkutan ilk nokta. Mesela kırk milletvekili seçilecek ve bunlar aralarında birini reis intihab edecektir.(...) bu reis büyük bir ihtimalle ya arap, ya da türk olacaktır. Ama bu kişi kim olursa olsun siz onu Türkiye gibi yönetmesini bekleyeceksiniz. İşte en

büyük müşkülât başlamış oluyor. Çünkü burası asla Türkiye'ye benzemeyen bir toprak parçasıdır.”¹²¹

Yürütme gücü, Türkiye Cumhuriyeti'nin önerileri doğrultusunda oluşturulmuş ve yürütme gücünün kullanım şekli de Türkiye Cumhuriyeti'nin gerekli makamlarınca onanmıştır. Yeni anayasayla, Hatay Millet Meclisi yasama yetkisini doğrudan kendisi, yürütme yetkisini ise kendi seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu eliyle kullanacaktı. Yürütme, iki başlı olmuştur, '*kuvvetler birliği*' ilkesi kısmen de olsa uygulanmıştır. Geniş yetkilerle donanmış olan Hükümet, güvenoyu aldıktan kısa bir süre sonra hükümet programını açıklamıştır.

II.7.1.3. Hükümet Programı

Hatay Devleti Millet Meclisi'nin siyasal anlamda bağlı olduğu "*Hatay Halk Partisi*" meclisin açılışından önce yayınladığı beyannamesinde Türkiye'ye duyduğu bağlılığı dile getirmişti.¹²² Partinin programı, hükümetin programının taslağı şeklindeydi. Hükümet programı, Türkiye Cumhuriyeti'ne Atatürk'e duyulan saygı, sevgi ve bağlılığın ifadesiyle başlamaktaydı. Programının temelini Kemalizm'e bağlılık olduğu öncelikli olarak vurgulanmaktaydı. Meclise hitaben okunan programın onay alması halinde eksiksiz uygulanacağı bildirilmişti.¹²³

Hükümet programının ilk maddesi, Hatay konusunda belirlenmiş olan uluslar arası anlaşmaları bunların gereklerini yerine getirmenin gerekliliğini dile getirmekteydi. Bu

¹²¹ "Durieux'un Antakya'da ki Beyanati", *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1937, sayı 4740, s.1-7.

¹²² Hatay Halk Parti Programı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Melek, *a.g.e.*,s.115-117.

¹²³ Melek, *a.g.e.*; s. 150-151.

maddeyle, Hatay Devleti'nin uluslararası temsilinin de bu meclisçe yapılacağı belirtilmiş oluyordu. Hükümet programında, iç güvenliğin sağlanması amacıyla milli bir inzibat teşkilatı kurulacağı ve HMM olarak ırk, mezhep farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlarının hukuk önünde eşit sayılacağı, eşit muameleye tabi tutulacakları belirtmekteydi. Ekonomik kalkınmanın devamı ve artırılması amacıyla, uluslar arası ticari anlaşmalar yapmak ve milli ekonomiyi güçlendirmek, yerli mallarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmekteydi.

Sağlık alanında, bilim ve teknolojinin takibi, ülkenin kent ve köylerinin ıslahı için gerekli gayretin gösterileceği, yeniliklerin takip edilebilmesi amacıyla uluslararası kurallar dâhilinde milli kültür ve eğitim esaslarının belirleneceği vurgulanmaktaydı. Modern bir toplum yaratma amacıyla uluslar arası yenilikleri sürekli takip eden, bir milli eğitim programı yapmak amacıyla olduğu, Adliye teşkilatını modern devletlerin hak ve adalet anlayışlarına uygun bir hale getirme amacıyla oldukları vurgulanmıştı.

İşçi ve amele haklarını koruyacak tedbirler almayı kendi görevleri haline getirmeyi, meclisçe oluşturulacak dengeli bir bütçe aracılığıyla az masrafla çok iş yapmayı, üreticilere yardımcı, mükelleflerin gelirlerini çoğaltmayı, vergiler konusunda daha iyimser politikalar izlemeyi amaç edindikleri vurgulanmıştı. Modernizasyon yoluyla tarımın gelişmesini sağlamak, en önemli servet kaynağının toprak ve toprak altındaki madenler olduğunun daima göz önünde bulundurulması amacı taşıdığı bildirilmekteydi.

Ticareti geliştirmek, transit geçiş konusunu göz önüne almak, ülke topraklarını turizme açmak, eski eserleri meydana çıkarmak, mevcut yolların korunması, yeni yolların yapılması suretiyle şehirlerle köyler arasında kolay ulaşımın sağlanmasının gerekliliği vurgulanmaktaydı. İskenderun limanını Akdeniz limanları arasında hakkı olan önem

derecesine eriştirmeye çalışmak, tarımın gelişimini sağlamak zirai bakımdan binlerce hektar arazi kazanımı sağlayacak olan, halk sağlığını tehdit eden, bataklıkların kurutulması amacıyla oldukları belirtilmiştir.

Oluşturulan hükümet programı, ite ve dışta toplumsal barışa önem verildiğini gösteren maddeler içermektedir. Program aynı zamanda halkının her türlü ihtiyaını gidermeyi, koşullarını daha da iyileştirmeyi amaçlayan sosyal bir devlet anlayışı, bir hükümet profili çizmektedir. lke içerisinde amaçlanan iyileştirmelerden ve uzak hedeflerden bahsedilmektedir. Halkın doğrudan doğruya yönetime katılması amaçlanmış, bu doğrultuda cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik, kültürel milliyetçilik ve inkılpılık devlet idaresinde kullanılacak temel prensipler olarak belirlenmiştir. Yürütme gücünü kullanan hükümet izlediği Kemalist politika doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti ile bütünleşmenin yolunu açmak yönünde faaliyetlerde bulunmuştur.¹²⁴

Hükümetin programını açıklamasının ardından, Hatay Millet Meclisi, bir kanunla Hatay hkmetine mevcut mevzuatı değiştirmek, yerlerine yeni kanunlar yaparak yürürlüğe koymak yetkisini vermiş ve kısa bir süre sonra tatile girmişti. Böylece, bir taraftan bir kısım mevzuatı ve teşkilatı değiştirmek, diğer taraftan da Müstakil İskenderun Sancağı idaresini bütün hukuk ve yükümlülükleriyle devralmaktan doğan dâhili, harici taahhütleri yerine getirmek yönündeki, Hatay hkmetini hayli meşgul eden sorun giderilmeye çalışılmıştı.¹²⁵

¹²⁴ Melek, *a.g.e.*, s.150–151.

III. BÖLÜM: HATAY DEVLET BAŞKANI, BAŞBAKANI, MİLLET MECLİSİ VE HÜKÜMET ÜYELERİ

III. I. Tayfur Sökmen (Hatay Devleti Cumhurbaşkanı)

1892’de Gaziantep’te doğmuştur.¹²⁶ Babası Rumeli Beylerbeyi Mustafa Şevki Paşa, annesi Hacı Şayan hanımıdır. Mürselzade Hakkı Bey ve Gülizar hanımın kızı Medine (1903–1976) hanımla 1922 yılında evlenmiş. Evliliğinde Kemal Bahir (1923), Nimet (Dener–1924), Sabiha Nedret (Mursaloğlu–1925), Cüda (Semenderoğlu–1927), Solmaz (1929–1944), ve Mustafa Murat olmak üzere 6 çocuğu olmuştur.¹²⁷ Kendisinden büyük İnyet ve İhsan adında iki kardeşi vardır.¹²⁸

İlk ve Rüştüye Mekteplerinden sonra, uzun bir dönem özel eğitim almıştır.1909’da, babasının hastalanması nedeniyle yüksek eğitime devam edememiştir. 1912 yılında Balkan savaşlarına gönüllü olarak katılmış,¹²⁹ ardından I. Dünya Savaşı’na katılmıştır. Kırıkhan-Hassa arasında askeri ulaşımı sağlamak amacıyla yapılan yolda görev yapmıştır. Kolordu Komutanı Nihat Paşa’nın emrinde istihbaratçı olarak çalışmış, savaş sonunda terhis olmuştur.

Reyhanlı’da geniş toprakları vardır, çiftçilikle uğraşmıştır. 11 Aralık 1918’de İskenderun Sancağı ve çevresinin Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine direniş hareketini örgütlemeye çalışmıştır. 1920’de Maraş’taki 2. Kolordu emrinde Kuvvay-ı Milliye Kumandanlığı’nda görev aldı. 1921’de Fransızlarla yapılan mütareke üzerine Hatay Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından temsilci seçilerek, yabancı boyunduruğu

¹²⁶ Doğum yeri bazı kaynaklarda Gaziantep, bazı kaynaklarda Hatay Kırıkhan Alaybeyi olarak geçmektedir. Bkz. Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi- Cumhuriyet Senatosuna Seçilen Üyelerin Özgeçmişleri, C.II., (1966-1980)*, TBMM Vakfı Yayınları No:26, Ankara,1998, s.765-766; Mehmet Tekin, *Hatay Devleti Reisi Tayfur Sökmen*, Color Ofset , İskenderun, 2002, s.

¹²⁷ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem(1935–1939)*. TBMM Vakfı Yayınları No:26, s.51.

¹²⁸ Görüşme: Yıldırım Turgay Sökmenoğlu, 18 Ağustos 2007, saat: 13.30, Reyhanlı.

¹²⁹ Sökmen, *a.g.e.*, s. 37.

altında bulunan Hatay'ın haklarını savunmak üzere Türkiye nezdinde olağanüstü temsilcilik görevini Lozan Anlaşması'na kadar (23 Temmuz 1923) yerine getirmiştir. İskenderun ve Havalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurdu. Bu tarihten 1933 Haziran'nına kadar Adana ve İstanbul'da işgal altında bulunan Hatay'dan Türkiye'ye sığınanlara yardım amacıyla oluşturulan Antakya-İskenderun Muavenet-i İctimaiye Cemiyeti Başkanlığı görevini yürüttü.

Atatürk'ün uygun görmesiyle V. dönemde Antalya'dan bağımsız milletvekili seçildi. 8 Şubat 1935 tarihli seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te Meclis'e katıldı. Tutanağı 7 Mart 1935'te onaylandı. Dönem boyunca Arzuhal Encümeni üyeliğinde bulundu. Sancağın Mülki Tamamiyetine ve Türkiye-Suriye Hududunun Teminine Dair Muahedenin Tasdiki Hakkında Kanun konusunda konuşma yaptı. Daha önce Dört Yol'u merkez edinerek kurulup çalışan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Hatay Erkinlik(egemenlik, bağımsızlık), Cemiyeti adını alması üzerine, etkinliklerini burada sürdürdü. ¹³⁰

Milletler Cemiyeti kararıyla 24 Ağustos 1938'de Hatay'da yapılan seçimlerde Hatay Devleti Cumhurbaşkanlığı'na seçildi. Bu görev 1 Eylül 1938'den, 23 Haziran 1939'da kendi Millet Meclisi'nin aldığı kararla, Hatay Cumhuriyeti'nin, Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasına kadar devam etti. V, VI., VII., VIII. Dönemlerinde Antalya, IX. dönemde Hatay milletvekili olarak parlamentoda görev yaptı. 1969'da, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından cumhuriyet senatosu'na üye olarak atandı. 6 Haziran 1975'te görevi sona erdi. ¹³¹ Eşi Medine Hanım'ın vefat ettiği 1976 yılında İstanbul Kartal'da bir okul yaptırdı. ¹³²

¹³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Tekin, *Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen*, Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya. 2002.

¹³¹ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem(1935-1939)*. TBMM Vakfı Yayınları No:26, s.752.

¹³² Görüşme: Yıldırım Turgay Sökmenoğlu, 18 Ağustos 2007, saat: 13.30, Reyhanlı.

İstanbul'da, 3 Mart 1980'de öldü. Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verildi. Anıları TTK tarafından 1978 yılında "*Hatay İçin Harcanan Çabalar*" adıyla basılmıştır. Ayrıca çocukları tarafından "*Doğumunun 100.Yılında Eski Hatay Devleti İlk ve Son Cumhurreisi Tayfur Sökmen Diyor ki*" adıyla bir kitap yayınlanmıştır.

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nde Tayfur Sökmen adıyla bilinen bir kampus, Reyhanlı İlçesinde Tayfur Sökmen adıyla anılan bir köy, Antakya'da bir bulvar ve cadde bulunmaktadır.

III.2. Abdurrahman Melek (Hatay Devleti Başbakanı, Dahiliye, Hariciye ve Müdafaa Vekili)

1896 Antakya doğumludur. Antakya'nın eski belediye başkanlarından Melekzade Hacı Faik Efendi ile Medine hanımın oğludur. Evli olan Melek, Faik (1924), Erdem (1927) ve Gökçen' (Erner - 1935) adında üç çocuk babasıdır. Melek Fransızca, Almanca, Arapça bilmektedir.¹³³

İlkokulu ve Rüştüyeyi Antakya'da, Sultaniye Halep'te bitirdi. 1329'da Beyrut Tıp fakültesine girdi. Bir sene sonra İstanbul Tıp Fakültesine geçerek buradan 1919 yılında mezun olmuştur. Bir sene fakültede asistanlık yaptıktan sonra; Viyana ardından Paris'e ihtisasına devam etmek için gitti.¹³⁴

I. Dünya Savaş'ında 41. Fırka'da yedek subay doktor yardımcısı olarak görev aldı. Savaştan sonra İstanbul'a dönerek tıp fakültesini bitirdi. Bir yıl süre ile fakültede asistanlık yaptıktan sonra Antakya'ya döndü. Antakya'da ailesinden kalma emlak ve arazileri vardı.¹³⁵ Antakya'dayken siyasi yönelimlerinden dolayı 1921 yılında General

¹³³ Öztürk, *a.g.e.*, s.457.

¹³⁴ 20.11.1939 tarih 1058 sayılı TBMM Azasının Tercüme-i hal Kâğıdı Örneği.

¹³⁵ 20.11.1939 tarih 1058 sayılı TBMM Azasının Tercüme-i hal Kâğıdı Örneği.

Gouraud tarafından sürgüne gönderildi.¹³⁶ Sonraki yıllarda bir süre İstanbul da yaşadı. Tekrar Antakya'ya dönerek mesleğini sürdürdü. Aynı zamanda Turizm Komitesi(cemiyeti) başkanlığı yaptı. 1931 yılında İskenderun Sancağı İdari Meclis üyeliğine seçildi. Görev süresinin politik müdahaleler yüzünden kısa sürmesi üzerine İstanbul'a giderek orada yaşamaya başladı.

1936'da Hatay'a dönmüş orada hekimlik yapmaya başlamıştır. Bu dönemde Hatay'ın Türkiye'ye katılma yönündeki çalışmalarına fiilen katılmıştır. 1 Nisan 1937'de, Cenevre'ye giden heyette Türk Heyetine müşavir olarak yer almaktaydı. Aralık 1938 ve Ocak 1939 tarihlerindeki toplantılarda da bu görevini sürdürmüştür. 1937'de İstanbul'da ve Dört Yol'da kurulan Hatay Erkinlik (Muhtariyet) Cemiyetinin İstanbul Şubesi Başkanlığını yaptı.¹³⁷ Daha sonra Antakya'da Halk Partisi çalışmalarında görev almıştı. Haziran 1938'de İskenderun Sancağı Valisi, Eylül 1938'de Hatay Devleti Başvekili oldu. Bu görevi 6 Eylül 1938 – 23 Temmuz 1939 tarihleri arasında sürdürdü. Bu görevdeyken Türkiye'de Mart 1939'da yapılan milletvekili seçimlerinde Gaziantep milletvekilliğine seçildi. Hatay anavatana katıldıktan sonra VI, VII, VIII. dönem Gaziantep ve IX. dönemde Hatay Milletvekilliği yaptı, bu görevi 1954'te sona erdi. Dışişleri Komisyonu'nda çalıştı. Pasaport Kanun tasarısı, Konsolosluk Kanun tasarısı, İskân Bankası kurulması, Akaryakıt ve Harçlar Kanun tasarısı konularında kurulan geçici komisyonlarda görev aldı. Sel felaketine uğrayan Hatay'ın köylerinde alınan önlemler, Hatay'da pamuğa zarar veren haşere konusunda sözlü soruları; Genel Kurul da değişik 7 konuda konuşması vardır.¹³⁸

Yasama etkinliği IX. Dönem sonunda biten Abdurrahman Melek, parlamento sonrasında Merkez Bankasında 1 Haziran 1955 – 20 Temmuz 1960 tarihlerinde İdare

¹³⁶ Münir Balkır, *Hatay El-Devleti'l Müstakile*, Antakya, 1938, s.19.

¹³⁷ Tekin, *a.g.e*, 102.

¹³⁸ Öztürk, *a.g.e*, s.456.

1955–1960 yılları arasında Merkez Bankası İdari Meclis üyeliği, 1960–1961 yıllarında Müdürler Kurulu üyeliği yapmış ve 1961’de emekliğe ayrılmıştır.¹³⁹

13.1.1978 tarihinde vefat etmiş ve Ankara Karşıyaka mezarlığında toprağa verilmiştir. Hatıraları, TTK tarafından ‘*Hatay Nasıl Kurtuldu?*’ adıyla yayınlandı. Antakya da ‘Abdurrahman Melek’ adını taşıyan bir cadde bulunmaktadır.¹⁴⁰ XVII. Dönem Hatay Milletvekili olan Hamit Melek’in, amcasıdır.

Abdurrahman Melek, devlet ve hükümet erkânı olarak namzetlikleri tespit olunanların listesinde şu ifadelerle tanıtılmaktadır.

“Antakya’lıdır, tıp tahsilini Türkiye de tamamlamıştır. Kadın hastalıkları mütehassısıdır. Hatay işlerinde bidayetten beri çalışmıştır. Münevver Türkler arasında cemiyet hayatına en ziyade intibak etmiş fazla sinirli ve bu yüzden kararsız bir şahsiyet olup; tanınmış bir aileye mensuptur. Hitabeti ve kitabeti vardır. Yerli Hıristiyanlar üzerinde iyi tesiri vardır. Türklüğü samimidir. Sempatisi olmadığı için halk tarafından pek sevilmemiştir. Namuslu temiz bir maziye sahiptir. Korkaklığı ile maruftur. Fransızlarla daima iyi geçinmiştir. Hatay’da münevver bir şahsiyet olarak bilinir. Son anlaşmadan sonra Delege Kole tarafından Administratör olarak Hatay’da vazife almış ve vazifesini de el’an ifa etmekte bulunmuştur.”¹⁴¹

III. 3. Hatay Devleti Millet Meclisi Üyeleri

III. 3. 1. Abalı (Abaloğlu), Ömer Cevat

1325 (1909) yılında Reyhanlı’da doğdu. Reyhanlı nüfusuna bağlı olan Ö. Cevat Abalı Başköy’de 56 nolu haneye kayıtlıdır. 1929 yılında Nafia Fen Mektebi’ni 216 nolu diplomayla bitirmiştir. 17 Nisan 1929’da başladığı Nafia Baş fen memurluğu görevini uzun

¹³⁹ Öztürk, a.g.e.,s.456.

¹⁴⁰ Görüşme: Vasi Köse, 5 Mayıs 2007, saat:13.30, Kırıkhan.

¹⁴¹ BCA(030.10.224.512.40. 1.20) .

yıllar sürdürmüştür.¹⁴² Cumhuriyet gazetesinin başyazarı ve sahibi olan Yunus Nadi'nin yeğenidir.¹⁴³

3 Ocak 1938 yılında Hatay'a geçmiş; Hatay'ın ilhakına kadar orada çalışmıştır. Ö.Cevat Abalı (Abalıoğlu) 7 Ocak 1938'den, 2 Mayıs 1938 tarihine kadar Kırıkhan Halkevi Emniyet ve İnzibat Şefliğinde, 2 Mayıs 1938'den intihabın sonuna kadar Oktepe Nahiyesi Halkevi başkanlığı görevini yürütmüştür.¹⁴⁴ Bir dönem Aktepe Halkevi reisidir.¹⁴⁵

2 Eylül 1938'den itibaren Kırıkhan Türk Cemaati Milletvekili olarak HMM' de yer almıştır. Milletvekili göreviyle beraber Kırıkhan Halkevi, Halk Partisi Başkanlığı, Maarif Cemiyeti Başkanlığı ve Orta Mektep Riyaziye hocalığı görevlerini 2 Eylül 1938'den 17 Nisan 1939'a kadar sürdürmüştür. 22 Nisan da Hatay Vilayeti İdare Heyeti kongresinde Büyük kurultay kongresine seçilmiştir. Ö.Cevat Abalı aynı zamanda CHP'nin delegesidir CHP'nin kongresinde Hatay murahhası olarak görev yapmıştır.¹⁴⁶ Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının hemen ardından yapılan ilk seçimlerde Hatay'dan milletvekili seçilmek adına adaylığını koymuştur.¹⁴⁷

III. 3. 2. Adalı, Hacı Mehmet

1855 yılında Antakya'da doğmuştur. Hacı Mehmet Adalı'nın babası Yahya Efendi'dir ve ailenin asıl soyadı Yahyaoğlu'dur.¹⁴⁸ Kendisi Hacı Muhammet Efendi olarak bilinmektedir. Ailesi Antakya eşrafındandır ve çok sayıda gayrimenkulle sahiptir. Adalı

¹⁴² BCA. CHP. Evrakı. (490.01/302.122.1) 82.

¹⁴³ Konuralp, *a.g.e.,s.*33.

¹⁴⁴ CHP. Evrakı. BCA(490.01/302.122.1) 82.

¹⁴⁵ BCA (030.10.224.512.40. 1.18)

¹⁴⁶ CHP. Evrakı. BCA(490.01/302.122.1) 82

¹⁴⁷ CHP. Evrakı. BCA(490.01/302.122.1) 82

¹⁴⁸ Yahya Efendi döneminin önemli divan şairlerindendir. Abdülhamit'e dönük taşlamaları ünlüdür. Bu taşlamalar yüzünden padişahın huzuruna çıkarılır. Taşlamaları huzura çıkmadan değiştiren Yahya Efendi ceza almaktan kurtulup, taltif alıp geri döner.

daha önce Antakya'dan Suriye Meclisi'ne milletvekili seçilmiş, Suriye Hükümeti'nde bir dönem Ziraat Vezirliği yapmıştır.¹⁴⁹

HMM' ne 83 yaşında meclisin en yaşlı üyesi olarak Antakya Türk Cemaatini temsilen seçilmiştir. Medrese eğitimi almıştır. Fransızca, Arapça, Türkçe bilmektedir.¹⁵⁰ Mehmet Adalı okuma-yazma bilmesinden dolayı efendi lakabını almıştır.¹⁵¹ Evli olan Hacı Mehmet Adalı'nın eşi Nazife hanımdır. 1 kızı, 4 oğlu olmak üzere beş çocuğu vardır.¹⁵²

Hacı Mehmed Adalı başta muhalif kimliği ile tanınan bir şahsiyettir. Çoğu zaman Vatani olmakla suçlanan Adalı, Meşrutiyet döneminde Hürriyet ve İhtilaf Fırkası'na katılmış, mütareke döneminde Arap hükümetini ilan edenler arasında yer almıştır. Bölgenin Fransızlarca işgali sonrasında Fransızların yanında yer almış, daha önce ifade edildiği gibi Antakya Mebusu olarak Suriye meclisine girmiştir. Suriye meclisinde ziraat veziri olmuştur.¹⁵³

1937 yılında Suriye meclisinde yer alan Mustafa Kuseyri, Sadık Marufla beraber Sancakta "*Müslüman Partisi'ni*" kurmuştur. Dönemin basınında partinin gayesi, Suriyeli liderler öncülüğünde Alevi, Rum, Ermeni, Arap ve Çerkezleri bir araya getirerek Türklere karşı bir blok oluşturmak olarak ifade edilmiştir.¹⁵⁴ Bu partinin kurulmasıyla beraber Suriye ile yakın ilişkilere girdiği ifade edilmiştir. Dönemin gazetelerinde dini istismar ederek, Hatay'ı Suriye'ye peşkeş çekme gayretinde olduğu ifade edilmiştir.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Görüşme: Ziver Adalı 18 Haziran 2006 saat:14.30, Antakya; Görüşme: Sabahattin Adalı, 12 Temmuz 2007 saat: 09.30. Antakya.

¹⁵⁰ BCA (030.10.224.512.40)

¹⁵¹ Görüşme Sabahattin Adalı, 12 Temmuz 2007 saat:09.30

¹⁵² Görüşme Azade Adalı, 12 Temmuz 2007 saat:09.30; Eşi Nazife hanım, Suriye kökenli olup, ailesinin anne tarafı Kataragazade, baba tarafı Kevakibi'lerdendir. Suriye'nin eşraf ailelerindedir. Hacı Mehmed Adalı'nın Kayın pederi Kevakizade Mesut Efendi 1908 yılında yapılmış olan Osmanlı Meclis-i Mebusan'a seçilmiştir. Bkz. Demir, *a.g.e.* s. 378.

¹⁵³ BCA(030.10.224.512.40)

¹⁵⁴ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ağustos 1937, "Hatay'da Yeni Bir Fesad Hareketi", sayı 4751, s.1-7.

¹⁵⁵ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ağustos 1937, "Hatay'da Dönen Fırıldaklar", sayı 4751, s.1-7.

Kendisi ile yapılmış olan bir röportajda “*Türklüğü bize inhisar ettirenlere karşı mücadeleye edeceğiz ve kazanacağız .*” demiştir.¹⁵⁶ Suphi Bereket’le yakın bir dostluğu vardır. Ayrıca mecliste yer alan Abdurrahman Melek eşinin kuzendir.

Adalı, HMM’i açış konuşmasını en yaşlı sıfatıyla kendisi kendisi yapmıştır. Adalı, 1950 yılında, 95 yaşında vefat etmiştir. Adalı ailesi, Hacı Mehmed Adalı’nın vefatından sonrada, Hatay’ın gerek yerel, gerek ulusal siyasetteki temsilinde önemini korumuştur. Oğlu Rasim Adalı, Hatay’ın ilhakından sonra Hatay Milletvekili olarak görev yapmıştır.¹⁵⁷ Hacı Mehmed Adalı’nın torunu ve Rasim Adalı’nın oğlu Sabahattin Adalı TBMM’de iki dönem milletvekilli olarak seçilmiş, senatör olarak görev yapmıştır.¹⁵⁸

III. 3. 3. Bahadırılı, Bahri

1307 (1891) Reyhanlı doğumludur. Anne adı Ayşe, baba adı Halil’dir. Orta düzeyde bir eğitim görmüştür. Arapça ve Türkçe bilmektedir. Reyhaniye Halk Partisi Kâtibi olarak çalışmıştır.¹⁵⁹

Evli ve yedi çocuk sahibidir. Çiftçilik yapmaktadır. Hatay milli davasında Türk cemaati mümessili olarak görev yapmıştır. Ayrıca Kırıkhan Türk Cemaati Milletvekili olarak seçilmiştir.¹⁶⁰ İlhaktan sonra Hatay Umumi Meclis Üyesi ve Daimi

¹⁵⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Temmuz 1937, “Müslüman Partisi Faaliyetlerini Her Yere Teşmil Etti”, sayı 4746, s. 1.

¹⁵⁷ Görüşme Ziver Adalı, 18 Haziran 2006 saat:14.30, Antakya.

¹⁵⁸ Görüşme Sabahattin Adalı, 12 Temmuz 2007, saat:09.30. Sabahattin Adalı 1920 Antakya doğumludur. Antakya lisesinden 1942–1943 mezunudur, üniversiteyi Ankara’da Hukuk Fakültesi’nde okumuştur. 1954’te Paris Sorbon Üniversitesinde hukuk doktorası yapmıştır. Evli olan Adalı Fransızca, İngilizce, Arapça, Türkçe bilmektedir. Hatay senatörlüğü görevinde bulunmuştur. Ayrıca birkaç dönem milletvekilliği görevinde bulunmuştur. Babası Rasim Adalı Hatay Devleti Millet Meclisinin ilk toplanma yeri olan gündüz sinemasının sahibidir. Sabahattin Adalı Hacı Mehmed Adalı’nın torunudur.

¹⁵⁹ BCA (030.10.224.512.40. 1.18)

¹⁶⁰ Göztepe,*a.g.e.*, s. 10, Görüşme:Mehmet Nuri Bahadırılı, 15 Ağustos 2007, saat 16.30, İskenderun.; TBMM, Hal Tercüme Kağıdı Örneği, No: 84.

Encümeni Azası, uzun yıllar Hatay CHP il başkanlığı görevini yürütmüştür. I.Dönem Hatay Milletvekili olarak TBMM’de yer almıştır.¹⁶¹

III.3. 4. Baksanuslu (Güner), Hacı Razzuk

Hacı Razzuk, 1878 yılında Baksanus (Çetelli)’ta doğmuştur. Soyadı kanunuyla “Güner” soyadını almıştır. Baba adı Hüseyin’dir. Çiftçi bir ailenin oğludur, ailenin bölgede 1000 dönüm kadar arazisi vardır. Humus kökenli bir aile olduklarından kendilerine halen “Bet Hımsıy”¹⁶² denilmektedir. Evli olan Hacı Razzuk’un eşi Havva hanımdır. Cuma, Hayrettin, Şerif, Hatice olmak üzere dört çocuğu vardır. Arapça okuryazarlığı vardır. Türkçesi çok iyi değildir. Türklerin yanında yer almış onlarla beraber hareket etmiştir. Önerilerek meclise giren milletvekillerindendir.¹⁶³

Hacı Razzuk, Arap Milletvekili olarak HMM’ de görev almıştır. Arap kökenli olan aile zamanla Türkleşmiştir. Meclis seçimleri sırasında ailesinden tam destek almıştır. Fakat zaman zaman olumsuz muamelelerle de yüz yüze kalmış, evi taşlanmıştır. Köylü üzerinde oldukça etkin, sözü dinlenen biri olarak meclise seçilmesi Türk tarafına sağlanacak destek açısından önemlidir.

Ailenin bir kısmı halen Humus’ta yaşamaktadır. Fakat Hatay’ın Türkiye’ye katılışından sonra Suriye’ye göç eden olmamıştır. Aile bugün de yerel siyasette etkilidir. Hacı Razzuk’un torunu Hayrettin Güner yerel yönetimde görev almış 17 yıl Çetelli’de muhtarlık yapmıştır. Torunu Hayrettin Güner uzun yıllar önce SHP, ardından CHP üyesi olarak fiilen görev almıştır. Güner halen CHP il genel meclis üyesidir.¹⁶⁴ Hacı Razzuk 1943 yılında vefat etmiştir. Mezarı Baksanus’lu köyündedir.

¹⁶¹ Millet Meclisi Üyesi, Hal Tercüme Kâğıdı Örneği, No: 84.

¹⁶² Hımsıların evi yani Humus’tan gelenlerin evi anlamında Arapça deyimdir.

¹⁶³ Görüşme: Hayrettin Güner, 12 Ağustos 2007, saat 10.30, Altınözü.

¹⁶⁴ Görüşme: Hayrettin Güner, 12 Ağustos 2007, saat 10.30, Altınözü.

III.3.5. Balit, Marsel

01.07.1893 İskenderun doğumludur. Marsel Balit'in baba adı Victor, anne adı Ojani'dir. Bekârdır, din hanesi Hıristiyan olarak kayıtlıdır.¹⁶⁵ Marsel Balit, İtalyan kökenli bir Katolik'tir. (Marunî) Levanten bir ailenin oğludur. Ailenin bir kısmı Mersin'de yerleşmiştir.¹⁶⁶

Marsel Balit, İskenderun Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı 2. sınıf bir tüccar olarak sigortacıdır.¹⁶⁷ Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılması ile beraber Hatay'dan göç etmiştir. Bugün Hatay'da bu aileye mensup kimse bulunmamaktadır.

III. 3. 6. Bereket, Suphi

Suphi Bereket 01.07.1881 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Baba adı Bereketzade Rıfat Ağa'dır; anne adı Azime'dir. Bereket ailesi bölgede büyük bir nüfuza sahipti.¹⁶⁸ Hatice Halide hanımla evlenen Bereket'in Ahmet Rıfat, Fatma Zehra, Ayşe Süheyla, Mehmet Halit, Mahmud Salahaddin ve Saniye olmak üzere üç oğlu, üç kızı vardır.

Suphi Bereket'in babası Rıfat Bereket, Osmanlı Meclisi Mebus'an'da görev yapmıştır.¹⁶⁹ Bereket ilk ve orta tahsilini İstanbul'da tamamlanmış, ardından eğitimine Galatasaray'da devam etmiş, 1903 yılında mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra eyalet mümtaze ve muhtare kalemünde muvazzaf olarak çalışmıştır. İki yıl sonra Babıâli Hukuk Müşaviri Muavinliği görevine atanmıştır. 8 yıl süreyle burada çalışmıştır.

¹⁶⁵ Hatay İli İskenderun İlçesi Nüfus Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneği

¹⁶⁶ Görüşme Dubilyo Huri, 25 Haziran 200, saat:16.00. Antakya.

¹⁶⁷ Göztepe, a.g.e., s. 10

¹⁶⁸ Bereketzade Rıfat Ağa hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Türkmen, a.g.e., cilt 4, s:908.

¹⁶⁹ 1908 yılında yapılan Osmanlı Mebus'an Seçimleri sırasında milletvekili seçilen Bereketzade Rıfat Efendi Liberal parti geleneğine mensuptur. Arap kökenli olan aile zamanla Türkleşmiştir. Aile bireyleriyle yapılan görüşmelerde çoğunlukla ailenin Türk kökenli bir aile olduğu yönünde bir kanı oluşmuştur. Bereketzade Rıfat Efendi'nin yer aldığı Osmanlı Mebus'an Meclisi hakkında geniş bilgi için bkz. Demir Fevzi, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebus'an Seçimleri 1908–1914*, İmge Yayınları, Ankara, 2007.

1911’de Antakya’dan Halep Vilayeti Meclis Umumi Azalığı’na seçilmiştir. Bu görevi 1918 yılına kadar sürdürmüştür.¹⁷⁰ Kendisi ile yapılan bir söyleşide İstanbul’da öğrenci olduğu dönemde “*Hürriyet ve İhtilaf Fırkası*” üyesi olduğunu ifade etmiştir. Aynı görüşme sırasında muhabirin “*Türkmüsünüz?*” sorusuna cevap vermek istememiştir.¹⁷¹

Tercüme-i hal varakasında, I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan mütareke sonrasında Hatay’ın işgali ile beraber bölgede milli çeteler kurduğunu, bölgenin kurtuluşu adına 1922 yılına kadar mücadele ettiğini ifade etmektedir.¹⁷² Suphi Bereket, 1922 yılında Suriye Devlet başkanlığına seçilmiştir, beş yıllık bir görev olmasına rağmen, kendisi 3 yıl 9 ay sonra istifa etmiştir. Görevi bırakma gerekçesi olarak bölgenin mandateri konumunda olan Fransa ile yaşanan anlaşmazlıkları göstermiştir.

1930’da Suriye’de Liberal Anayasa Partisini kurmuştur, ardından meclis ve devlet başkanlığı görevini yürütmüştür Suphi Bereket 1931–1932 devresi için yapılan seçimlerde Suriye Meclisine milletvekili olarak seçilmiştir. Fransa bu dönemde mandater ülke olarak bölgede çok etkindir. Bereket Fransızların isteği üzerine 1936 yılının sonuna kadar Suriye Meclis Başkanlığı görevini yürütmüştür.

Bereket, 1937 yılında Antakya Başkonsolosu aracılığıyla Mustafa Kemal Atatürk’le görüşmüştür. Bu tarihten sonrada Hatay’ın Türkiye’ye katılması yönünde çalışmalarda bulunmuştur. Suphi Bereket, Türkiye aracılığıyla belirlenen Hatay Millet Meclis adayları arasında yer almış, Türk Cemaatini temsilen seçilmiştir.¹⁷³ Bereket, çoğu zaman muhalif kimliğiyle gündeme gelmiştir. HMM’nin kuruluşundan önce Suriye’de görev yapmış olması nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Samimi tavırlar sergilemeye

¹⁷⁰ BCA(490.01/302.1222.1) 51.

¹⁷¹ “Hakikati Gören Bir Göz”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Temmuz 1937, sayı 4742, s.1-7.

¹⁷² Geniş bilgi için bkz. BCA(490.01/302.1222.1) 51.

¹⁷³ BCA (490.01/302.1222.1) 51.

çalışmışsa da basın yoluyla eleştirilmekten kurtulamamıştır.¹⁷⁴ Suphi Bereket 21.02.1949 tarihinde vefat etmiştir.¹⁷⁵

III.3.7. Bilgin, Dr. Vedi

Anne adı Afife, baba adı İzzet'tir. Bilgin 01.07.1891 yılında Antakya'da doğmuştur. Evli olan Bilgin'inin Haluk adında bir oğlu vardır.¹⁷⁶ Tıbbiye eğitimi almıştır. Arapça bilmektedir. Antakya'nın önemli eşraf ailelerindedir¹⁷⁷

Vedi Bilgin, Antakya Türk Cemaati Milletvekili olarak Hatay Devlet'i Millet Meclisinde yer almıştır.¹⁷⁸ Ailesi Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra yerel siyasette de oldukça etkindir. Bilgin'inin ölüm tarihi, kesin olarak bildirilmediğinden nüfus kayıtlarında, kapalı kayıt olarak geçmektedir.

III.3.8. Cilli Zeynelabidin

1899 da Antakya'nın Süveydiye (Samandağ) İlçesinin Yukarı Alevişik Köyü-Mahallesinde doğdu. Hatay'ın Samandağ İlçesi Atatürk Mahallesinde (001/03, 69, 107) nüfusa kayıtlıdır. Şeyh Maruf Cilli'nin oğludur. İlk mektebi Antakya'da okumuş, daha sonra Beyrut St. Jozef Koleji'ni bitirmiştir.¹⁷⁹ Babası Maruf Cilli Osmanlı Süveydiye sahil muhafazası olarak görev yapmaktadır. Aynı bölgede Celal Ağa, Cebel-i Akrağ (Ordu ve

¹⁷⁴ Geniş bilgi için bkz. Şükrü Balcı, *Suriye Eski Devlet ve Meclis Reisi Suphi Bereket'in İsteddiği Şehadet*, Türksözü Basımevi, 1949, Antakya.

¹⁷⁵ Hatay İli Antakya İlçesi Nüfus Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneği.

¹⁷⁶ Hatay İli Antakya İlçesi Nüfus Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneği

¹⁷⁷ Göztepe, a.g.e., s. 73-74.

¹⁷⁸ Göztepe, a.g.e., s. 73-74; Bilgin ailesinden Abdullah Bilgin bir dönem CHP'nin Hatay vilayet reisliği görevini yapmıştır. Abdullah Bilgin aynı zamanda 1941-1942 yılları arası Antakya belediye başkanlığı görevini yürütmüştür

¹⁷⁹ Hatay Millet Meclisi'n de yer alan Süleyman Tuhani (Tuhanioğlu) ile aynı dönemde bu kolejde öğrencidir.

Havalisi) sahil güvenlik mıntıka komutanı olarak görev yapmıştır.¹⁸⁰ Her ikisi de mecliste oğulları tarafından temsil edilmiştir.

Paris'te Sorbonne Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne devam etmiş, fakat tamamlamadan yurda dönmüştür. 1932 yılından 1938 yılına kadar Harbiye Nahiye mektebinde öğretmenlik yapmıştır. Evli olan Cilli'nin çocuğu olmamıştır.¹⁸¹

1938 yılında Hatay Devleti Milletvekilliğine ve Meclis ikinci reisliğine seçilmiştir.¹⁸² Hatay Devleti Türkiye'ye katıldıktan sonra 1940–1950 arasında iki dönem Samandağ belediye başkanlığı görevini yürütmüştür. Kendisinin ilk dönem belediye başkanlığından sonra bir dönem kardeşi Abdullah Cilli¹⁸³ belediye başkanlığı görevini yürütmüştür. Kardeşi Abdullah Cilli, Samandağ Belediye Başkanı iken VIII. Dönem seçimlerine katılıp 28 Ağustos 1946'da CHP'den Hatay milletvekili seçildi. Abdullah Cilli, VIII. dönem milletvekilliği sonunda IX. dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 53 392 oyla Hatay'dan ikinci kez milletvekili seçildi. Seçim tutanağını 15 Mayıs 1950'de aldı. 22 Mayıs 1950'de Meclise geldi. Tutanağı 13 Haziran 1951'de onaylandı.¹⁸⁴ Cilli'nin büyük abisi, İzzettin Cilli Hatay'ın Türkiye'ye ilhaki için fiilen çalışmış, Suriye meclisinde Türk temsilcisi olarak yer almıştır. Hatay'dan 27 Ekim 1957 yılında milletvekili seçilmiştir.¹⁸⁵

Zeynelabidin Cilli, iki dönem belediye başkanlığından sonra siyasetle uğraşmamış arazileriyle ilgilenmiştir. 20 Ocak 1984'te vefat etmiştir.¹⁸⁶ Varisleri tarafından Samandağ Tekebaşı'nda yaptırılan okula '*Zeynel Abidin Cilli İlköğretim Okulu*'

¹⁸⁰ Görüşme: Yusuf Şerefoğlu, 10 Temmuz 2007, saat:14.00. Yayladığı.

¹⁸¹ Görüşme: Zeynelabidin Cilli, 13 Temmuz 2007, saat:09.30, Samandağ.

¹⁸² Hamdi Selçuk, *Hatay'ın O günleri*, M.Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1972, s.119.

¹⁸³ Abdullah Cilli 22 Temmuz 1937'de Antakya'da hastanede yatan bir akrabasını ziyarete giderken vatanilerin saldırısına uğramıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Karışıklığın Sonu Gelmeyecek Mi?", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Temmuz 1937, sayı 4736, s.1–7.

¹⁸⁴ Öztürk ,a.g.e., Cilt.9, s.455-457.

¹⁸⁵ 2324 sayılı TBMM Azasının Tercüme-i Hal Kâğıdı Örneği.

¹⁸⁶ Görüşme Figen Cilli, 13 Temmuz 2007, saat:09.30, Samandağ.

adı verildi. Cilli ailesi de tıpkı HMM' de görev alan diğer milletvekillerinin aileleri gibi Hatay'ın yerel ve ulusal siyasetinde halen etkilidir.

III. 3.9. Davidyan, Agop

Agop Davidyan, mecliste yer alan ermeni vekillerdendir. İlhaktan sonra Anadolu'yu terk edenlerin başında yer almaktadır. Davidyan, Hatay'ın Türkiye'ye katılımının ardından, Beyrut'a göç etmiş ve orada vefat etmiştir.¹⁸⁷ Davidyan'ın eğitim ve mesleki durumu hakkında net bilgilere ulaşılamamıştır. Mimar olduğunu ifade edenlerin yanı sıra mühendis olduğunu da ifade edenler de vardır.¹⁸⁸

III.3.10. Davud (Eskiocak), Hasan Ali

Antakya'nın ileri gelen "*Eskiocak*" ailesine mensuptur. Halktan sorularak seçilmiştir. 250 yıllık aile geleneğine tabi olarak ocakta Arapça eğitim almıştır. Şeyh Hasan Ali Davud'un babası Şeyh Ali, alevi cemaatinin önemli liderlerindendir. Hasan Ali Davud'un Davud, Mehmet, İbrahim, Süleyman, Kımriye, Fatma olmak üzere altı kardeşi vardır.

Aile köken olarak Lazkiye'de yer alan, Kerkit adıyla anılan bir köyden gelmiş ve Harbiye'ye Şeyh Hasan Ali'nin dedesi, Şeyh Hasan öncülüğünde yerleşmiştir. Hasan Ali Davud'un eşi Nemciye Hanım'dır. Yusuf, Sabahattin, Süleyman, Salih ve Esmâ olmak üzere beş çocuğu olmuştur. Hatay'ın Türkiye'ye katılımı sırasında tereddütsüz Türk tarafını tutmuşlardır. Kazanımlarının kendilerine izah edilmesi için TBMM'de Adana Milletvekili

¹⁸⁷ Çelenk, a.g.e.,s.100.

¹⁸⁸ Görüşme Azade Adalı, 12 Temmuz 2007, saat:09.30, Antakya.

olarak yer alan İbrahim Dıblan görevlendirilmiştir. Bu göreve hitaben alevi cemaat ileri gelenleri sınırdan toplanarak İbrahim Dıblan'la görüşmüş ve ikna edilmişlerdir.¹⁸⁹

Aile içerisinde herhangi bir sorunla, karşı çıkışla karşılaşmayan Şeyh Hasan Ali Davud, cemaatin içerisinde çıkabilecek aykırılıkları önlemek ve gidermek adına sürekli cemaatini kazanma yoluna giderek toplantılar düzenlemiştir. Samandağ Alevi Cemaatini temsilen mecliste görev alan Şeyh Maruf Cilli'de kız kardeşleriyle evlidir. İskenderun Alevi Cemaatini temsilen mecliste yer alan Şeyh Davud Reyhani ile dostluk ve dine bağlı bir ilişki söz konusudur. Ayrıca diğer cemaatlere bağlı olan kişilerle de yakın ilişkiler vardır. Yaygın olarak faaliyet gösteren çetelere karşı bölgede Hasan Tihhen (Duman), Mehmed Tihhen (Duman), Mahmut (Aslanyürek), Fadıl Dırğen (Öztürk) gibi kişilerle beraber mücadele etmiştir. Başlangıçta bu çeteler bölgede yaşayan cemaati dışardan gelebilecek her tür saldırıya karşı korumak için oluşturulmuştur.¹⁹⁰

İlhaktan sonra aile siyaseti bir dönem sürdürse de sonraları uzak durmayı tercih etmiştir. Harbiye belediyesinin ilk belediye başkanı Şeyh Hasan Ali Davud'un yeğeni İbrahim Eskiocak'ın oğlu Mahmut Eskiocak'tır. Aile Demokrat Parti geleneğini sürdürmeye çalışmıştır.¹⁹¹ Tıpkı geçmişte olduğu gibi aile bu günde en saygın alevi ailelerindedir. İskenderun'da bulunan Şeyh Davud Reyhani'nin ailesi ve Samandağ'da bulunan Maruf Cilli'nin ailesi ile kız alışverişi yoluyla akrabalıkları sürdürülmektedir. Aile siyasetten uzaklaşmış gibi görünse de destek ve tavsiye yöntemiyle en azından yerel siyasette belirleyici olmaya devam etmektedir.

¹⁸⁹ Bazı alevi ileri gelenlerine göre görüşülen kişi Adana Milletvekili İbrahim Dıblan değil, bizzat Atatürk'tür.

¹⁹⁰ Görüşme: Vatfa Duman 12 Mart 2006, saat 15:00, Antakya.

¹⁹¹ Görüşme: Nasır Eskiocak, 11 Ağustos 2007, saat 15.00, Antakya.

III.3.11. Ezer, Samih Azmi

01.07.1888 yılında Antakya da doğmuştur. Anne adı Şefika, baba adı Ahmet'tir. Evli olan Ezer'in eşinin adı Remziye'dir. Sabahattin adında bir oğulları vardır. Samih Azmi Ezer 09.09.1958 yılında vefat etmiştir.¹⁹²

Hatay'ın anavatana katılışında oldukça yoğun çaba göstermiştir. Ezer HMM'de Antakya Türk Cemaatini temsilen seçilmiş bir milletvekili olarak görev yapmıştır. Sivil Teşkilattan Sorumlu İstihbarat Şefi olarak çalışmıştır.¹⁹³ Bir dönem Halkevi Reisliği görevini yürütmüştür. 3.11.1939'da oğlu Sabahattin Ezer Selamet-i Belde Teşkilatını kurmuş Hatay'ın Türkiye'ye katılması yönünde çok çalışmıştır.

III.3.12. Erbayır, A.Hikmet Celal (Ordulu)

Ordulu Celal Ağa'nın oğludur. Doğum tarihi tam bilinmemekle beraber 1900–1903 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Celal Ağa, Ordu (Yayladağı) bölgesinin en önemli şahsiyetlerindendir. Celal Ağa Cebel-i Akrağ (Ordu ve Havalisi) sahil güvenlik mıntika komutanı olarak görev yapmaktadır. Arif Hikmet Celal (Erbayır) meclise seçilmeden önce Bursa'da Merinos fabrikasının Diş Tabibi olarak çalışmaktadır.

Aday olarak belirlendikten sonra Hatay'a gelmiştir. Babasının bölgedeki itibarı ve gücü meclise seçilmesinde ki en büyük nedendir. A. Hikmet Celal İstanbul'da üniversite eğitimi almış ardından yüksek tahsilini Fransa'da tamamlamıştır. Türkçe, Fransızca, Arapça bilmektedir. Evli olan A. Hikmet Celal'in eşi Nigar hanımdır. Özden adında bir oğlu olan A.Hikmet Celal soyadı kanunuyla beraber "*Erbayır*" soyadını almıştır. Erbayır Antakya'dan Türk Cemaatin temsilen seçilmiş, HMM'de yer almıştır. Yaklaşık on beş

¹⁹² Hatay İli İskenderun İlçesi Nüfus Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneği.

¹⁹³ Görüşme: Sabahattin Ezer, 10 Nisan 2004, Saat:10.30, Antakya.

sene önce vefat etmiştir. ¹⁹⁴ Arşiv belgelerinde rastladığımız kayıtlarda şu şekilde tanıtılmaktadır.

*“Adana’da ilk tahsilini tamamlamıştır. Dış tababet tahsilini İstanbul’da ikmal etmiştir. 35 yaşlarındadır. Vatanperver bir zattır.”*¹⁹⁵

III.3.13. Fansa, Hacı Mustafa

Hacı Mustafa Fansa’nın ailesi Süleymaniye’den Kerkük dolaylarından gelmiş, Halep-Demirköprü arasına yerleşmişlerdir. Burada doğmuş olan Hacı Mustafa, Farsça, Arapça, Kürtçe bilmektedir. ¹⁹⁶ Geniş topraklara sahip olan aile hayvancılık ve çiftçilikle uğraşmıştır.

Hacı Mustafa Fansa, üç evlidir, Naif, Arif, Lütfi, Keltun, Zekiye, Neyle, Mehmet Kaddur, İbrahim, Zeman, Hüseyin adıyla 10 çocuğu vardır. Nüfuzunun çok olmasından dolayı seçilmiştir. Hacıpaşalı’nın bu tanınmış siması Arap Sünni cemaati temsilen seçilmiştir. ¹⁹⁷ Eğitim almamıştır. Hatay’ın Türkiye’ye katılmasından sonra yaklaşık 25 yıl muhtarlık yapmıştır. Ailede CHP Geleneği sürmüştür. Oğlu Hüseyin Fansa iki dönem Hacıpaşa Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır. ¹⁹⁸

III.3.14. Güçlü, İzzet Zekeriya

İzzet Güçlü 01.07.1894’te Antakya’da doğmuştur. Baba adı Zekeriya, anne adı Fehime’dir. Hatay ili merkez ilçe nüfus müdürlüğüne kayıtlı olan Güçlü’nün Mehmet

¹⁹⁴ Görüşme: Yusuf Şerefoğlu, 10 Temmuz 2007, saat:14.00, Yayladığı.

¹⁹⁵ BCA (030.10.224.512.40. 1.18)

¹⁹⁶ Kürt olduklarına dair kesin olmamakla beraber iddialar bulunmaktadır. Görüşme: Ahmet Fansa; 24 Temmuz 2007, saat:15.00. Antakya

¹⁹⁷ Görüşme Ahmet Fansa; 24 Temmuz 2007, saat:15.00. Antakya.

¹⁹⁸ Görüşme: Hüseyin Fansa, 20 Temmuz 2007, saat:14.00, Hacıpaşalı/Altınözü.

Şükrü, Zekeriya, Yıldız, Mehmet, Mustafa, Sümer olmak üzere dört oğlu iki kızı vardır.¹⁹⁹
Hatay Halk Garajı sahibidir. Rüştüye eğitimi almıştır.²⁰⁰

İzzet Zekeriya Güçlü, Hatay Halk Partisi ve Halkevi üyesidir. Hatay'ın Türkiye'ye katılması yönünde çalışmıştır. HMM' ye Türk Cemaatini temsilen Antakya Milletvekili olarak seçilmiştir. Hatay'ın, Türkiye'ye katılmasının ardından Ekim 1939'da seçimlerde Hatay'ın TBMM'de ki temsili için aday adayı olmuş fakat seçilememiştir.²⁰¹
03.11.1954 yılında vefat etmiştir. Güçlü ailesi Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra yerel siyasete etkili olmuştur. Aynı aileden Şükrü Güçlü 1977–1981 ve 1989–1994 yılları arasında Antakya Belediye Başkanı olarak seçilmiştir.²⁰²

III.3.15. Güzel, Salih

1900 doğumludur. Baba adı Abdullah, annesi Emun(Emmine) hanımdır. Çiftçi bir ailenin oğludur. Suriye'de Arapça eğitim almıştır. Anadili Arapça'dır. Konuşulanları anlayacak kadar Türkçe ve Fransızca bilmektedir. İki evlidir. İlk eşi Vesile hanımdan 6 kızı, ikinci eşi Bedia hanımdan 4 erkek, 1 kız çocuğu vardır.²⁰³

Hatay Millet Meclisine seçilmiş olan Salih Güzel; mecliste Antakya Arap Alevi Milletvekili olarak yer almıştır. Temsil ettiği çevrede sevilen, sayılan bir şahsiyettir. Her hangi bir partiyle ilişkisi yoktur. Türkiye'ye katılmak yönünde çaba sarf etmiştir.²⁰⁴
Tayfur Sökmen'le yakın bir dostluğu vardır. Mecliste yer alan Selim Mahmut Şahin'in

¹⁹⁹ Hatay ili İskenderun İlçesi Nüfus Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneği.

²⁰⁰ BCA. CHP. Evrakı (490.01.302.1222.1).77.

²⁰¹ BCA CHP Evrakı(490.01/302.122.1) 62.

²⁰² Göztepe, *a.g.e*, s.90.

²⁰³ Görüşme: Abdullah Güzel 20 Haziran 2007.saat:14.00. Antakya.

²⁰⁴ Görüşme Abdullah Güzel 20 Haziran 2007.saat:14.00. Antakya.

oğlu ile Salih Bey'in oğlu bugün bacanaktır.²⁰⁵ İlhaktan sonra aktif siyasette yer almamıştır. Destek ve danışma görevini üstlenmiştir.²⁰⁶ 1984 yılında vefat etmiştir.

III.3.16. Huri, Basil

Basil Huri, 01.07.1889 tarihinde Antakya'da doğmuştur. Anne adı Hanne Abduş baba adı Mihail'dir. Basil bey kalabalık bir ailenin üçüncü çocuğudur. Ağnatyos, İspir, Basil, Nesib, Ramze, Sıdika, Sidosiye olmak üzere 7 kardeşlerdir. Basil beyin büyük abisi Ağnatyos rahiptir ve bu nedenle ailenin "Huri" soyadını aldığı söylenmektedir.²⁰⁷

Basil Huri, Beyrut'ta eğitim almıştır. Eğitiminin bir kısmını Fransa'da sürdürmüştür.²⁰⁸ Arapça, Fransızca, Türkçe bilmektedir. Antakya'da Albert Beyluni'yle beraber adı anılan önemli doktorlardandır. Evli olan Huri'nin eşi Meryanne Huri'dir. Mişel, Anet, Jozef, Muna adında dört çocuğu vardır.²⁰⁹ Çocuklarının eğitimine önem veren Huri'nin ilk oğlu kendisi gibi doktor, ikinci oğlu avukat, kızları bölgede bulunan Fransız okulunda lise düzeyinde eğitim almıştır.²¹⁰

Basil Huri'nin küçük oğlu Jozef Huri Lübnan dışişlerinde çalışmıştır. Bu durum ailenin Türkiye'ye katılmasının ardından ailenin Lübnan'a göç ettiği savını kanıtlamaktadır. Jozef Huri 2006 yılında vefat etmiştir. Basil Huri HMM' de yer alan Hıristiyan (Rum-Ortodoks) vekillerimizdendi. Basil Huri 1937 yılında Antakya Belediye Doktoru'dur. Muhalif kimliği ile ön plandadır.²¹¹ Basil beyin Antakya'daki ikameti

²⁰⁵ Görüşme Nevzat Şahin, 20 Haziran 200, saat: 16:00. Antakya.

²⁰⁶ Görüşme Abdullah Güzel 20 Haziran 2007. saat: 14.00. Antakya.

²⁰⁷ Görüşme: İvet, Hind, Semira, Anet, Neli Huri, 7 Ağustos 2007. saat: 14.00, Antakya.

²⁰⁸ Görüşme: Dubilyo Huri, 25 Haziran 2007. saat: 16.00, Antakya.

²⁰⁹ Hatay İli Antakya İlçesi Nüfus Müdürlüğü.

²¹⁰ Görüşme, Basil Huri 4 Mayıs 2007. saat: 14.00, Antakya.

²¹¹ "Şehrimizde Dönen Fırıldaklar", *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ağustos 1937, sayı 4751, s.1-7.

boyunca evi ve muayenehanesi şu anda Şinasi Sok. No.4'te yer alan Maşta ailesine ait olan binanın ilk iki katıdır. Bina şu anda halen Maşta ailesine aittir.²¹²

Basil Huri'nin çocuklarının şu anda Antakya'da mal varlığı yoktur.²¹³ Basil Huri'nin kardeşi İspir Huri (Tuğlaman) bölgenin ilk büyük yatırımlarından birisi olan Tuluğman Tuğla Fabrikasının sahibidir. Basil Huri 11.10.972 yılında vefat etmiştir. Mezarı Beyrut'tadır.²¹⁴

III.3.17. İnal, İbrahim

1905 Antakya doğumlu bir Hataylıdır. Anne adı Nazire baba adı Mehmet'tir. Tıp eğitimini İstanbul da tamamlamıştır. Evli olan İbrahim Beyin eşi Kadriye Hanımdır. Hatay'ın anavatana katılışı sırasında Türkiye'ye geçmek zorunda kalır. Türkiye'de ki propaganda amaçlı çalışmaları sırasında gizlice Hatay'a gelip köy köy dolaşıp ücretsiz hekimlik yapmıştır.²¹⁵ Antakya Türk Cemaati'ni temsilen HMM' de görev yapmıştır. Meclis idare amirliği, sağlık ve milli eğitim komisyonu başkanlığına seçilmiştir. İbrahim İnal Ankara da CHP'nin büyük kongresinde Hatay'ı temsil etmiştir.²¹⁶

İbrahim İnal Hatay Erginlik Cemiyeti ve Halkevi üyesidir. Seçimler sırasında Halkevlerinde yapılan toplantılara konuşmacı olarak katılmıştır.²¹⁷ Abisi Şekip İnal 1950–1954 tarihleri arasında Antakya belediye başkanlığı görevini yürütmüştür. Ayrıca 1954 yılında DP'den milletvekili seçilmiştir. İbrahim İnal İskenderun'un ilk özel hastanesini kuran kişidir.²¹⁸ Çocuklarının yanı sıra evlatlıkları vardır. Hatay'a Türk Askerinin girdiği gün yapılan karşılama merasimlerinin hazırlanması sırasında fiilen çalışmış kız kardeşinin

²¹² Görüşme İspir Maşta, 25 Haziran 2007, saat:11.00, Antakya

²¹³ Görüşme Dubilyo Huri, 25 Haziran 2007, saat:16.00, Antakya

²¹⁴ Görüşme İvet Huri, 7 Ağustos 2007, .saat:14.00, Antakya

²¹⁵ Görüşme: Remziye Kayacan, 13 Nisan 2004, saat:14.30, İskenderun.

²¹⁶ 14.5.1954 tarih 2032sayılı T.B.M.M. Azasının Tercümeihal Kâğıdı Örneği.

²¹⁷ Görüşme: Kadriye İnal,13 Nisan 2004. saat: 10.30, İskenderun.

²¹⁸ Göztepe, *a.g.e*, s. 72.

bu törene katılması yönünde teşvik etmiştir.²¹⁹ İnal'ın “*Milli Sevgilerim*” adında bir kitabı bulunmaktadır.

III.3.18. Karabacakyan (Karabacakyanalka), Haçadur

Anne adı Karabet, baba adı Margerit'tir. Haçadur Karabacakyan'nın Kırıkhanlı olduğu bilinmektedir. Fakat Hatay İli Antakya ilçesinden alınan nüfus kayıt örneğine göre 01.07.1883 yılında İskenderun'da doğmuştur. Ayrıca soyadı Karabacakyan değil Karabacakyanalka'dır. Haçadur Karabacakyan Hıristiyan, zengin, bir tüccar ailenin oğludur. Arapça, Fransızca, Ermenice bilmektedir. Haçadur Karabacakyan baba adı Hacı Apik, anne adı Zanazan olan Hurup Sima ile evlenir. Sırasıyla Osenna, Antranik, Veronika, Anayis, Şahe, Bağdesar Lebon adında beş çocukları olur.²²⁰ Torunları bugün Halep'te Altunyan Hastanesi'nin sahipleridir.²²¹

Haçadur Karabacakyan'ın 1930'lu yıllarda Ermenilerin yoğun olduğu Atik, Soğukoluk yaylalarında, İskenderun ve Kırıkhan da geniş topraklara sahiptir. Haçadur Karabacakyan Amik Ovası'ndaki geniş topraklarda yetişen otları balya haline getirerek Ortadoğu ülkelerine, canlı hayvanlarla beraber satmaktadır.²²² Dönemin, buğday, pamuk ve hayvan borsasında söz sahibidir. Karabacakyan'nın Kırıkhan'ın imarı ve geliştirilmesi için büyük çaba sarf etmiştir.²²³ Hatay'da ki tek yakını Garabet Kaplan'dır. Haçadur Karabacakyan'ın eşi Hurup Sima, Garabet Kaplan'nın halasıdır.²²⁴

²¹⁹ Görüşme: Remziye Kayacan, 13 Nisan 2004, saat:14.30, İskenderun.

²²⁰ Hatay İli Antakya ilçesinden alınan nüfus kayıt örneği.

²²¹ Görüşme: Garabet Kaplan; 20 Ağustos 2007, saat: 11.30.İskenderun.

²²² Görüşme: Garabet Kaplan; 20 Ağustos 2007, saat: 11.30.İskenderun.

²²³ Görüşme Vasi Köse, Kemal Alparlar, 12 Temmuz 2007, Kırıkhan.

²²⁴ Görüşme: Garabet Kaplan; 20/Ağustos/2007, saat: 11.30. “*O mu tam bir ağa, zalim bir ağa ve çok zengin(...) halamla evli aslında dedem istemedi ama zorla evlendi halamla, ne kadar toprak varsa aldı. Soğukoluk, Atik, Kırıkhan'da nerde satılık toprak görse alırdı. Para verirdi, ihtiyacı olana tefeci gibi ödemeyen olursa toprağını alırdı. Çok akıllıydı aslında işe yaramayan otları balya yapıp limandan gönderirdi Beyrut'a, hayfa'ya sonra başka bir sürü yere canlı hayvanda gönderiyordu.(...) gittiler sonra buradan bir kısmı Lübnan'a bir kısmı, Beyrut'a dağıldılar korktular, aslında hepimiz korktuk,*

Haçadur Karabacakyan plebisit sırasında Türkiye’de kalmak yönünde oy kullanmıştır. Ailesinin bir kısmı plebisit sırasında Halep, Şam, Beyrut dolaylarına gitmiştir. Kendisi başta ayrılmak istememiş fakat varlık vergisinin uygulamaları sonrasında Türkiye’den ayrılmak zorunda kalmıştır.²²⁵ Uygulamalar neticesinde vergilerin bir kısmını ödemiş fakat kalan mal varlıklarının da ellerinden alınacağını düşünmesinden dolayı Halep’e göç etmiştir. Haçadur Karabacakyan’ın eşi 1965’te, kendisi 1966 yılında Halep’te vefat etmiştir; ikisi de Halep’te defin edilmiştir. Vefatından sonra Haçadur Karabacakyan adına Veraset ilamı için gerekli evraklar Türkiye’deki yakını olarak Garabet Kaplan’a gönderilmiştir.²²⁶

İskenderun ticaret ve sanayi kayıtlarında ikinci sınıf tüccar olarak Haçadur Karabacakoglu ismi geçmekte ve manifaturacılık işiyle uğraştığı ifade edilmektedir. Fakat bu şahsın Haçadur ağayla aynı kişi olup olmadığı kesin değildir.²²⁷

III.3.19. Karabay, Vedi Münir

1884’ te Antakya’da doğmuştur. Antakya’da Hocasade olarak bilinen aileye mensuptur. Rüştüye eğitimi almıştır. Arapça ve Farsça bilmektedir. 1908’de Harim kazası tapu memurluğuna atanmıştır. 1910’da istifa ederek Halep’te sınava girmiş ve dava vekilliği yetkisine sahip olmuştur. 1915’te atandığı Antakya İdadisi Edebiyat Öğretmenliği’ne ek olarak tapu ve hazine avukatlığı görevlerini de üstlenmiştir. 1917’de Halep Tapu Müdür Muavini daha sonra müdür vekili olmuştur. 1923’te Alevi Devleti

vergiden(...)birkaç yıl önce ölüm ilamı geldi bana o kadar biliyorum Birde uzun çizme giyerdi onu hatırlıyorum ağa çizmesi ”

²²⁵ Tayfur Sökmen’de Gayr-ı Müslimlerin başta Türkiye’de kalmak istediklerini fakat zamanla varlık vergisi uygulamalarının şiddetlenmesinden dolayı göç etmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Sökmen, *a.g.e.*, s.113.

²²⁶ Görüşme: Garabet Kaplan; 20 Ağustos 2007, saat: 11.30.

²²⁷ Yan eki Ermenice oğul anlamına gelmektedir. Bu anlamda bir bağlantı kurulmakla beraber bu kesin bir bilgi değildir.

(Lazkiye) Tapu Umum Müdürlüğü'ne atanmıştır. Fransızlarla anlaşamamış, 1925'te istifa ederek Antakya'ya dönmüştür.²²⁸

1926'da Antakya Lisesi'ne öğretmen olarak atanmış ve son sınıfların felsefe, iktisat, hukuk derslerine girmiştir. Sonra bu görevden ayrılıp avukatlığa dönmüştür. Bu arada 'Yeni Mecmua' da Sancak Türklerinin haklarını savunan ve milli duyguları güçlendirmeyi hedefleyen yazıları yayınlamıştır.²²⁹

Üç yıl kadar Antakya Belediyesi'nin avukatlığını yaptıktan sonra serbest çalışmaya başladı. Hatay'ın anavatana kavuşma çabalarının öncülerinden olduğu için 1936'da Humus'a sürgün edilmiştir. Dönüşte siyasi çalışmalarda fiilen görev almıştır. Temmuz 1938'de Antakya Belediye Reisliğine atanmıştır. Daha sonra 2 Eylül 1938'de Hatay Millet Meclisi'ne Antakya'dan Türk Cemaatini temsilen milletvekili olarak seçilmiş, Meclis ikinci reisi olmuştur.²³⁰ Hatay'ın anavatana kavuşmasından sonra avukatlığa dönmüştür. Hatay Devleti zamanında Hatay Barosu'nun kurucularından ve ilk başkanı olan Karabay, 1942–1943 yılları arasında tekrar Antakya Belediye başkanlığı görevini yürütmüştür. Karabay Şubat 1952'de vefat etmiştir. Antakya'da evinin bulunduğu sokağa adı verilmiştir.

III.3.20. Karsulu (Dönmez), Mehmet Kamil

Anne adı Kamile, baba adı Kamil'dir. Mehmet Kamil (Dönmez), HMC' de görev almış genç milletvekillerindendir. Doğum tarihi tam bilinmemekle beraber 1911 olduğu tahmin edilmektedir. Evli olan Mehmet Kamil Beyin eşi Hüsne hanımdır. Üç kız, bir oğlu vardı. Bölgenin sayılı ailelerindendir.²³¹

²²⁸ BCA (030.10.224.512.40). 9.

²²⁹ Tekin, a.g.e. s.95.

²³⁰ Göztepe, a.g.e, s. 72.

²³¹ Görüşme, Neriman Yurtagül 17 Ağustos 2007.saat:11.00. Altınözü.

İlhaktan sonra siyasete Altınözü'nün CHP'den seçilen ilk belediye başkanı olarak girmiştir. 1945'te Altınözü'nün ilk belediye başkanı olarak seçildi. Belediye başkanı Kasım 1949'da veremden ölmüştür.²³²

III.3.21. Kazancıyan, İsa

01.07.1880 tarihinde Antakya'da doğmuştur. İsa Kazancıyan'ın anne adı Keşfun, baba adı Varis'tir. Evli olan İsa Kazancıyan'ın çocuğu yoktur. Antakya Nüfus Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre din hanesi boştur.²³³ Cumhuriyetin beşinci kuruluş yıldönümünde Hatay'dan Türkiye'ye giden heyette yer almıştır. Bu törenin ardından diğer yıldönümü münasebetiyle Ermeni Vekil Haçadur Karabcakyan ile beraber gazetecilere verdikleri beyanatta Hataylılarla aralarındaki tek farkın din olduğunu; kendilerini Türk olarak gördüklerini ifade etmiştir.²³⁴

İsa Kazancıyan Antakya da yaşayan Ermeni Cemaatin lideri konumundadır. İlhaktan kısa bir süre sonra Türkiye'den ayrılmıştır. Beyrut'a gitmiş ve orada vefat etmiştir.²³⁵ İsa Kazancıyan ile ilgili ulaşabildiğimiz kayıtlar çocuğu olmadığı yönündedir. Fakat yaptığımız görüşmeler sırasında, kesin olmamakla birlikte Lübnan'da torunlarının yaşadığı yönünde bilgilere ulaşılmıştır.²³⁶ Ayrıca Lübnan'da yaşayan akrabalarının devlet yönetim mekanizmasında önemli mevkilerde oldukları iddia edilmiştir.²³⁷ Bu bilgiler ışığında İsa Kazancıyan'ın Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra Lübnan'a göç ettiğini söylemek mümkündür.

²³² Görüşme: Sabahattin Dönmez, Alparslan Dönmez 17 Ağustos 2007, saat:13.30. Altınözü.

²³³ Antakya nüfus müdürlüğündeki kayıtlarda İsa Kazancıyan olarak değil İsa Kazancıoğlu olarak geçmektedir. Yan ekinin Ermenicede oğul olmasından yola çıkılarak aynı kişi olduğu kanaatine varılmıştır.

²³⁴ "Hatay Heyeti Şehrimizde", *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 İkciteşrin 1938, sayı: 5201, .s.1-7.

²³⁵ Çelenk, *a.g.e*, s.100.

²³⁶ Görüşme: Garabet Kaplan; 20 Ağustos 2007, saat: 11.30.

²³⁷ Görüşme Vasi Köse, Kemal Alparlar, 12 Temmuz 2007, Kırıkhan.

III.3.22. Keşişyan, Mihran

Mihran Keşişyan hakkında çok fazla veri bulanamamıştır. Keşişyan, Hatay'da Kırıkhan bölgesinde yaşamış, HMM'ye Kırıkhan Ermeni Cemaatini temsilen seçilmiş bir doktordur.²³⁸ Akrabaları şu anda İstanbul'da yaşamaktadır.²³⁹

III.3.23. Konuralp, Nuri Aydın

Nuri Aydın Konuralp, 01.07.1891 yılında Antakya'da Ulu Cami Mahallesi'nde doğmuştur. Anne adı Adile, baba adı Abdurrahman'dır. Sıdika hanımla evli olan Konuralp'in Abdurrahman, Yılmaz, Aykut, Jale adında üç oğlu, bir kızı bulunmaktadır.

Antakya Rüştüyesi'ni ardından, Halep Muallim Mektebini 1329 (1913) yılında bitirmiştir. Aynı yıl Antakya Numune İptidaisi Baş Muallimliği'ne atanmıştır. 15 Ağustos 1914'te İhtiyat Zabiti Karargâhına sevk edilmiş ve 20 Temmuz 1914'te Kafkas Kolordusu Cephane Kolları emrine verilmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması ile terhis edilmiş ve Hatay'a dönmüştür. Hatay'da bulunan Fransız idaresine karşı girişimlerde yer almıştır.²⁴⁰ Hatay'ın, Türkiye Cumhuriyeti'ne katılması yönünde çalışmıştır. Sorunun ilk aşamasında kurulmuş olan İskenderun ve Havalisi Türkleri Yardım Birliği'ne 1935 yılı itibariyle üyedir.

Konuralp aynı zamanda Hatay Halk Partisi üyesidir. Meclise Antakya'yı temsilen girmiş bir Türk vekildir. Konuralp 23.04.1971 yılında Antakya'da vefat etmiştir. Antakya'da kendi adıyla anılan bir cadde bulunmaktadır.²⁴¹ Hatay, Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi adlı yayınlanmış bir eseri bulunmaktadır.

²³⁸ BCA. (030.10.225.515.8.)

²³⁹ Görüşme: Garabet Babikyan, 12 Kasım 2007, İstanbul.

²⁴⁰ BCA. CHP. Evrakı (490.01.302.1222.1).81.

²⁴¹ Antakya Nüfus Müdürlüğü Nüfus Kayıt Örneği.

III.3.24. Kösediyap, Mehmet

Tahmini olarak 1898 yılında doğmuştur. Anne adı Vatfa, baba adı İbrahim'dir. Babası Antakya'nın önemli Alevi şeyhlerindedir. Mecliste yer alan diğer Alevi şeyhleri ile dini ilişkilerinin, yanı sıra akrabalık ve dostlukları vardır. Mehmet Kösediyap iki evlidir. 11 çocuğu vardır. Dini eğitim almıştır. Arapça, Türkçe bilmektedir.

Geniş arazileri olan bir toprak ağasıdır. Halk üzerinde oldukça etkindir. Sözü geçen, itibar edilen biridir. Mecliste Antakya Alevi Cemaati temsilcisi olarak yer almıştır. 1962 yılında vefat etmiştir.²⁴²

III.3.25. Kunt, Bekir Sıtkı

Antakya 1321 (1905) doğumludur. Babası Abdugafur ve annesi Dudu hanımdır. 1912–1917 yılları arasında Habibneccar İlkokulu'nda, Numune Mektebinde ve Antakya İdadisinin ilk bölümlerinde eğitim aldı. 1923 yılında Antakya Lisesi'ni bitirdi. Bir yıl kadar Edebiyat Fakültesi'nde okuduktan sonra 1927'de İstanbul Hukuk Fakültesinde okumaya başladı. 1930 yılında mezun oldu. Evli iki çocuk babasıdır.²⁴³

1922 yılında itibaren Yeni Adana, Kurun, Vakit, Yenigün gibi çeşitli gazetelerde çalışmıştır. İstanbul Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra ilk olarak 1930'da Düzce Asliye mahkemesi azalığına tayin olmuştur. Oradan istifa ederek ayrılan Kunt 1931'de Aydın kadastro hâkimi olarak görevine başlamıştır. 1932–1933 yıllarında ihtiyat zabıt mektebinde askerliğini ve 3.kolordu 1. Fırka Levazım Alayında Zabıt Vekili olarak askeri stajını yapmıştır. 1935 yılında Başmudde-i Umumi Muavinliği görevine atanmıştır. Ocak 1938'de Hatay'a gelmiştir. Orada, Yenigün Gazetesi'nin başyazarı olarak çalışmıştır. Hatay Millet Meclisine Antakya milletvekili olarak seçilmiştir. Hatay'ın

²⁴² Görüşme: Behzat Kösediyap, 15 Temmuz 2007 saat:09.30, Antakya.

²⁴³ Antakya Nüfus Müdürlüğü Nüfus Kayıt Örneği.

ilhakından sonra Hatay Vilayeti İdare Heyeti Azalığına seçilmiştir.²⁴⁴ Bekir Sıtkı Kunt Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılması yönünde çalışmalarda bulunmuş; davanın haklılığını gösteren birçok yazı yazmıştır. 1925'ten 1930'a kadar Vakıf Gazetesinde çalışmıştır. 1939 yılında Anadolu Ajansının Hatay Muhabiri'dir.²⁴⁵ “Müdafa En Mukaddes Haktır”, “Hatay’da Türkçe”, “Mutlaka Türk Hâkimiyet’i”, “Mesul Kim?”, “Atatürk Hatay’ı Kurtardı”, “Ekalliyet Unsurlarının Menfaat”,i bu yazıların başlıcalarıdır. Bekir Sıtkı Kunt’un “Arzu ile Kanber”, “Ayrı Dünya, Memleket Hikâyeleri”, “Herkes Kendi Hayatını Yaşar”, “Talkınla Salkım” adlı yayınlamış eserleri bulunmaktadır.²⁴⁶

Bekir Sıtkı Kunt, Hatay’ın TBMM’de ki ilk temsili için 7.10.1939 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’ne gönderdiği talepnameyle adaylığını koymuştur.²⁴⁷ Kunt 1959’da vefat etmiştir.

III.3.26. Mercan, Bostan

Anne adı Fatma, baba adı Ali olan Bostan Mercan 01.07.1893 tarihinde Belen’e bağlı Kömürçukur köyünde doğmuştur. Evli olan Bostan Mercan’ın eşi Ayşe Mercan’dır. Bostan Mercan’ın çocukları yoktur.²⁴⁸ Fakat evlatlıkları vardır.²⁴⁹

Ağa bir babanın oğlu olarak bölgede oldukça etkindir. Canlı hayvan ticareti yapmaktadır. Ticaret ve Sanayi Odası’na ilk kayıt olanlardır. Ayrıca Bostan Mercan

²⁴⁴ 1167 sayılı T.B.M.M. Azasının Tercümeihal Kâğıdı Örneği.

²⁴⁵ BCA. CHP. Evrakı (490.01.302.122.1).63.

²⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. 29. Ölüm Yıldönümünde Bekir Sıtkı Kunt, Kütüphaneciler Der. Yay. Antakya,1981.

²⁴⁷ BCA. CHP. Evrakı(490.01/302.122.1) 62.

²⁴⁸ Hatay ili İskenderun İlçesi Nüfus Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneği

²⁴⁹ Görüşme: Ümit Yaygılı, Bekir Mercan 3 Haziran 2007 Saat 17.30, İskenderun.

kardeşiyle birlikte tecimevi işletmiştir. Her türlü yer mahsulleri, hububat kantariye işlerinin alım satımıyla uğraşmıştır. İşyerleri İskenderun da İnönü Caddesi 16 numaradadır.²⁵⁰

İskenderun halkevi reisliği görevini yürütmüştür. Görevi sırasında Halkevi'nde sık sık toplantılar ve çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Hatay'ın ilhakına katkıda bulunan değişik etnik guruplarla yakın ilişkisi bulunmaktadır. Evlatlığını henüz 10 yaşındayken İstanbul'a gönderecek kadar modern bir insandır. Maddi durumu iyi olduğundan dolayı mücadele yıllarında bölge halkına maddi destekte sağlamıştır. Bostan Mercan, Türkiye ile olan ilişkisini hiç koparmamış oradaki yeniliklerin İskenderun da uygulanmasını sağlamaya çalışmıştır. Eşi ilk şapka giyenlerdendir.²⁵¹

Dönemin ileri gelenleriyle dostane ilişkileri vardır. Mercan Bostan hakkında bilgilerine başvurduğumuz Bekir ve Mustafa Mercan Bostan Ağa'nın Fransa'nın bölgedeki en yetkili kişisi olan General Gouraud'u ayağından vurarak sakat kalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir.²⁵² Mücadele sürecinde göz önünde olmaktan çok hep geri planda olmaya özen göstermiştir. Bostan Mercan, 19.05.1961 yılında vefat etmiştir. Mezarı İskenderun'da dır.

III.3.27. Mısırlı (Ökten), Ali

Anne adı Huriye, baba adı Hasan olan Ali (Ökten), aslen mısırlı bir ailenin oğludur. Meclisle ilgili kayıtlarda bu nedenden dolayı adı Ali Mısırlı olarak geçmektedir. Aile Mısırlızade ailesi olarak bilinmektedir. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber 1895–1900 arası olarak tahmin edilmektedir.²⁵³

²⁵⁰ Göztepe, *a.g.e.*, s. 89.

²⁵¹ Görüşme: Ümit-Oktay Yaygılı, 3 Haziran 2007, Saat 17.30, İskenderun

²⁵² Görüşme: Mustafa Mercan, Bekir Mercan, 3 Haziran 2007 Saat 10.30, İskenderun.

²⁵³ Görüşme: Erhan Ökten, 12 Eylül 2007. saat: 9:30.

Aile, Mısır'dan geldikten sonra bu gün Altınözü'ne bağlı Fatikli beldesine yerleşmiştir. Aile çiftçilik ve ticaretle uğraşmıştır. Ali bey rüştiye mezunudur. Türkçe, Arapça ve Fransızca bilmektedir. Evli olan Ali bey'in Hasan, Selahattin, Mehmet ve Duriye olmak üzere dört çocuğu vardır.

Hatay'ın Türkiye'ye katılması yönünde çalışmalarda bulunmuştur. Hatay Erkinlik Cemiyeti üyesidir. Ali (Ökten), bir dönem Halk Partisi İl idare heyetinde görev almıştır. Hatay Millet Meclisinde Antakya Türk Cemaati Milletvekili olarak görev yapmıştır. Ali bey'in meclisteki diğer vekillerle yakın bir dostluğu vardır.²⁵⁴

Ailede Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra siyasetle uğraşan bir tek Ali bey'in abisi Hasan Bey olmuştur. 1977–1981 yılları arasında Antakya Belediye Başkan yardımcılığı görevini yürütmüştür. Aynı zamanda üç defa senatörlük seçimlerine katılmıştır. Ali Ökten, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası'nın ilk başkanı olarak görev yapmıştır.²⁵⁵ Antakya'nın önemli sabun üreticisidir. Bugün çocukları da aynı işle meşgul olmaktadır. Ali Ökten 28 Aralık 1978 yılında vefat etmiştir.

III.3.28. Mursaloğlu Abdurrahman

25.03.1889 (1305) İskenderun doğumludur. Annesi Elif, babası Hacı Ahmet olan Mursaloğlu, Nigar Mursaloğlu'yla evlidir. Sevinç, Terran, Turhan adında iki kız bir oğulları olan Mursaloğulları'nın soyadı 1967 yılına kadar Mursal'iken 15.09.1967 tarihinde İskenderun Asli Hukuk Mahkemesi'nin verdiği kararla Mursaloğlu olmuştur.

²⁵⁴ Görüşme: Mehmet Ökten, 12 Eylül 2007. saat: 9.30.

²⁵⁵ Göztepe, *a.g.e.s.* 68.

Abdurrahman Mursaloğlu amcazadeleri İnyet ve Abdullah Mursaloğluyla beraber HMM' de yer almıştır.²⁵⁶ Hatay Halk Partisi ve İskenderun Halkevi üyesidir. Mursaloğlu 25.03.1963 yılında tarihinde vefat etmiştir.²⁵⁷

III.3. 29. Mursaloğlu, Abdullah Hikmet

Mursaloğlu 1889 yılında Reyhanlı'da doğmuştur.²⁵⁸ Baba adı Mehmet, anne adı Elife'dir. Antakya Numune Rüştüyesi 1327 mezunudur ve az Arapça bilmektedir. Çiftçi bir ailenin oğludur, hiç memurluk yapmamış, kendisi de ailesi gibi çiftçilikle uğraşmıştır. Evli ve üç çocuk babasıdır. 1919'dan, 1927 tarihine kadar Milli mücadelenin çeşitli dönemlerinde değişik görevler üstlenmiştir.1927 yılından, 1936 yılına kadar Hatay adına gizli işlerde görev almıştır.²⁵⁹

1936'dan Hatay Devleti'nin kuruluş tarihi olan 2.9.1938 tarihine kadar Hatay Egemenlik Cemiyeti'nin Hatay Halk Partisi Faal Azalığı'nda ve Hatay Halk Partisi Genel Sekreterliği görevinde bulunmuştur. HMM'ne Kırıkhan Türk Cemaatini temsilen seçilmiştir. Mart 1939 tarihinde de Hatay Cumhuriyet halk Partisi Vilayet Teşebbüs Komitesi Reisliği vazifesini üstlenmiştir.²⁶⁰ 19.10.1939 tarihinde Hatay Milletvekilliği için başvuruda bulunmuştur, fakat seçilememiştir. Aile Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının ardında siyasi gelenekte belirleyici olmuştur.

²⁵⁶ Görüşme: Mehmet Mursaloğlu; 11 Eylül 2006.saat:10.30.Belen. Görüşme: Mehmet Mursaloğlu; 15 Ağustos 2007.Saat:10.30.İskenderun.

²⁵⁷ İskenderun İlçe Nüfus Müdürlüğü Nüfus Kayıt Örneği.

²⁵⁸ 19.10. 1939 tarihli Mebusluk Talepnamesinde doğum tarihinin 1311 (1895) olduğunu fakat Fransızların yaptığı nüfus kayıtları sırasında doğum tarihinin yanlışlıkla 1315 (1899) olarak yazıldığını ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (490.01/302.1222.1).40.

²⁵⁹ Kendi tanımlamasıyla Hatay'ın kurtuluşu için gizli işler.

²⁶⁰ 1165 Sayılı T.B.M.M. Azasının Tercümeihal Kâğıdı Örneği.

III.3.30. Oğuz, Seydi

Seydi Oğuz'un doğum tarihi hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Meclis üyesi olarak seçildiğinde kırk yaşlarında olduğu söylenmektedir.²⁶¹ Belen doğumludur ve babası Havranoglu Mustafa olarak bilinen ulema sınıfına mensup bir şahsiyettir. Annesi müftü kızıdır. Aile, İç Anadolu civarından gelerek İskenderun'a yerleşmiştir.²⁶²

Ailesi dönemin eşraf ailelerindedir. Belen halkına oldukça önemli yardımları olmuştur. Seydi Oğuz, Rüştüye düzeyinde eğitim almıştır. Fransızca Arapça ve Türkçe bilmektedir. Evli olan Oğuz'un iki oğlu bir kızı vardır.²⁶³ İskenderun Ticaret ve Sanayi Odasının kayıtlarına göre 3. sınıf tüccar olarak dahili ticaret taahhüt komisyoncusudur.²⁶⁴ Ailenin bölgeye yerleştiği süreçte bölgede Ermeni nüfus oldukça yoğundur. Seydi Oğuz, bölgenin bir diğer eşraf ailelerinden Mercan ailesi ile yakın ilişkiler içerisinde. HMM üyesi Bostan Mercan yakın arkadaşıdır. Halkın sorunlarıyla dönemin eşrafiyla beraber halk evinde ve orta kahvede yaptıkları ortak toplantılarla bire bir ilgilenmişlerdir. Seydi Oğuz Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılması yönünde Plebisit sırasında çalışmıştır. Aile oy vermek için gelenlere yer tahsis etmiştir.²⁶⁵ Ayrıca Seydi Oğuz, eşine ailesinden miras kalan binayı halk evi olarak kullanmıştır. Askerin karşılama töreni sırasında tertip komitesindedir. Evi karargâh olarak kullanılmıştır.²⁶⁶

Seydi Oğuz, Kırkhan Milletvekili olarak girdiği Hatay Devleti Millet Meclisi'nde milletvekilliğinin yanı sıra Belen Halkevi'nin ilk reisi olarak görev

²⁶¹ Görüşme: Özden Oğuz 13 Haziran 2007.saat 14.50, İskenderun.

²⁶² Görüşme: Özden Oğuz 13 Haziran 2007.saat 14.50, İskenderun.

²⁶³ Görüşme: Özden Oğuz 13 Haziran 2007.saat 14.50, İskenderun.

²⁶⁴ Göztepe, a.g.e, s.72.

²⁶⁵ Görüşme: Özden Oğuz 13 Haziran 2007.saat 14.50, İskenderun. *“Plebisit sırasında oylamanın lehimize sonuçlanması için bir çok kişinin dışardan getirildiğini ölümlerin dahi oy verdiğini gördük. Plebisit sırasında Hatay'da akrabası olan herkes gelip oy kullandı. Gelenler bazen kamyonlarla gelip oy kullanıp dönüyordu. Bazen de gelenlerin konaklaması gerekiyordu, herkes evine alıyordu. Hatay da kalan Gayr-ı Müslimler korku içindeydiler, bu korku onların bir anlamda destek verir yönde oy kullanmalarını sağlamıştır.”*

²⁶⁶ Görüşme: Maşide Yalılı 12 Haziran 2007.saat 11.30, İskenderun.

yapmıştır.²⁶⁷ HMM'nin Türkiye'ye katılma kararından sonra siyasetle uğraşmamıştır. Ağabeyi Ali Oğuz, Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katıldığı dönemde Hassa Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır.

III.3.31. Oksit (Zirek), Kamil

Kamil Zirek, Hatay ili İskenderun İlçesinde, 01.07.1888 tarihinde doğmuştur. Baba adı Sami ve anne adı Nümne'dir. Evli olan Zirek'in eşi Yusuf Matuk ve Nazire kızı Eleni'dir. Aile 16.10.1959 yılında "Oksit" olan soyadlarını "Zirek" olarak değiştirmiştir. Kamil beyin Kiladis, Canet Gönül, Lor, Jaklin adında dört çocuğu vardır.²⁶⁸

Kamil Zirek, İskenderun Rum Ortodoks Cemaati temsilen HMM' ne milletvekili olarak seçilmiştir. Muhalif kimliği ile dikkat çeken Zirek Antakya Rum Ortodoks Vekili Basil Huri ile yakın bir dostluğu vardı. Kamil Zirek'in ailesinin bir kısmı halen İskenderun'da oturmaktadır. Ailenin Lübnan'da da akrabaları vardır. Kamil beyin kızı Canet Gönül Lübnan asıllı Corç Zirek'le evlidir.²⁶⁹ Kamil Zirek bugün Antakya'da yaşayan Huri ailesi ile akrabadır.²⁷⁰ Kamil Zirek 07.05.1967 yılında vefat etmiştir.

III.3.32. Reyhani, Şeyh Davud

Şeyh Davud Reyhanî, İskenderun doğumludur. Yaşı hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Şeyh Davud, bölgede sayılan sevilen bir şahsiyettir. Alevi Cemaati'nin önde gelenlerindedir. Ocakta eğitim almıştır. Evli olan Davud Reyhanî'nin dört oğlu vardır. Ticaretle uğraşmaktadır. Suriye ile yakın ilişkileri vardır. Suriye meclisine iki kez seçilmiştir. Türklerin boykot ettiği, 1936'da yapılan Suriye seçimlerine Sancak Umum

²⁶⁷ Tarık Mümtaz Göztepe, *Hatay Albümü*, İstanbul, 1942 s. 86.

²⁶⁸ Görüşme: Basil Huri, 4 Mayıs 2007, saat:14.00. Antakya

²⁶⁹ Hatay ili İskenderun İlçesi Nüfus Müdürlüğü Nüfus Kayıt Örneği.

²⁷⁰ Görüşme: Basil Huri, 4 Mayıs 2007, saat:14.00. Antakya

Müdürü Hasan Cabbare tarafından önerilmiştir. Başta aday olmak konusunda gönüllü değildir. Sadık Maruf, Mustafa Kuseyri, Muhammet Yahya Adalı ile beraber mecliste sancağı temsil etmiştir. Bölgede bulunan Türk, Fransız ve Suriyeli ileri gelenlerin hepsi ile arası iyidir.²⁷¹

HMM'ye seçilen Alevi cemaati milletvekillerindedir. İskenderun'u temsilen meclise girmiştir. Şeyh Davud Reyhanî, 4 Ağustos 1937'de Ankara'ya Tayfur Bey'in davetlisi olarak gitmiştir. Oradan da çeşitli ziyaretlerde bulunmak üzere İstanbul'a geçmiştir. Bu ziyareti sırasında Cumhuriyet muhabirine verdiği beyanatta *'Hatay'da Alevilik, Türklük diye birbirinden farklı iki zümre yoktur.(...) yapılacak intihabatta Türklerle Alevilerin arasındaki çözülmez ve kırılmaz bağları bir güneş gibi bütün dünyaya gösterecektir.'*²⁷² şeklinde demeç vermiştir. Ailesi halen Hatay'da yaşamaktadır. Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının ardından siyasetle uğraşmamıştır. İskenderun önemli bir Alevi ailesi olarak Türkiye'yi tercih etmişlerdir.

III.3.33. Selçuk, Hamdi

1322 (1906) İskenderun doğumludur. Baba adı Ahmet, anne adı Zahide'dir. Hamdi Selçuk, Ankara Hukuk Fakültesinden 15.10.1928 tarihinde mezun olmuştur. 28.10.1928 yılında ilk görev yeri olan Akdağ Madeni Müdde-i Umumiliğine tayin edilmiştir.²⁷³

Evlü ve bir çocuk babasıdır. Arapça ve Fransızca bilmektedir. Gazetelere makaleler yazmaktadır. HMM'ne İskenderun Türk Cemaatini temsilen seçilmiştir.²⁷⁴ 14.

²⁷¹ Görüşme: Şeyh Mahmut Reyhanî, 20 Haziran 2007, saat 14.50, İskenderun.

²⁷² "Maruf Bir Alevi Reisi Şehrimizde", *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ağustos 1937, sayı 5751, s.1-7.

²⁷³ 22.11.1939 tarih 1168 sayılı TBMM Azasının Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği.

²⁷⁴ BCA. CHP. Evrakı (490.01.302.1222.1).5.

Nisan 1939 tarihinde İskenderun Halk Partisi Başkanlığına seçilmiştir.²⁷⁵ 1939 yılında yapılacak olan Hatay Milletvekili için Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne yaptığı başvuru sırasında kendini şu şekilde tanıtmaktadır;

“Yüksek tahsil görmüş bir Hataylıyım. 2 senelik memuriyet hayatım vardır. 2 seneye yakın bir zamandan beri Hatay da parti ve halkevlerinde birinci sarfda vazife deruhte etmiş bulunuyorum. 10 ay süren Hatay devletinde teşrii vazife deruhte etmiş bulunuyorum.. (...)“ Hatay mücadelesi sırasındaki hizmetler ve parti işlerinde sebk eden mesaim o zaman Emniyet umum Müdürü olup Hatay işlerini yakından takip eden Hatay valisi sayın Şükrü Sökmensüer ile Hatay Devleti reisi Tayfur Sökmensüer ve meclisteki çalışmalarında Fevkalade Murahhas sayın Cevat Açıkalın ve keza Tayfur sökmenden sorulabilir.(...) Milletimizin kurtuluş, medeni ilerleyiş ve yükseliş savaşında rehberliğini yapan Cumhuriyet halk partisinin heyecanlı bir neferiyim. (...)Yapılacak tetkikat ile memlekete hizmet edecek vasıfta görüldüğüm taktirde Hatay Vilayetinden parti adına meb'us namzedi gösterilmeme yüksek lütuf ve müsaadelerini niyaz eyler derin ve sarsılmaz bağlılıklarımı arz ederim”. ²⁷⁶

Hamdi Selçuk'un “*Hatay Savaşı*” ve “*Hatay'ın O Günleri*” adında yayınlanmış iki kitabı bulunmaktadır. Selçuk, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının ardından Ekim 1939'da yapılan milletvekili seçimleri sonucunda Hatay'ı temsilen TBMM'de görev almıştır.

III.3.34. Süral, Arif Hikmet

Meclise seçildiği dönemde kırk yaşlarındadır, 1922 yılında Adana İlk Muallim Mektebini bitirerek ilkokullarda öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Birkaç yıl çalıştıktan sonra, tekrar eğitim görmüş ve 1928 de Maraş Orta Muallim Mektebini bitirerek mekteplerde Türkçe öğretmeni olarak çalışmıştır.²⁷⁷

²⁷⁵ BCA CHP Evrakı (490.01.302.1222.1).5.

²⁷⁶ 22.11.1939 tarih 1168 sayılı TB.MM Azasının Tercümeihal Kağıdı Örneği.

²⁷⁷ Görüşme: Ahmet Süral, 9 Mayıs 2007, saat 12.30. Kırıkhan

Anadolu'nun birçok yerinde öğretmenlik yapmıştır. Amik mıntkasının Harice köyündendir. Evli olan Süral'in çocuğu yoktur. Akrabaları Kırıkhan'da yaşamaktadır. HMM' de Türk milletvekili olarak Kırıkhan'ı temsilen yer almıştır.

III.3.35. (Şahin), Selim Mahmut

1892 yılında Antakya'da doğmuştur. Baba adı Mahmut'tur. İki erkek dört kız kardeşin ortancasıdır. Maddi durumu iyi olan bir ailenin oğlu olarak büyümüştür. Evleri Antakya'nın Orhanlı Mahallesi'dir. Sancak (idari konsey) azalarındandır. İlk tahsilini Antakya'da tamamlamıştır. Ardından Antakya'nın Bakırcılar Çarşısında Manifatura ve Kabaniye mağazası işletmiştir. 1934 yılında Sancak İdari Konseyinde boşalan Antakya Ahali Mümessilliği görevine seçilmiştir. Selim Mahmut, Antakya Ticaret ve Sanayi kayıtlarına göre fevkalade sınıfa mensup ikinci sınıf tüccar olarak manufakturacılık yapmaktadır ve Antakya'nın önemli tüccarlarındandır.²⁷⁸

Selim Mahmut (Şahin) dürüst, çalışkan, adil bir tüccar olarak bilinmekteydi, bu nedenle hem Fransız hem de Türk tarafının onayı alınarak HMM' ne aday gösterilmiştir.²⁷⁹ HMM'de Antakya Alevi Cemaati milletvekili olarak görev yapmıştır Evli olan Şahin'in eşinin adı Sevsem hanımdır, dört çocuğu vardır. İdadi mezunudur. Arapça ve Fransızca bilen Şahin, ilhaktan önce Suriye ile yoğun bir ticari ilişki içerisindeydi. Yokluğu hissedilen emtia ve gıdanın sağlanmasında öncü olan tüccarlardandır.

Selim Mahmut (Şahin), HMM üyeliğinden önce 1936 yılında yapılan Suriye meclis seçimlerinde sancağı temsilen milletvekili seçilmiştir. Tam olarak hangi partiye mensup olduğu bilinmemekle birlikte, ilhak sırasında tüm aile Türk tarafını seçmiştir.

²⁷⁸ İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası Sicil Kayıt Defteri, s.4. Tarih yok.

²⁷⁹ Görüşme: Nevzat Şahin, 2007-08-30 saat 12.30. Antakya.

Halkevi üyesidir. HMM’ de bulunan diğer adaylarla akrabalığı yoktur.²⁸⁰ 1950 yılına kadar CHP üyesidir. 1950’den sonra siyasi bir birliktelikte yer almamıştır. Antakya ticaret odasının kayıtlı bir üyesi ve bir dönem azası olarak görev yapmıştır.²⁸¹

Selim Mahmut’un oğlu, Nevzat Şahin ailesi hakkında bize şu bilgileri vermiştir;

“Babam Selim Mahmut Şahin, dürüst bir tüccardı. Seçilmesinde etkili olan bir itibarı vardı. Aslında amcazademiz olan Eyüp Şahin Aydın’da kuvvay-i milliyecidir. Referandum sırasında ailenin ilhak adına olumlu oy vermesi için çalışmış, gelip büyüklerimizle konuşarak onları ikna etmeye çalışmıştır. Böylelikle babam Mahmut Şahin’nin adaylığı ve Türkiye ye ilhaka dönük ailede birlik sağlanmıştır.”²⁸²

Selim Mahmut, ticari faaliyette bulunduğu Suriyelilere ilhak sonrası pasaport alıp borcunu götürecekt kadar adil ve dürüst bir insandır. İlhak sonrası evinin alt katını halkevini kirasız vermiştir. Kendiside halk evi üyesidir. Aile siyasi bir oluşum içerisinde yer almamışsa da CHP geleneğini sürdürmüştür.²⁸³

III.3.36. Tuhani (Tuhanioğlu), Süleyman

Süleyman Tuhani (Tuhanioğlu) 1913 yılında Antakya/Harbiye’de doğmuştur. Aile köken olarak Lazkiye’lidir. Lazkiye’den ‘Hırmıcöz’ adı verilen bölgeden Antakya’ya göç etmişlerdir. Aile, zamanla bölgede oldukça etkin hale gelmiştir. Süleyman beyin babası İbrahim Ağa 19 köyün nahiye müdürlüğünü yapmıştır. Dönemin zengin toprak ağalarındandır. Sözü dinlenen, her zaman danışılan İbrahim ağa’nın eşi, Zeynep hanımdır. Süleyman Beyle beraber 2 erkek, 5 kız olmak üzere 7 çocuğu vardır. Tuhani, Beyrut Koleji

²⁸⁰ Fakat şu anda oğlu Nevzat Şahin’le aynı dönemde milletvekili olan Salih Güzel’in oğlu Abdullah Güzel bacanaklar.

²⁸¹ Antakya Ticaret ve Sanayi Odası Sicil Kayıt Defteri Tarih yok. İlk sayfa kopmuş.

²⁸² Görüşme: Nevzat Şahin, 2007.08.30, saat 12.30, Antakya.

²⁸³ Görüşme: Nevzat Şahin, 2007.08.30, saat 12.30, Antakya.

mezunudur. Fransızca, Arapça ve Türkçe bilmektedir. Meclise Alevi cemaati temsilen seçilmiştir, meclisin en genç vekilidir.

Evli olan Süleyman beyin eşi bölgenin önemli Alevî cemaat eşrafından Şeyh Hasan Zubari'nin kızıdır. 5'i erkek, 4'ü kız olmak üzere 9 çocukları vardır. Çocuklarının eğitimine oldukça önem veren Süleyman bey'in çocuklarının üçü öğretmen, biri mühendis, biri devlet memuru olmuştur.²⁸⁴

Aile de Hatay sorununun gündeme geldiği ilk aşamada kimin destekleneceği yönünde çelişkiler yaşanmıştır. Başta Fransız yanlısı tavırlar sergilenmiştir.²⁸⁵ Fakat Türkiye'den gelen heyetle Süleyman bey'in abisi Ali Ağa'nın yaptığı görüşme neticesinde karar alınmış ve Türkiye desteklenmiştir. HMM'ye Süleyman Bey Antakya Alevi Cemaatini temsilen aday olmuştur.²⁸⁶

Bu aşamadan itibaren Hatay'ın Türkiye'ye katılması yönünde bölge insanın desteğini kazanmak için aile olarak büyük çaba göstermişlerdir. Özellikle bölgede bulunan vatanileri ve vatanileri destekleyenleri kazanmaya çalışmışlardır. Ailenin toprak zenginliği dışında, ipek ve hayvan ticaretiyle uğraşmaktadır, su gücüyle çalışan bir değirmenleri vardı.²⁸⁷ HMM'nin en genç vekili olarak göreve gelen Süleyman Bey Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra siyasette yer almamış, meclis üyelerinin diğer bir kısmı gibi danışma ve destek vermekle yetinmiştir. Fakat ailenin ikamet ettiği Harbiye Beldesi 20 yıl kadar bu ailenin üyeleri arasından seçilen belediye başkanları aracılığıyla yönetilmiştir. Süleyman Tuhani 2006 yılında vefat etmiştir.²⁸⁸

²⁸⁴ Görüşme: İhsan Tuhanoğlu, 11 Ekim 2006, saat:12.30, 1 Eylül 2007, saat: 14.30, Harbiye.

²⁸⁵ İbrahim İnal, *Milli Sevgilerim*, Orkide, Ankara, 1981, s.214-215.

²⁸⁶ Şeyh Mahmut Reyhani ile yapılan görüşmede de böyle bir heyetten bahsetmiş ve babasının bu görüşme neticesinde Türk Cemaatine destek verme sözü verdiğini ifade etmiştir.

²⁸⁷ Görüşme: İhsan Tuhanoğlu, 11 Ekim 2006, saat:12.30, 1 Eylül 2007. saat: 14.30, Harbiye.

²⁸⁸ Aile soyadı değişikliği nedeniyle bugün Tuhanoğlu, Doğruel ve Duman aileleri olarak bölümlenmiştir. Süleyman Tuhani (Tuhanoğlu)'nin soyadı, bazı kaynaklarda 'Doğruel' olarak geçmektedir. Bu konuda ki bilgi için bkz. İnal, *a.g.e.*, s.214-215.

III.3.37. Tümkaya, Ahmed Celaleddin

1899 yılında İskenderun'da doğdu. Anne adı Kamile, baba adı Abdülhamit'tir. Çiftçi bir ailenin oğludur. Babası bölgenin en önemli alevi şeyhlerindendir. Babadan oğula geçen bir din âlimliği vardır. Beyrut'ta eğitim almıştır. Arapça ve Türkçe bilmektedir. İskenderun'un değişik okullarında 18 yıl öğretmenlik yapmıştır. Öğretmenlik görevinden ayrıldıktan sonra İskenderun'da 5 Temmuz caddesinde bir saatçi dükkânı işletmiştir. Evli olan Tümkaya'nın iki eşinden 13 çocuğu vardır. HMM' ne İskenderun Alevi Cemaatini temsilen girmiştir. Atatürk'le görüşmüştür; bu görüşme sonrasında Türk tarafına destek verme konusunda ikna edilmiştir. Tümkaya soyadını kendilerine Atatürk'ün verdiği iddia edilmektedir. Plebisit sırasında halkı kendi yanına çekmeyi başararak Türk tarafına destek sağlamıştır. Mecliste yer alan diğer Alevi vekillerle akrabalığı vardır.²⁸⁹

İskenderun'da sözü oldukça geçen biridir. Halkın büyük bir çoğunluğu; yanında olduğunu göstermek için onunla aynı soyadı paylaşmıştır. Gayr-ı Müslimler arasında dahi Tümkaya, soyadını alanlar olmuştur. Tümkaya, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra siyasette şansını 1957 yılı seçimlerinde denemiştir. DP partiden aday adayı olmuş ama seçilememiştir. Çocukları halen İskenderun'da yaşamaktadır. Bir oğlu Milli İstihbarat Teşkilatından emekli olmuştur Tümkaya 1961 yılında vefat etmiştir.²⁹⁰

III.3.38. Tüleyli, Mehmet Sait

1889 yılında Antakya'da doğmuştur. İlkokulu bitiren Tüleyli, I.Dünya Savaşı'nın başlamasından dolayı Rştiyeyi bırakmak zorunda kalmıştır. Fransızca, Arapça, Türkçe bilmektedir. Sürekli Antakya'da ikamet eden Tüleyli'nin iki erkek üç kız kardeşi vardır.

²⁸⁹ Görüşme: Hamit Tümkaya 13 Haziran 2007, saat: 9.30, İskenderun.

²⁹⁰ Görüşme: Hamit Tümkaya, 13 Haziran 2007, saat: 9.30, İskenderun.

İlhaktan önce sık sık Türkiye'ye geçen Tüleyli'nin büyükbabası Tarsus'ta yaşamaktadır. 1924 yılında Tarsus'ta tanıştığı Saniye hanımla evlenmiştir. Saniye hanım ilk çocuğunu doğurduktan 3–4 yıl sonra vefat etmiştir. İkinci evliliğini 1948'de Bedriye hanımla yapan Tüleyli'nin, ilk eşinden Hamit adında bir oğlu, ikinci eşinden Saadet adında bir kızı vardır. Millet Meclisi'ne seçilmesinde babasının rolü büyüktür.

Babası Arap alevi cemaati mümessilidir, Fransız kaymakam ve müsteşarlarla arası oldukça iyidir. Dönemin Arap birliğini savunan El-Uruba, Vatani Partisi, El-Amel Kavmi Partisi'nden ziyade Arap alevi cemaatinin liderlerinden birisi olarak 1934–1939 yılları arasında Halk Partisi üyesidir. Suriye'ye ilhakı red etmekte, Türk tarafına güven ve bağlılık duymaktadır. Karşıtlarını kazanmaya çalışmıştır. Uzun süre Affan Ertuğrul Cami'sinde imamlık yapmıştır.²⁹¹

HMM'ye Antakya'dan Alevi Cemaati temsilen seçilmiştir. Milletvekilliği döneminde eğitim encümenliği komisyonunda görev yapmıştır. Mecliste akrabası yoktur, fakat İskenderun, Aknehir ve Harbiye'den seçilen diğer alevi cemaati üyeleriyle yakın ilişkileri vardır. Arap kökenli biri olarak, Türkiye'ye duyduğu yakınlık konusunda, ailesi tarafından desteklense de zaman zaman eleştirilere maruz kalmıştır. Hamit Tüleyli ile yaptığımız görüşmeler sırasında babasının cemaatinin sorunlarını meclise taşımaya çalıştığını dönemin Zeki Arsuzi gibi Arap liderlerinin yerine Türkiye'nin yanında olmayı tercih ettiğini belirtmiştir.²⁹²

Konuşmamız sırasında bir Arap şeyhi olarak neden Arapların yanında yer almadığını sorduğumuz Tüleyli bize şu cevabı vermiştir. “*Zeki Arsuzi Antakya'da daha çok orta tabakaya hitap etmiştir. Kalburüstü Arap aileler (Gali, Cilli, Tuhani, Tüleyli, Reyhanî, Miski) Türk tarafını tercih etmişlerdir.*” diyerek bu seçimin gerekçesini kalburüstü bir

²⁹¹ Antakya Ticaret ve Sanayi Kayıtları, Tarih yok, sayfa silik.

²⁹² Zeki Arsuzi Fransa'da yüksek tahsilini tamamlayıp Antakya'ya döndükten sonra Antakya lisesinde felsefe hocası olarak görev yapmıştır. Birkaç yıl sonra memurluktan istifa edip El-Uruba Partisini kurmuştur.

aileye mensup olmak olarak değerlendirmiştir. Tüleyli'nin, Türk tarafına duyduğu yakınlık aile yaşamlarına da yansımıştır. Çocuklarının halkevinde zaman geçirmesine özen göstermiştir. Açılan kurslara ve yapılan konferanslara çocuklarıyla beraber katılmıştır.

HMM' de görev alan Tüleyli 1940'tan sonra belediye Meclis Üyesi, İl Genel Meclis Üyesi, CHP üyesi olarak faaliyette bulunmuştur. Bu görevlerinin sona ermesiyle beraber 1965 yılına kadar ticaretle uğraşmıştır. Tüleyli 1974 yılında vefat etmiştir.²⁹³

III.3.39. Türkmen, Abdulgani

Abdulgani Türkmen, 01.07.1882'de Antakya'da doğmuştur.²⁹⁴ Anne adı Cemile, baba adı İzzet'tir. İttihak Terakki'nin bölgedeki ilk kurucusu ve Osmanlı Mebusu Türkmenzade Ahmet Ağa'nın kardeşidir. Abdülgani Türkmen'de İttihak ve Terakki Cemiyeti Antakya Şubesi idari heyetinde görev almıştır Orta düzeyde eğitim alan Türkmen Arapça bilmektedir. Çiftçilikle uğraşan Türkmen'in Antakya'da emlak ve arazileri vardır. Evli olan Türkmen'in eşi Munire hanımdır, Samiye, Suade, Sönmez adında üç kızı vardır.²⁹⁵ Türk Cemaatini temsilen seçilen milletvekilleri arasında maddi durumu en iyi olan vekildir. Hatay Devlet Başkanı olabileceği tahmin edilmektedir.²⁹⁶

Türkmen, 1329 (1913) yılında Halep Meclisi Umumi Azalığı görevinde bulunmuştur. 1330 (1914) yılında azalıktan çekilerek aynı yıldan itibaren 1334 (1918) senesine kadar Antakya kaza meclisi idare azalığı ile Ziraat Bankası heyeti ve idare reisliği görevlerini yürütmüştür. 1931 yılında Sancak İdari Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 1936'dan itibaren Hatay Sorunu sırasında fiilen görev almıştır. 1936 tarihinden Hatay Hükümetinin oluşum tarihi olan 2.9.1938 tarihine kadar Hatay Halk Partisi Başkanlığı ve Halkevi

²⁹³ Görüşme: Hamit Tüleyli 20 Mart 2006.saat: 9.30, Antakya.

²⁹⁴ Tercüme-i hal kâğıdında 1880 (1296) doğumlu olarak kayıtlı iken, Hatay İli, Antakya İlçesi Nüfus Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneğine göre,1882 doğumludur.

²⁹⁵ Hatay İli Antakya İlçesi Nüfus Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneği.

²⁹⁶ BCA. (030.10.224.512.40.) 9.

Reisidir. Aynı tarihten 29.9.1939 tarihine kadar Hatay Millet Meclisi Vekilliği görevini yapmıştır.²⁹⁷ HMM Reislği görevine seçilmiştir. Kızı Suade Hanım Suphi Bereket'le aynı aileden olan Adil Bereket'le evlidir. Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasının ardından TBMM'de VI. VII. VIII. dönem Hatay milletvekilliği yapmıştır. 30 Mayıs 1958'de vefat etmiştir.

III.3.40. Ülkü, Abbas

Abbas Ülkü 1306(1890) yılında Belen'de doğmuştur. Evli olan Ülkü'nün üç erkek, bir kızı vardır. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi mezunudur. Eczacı Abbas Ülkü, İskenderun intihap ve tescil bürosu reisidir. CHP Ceyhan ilçe yönetim kurulu Sabık Başkanındır. Umumi Harpte Fırka 44. Baş Eczacılığı, Milli Mücadele sırasında Kozan Askeri Hastanesi Eczacısı olarak çalışmıştır. İstiklal Madalyası sahibidir, Adana Ceyhan Kızılay başkanlığı, Adana Ceyhan Çocuk Esirgeme Kurumu başkanlığı görevlerini yürütmüştür. Cebelibereket Umumî Meclis ve Daimi Encümen azalıklarında sekiz sene çalışmıştır.²⁹⁸

Ceyhan Belediye Azalığı ve Başkan Vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Sekiz yıl boyunca, kesintisiz olarak Ceyhan Parti ve Halkevi Başkanlıklarını sürdürmüştür. Bu sırada Hatay sorunuyla ilgilenmeye başlamıştır. Hatay da Halkevi İdare Heyetinde ve tescil bürosu reislği görevlerini yürütmüş, ardından İskenderun Milletvekili olarak Hatay Millet Meclisinde görev almıştır. 3.10.1939 tarihinde Hatay'dan milletvekili olabilmek adına başvuruda bulunmuştur.²⁹⁹

²⁹⁷ 1166 sayılı, T.B.M.M. Azasının Tercümeihal Kâğıdı Örneği.

²⁹⁸ BCA. CHP. Evrakı. (490.01/302.1222.1). 9.

²⁹⁹ BCA. CHP. Evrakı. (490.01/302.1222.1).9.

III.5.Hükümet Üyeleri

III.5.1. Alpar, Mustafa Kemalettin (Nafia ve Ziraat Vekili)

1899 yılında İskenderun'da doğmuştur. HMM'de Nafia ve Ziraat vekili olarak görev yapmıştır İlk iptidai mektebini İskenderun'da tamamlamış daha sonra İstanbul'da Şemsülmekatip ve İskenderun'da Frerler Mektebinde eğitim almıştır.³⁰⁰ Rüştüye tahsilini Selanik'te İttihat Terakki mektebinde tamamlamıştır. Balkan harbini müteakip İstanbul'a gelerek iki yıl Saint Joseph Koleji'nde okumuş ardından Kadıköy Sultanisi'nin 10. sınıfındayken Harbiye Nezareti'nin açmış olduğu sınavı kazanarak 1916 yılında Almanya'da bulunan makine mühendisi mektebine gitmeye hak kazanmıştır. 1920 senesinde İstanbul'a dönmüş Seyfi Sefain İdaresinde çalışmaya başlamıştır. 1921 yılından itibaren Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olmuştur, aynı tarihlerde Bomonti Fabrikası Elektrik Şefliğine geçiş yapmış, fakat iki ay burada çalıştıktan sonra Men'i Müskirat Kanunu ile fabrikanın kapanması üzerine Anadolu-Bağdat Demiryolları Haydarpaşa Elektrik Santraline Fen Memuru olarak Münakalat (ulaştırma) Vekaleti Devlet Demir Yollarına giriş yapmıştır.³⁰¹

1927 yılından Demiryolları Emniyet Tesisatı Müfettiş muavinliğine seçilmiştir. Ardından 1928 senesinde Demiryolu Emniyet Tesisatı alanında uzmanlaşması için Almanya'ya Bruhsal-Baden de bulunan V.S.E. şirketine gönderilmiştir. Buradaki eğitimi tamamlandıktan sonra İstanbul'a dönmüş, Emniyet Tesisatı Şubesinin Şefliğine getirilmiştir.³⁰²

1929 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Kadıköy Kazası Caferaga Ocağına üye olmuştur. İki sene ocak idare heyeti azalığı, ardından nahiye idare azalığı ve intihabat

³⁰⁰ 2. 10.1939 tarihli mebusluk talepnamesinde adı Mustafa Kemaleddin Alpar olarak geçmektedir. Fakat HMM ile ilgili genel literatürde adı Kemal Alpar olarak geçmektedir.

³⁰¹ BCA. CHP. Evrakı. (490.01/302.1222.1).18.

³⁰² BCA. CHP. Evrakı. (490.01/302.122.1).20.

işlerinde faal aza olarak çalışmıştır. 1932 senesinde memuriyetinin Eskişehir'e nakli dolayısıyla Kadıköy kazasındaki parti faal azalığına devam edememiştir. 1936 senesinde müfettiş olmuş Ankara Devlet Demir Yol Dairesine merkeze nakledilmiştir. 1937 senesinde I. sınıf müfettişliğe terfi etmiştir. 15.1.1938'de İskenderun Halkevi Propaganda teşkilatı şefi, 1.3.1938'de İskenderun Halkevi Reisi olarak bu bölgenin intihabat işlerini idare etmiştir..³⁰³ HMM' de Hatay Devleti sona erdikten sonra eski görevine döndü. Daha sonra Ankara'da kireç ocağı işletmeciliği yaptı. Mart 1949'da Ankara'da öldü.

III.5.2. Baki, Cemal (Maliye, İktisat ve Gümrük Vekili)

Antakyalı nüfus memuru Baki Efendi'nin oğludur Rumi 1321'de (1905) Antakya'da doğmuştur. Rüştüye tahsilini Antakya'da, Sultani'yi Adana'da bitirmiştir. Yüksek tahsilini 1926'da başladığı Mülkiye Mektebi'nde İstanbul'da ve Maliye Şubesinde 1929 yılında tamamlamıştır.

Ziraat Bankası Müfettiş Muavini, sonra Başmüfettişi, 1937'de Demiryolları Müfettişi oldu. 1938 yılında Ziraat Bankası Müfettişi iken Hatay'a gelmiştir. CHP ve Halkevi üyesidir ve CHP Parti Veznedarı olarak çalışmıştır.³⁰⁴ Sancak Maliye Müdürü, sonra Hatay Devleti Maliye Vekili olarak görev yapmıştır. Hatay Devleti'nin sona ermesinden sonra eski görevine dönmüştür.³⁰⁵

III. 5. 3. Türkmen Ahmet Faik (Maarif ve Sıhhat Vekili)

Ahmet Faik Türkmen 1324 (1908) yılında Antakya'da doğmuştur. İlk eğitimini burada tamamlamış, ardından İstanbul'a giderek eğitimine orada devam etmiştir.

Ahmet Faik Türkmen, İstanbul Darülfünun Mektebi Diş Tabipliği'nden 27-3-1927

³⁰³ BCA CHP Evrakı (490.01/302.122.1).18.

³⁰⁴ BCA (030.10.224.512.40. 1.20)

³⁰⁵ Tekin, *a.g.e.*,s.95.

tarihinde 580 numaralı diplomayla mezun olmuştur. Ardından İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe şubesine 843 numaralı öğrenci olarak devam etmiş; 1930 yılında mezun olmuştur. Türkmen yüksek tahsilini Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde yaparak 6.6.1936 yılında 1085 numaralı diplomayla mezun olmuştur.

1930 yılından itibaren İstanbul Maltepe Askeri Lisesi'nde Felsefe ve içtimaiyat öğretmenliği görevini yürütmüştür. Asli görevi bu lisede olmakla birlikte İstanbul'un çeşitli liselerinde ücretli ve yarı zamanlı olarak edebiyat ve tarih dersleri verdi. 1932 senesinde İstanbul'da kurulan ve iki sene kadar faaliyette bulunan Felsefe Cemiyeti'nde umumi kâtiplik görevini yürütmüştür. 1932 yılında CHP'ye üye olmuştur. Üye olduktan sonra İstanbul'da kurulan Halkevinin neşriyat ve kütüphane şubesinin idare heyetine seçilmiş ve bir yıl fahri olarak çalışmıştır. 1937 sonunda Hatay'a gelerek Halk Partisi'nde, halkevinde ve basında görev almıştır. Eylül 1938'de kurulan Hatay Devleti'nde Maarif ve Sıhhat Vekilliği görevini yürütmüştür. Bu görevi 29 Haziran 1939'da sona ermiştir. Ders kitapları dışında Hatay tarihi ile ilgili 5 ciltlik kitabı yayınlanmıştır. 21.11.1998'de İstanbul'da vefat etmiştir.

III. 5. 4. Yurtman, Cemil Orhan (Adliye Vekili)

Rumi 1310 (1894/1895) yılında Antakya'da doğmuştur. İstanbul Hukuk Fakültesi'nden 1923 yılında mezun olmuş ve mezuniyeti sonrasında Adana'dan aldığı direktifler doğrultusunda Antakya'ya gelmiştir. 1927'ye kadar Antakya'da avukatlık yapmıştır. Ardından Ekim 1927 yılında Antakya'dan kaçarak Türkiye'ye iltica etmiştir.³⁰⁶

1927'de Denizli-Şeyhli'de hakimlik görevine başlamış ardından, Adana'da hâkimlik yapmıştır. 1932 yılında bu görevinden istifa edip Rize'ye gitmiştir.³⁰⁷ Rize'de

³⁰⁶ Tekin, a.g.e., s. 100.

³⁰⁷ BCA. CHP. Evrakı (490.01/302.122.1).70.

avukatlığa başlamıştır. Aynı dönemde C.H.P. il yönetim kurulunda ve halkevi reisliği görevlerini yürütmüştür.

1938 yılında Hatay'a dönmüştür. Hatay Millet Meclisi'ne Adliye Vekili olarak seçilmiştir. 28 Eylül 1939 tarihinde CHP'den Hatay Milletvekili olarak aday adayı başvurusunda bulunmuştur.³⁰⁸ Hatay Türkiye'ye katıldıktan sonra avukatlık ve bir dönem Hatay Barosu Başkanlığı yapmıştır. 3.12.1972 tarihinde Antakya'da vefat etmiştir.³⁰⁹

³⁰⁸ BCA CHP Evrakı (490.01/302.122.1).70.

³⁰⁹ Aynı aileden Mahmut Cavit Yurtman ve Rasim Yurtman TBMM'de görev almıştır.

IV. BÖLÜM HATAY MİLLET MECLİSİNİN YAPISI

IV.1.Siyasi Yapı

Meclis, bölgenin kozmopolit yapısını yansıtır nitelikteydi. Üyeleri içerisinde daha önce muhalif olanlar, seçilecek olan meclisin tarafsız olacağına kesinlikle inanmayanlar, 1936 yılında yapılmış olan Suriye Meclis seçimlerinde milletvekili seçilenler, seçim sürecinde değişik partilerde görev almış olanlar vardı.

Meclis bu anlamda farklılıkları içinde barındıran bir oluşumdu ve siyasi yapısının çözümlenmesi kolay değildi. Meclis üyelerinin siyasi tutumları, kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamıştı ve çok değişken tavırlar sergileyebilmekteydi. Bu anlamda HMM'nin siyasi yapısının çözümlenebilmesi için bölge insanı hakkında fikir sahibi olunması gerekmektedir. Bölge, I.Dünya Savaşı sonrasında farklı, sosyal kültürel ve dinsel özelliklere sahip insanların yaşadığı kozmopolit bir alan durumundaydı. Bütün bu farklılıklar, siyasi yapının farklılaşmasını beraberinde getiren etkenleri doğurmuştu. Meclis bütün bu farklılıkların oranlarına göre temsil edildiği, özellikle cemaatlerin “*eşraf*” kesiminden seçilenlerin oluşturduğu bir zemin durumundaydı. Meclis, seçim öncesinde bölgede yer alan değişik siyasi oluşumların, derneklerin, kulüplerin eşraflar ve değişik cemaatlere mensup dini liderler aracılığıyla temsil edildiği bir platform görüntüsü çizmekteydi.

Konuralp, bölgenin sosyal ve siyasal tablosuna ilişkin verdiği bilgilerde bölgede ki “*eşraf*” denilen aileleri temelde ikiye ayırmaktaydı. Birinci grupta, askeri şahısların tımar, has, zeamet, sahiplerinin meydana getirdiği emniyet kuvvetleri, ikinci grupta mezhepsel düşünceleri gereği iskan edilen şeyh ve hocaların meydana getirdiği zümre yer almaktaydı. Konuralp'e göre, bu iki grup bir birine rakip olarak yaşamaktaydı.

Askeri zümreyi oluşturan gurup, denize paralel olan dağ kısımlarına konumlandırılmıştı. Bu kişiler ve maiyetlerinde olan askerler, geniş alanlara yerleştirilmişti. İdareleri altındaki arazilerden aşar alıp buna karşılık da bir asker yetiştirirlerdi. Mal sahibi olmaya pek önem vermezlerdi.³¹⁰

Hoca ve şeyhlerin oluşturduğu ikinci gurup ise devlet tarafından kendilerine iskân olarak verilen toprakları alabildiğine genişleterek servet sahibi olmuşlardı. Nüfuzları oldukça iyi olan bu grup, merkezi hükümetle yakın ilişkiler içerisindeydi. Eşraf kesiminin birinci bölümü genellikle “*İttihat ve Terakki*” üyesiyken, ikinci sınıf eşrafısa “*Hürriyet ve İtilaf*” üyesiydi. I. Dünya Savaşının yaşandığı dönemde ittihatçılar egemen olduğundan, itilafçılar daha çok yeraltı örgütlenmelerine kaymıştır. Bölgede Hatay sorunu boyunca egemen olan bazı Arap örgütleri bölgede bulunan itilafçıların desteğini almıştır.³¹¹

Meclis, dikkatlice incelendiğinde temelde Konuralp’ın yaptığı sınıflamaya uygun İttihatçı ve İtilafçı olarak ayrılabilirler. Bu sınıflamaya göre birinci gruba, Zeynelabidin Cilli, Arif Hikmet Celal (Erbayır) örnek teşkil etmekteydi. Her iki meclis üyesinin babası asker kökenliydi ve her ikisi de sahile yakın alanlarda yerleşmiş durumdaydı. Arif Hikmet Celal (Erbayır)’ın babası, Celal Ağa Cebel-i Akrağ (Ordu ve havalisi) Sahil Güvenlik Mıntıka Komutanıydı. Zeynelabidin Cilli’nin babası Maruf Cilli, Osmanlı Süveydiye Sahil Muhafazası Komutanı olarak görev yapmaktaydı. Buldukları bölgelerde oldukça etkin olan bu iki aile mecliste cemaatleri adına temsil hakkını elde etmişlerdi. Ayrıca mecliste temsil ettikleri cemaatler ve yakın oldukları siyasi oluşumlarda yapılan sınıflamaya uymaktaydı.

İkinci zümreye örnek olarak Antakya’nın en büyük eşraf ailelerinden olan Bereket ve Adalı ailelerinin uygun olabileceği düşünülmektedir. Her iki aile, toprak ve

³¹⁰ Konuralp, *a.g.e.*, s.5.

³¹¹ El’chaül Arabî bunlara örnektir. Konuralp, *a.g.e.*, s.4–5.

gayrı menkul zenginiydi. Meclise, Antakya Türk Cemaati'ni temsilen seçilen Suphi Bereket'le yapılan bir söyleşide, İstanbul'da öğrenciyken "*Hürriyet ve İhtilaf Fırkası*" üyesi olduğunu ifade etmişti.³¹² Suphi Bereket, Vatani'lere yakın olmakla suçlanan, mecliste seçilmesi en çok tartışma yaratan milletvekili olarak mecliste yer almıştı. Birçok siyasi oluşumun kuruluş aşamasında adı geçmişti.³¹³ Babası Bereketzade Rıfat Efendi, 1908 yılında yapılan Osmanlı Mebus Seçimleri sırasında mebus seçilmişti ve liberal parti geleneğine mensuptu. Suphi Bereket'te, 1930'da Suriye'de Liberal Anayasa Partisini kurmuştu, ardından meclis ve devlet başkanlığı görevini yürütmüştü. Yer aldığı siyasi oluşumlar HMM'ne seçilene kadar Türk tezine muhalif oluşumlardı.

Mecliste Antakya Türk Cemaati'ni temsilen seçilen Hacı Mehmed Adalı'da Hatay Sorunu'nun gündeme geldiği ilk dönemlerde Arap Örgütlerine yakındı. Fakat 1938 yılında Ankara'ya gelerek milli davaya hizmet etmişti.³¹⁴ Bölgede seçim döneminde Araplarla diğer cemaatleri bir araya getirmek için "*İttifak-ı Anasır (Unsurların Birliği)*" adıyla bir dernek kurulmuştu.³¹⁵ Adalı, basında, "*Sancak Müdafaa Komitesi*" olarak adlandırılan derneğe üyeydi. 1937 yılında '*Müslüman Partisi*'ni kurmuştu, basında partinin amacı Suriyeli liderler öncülüğünde Alevi, Rum, Ermeni, Arap ve Çerkezleri bir araya getirerek Türklere karşı bir blok oluşturmak olarak ifade edilmekteydi.³¹⁶ *İttifak-ı*

³¹² . "Hakikati Gören Göz", *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Temmuz 1937, sayı 4742, s.1-7.

³¹³ Vatani'lere yakınlığı bilinen Bereket'le 26 Temmuz 1937 yılında yapılan bir röportajda Vatani Partisini Suriye'yi Fransa'ya peşkeş çekmekle suçlamıştır. Duyduğu rahatsızlığa bağlı olarak, yakında "Tevhid-i Sufuf" adında bir parti kuracağını ifade etmiştir. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. "Hakikati Gören Göz", *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Temmuz 1937, sayı 4742, s.1-7.

³¹⁴ BCA.(030.10.224.512.40)

³¹⁵ Ada, a.g.e., s.154.

³¹⁶ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. "Hatay'da Yeni Bir Fesad Hareketi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ağustos 1937 sayı 4751, s.1-7, "Bir Vatani Gazetesinin Küstahça Makalesi", *Cumhuriyet Gazetesi*, , 5 Mayıs 1937, s.1-7.

Anasır derneğine HMM’ de Antakya Rum Ortodoksları temsilen yer alan, muhalif kimliği ile dikkat çeken Doktor Basil (Huri) de üyeydi.³¹⁷

Sancak Müdafaa Komitesi Derneği üyeleri zamanla İttihad-ı Vatani Partisi’nin de tabanını oluşturmuştu.³¹⁸ Dernek, HMM üyelerinin siyasi tutumlarının değişken olduğunu gösteren önemli bir oluşumdur. Çünkü seçim öncesinde değişik cemaatlerin Türklere karşı birleşimini amaç edinen derneğin kurucularından Hacı Mehmed Adalı, Meclise Türk Cemaatini temsilen seçilmişti. Adalı, Ankara Hükümeti tarafından, büyük bir kazanım olarak değerlendirilmekteydi. Aday adaylarının tanıtıldığı arşiv belgelerinde kullanılan ifadelerde “*Fransızların ve Suriyelilerin kullanabileceği en büyük silah olan Hacı Mehmed Adalı kendi aleyhlerine dönmüştür.*”³¹⁹ İfadeleri kullanılmaktaydı.

Temelde İttihatçı ya da İtilafçı geleneğe bağlı olan meclis üyeleri arasında, HMM’ de en fazla temsil edilen siyasi oluşum Hatay Halk Partisiydi. Parti, seçim öncesinde bölgede varlık gösteren çeşitli dernek, kulüp, aracılığıyla varlık göstermişti.³²⁰ Hatay Halk Partisi, 1936 yılından itibaren bölgede faaliyette bulunmaktaydı. Bölgede ki en önemli siyasal örgüt olarak görülmekte, Türkiye Cumhuriyeti ile bütünleşmenin önünü açacak uygulamaların yapılması yönünde kolaylıklar sağlamaktaydı.³²¹

Parti, İttihat ve Terakki’nin devamı niteliğinde bir görüntü sergilemekteydi. HMM’si Başkanı Abdülgani Türkmen, İttihat Terakki’nin bölgedeki ilk kurucusu ve Osmanlı Mebusu olan Türkmenzade Ahmet Ağa’nın kardeşiydi. Abdülgani Türkmen’de İttihat ve Terakki Cemiyeti, Antakya Şubesi idari heyetinde görev almıştı. Ayrıca 1936

³¹⁷ Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. “Hatay’da Yeni Bir Fesad Hareketi”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Ağustos 1937, sayı 4751, s.1-7.

³¹⁸ Bir Vatani Gazetesinin Küstahça Makalesi”, *Cumhuriyet Gazetesi*, , 5 Mayıs 1937, sayı 4660, s.1-7.

³¹⁹ BCA; (030.10.224.512.40), Hacı Mehmed Adalı “Yahyaoğlu” ailesine mensuptur. Fakat Antakya da adada yaşayan Hacı Mehmed’i ifade etmek için kullanılan adalı tanımı soyadı olarak alınmıştır.

³²⁰ Türklerin bölgedeki varlığını ön plana çıkarmaya çalışan bu derneklerin başında 1936 yılında kurulan “*Hatay Erginlik Cemiyeti*” gelmekteydi. HMM’ ye seçilen Türk Milletvekillerinin büyük bir bölümünün, sorunun ilk aşamasında, Sancak Türklerinin mücadelesini Ankara’nın desteğiyle yönlendiren bu cemiyete üye olduğu görülmüştür.

³²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Melek, *a.g.e.*, s.115-118.

yılından Hatay Devleti'nin kurulduğu 1938 yılına kadar Hatay Halk Partisi başkanıydı. Abdülgani Türkmen'le beraber, HMM üyelerinin 18'nin Hatay Halk Partisi üyesi olduğu anlaşılmıştır. Bu üyelerin 17'si Türk Cemaatine mensup milletvekiliyken bir tanesi Alevi Cemaati milletvekilidir. Hükümet üyelerinin hepsinin Hatay Halk Partisi üyesi olduğu görülmüştür.

Parti, faaliyetlerini daha çok kültürel etkinliklerin uygulandığı bir alan olarak görülen Halkevleri aracılığıyla yürütmekteydi.³²² Bölgede halkın aydınlatılması ve Türk Cemaati'nin desteklenmesi amacıyla Halkevlerinde birçok toplantı yapılmıştır.³²³ Meclis üyeleri içerisinde Halkevi Yöneticiliği, Kâtipliği, Azalığı yapmış olanlar yer almaktaydı. Bölgede kurulmuş olan “*Hatay Erginlik Cemiyeti*”, bu çalışmalar sırasında Hatay Halk Partisi ile birlikte çalışmıştır.³²⁴

Hatay Halk Partisi, Vatani, İttihad-ı Anasır düşüncesine sahip seçilmişlerden oluşan meclis, farklılıkları bir araya getiren bir platform çizmiştir. Meclis, farklı siyasal ve sosyal geleneklerden gelmiş milletvekillerini bir araya getirmiş olmakla birlikte; zaman zaman yaşanan tartışmaların dışında çoğunlukla Türkiye ile birleşmenin önünü açacak kararlara aşama aşama imza atmıştır. Kırıkhan Ermeni Cemaatini temsilen yer alan Haçadur Karabacakyan (Karabacakyanalka), mecliste yaşanan bu süreci dile getirerek;

³²² Türkiye’de ki halkevlerinin 9 koluna karşılık Hatay bölgesinde kurulmuş olan halkevlerinin emniyet, hukuk ve propaganda kolu olmak üzere üç kolu vardı. Emniyet kolu, Türkiye’den gelen komiser Fehmi Kasapbaşı tarafından yönetilen silahlı halk polisleri olarak görev yapıyordu. Hukuk kolu Türkiye’den gelen görevlilerce kurulmuş olan sulh mahkemeleri vasıtasıyla vatandaşlar arasındaki sorunları halletmek, Propaganda kolu ise bölgede plebisitte sırasında halka nasıl oy kullanabileceklerini izah etmekle görevliydi. Türkiye’den oy vermek için Hatay’a gelmiş olanlar ilk olarak Halkevi’ne kayıt olmak ve bir kolda görev almakla yükümlüydü

³²³ Görüşme: Remziye Kayacan, 14/ Nisan/2004., saat:14:30. *Askerin İskenderun’a girişi sırasında yapılan karşılama merasiminde bulunmamı ağabeylerim istemişti. Sayım sırasında bu davaya gönül vermiş olanlarla beraber halk evinde toplanıp konuşurlardı. Zaten halkevi Türkiye’den gelen haberlerin alındığı, sık sık uygulandığı bir yerdi. Neden sayım yapıldığı ve neden Türkiye’nin yanında olmamız gerektiği halka burada anlatılıyordu. Askerin kente girdiği gün yapılacak merasime de orda karar verildi; orda çalıştık.”.*

³²⁴ , “Devlet Kuran Cemiyet” *Güneyde Kültür*, Antakya, Eylül 1994, Sayı.67, s.2–11.

“Burada her gün toplanıp yeni bir kanunu, hem de maddelerini okuma zahmetine katlanmadan kabul ediyoruz. Ben yüksek meclise bir teklifte bulunacağım, şimdi bir karar alalım ve Türkiye’de yürürlükte bulunan bütün kanunların Hatay’da da yürürlükte olduğunu kabul edip işin içinden çıkalım. Burada boşuna zaman geçirmenin ne gereği var ki?” şeklinde bir teklifte bulunmuştur.³²⁵

Mecliste muhalif tavırları ile dikkati çeken vekillerin başında Rum-Ortodoks Cemaati temsilen meclise girmiş olan Dr. Basil Huri ve Kamil Ziryek gelmekteydi. Kamil Ziryek, 30 Aralık 1938’de işsizliğin İskenderun’da yoğun şekilde yaşandığını, bu durumun giderilmesi için hükümetçe tedbir alınmasını istemişti. Başvekil Abdurrahman Melek, Ziryek’in sözlerini şiir ve edebiyat olarak değerlendirmiş, İskenderun’da böyle bir sorunun olmadığını belirtmişti. Dr. Basil Huri de mecliste Arapça konuşulması yönünde ısrarcı davranmış, bu nokta da dikkatleri üzerine çekmiştir.³²⁶

Meclis, genellikle uyum içinde çalışmıştır. Meclisin ilk açıldığı gün uygulanacak iç tüzükle ilgili olarak sorun yaşanmıştır. Bu sorun yeni kurulmuş olan Hatay Devleti’nin örnek alabileceği tek siyasi oluşumun Türkiye Cumhuriyeti olabileceğinin bildirilmesi ile çözülmüştür. Meclis içerisinde yer alan vekiller uyumlu çalışmaları ve verdikleri demeçlerle dikkat çekmişlerdir. Farklı siyasi oluşumlar, farklı sosyal ve kültürel yapılara rağmen aynı hizmete dönük çalışmalar yapılmıştır.

³²⁵ Çelenk, *a.g.e.*, s.101.

³²⁶ İbrahim İnal, *Milli Sevgilerim*, Orkide Basımevi, Ankara, 1981, s.218-219.

IV.2. Meclisin Etnik ve Dinsel Yapısı

Meclis, bölgede yaşayan değişik cemaatlerin sayımı ve bu sayım sonucunun belirlediği oranlar doğrultusunda cemaatlerin temsil edildiği bir oluşumdur. Bu cemaatlerin tamamı sancağa egemen olma yarışındaydı. Bu egemenliğin sağlanmasının ilk yolu çoğunluk olunduğunun kanıtlanmasıydı. Bu nedenle cemaat sayımı bölgeye egemen olmak isteyenlerce oldukça önemsenmişti. Her cemaate ayrılan milletvekili sayısı buna göre belirlenmişti

Bölgede görevli Fransız Yüksek Komiseri Durieux. seçim öncesinde Cumhuriyet Muhabirine verdiği demeçte “*Sancakta Irklar, dinler, diller, Hırslar, emeller var. Burada katıyetle söyleye bilirim ki ekseriyet denen şey yoktur. Burada ancak ekalliyetler var.*³²⁷” diyerek bölgede çoğunluğun olma ihtimaline inanmadığını vurgulamaktaydı. Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen cemaat sayımı yapılmış ve cemaatlerin temsil oranları belirlenmişti. Bu sayım sonrasında seçilen üyeler bölge ve cemaatlere göre aşağıdaki tabloda ki gibi belirlenmişti.

Tablo: 2 HMM Üyelerinin Seçim Bölgelerine ve Cemaatlere Göre Dağılımı

Hatay Devleti Milletvekilleri				
Cemaat	Seçim Bölgesi			
	Antakya	İskenderun	Kırıkhan	Toplam
Türk	13	3	6	22
Alevi	7	2	-	9
Ermeni	2	2	1	5
Arap	2	-	-	2
Rum-Ortodoks	1	1	-	2
Toplam	25	8	7	40

Kaynak: Tablo elde edilen veriler doğrultusunda tarafımızdan oluşturulmuştur.

³²⁷ “Durieux’un Antakya’da ki Beyanati”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1937, sayı 4740, s.1-7.

Yukarıdaki tablo, HMM üyelerinin seçim bölgelerini ve temsil ettikleri cemaatler yansıtmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere, Antakya’da 13 Türk, 7 Alevi, 2 Arap, 2 Ermeni, 1 Ortodoks-Rum olmak üzere toplam 25 kişi seçilmişti. Kırıkhan’da 5 Türk, 2 Ermeni olmak üzere 7 milletvekili seçilmişti. İskenderun’da 3 Türk, 2 Ermeni, 2 Alevi, 1 Rum milletvekili olmak üzere 9 milletvekili seçilmişti. Sancak genelinde seçilen milletvekili sayısı 40’ti.³²⁸ Seçim, Sancak genelinde yapılmış vekiller, Antakya, İskenderun ve Kırıkhan kazalarını temsilen seçilmişti. Antakya’dan seçilen milletvekillerinin cemaatlere göre isim listesi aşağıda ki tabloda ki gibidir.

Tablo 3: Antakya’da Seçilen Milletvekillerinin Cemaatlere Göre İsim Listesi

İsimler	CEMAAT				
	Türk	Alevi	Ermeni	RumOrtodoks	Arap
Abdülğani Türkmen	*				
Hacı Mehmet Adalı	*				
Bekir Sıtkı Kunt	*				
Dr. Vedi Bilgin	*				
Samih Azmi(Ezer),	*				
Suphi Bereket	*				
Nuri Aydın (Konuralp),	*				
Mehmed Kamil (Dönmez)	*				
Arif Hikmet Celal (Erbayır)	*				
İzzet Zekeriya (Güçlü),	*				
Ali Mısırlı(Ökten),	*				
Dr. İbrahim İnal,	*				
Vedi Münir Karabay	*				
Mehmet Sait (Tüleyli)		*			
Hasan Ali Davud (Eskiocak),		*			
Süleyman Tuhani (Tuhanioğlu)		*			
Mehmet Kösediyap		*			
Zeynelabidin Cilli		*			
Selim Mahmut (Şahin),		*			
Salih Güzel		*			
İsa Kazancıyan			*		
Agop Davutyanyan			*		
Basil Huri				*	
Baksanuslu Hacı Razzuk					*

³²⁸ Sarımay, *a.g.e.*, s.112.

Hacıpaşalı Hacı Mustafa Fansa					*
Toplam	13	7	2	1	2

Kaynak: Tablo elde edilen veriler doğrultusunda tarafımızdan oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablo, görüldüğü gibi, Türk Cemaatini temsilen Antakya'dan Abdülgani Türkmen, Hacı Mehmet Adalı, Bekir Sıtkı Kunt, Dr.Vedi Bilgin, Samih Azmi(Ezer), Suphi Bereket, Nuri Aydın (Konuralp), Mehmed Kamil (Dönmez), Arif Hikmet Celal (Erbayır), İzzet Zekeriya (Güçlü), Ali Mısırlı(Ökten), Dr. İbrahim İnal, Vedi Münir Karabay seçilmiştir. Alevi Cemaatini temsilen Antakya'dan Mehmet Sait (Tüleyli), Hasan Ali Davud (Eskiocak), Süleyman Tuhani(Tuhanioğlu), Mehmet Kösediyap, Zeynelabidin Cilli, Selim Mahmut (Şahin), Salih Güzel seçilmiştir. Ermeni Cemaatini temsilen Antakya'dan İsa Kazancıyan, Agop Davutyanyan seçilmiştir. Rum-Ortodoks Cemaatini temsilen Antakya'dan Basil Huri; Arap Cemaatini temsilen Antakya'dan Baksanuslu Hacı Razzuk, Hacıpaşalı Hacı Mustafa Fansa seçilmiştir.³²⁹ İskenderun'u temsilen seçilmiş olan vekil sayısı sekizdir. Seçilenlerin cemaatlere göre dağılımı, aşağıda ki tablo da görüldüğü gibidir.

Tablo 4: İskenderun'da Seçilen Milletvekillerinin Cemaatlere Göre Listesi

İsim	CEMAAT				
	Türk	Alevi	Ermeni	Rum-Ortodoks	Arap
Abbas Ülkü	*				
Hamdi Selçuk	*				
Bostan Mercan,	*				
Şeyh Davud Reyhanî		*			
Şeyh Ahmed Celaleddin (Tümkiye)		*			
Mihran Keşişyan			*		
Marsel Balit			*		
Kamil Zirek (Züreyk)				*	
Toplam	3	2	2	1	

Kaynak: Tablo elde edilen veriler doğrultusunda tarafımızdan oluşturulmuştur.

³²⁹ "Hatay Milletvekilleri Seçildi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ağustos 1938, sayı 4769, s.1-9.

Yukarıda ki tabloda görüldüğü üzere, İskenderun'dan Türk Cemaatini temsilen Bostan Mercan, Abbas Ülkü, Hamdi Selçuk, Alevi Cemaatini temsilen Şeyh Davud Reyhanî, Şeyh Ahmed Celaledin (Tümkiye) Ermeni Cemaatini temsilen Mihran Keşişyan, Marsel Balit, Rum Cemaatini temsilen, Kamil Zirek seçilmiştir. Kırıkhan'ı temsilen seçilen vekil sayısı beştir. Seçilen vekillerin cemaatlere göre dağılımı aşağıda ki tablo da ki gibidir.

Tablo 5: Kırıkhan'da Seçilen Milletvekillerinin Cemaatlere Göre İsim Listesi

İsim	CEMAAT				
	Türk	Alevi	Ermeni	Rum-Ortodoks	Arap
Seydi Oğuz	*				
Bahri Bahadırlı	*				
Abdurrahman Mursal (Mursaloğlu)	*				
Cevat Abalı (Abalıoğlu)	*				
Arif Hikmet Süral	*				
Haçadur Karabacakyan (Haçadurkarabacakyanalka)			*		
Toplam	5		1		

Kaynak: Tablo elde edilen veriler doğrultusunda tarafımızdan oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, Kırıkhan da Türk Cemaati'ni temsilen Seydi Oğuz, Bahri Bahadırlı, Abdurrahman Mursal (Mursaloğlu), Abdullah Mursal (Mursaloğlu), Cevat Abalı (Abalıoğlu), Arif Hikmet Süral, Ermeni Cemaatini temsilen Haçadur Karabacakyan (Haçadurkarabacakyanalka) seçilmiştir.³³⁰ Yapılan seçim sonuçlarına göre Antakya dışında hiçbir yerde Arap Milletvekili seçilmemiştir. Mecliste en çok temsil edilen cemaat 22 milletvekili ile Türk cemaatidir. İkincisi 9 milletvekili ile Alevi Cemaatidir. Ermeni Cemaati 5, Rum-Ortodoks Cemaati 2 milletvekili ile mecliste temsil edilmektedir

³³⁰ "Hatay Mebusları Seçildi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ağustos 1938, sayı 4769, s.1-9.

Cemaatlerin sayımı sonrasında Meclis üyelerinin belirlenmesi sırasında, dönemin koşulları göz önünde bulundurularak, daha çok HMM' ne olumlu katkı sağlayacak, geniş halk kitlelerinin desteğini alabilecek değişik sosyal, kültürel ve dinsel grupların öncülerine yer verilmeye dikkat edilmiştir. Böylece toplumsal tabana yakın olan farklı sosyal ve dinsel grupların önderleri aracılığıyla büyük bir toplumsal güç kazanılmaya çalışılmıştır. Fakat seçilen milletvekillerinin bir kısmının etnik kimlikleri net değildir. Etnik kimlik karmaşasının yaşandığı milletvekillerinin başında, meclis açılmadan önce Fransızlarla ortak hareket eden, muhalif kimliğiyle bilinen ve toplum da oldukça etkin olan Hacı Mehmed Adalı gelmektedir.³³¹

Seçim öncesinde kendisi ile yapılmış olan bir röportajda “*Türklüğü bize inhisar ettirenlere karşı mücadele edeceğiz ve kazanacağız .*”³³² diyen Adalı, meclise Antakya Türk Cemaatini temsilen katılmıştır.

Ayrıca mecliste yer alan Suphi Bereket'in babası, Bereketzade Rıfat Efendi 1908'de Osmanlı Meb'usan Meclisi'ne Halep Eyaleti Arap Mebus'u olarak seçilmişken, kendisi Antakya Türk Cemaatini temsilen mecliste yer almaktaydı. Suriye Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Suphi Bereket etnik kimliğini soran gazeteciye cevap vermek istememiştir.³³³

Meclise, Antakya Türk Cemaatini temsilen seçilmiş olan Mısırlızade Ali (Ökten), Kuseyr (Altınözü)'de bulunan 18 Arap köyünün Türk Cemaatine verdiği oylarla seçilmiştir.³³⁴ Aile Mısır'dan geldiği için kendilerine “*Mısırlızade*” ailesi denilmekteydi. Arap kökenli olan aileye mensup olan Ali Mısırlı (Ökten), Türk Cemaatini temsilen mecliste yer almaktaydı.

³³¹ BCA (030.10.224.512.40).

³³² “ Müslüman Partisi Faaliyetlerini Her Yere Teşmil Etti”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Temmuz 1937, sayı 4746, s. 1.

³³³ “Hakikati Gören Bir Göz”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Temmuz 1937, sayı 4742, s.1-7.

³³⁴ . BCA (030.10.224.512.40).6.

Seçilen milletvekillerinden İsa Kazancıyan, Ermeni Cemaati'nin en önemli isimlerindendi. Bölgede yaşayan Ermeni Cemaati'nin verdiği oylarla seçilmişti. Mecliste Ermeni Cemaati'nin haklarını savunması başlıca görevi olmuştur. Antakya Rum-Ortodoks Milletvekili olarak seçilen Dr. Basil Huri'de cemaatin önde gelen isimlerindendir. Bölgede adı geçen sayılı doktorlardandır, aile üyeleri Antakya'nın seçkin insanları arasındadır. Aynı mecliste yer alan Dr. İbrahim İnal'le zaman zaman sorunlar yaşamıştır. İskenderun Rum-Ortodoks cemaatini temsilen HMM' ye girmiş olan Kamil Ziryek ile akrabadır. Ziryek ailesi de İskenderun'un seçkin ailelerindendir.³³⁵

Baksanuslu Hacı Razzuk (Güner) ve Hacıpaşalı Mustafa (Fansa) HMM' ne Antakya'dan Sünni Arapları temsilen milletvekili seçilmiştir. Destek aldıkları Baksanuslu (bu günkü adıyla Çetelli) ve Hacıpaşalı halkı Arap Sünni'dir. Hacı Mustafa Fansa Kürtçe bilmektedir. Yaptığımız görüşmelerde Kürt olabileceği söylenmiştir.³³⁶ Mecliste yer alan tek Katolik Marsel Balit'tir. İtalyan kökenli Levanten bir ailenin oğludur. Marunî'dir. Mecliste Ermeni Cemaati temsilen yer almaktadır.³³⁷

Farklı etnik ve dinsel yapıya sahip olan meclis üyelerinin ortak paydası, yaşam alanları olan Hatay'dı. Aynı etnik ve dinsel kökene sahip olanlar çoğunlukla akrabaydı. Azda olsa farklı etnik yapılara sahip olan aileler arasında da akrabalık ilişkilerine rastlanmıştır. Bu da bölgede bulunan aileler hakkında ifade edilen etnik özelliklerin kesin olmadığını, ya da farklı etnik ve dini özelliklere sahip aileler arasında kız alış veriş yapıldığı kanısını uyandırmıştır.

Türk Cemaatini temsilen HMM' de yer alanlar, çoğunlukla akrabadır. Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen'in ağabeyi İnyet Mursaloğlu Hatay Devleti Dâhiliye ve Milli

³³⁵ Görüşme: Vasi Köse, Dr. Kemal Alparlar, 12 Mayıs 2007 saat:11.00, Kırıkhan.

³³⁶ Görüşme: Cuma Güner, 12 Ağustos 2007, saat 10:30, Altınözü., Görüşme Ahmet Fansa, 16Ağustos 2007, saat:12.30, Antakya.

³³⁷ Görüşme: Dubilyo Huri, 25 Haziran 2007, saat:16.00, Antakya.

Müdafaa Vekâletleri Müsteşarlığı, amcazadelerinden Abdullah Hikmet, Abdurrahman Mursaloğlu ile uzaktan akrabaları Bahri Bahadırlı mecliste Türk Sünni Milletvekilleri olarak seçilmişlerdir.

Alevi Cemaatini temsilen meclise girmiş olan milletvekilleri arasında da akrabalık ve dostluk ilişkisi vardır. Meclis üyesi olan Alevi milletvekiller dönemin Alevi Cemaati ileri gelenleri ya da cemaat ileri gelenlerinin çocukları olarak mecliste görev almışlardır.³³⁸

Gayrimüslim vekiller arasında da akraba olanlar vardır. Rum-Ortodoks cemaati temsilen mecliste yer alan vekillerden Dr. Basil Huri ile Kamil Zirrek'te kız alış veriş yoluyla akrabadır. Meclis akrabalık ilişkileri dışında üyeler arasındaki dostlukla da dikkat çekicidir. Meclis üyeleri çoğunlukla Hatay Sorunu'nun ortaya çıkışından beri beraber hareket etmiş, belirli bir siyasi geçmişi olan üyeleri de bir araya getirmiştir. Üyelerin büyük bir çoğunluğu sorunun çözümünde baştan beri etkili olan Hatay Erkinlik Cemiyeti ve 2/3'den fazlası Hatay Halk Partisi üyesidir.

Ortak siyasi gelenek, ortak beklentilerde bütünleşmeyi kolaylaştırmıştır. Temel hedef bölgenin Türkiye'ye katılmasını sağlayacak kolaylıkların sağlanmasıdır. Bu amaçla atılmış olan adımlar, alınmış olan her tür karar tartışmasız meclisten geçmiştir. Her konudaki uyum meclis içerisinde her hangi bir muhalefetin olmadığını; olsa bile etkisiz olduğunu göstermiştir. Meclis cemaat sayımı sonuçlarına göre oluşturulduğundan; Hatay'ın kozmopolit yapısını gösteren bir yapıya sahipti.

³³⁸ Antakya'nın Alevi Cemaati ileri gelenlerinden Şeyh Hasan Ali Davud ile Süveydiye'li Şeyh Maruf'un çocukları da Alevi kesimi temsilen mecliste yer almıştır. Bu iki ailede kız alış veriş nedeniyle akrabadır. Alevi şeyhleri çoğunlukla kendi aralarında kız alış veriş yapmaktadır. Bu gelenek bazı istisnalar dışında bugüne kadar sürmektedir. Kız alış veriş yoluyla akraba olunan İskenderun Alevi Şeyhlerinden Şeyh Davud Reyhanî'de mecliste İskenderun Alevilerini temsilen yer almıştır.

IV.3.Milletvekillerinin Yaş, Eğitim ve Mesleki Durumu

Meclis üyelerinin yaş ortalaması 44,5'tür. Meclis içerisinde temsil hakkı sadece erkeklere tanınmıştı. Meclis üyeleri arasında en geç vekil 25 yaşında ki Süleyman Tuhani (Tuhanioğlu), en yaşlı vekil 83 yaşında ki Hacı Mehmed Adalı'dır. Süleyman Tuhani (Tuhanioğlu) HMM' de yer alıp hayatta kalan son milletvekili olarak 2006'da vefat etmiştir.

Meclis üyelerinin büyük bir bölümü yüksek eğitim almıştır. Meclis üyelerinin eğitim dereceleri elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki tablodaki gibidir.³³⁹

Tablo: 6: HMM Üyelerinin Eğitim Durumu

Cemaat	Üni./ Üni. Terk	Özel Eğitim	Sultani	Kolej	Rüştiye	Cemaat Okulu /Ocak	Arapça Eğitim	Eğitimsiz	Bilinmeyen
Türk	11	1	1		7			1	1
Alevi	1		2	1	1	2	2		
Ermeni	2					1			2
Arap								2	
Rum- Ortodoks	1								1
TOPLAM	15	1	3	1	8	3	2	3	4

Kaynak: Tablo elde edilen veriler doğrultusunda tarafımızdan oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere; HMM üyeleri içerisinde üniversite düzeyinde eğitim alan 15, özel eğitim alan 1, sultani düzeyinde 3, kolej mezunu 1, rüştiye düzeyinde eğitim alan 8, sadece Arapça eğitimi alan 2, cemaat okullarında eğitim alan 3 kişi yer almaktaydı. Meclis daha çok bölgenin yetişmiş, seçkin, eşraf ailelerinin mensuplarını içine alarak halka daha yakın olmayı çalışmıştır. Halka daha yakın olmak için eğitim almamış fakat bulunduğu bölgede halk üzerinde olumlu izlenim bırakmış birkaç kişi meclise dâhil edilmiştir. Bostan Mercan, bu anlamda verilebilecek en güzel örnektir. İskenderun milletvekili olarak meclise giren Mercan eğitim almamış, fakat bölgede

³³⁹ Tablolardaki veriler HMM üyelerinin aileleriyle yapılan görüşmeler, dönemin basınında yer alan veriler, HMM üyelerinin kendi yazdıkları eserler, TBMM Tercüme-i Hal Varakaları'ndan elde edilen bilgilerden derlenmiştir. Tablolar tarafımızdan oluşturulmuştur.

oldukça sevilen sayılan bir kişiydi.³⁴⁰ Mercan dışında HMM' ye dahil olan Baksanuslu Hacı Razzuk (Güner), Hacı Mustafa Fansa'da eğitim almamış milletvekillerindendir.

Meclis üyeleri arasında iki yüksel okul bitiren 3 vekil, yurt dışında ihtisas yapan 5 vekil vardı. Dönemin koşulları itibariyle Meclis üyelerinin eğitim dereceleri, oldukça yüksekti. Üniversite okuyan vekillerin 9'u İstanbul'da, 1'i Paris'te, 3'ü Beyrut'ta, 1'i Ankara'da, 1'i Halep'te eğitim almıştı.

Hatay Devletinin resmi dili Türkçe ve Arapçaydı. Meclis üyelerinin bildiği diller yoğunluklu olarak Türkçe, Arapça ve Fransızca'dı. Bölgenin bir geçiş noktası olması, Fransa ve Suriye'nin bölgede uzun süre egemen olması, hem Suriye'nin hem de Fransız kültürünün hâkim olmasına neden olmuştu. Bu nedenle vekillerin büyük bir çoğunluğu Arapça ve Fransızca bilmekteydi. Türkiye'nin bölgedeki etkin politikası, okuma-yazma kursları ve bölgede bulunan Halk eğitim kurumları aracılığıyla Türkçe en yaygın dil olarak kullanılmıştı. Milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu Beyrut ve Paris'te eğitim almıştır. HMM üyelerinin bildiği diller aşağıdaki tabloda yansıtıldığı gibidir.

Tablo 7: HMM Üyelerinin Dil Açısından Durumu³⁴¹

Türkçe	Arapça	Fransızca	Ermenice	Kürtçe	Farsça	İtalyanca
41	28	15	3	1	1	1

Kaynak: Tablo elde edilen veriler doğrultusunda tarafımızdan oluşturulmuştur.

Meclis üyelerinin içerisinde Türkçe bilen üye sayısı yukarda ki tabloda görüldüğü üzere 41 kişidir. Üyelerden 28 kişi Arapça, 15 kişi Fransızca, 3 kişi Ermenice, 1 kişi Kürtçe, bir kişi Farsça bilmekteydi. HMM üyeleri içerisinde dört dil bilen iki milletvekili, Üç dil bilen 13 milletvekili; iki dil bilen 14 milletvekili yer almaktaydı. Tek

³⁴⁰ BCA; (030.10.224.512.40. 1.18)

³⁴¹ Bu verilerin elde edilmesinde yapılan sözlü tarih görüşmeleri, dönemin basını, Hatay'ın Antakya, İskenderun, , Kırıkhan, Altınözü, Samandağ, İlçe Nüfus Müdürlüklerinden alınan Nüfus Kayıt Örnekleri ve aynı ilçelerin Belediye Arşiv kayıtları ile HMM üyelerinin kendi yazdıkları eserler temel alınmıştır. Tablolar bu veriler doğrultusunda tarafımızdan oluşturulmuştur. Tablolarda hükümet üyeğine seçilen üyelerle ilgili verilerde değerlendirilmiştir.

dil bilenlerin sayısı üçtü. Geriye kalan milletvekilleri ilgili kesin bilgiler elde edilememiştir.

Meclisin ilk açıldığı gün bütün meclis üyelerinin Türkçe yemin ettikleri dikkate alınırca, hükümet üyeleri ile beraber 45 üyenin de Türkçe bildiği düşünülmektedir. Fakat bazı vekillerle ilgili kesin bilgilere ulaşılamamış olması bu sayıyı 41’le sınırlı tutmamıza neden olmuştur. Meclis üyeleri içerisinde Türkçe ya da Arapça konuşan fakat aynı dili okuyup yazamayan üyeler yer almaktaydı. Meclis toplantıları sırasında kullanılan dil Türkçeydi. Arapça konuşulmasını teklif eden milletvekilleri olmuş, teklif reddedilmiştir.³⁴² Türk Milletvekili sayısının 22 olması ve Türk kültürünün bölgede yaşatılması için Türkiye Cumhuriyeti’nin yürüttüğü etkin politika Türkçe’nin bölge de yaygın olarak kullanılmasını sağlamıştır.

HMM üyeleri, genelde iki işle meşguldür, büyük bir çoğunluğunun geniş toprakları ve gayrimenkulleri vardır. Aralarında tüccar, çiftçi, toprak ağası, cemaat lideri, şeyh, sigortacı, öğretmen, eczacı, mimar, doktor, avukat, maliyeci, asker gibi çok farklı meslek gruplarından kişiler yer almıştır. Meclis bu görüntü itibariyle toplumun bütün kesimlerini içine alan bir yapı sergilemekteydi.

Meclis içerisinde yer alan vekillerin 5’i doktor, 4’ü öğretmen, 3’ü hukukçu, 6’sı tüccar, 2’si mühendis, 13’ü çiftçi (çiftçi olarak sayılanların içinde dönemin toprak ağaları, gayri menkul zenginleri de vardır.) 1’i cemaat reisi, 1’i garaj sahibi, 1’i eczacı, 3’ü din adamı, 2’si gayrimenkul zengin yer almaktaydı.

³⁴² HMM üyesi Dr. Basil Huri meclis toplantılarında Arapça konuşulmasını teklif etmiş, Hatay’ın Milli Davasına ters düşeceği gerekçesiyle teklifi red edilmiştir. Teklifinde ısrarcı davranınca HMM üyesi Dr. İbrahim İnal ‘(...)Git efendilerine söyle Hatay Devleti Millet Meclis’in de yalnız Türkçe konuşulur. Başka dilde konuşmak isteyenlere tabanca karşılık verir.’ demiştir. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. İbrahim İnal, *Milli Sevgilerim*, Orkide Basımevi, Ankara, 1981, s.218-219.

HMM üyeleri dışından seçilmiş olan hükümet üyelerinin hepsi üniversite mezunuydu. Tamamı Türk'tür. Başvekâlet Dâhiliye ve Hariciye Vekâletinden sorumlu olan Abdurrahman Melek Beyrut Üniversitesinde Tıp eğitime başlamış; İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olmuştur. Maliye ve Gümrük Vekâletinden sorumlu olan Cemal Baki Siyasal Bilgiler Okulu'na girmiş Maliye Şubesini bitirmiştir. Adliye Vekili olarak belirlenen Cemil Yurtman Darülfünun Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Nafia ve Ziraat Vekili Kemal Alpar İstanbul'da Hendese okumuş, ardından. Almanya'da yüksek tahsilini tamamlamıştır. Maarif ve Sıhhat Vekili Ahmet Faik Türkmen İstanbul Darülfünun Dışçı Mektebini ve Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünü bitirmiştir.³⁴³

Mecliste yer alan bazı vekillerin seçiminde, bölgede etkin olan ağa, efendi, üst düzey memur çocuğu olmak etkili olmuştur. Arif Hikmet Celal, Ordu (Yayladağı) Nahiyesinin en önde gelen ağalarından Celal Ağa'nın oğluydu. Celal Ağa, kendisi yerine eğitim almış oğlunu meclise dâhil etmişti. Şeyh Maruf Cilli, bölgenin önemli Alevi Şeyhlerindendi ve kendisi yerine Fransa'da eğitim almış olan oğlunu Meclise dâhil etmişti. Harbiye Nahiyesinin Ağası İbrahim Ağa, kendisinin yerine Beyrut Kolejinde eğitim almış olan oğlunun mecliste yer almasını daha uygun bulmuştu.

Hakkında bilgi edinilen HMM üyelerinden Marsel Balit dışında kalanların hepsi evliydi. Mecliste yer alan vekillerden Hacı Mustafa Fansa üç, Salih Güzel, Mehmet Kösediyap, Ahmed Celaleddin Tümkaya iki evlidir. Mehmet Sait Tüleyli'de eşi öldükten sonra ikinci kez evlenmiştir. Meclis üyelerinin içerisinde 1 çocuğu olan 4, 2çocuğu olan 3, 3 çocuğu olan 4, 4 çocuğu olan 9, 5 çocuğu olan 3, 6 çocuğu olan 2, 7 çocuğu olan 1, 9 çocuğu olan 1, 10 çocuğu olan 1, 11 çocuğu olan 2, 13 çocuğu olan 1 milletvekili yer almıştır. Meclis üyeleri içerisinde bekâr olan Marsel Balit dışında, İsa Kazancıyan, Arif

³⁴³ Ayrıntılı bilgi için bu tezde bkz. s.120.

Hikmet Süral, Zeynelabidin Cilli ve Mercan Bostan'ın çocukları yoktu. Mercan Bostan, sonradan evlat edinmiştir, meclis üyelerinden İbrahim İnal çocuğu olduğu halde iki evlatlık edinmiştir. Dört milletvekilinin sahip olduğu çocuk sayısı hakkında net bir bilgiye ulaşılammıştır.³⁴⁴

³⁴⁴ Bu verilerin elde edilmesinde yapılan sözlü tarih görüşmeleri, dönemin basını, Hatay'ın Antakya, İskenderun, Kırıkhan, Altınözü, Samandağ, İlçe Nüfus Müdürlüklerinden alınan Nüfus Kayıt Örnekleri ve aynı ilçelerin Belediye Arşiv kayıtları ile HMM üyelerinin kendi yazdıkları eserler temel alınmıştır.

V.BÖLÜM: HATAY MİLLET MECLİSİNİN ÇALIŞMALARI

V.1. Hükümetin Yasama ve Yürütme Yetkisini Kullanması

2 Eylül 1938 günü ilk toplantısını yapmış olan Hatay Millet Meclisi, bölgede I. Dünya Savaşı sonrasında itibaren yapılmış olan çok yönlü, örgütlü çalışmanın ve dönemin uygun koşullarının sonucu olarak oluşturulmuştu. Meclis seçildikten dört gün sonra hükümeti kurmakla görevlendirilen Dr. Abdurrahman Melek kabineyi oluşturmuş ve ardından güvenoyu almıştır. Kabine daha önce ifade edildiği üzere, dört vekil ve bir başbakanından oluşmaktaydı.

Teşrii Kuvvet, Anayasanın 5. maddesinde “*Yasama erki Sancak halkı adına meclis tarafından kullanılır; HMM 4 yıllık süre için seçilmiş 40 üyeden oluşan tek bir varlıktır.*”³⁴⁵ şeklinde belirtilmekteydi. Meclisin tatil dönemlerinde, hükümetin sonradan meclisin onayına sunmak şartıyla, muvakkat kanun çıkarma yetkisi vardı. Fakat vergiler ve masraflarla ilgili olarak ancak İcra Meclisi’nin karar yetkisi gerekiyordu.

Hatay Millet Meclisi’nin “*Hatay Devleti Anayasası*” olarak kabul edilen anayasasında yürütme gücünün seçilmesi ve yürütme gücünün kullanılması konusunda bilgi verilmekle birlikte, yürütme gücü Türkiye Cumhuriyeti’nin önerileri doğrultusunda oluşturulmuştu. Ayrıca yürütme gücünü kullanma şeklide Türkiye Cumhuriyeti’nin gerekli makamlarınca onanmıştır.

İcra Kuvveti (Yürütme Gücü) Hatay halkı adına Cumhurbaşkanı ve İcra Meclisi tarafından kullanılmaktaydı. İcra Meclisi, HMM’ ne karşı sorumluydu. Bir başkan ve en fazla dört üyeden oluşan İcra Heyeti (Bakanlar Kurulu), Hatay Cumhurbaşkanı tarafından seçilmekteydi. Cumhurbaşkanı, İcra Meclisi’nin (Bakanlar Kurulunun) onayını

³⁴⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 7 Mayıs 1937, sayı. 5291,s.1–4.

aldığı takdirde, Hatay Millet Meclisi'ni feshedebilme yetkisine sahipti. Bu durumda derhal seçimlere gitme zorunluluğu doğuyordu. Ayrıca sancak reisi polis ve jandarmanın en üst amiri durumundaydı. Anayasa da yer alan bu iki maddenin sağladığı yetkiler, Fransızlar ve bölgede yaşayan Ermenilerce eleştirilmiştir. Sancakta uygulanmaya çalışılacak rejimin başarısızlığına kesin gözüyle bakılmaktadır.³⁴⁶

Yürütme gücünü kullanan icra heyeti, izlediği Kemalist politika doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti ile bütünleşmenin yolunu açmak yönünde faaliyetlerde bulunmuştur. Bu durum Meclisin açıldığı gün vekiller tarafından yapılan konuşmalarda, meclisin açıklanan programında açıkça görülmüştür.³⁴⁷

Meclis hükümetinin oluşturulması sırasında bire bir Türkiye'den gelen direktiflere bağlı kalınmış, davaya bağlılığı konusunda şüphe duyulmayacak kişilerin hükümette yer almalarına öncelik verilmiştir. Seçilen hükümet üyelerinin hepsi Hatay Halk Partisi üyesi olarak görev yapmış, aldıkları görev babında eğitim almış vekillerdi. Hükümetin dışında kalan HMM üyeleri arasında farklı siyasal deneyimlere sahip olanlar olmasına rağmen, Meclis ve hükümet ortak paydada birleşerek, Hatay'ın geleceğinde barış ve huzurun kalıcılığı için beraber hizmet vermişlerdi. Üyelerin üçte ikisinin Türk olması Türkiye'de alınan kararların çoğu zaman tartışılmadan aynen kabul edilmesini kolaylaştırmıştır.³⁴⁸

³⁴⁶“Durieux'un Antakya'da ki Beyanatı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1937, sayı 4740, s.1-7.; Hatay Ermenilerinin Fikri”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Ağustos 1937, sayı 5752, s.1-7.; “İstanbul Ermenileri Taşnaklara Ateş Püskürüyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 İkincikanun 1937, sayı 4558, .s.1.6.

³⁴⁷ Meclisin açıldığı gün yapılan konuşma metinleri için bkz. Konuralp, s.163-176.

³⁴⁸ Kırıkhan Ermeni Milletvekili Haçadur Karabacakyanalka, mecliste yaşanan bu durumu dile getirerek “Burada her gün toplanıp yeni bir kanunu, hem de maddelerini okuma zahmetine katlanmadan kabul ediyoruz. Ben yüksek meclise bir teklifte bulunacağım, şimdi bir karar alalım ve Türkiye'de yürürlükte bulunan bütün kanunların Hatay'da da yürürlükte olduğunu kabul edip işin içinden çıkalım. Burada boşuna zaman geçirmenin ne gereği var ki?” şeklinde ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Selim Çelenk, *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, Antakya, Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yayını No:3, 1997.s.100-101.

Meclis siyasal anlamda Türkiye ile birleşmenin önünü açacak oluşumlara imza atmayı kendine amaç edinmişti. Daha önce ifade edildiği gibi Milletler Cemiyeti'nce oluşturulan “*Sancak Anayasası*” birkaç değişiklik dışında aynen “*Hatay Devleti Anayasası*” olarak kabul edilmişti.

V.1.1. İdari Kararlar

6 Eylül'de oluşturulan kabine mecliste hükümet programını okumuş ve güvenoyu aldıktan sonra Hatay Halk Partisinin beyannamesindeki esasları içeren bir programla göreve başlamıştı.³⁴⁹ Hükümet, öncelikli olarak hükümet programına paralel meclis idari kadrosu, vekâlet idari kadrolarını belirlemiş ve bu kadrolarda yer alacakların maaşları ile ilgili “*Devlet Memurları Maaşatınını Tevhit ve Teadülüne Dair Muvakkat Kanun No.22*” kanunu çıkarmıştır.³⁵⁰ Kanun doğrultusunda oluşturulan idari kadrolar, kadro dereceleri ve belirlenen sayıdaki memurun maaşları aşağıdaki tablolardaki gibidir.

Tablo 8: Millet Meclisinin İdari Kadrosu

Derece	Memuriyet	Adet	Maaş
Dokuz	Umumi kâtip	1	100
On bir	İdare memuru	1	80
On iki	Zabıt kâtibi	3	70
On üç	Zabıt kâtibi	1	60
On iki	Encümen kâtibi	3	70
On dört	Encümen kâtibi	1	50
On üç	Evrak muhasebe ve maaş kâtibi	1	60
On üç	Katip	1	60
On iki	Tercüman	1	70

Kaynak: Tablolar Hatay Devleti Resmi Gazetesinden alınan veriler doğrultusunda tarafımızdan oluşturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 24 Birinciteşrin 1938, s.530-533, *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Birinciteşrin 1938, s.541-547.

³⁴⁹ Melek, a.g.e., s.119.

³⁵⁰ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Birinciteşrin 1938, Pazartesi s.541.542

Tablo 8’de görüldüğü üzere Meclis idari Kadrosu, on üç memurdan oluşmaktaydı. Memurların biri Umumi Kâtip, biri İdari Memur, dördü Zabıt Kâtibi, dördü Encümen Kâtibi, Biri Evrak Muhasebe ve Maaş Kâtibi olarak belirlenmiştir.

Tablo 9: Devlet Riyaset Kadrosu

Derece	Memuriyet	Adet	Maaş
On	Kalemi mahsusa müdürü	1	90
On iki	Tercüman ve Başkâtip	1	70
On üç	Katip	3	60

Kaynak: *Hatay Devleti Resmi Gazetesi* 24 Birinciteşrin 1938, s.530-533, *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Birinciteşrin 1938, s.541-547.

Tablo 9’da görüldüğü üzere, Devlet Riyaset Kadrosu, bir Kalemi Mahsusa Müdürü, bir Tercüman ve Başkâtip, üç Kâtip’ten oluşmaktaydı.

Tablo 10: Başvekâlet Kadrosu

Derece	Memuriyet	Adet	Maaş
Beş	Hukuk Müşaviri	1	145
Yedi	Levazim ve Daireler Müdürü	1	120
Dokuz	Kalemi Mahsusa Müdürü	1	100
On bir	Kalemi mahsusa Kâtibi	3	80
On altı	Daktilo	1	40

Kaynak: *Hatay Devleti Resmi Gazetesi* 24 Birinciteşrin 1938, s.530-533, *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Birinciteşrin 1938, s.541-547.

Tablo 10’da görüldüğü üzere Başvekâlet Kadrosu bir Hukuk Müşaviri, bir Levazim ve Daireler Müdürü, birer Kalemi Mahsusa Müdürü ve Kalemi Mahsusa Kâtibi ve bir Daktilo Memuru yer almaktaydı. Bu idari kadroların dışında vekâletlerde yer alacak olan memurlarda icra heyetinin aldığı kararlar doğrultusunda belirlenmiştir.

Tablo 11. Dâhiliye Vekâleti Memur Kadrosu

Derece	Memuriyet	Adet	Maaş
İki	Müsteşar	1	200
Sekiz	Şef	1	110

Dokuz	Matbuat müdürü	1	100
On üç	Kâtip	2	60
On beş	Daktilograf	1	45

Kaynak: *Hatay Devleti Resmi Gazetesi* 24 Birinciteşrin 1938, s.530–533, *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Birinciteşrin 1938, s.541-547

İdari kadroların oluşturulması aşamasında Dâhiliye Vekâleti Memur Kadrosu Tablo 11’de görüldüğü gibi belirlenmiş, Dâhiliye Vekâleti Müsteşarlığına Tayfur Sökmen’in abisi İnyet Mürseloğlu getirilmişti. Aynı gün Hariciye, Maarif, Sıhhat, Ziraat ve Nafia Vekâletlerinin kadroları belirlenmiştir. Belirlenen Vekâlet İdari Kadroları Tablo 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, gösterildiği da gibidir.³⁵¹

Tablo 12 Hariciye Vekâleti Kadrosu

Derece	Memuriyet	Adet	Maaş
İki	Müsteşar	1	200
Altı	Kalem şefi	1	130
On	Tercüman	1	90
On beş	Daktilograf	1	45

Kaynak: *Hatay Devleti Resmi Gazetesi* 24 Birinciteşrin 1938, s.530–533, *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Birinciteşrin 1938, s.541-547.

Tablo 13: Maarif Vekâleti Kadro Cetveli ve Vekâlet Teşkilatı

Derece	Memuriyet	Adet	Maaşı
2	Müsteşar	1	200
9	Kalemi Mahsus Müdürü	1	100
11	Kalemi Mahsus Başkâtibi	1	80
13	Kalemi Mahsus Kâtibi	1	60
10	İlk Tedrisat Müfettişi	3	90
12	Tedrisat, neşriyat, müze ve sergi memuru	1	70
16	Kâtip / Daktilo	2	40

³⁵¹ Adı geçen tablolar *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, temel alınarak oluşturulmuştur.

Kaynak: *Hatay Devleti Resmi Gazetesi* 24 Birinciteşrin 1938, s.530–533, *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Birinciteşrin 1938, s.541-547.

Tablo 14: Sıhhat Vekâleti Kadrosu

1	MEMURİYET	ADET	MAAŞ
İki	Müsteşar	1	200
Üç	Sıtma ve Trahom Mücadele Umum Müdürü	1	175
On Bir	Kâtip	1	80
On Bir	Antakya Hükümet Tabibi	1	80
On Bir	İskenderun Hükümet Tabibi	1	80
On Bir	Kırıkhan Hükümet Tabibi	1	80
On Bir	Ordu Hükümet Tabibi	1	80
Dokuz	Devlet Hastanesi Operatörü	1	100
Dokuz	Devlet Hastanesi Röntgen Mütchassısı	1	100
Dokuz	Devlet Hastanesi Dâhiliye Mütchassısı	1	100
On Üç	Devlet Hastanesi Eczacısı	1	60
On Bir	Devlet Hastanesi Kâtip ve Muhasibi	1	80
On Dört	Devlet Hastanesi Hasta Bakıcı	1	40

Kaynak: *Hatay Devleti Resmi Gazetesi* 24 Birinciteşrin 1938, s.530–533, *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Birinciteşrin 1938, s.541-547.

Tablo 15: Ziraat Vekâleti Kadrosu

1- Merkez Teşkilatı			
DERECE	MEMURİYET	ADET	MAAŞ
İki	Müsteşar	1	200
Üç	Umum Müdür	1	175
On bir	Muhasip	1	80
On üç	Daktilograf	1	60
2-Ziraat Şubesi			
Sekiz	Müdür	1	110
On Bir	Mıntıka Fen Memuru	1	80
On İki	Mıntıka Fen Memuru	1	70
On Üç	Mıntıka Fen Memuru	2	60
3-Orman Şubesi			
Sekiz	Müdür	1	110
On Bir	Orman Muhasibi	1	80
On İki	Orman Muhasibi	1	70
On Dört	Orman Muhasibi	1	50
On Altı	Kolcu başı	4	40

On Yedi	Kolcu	5	35
On Sekiz	Kolcu	20	30
4-Baytar Şubesi			
On	Müdür	1	90
On iki	Kaza Baytarı	2	70
On Dört	Sihhiye Memuru	1	50
On Altı	Sihhiye Memuru	2	40

Kaynak: *Hatay Devleti Resmi Gazetesi* 24 Birinciteşrin 1938, s.530–533, *Hatay Devleti Resmi*

Gazetesi, 26 Birinciteşrin 1938, s.541-547.

Tablo 16: Nafia Vekâleti Kadrosu

1- Merkez Teşkilatı			
A) Vekâlet			
Derece	Memuriyet	Adet	Maaş
İki	Müsteşar	1	200
Dokuz	Hususi Kalem Müdürü	1	100
On üç	Hususi Kalem Kâtibi	1	60
On bir	Hususi Kalem Kâtibi	1	80
C) Fen Heyeti			
On Bir	Baş Ressam	1	80
On İki	Ressam	1	70
On Üç	Ressam	1	60
D)İdari İşler Bürosu			
On	Muhasip	1	90
On İki	Kâtip	1	70
On Dört	Daktilograf	1	50
On Altı	Daktilograf	1	40

Kaynak: *Hatay Devleti Resmi Gazetesi* 24 Birinciteşrin 1938, s.530–533,

Hatay Devleti Resmi Gazetesi, 26 Birinciteşrin 1938, s.541-547.

Yukarıdaki tablolarda görüldüğü gibi vekâlet idari kadroları belirlenmiş, ardından, Sancak idaresi döneminden kalan Fransız memurların çoğunu tasfiye etmek

yönünde adımlar atılmıştı. Merkezi kararların alınacağı noktalara, Türk memurların getirilmesine özen gösterilmişti.³⁵²

İdari taksimat, kaza ve nahiye esaslı olmak üzere Antakya, İskenderun ve Kırıkhan kazalarından ibaretti. İskenderun Sancağı döneminden farklı olarak merkez İskenderun yerine, Antakya olarak belirlenmişti.³⁵³ 7 Ekim’de Ordu (Yayladağı) Nahiyesi’nin kazaya kalbine dair kanun çıkarılmıştı. 24 Ekim 1938’de de Reyhaniye Nahiyesi’nin kazaya kalbi hakkında mukavvat kanun, çıkarılmış böylelikle kaza sayısı artırılmış, idari yapılanma İskenderun Sancağı döneminden farklılaşmıştı.³⁵⁴ Aynı gün, Hatay Gümrük Teşkilatı hakkında daha önce belirlenen muvakkat kanun uygulanmaya başlanmıştı.³⁵⁵ Kanuna göre, Hatay Gümrük İdaresi Maliye Vekâletine bağlı müstakil bir genel müdürlük tarafından idare edilecekti. Bu kanunun devamında Hatay Gümrük Bayrağı hakkında kanun çıkarılmıştı.³⁵⁶ Böylelikle Hatay Devleti Gümrük İdaresi, Hatay Devleti bünyesinde yer alan ve devletin kendi makamlarınca idare edilen bir kurum haline dönüştürülmekteydi. 13 Kasım 1938 tarihinden itibaren İskenderun Limanı’na giriş çıkış yapan yabancı gemilerin Hatay Bayrağı çekmesi zorunlu hale getirilmekteydi.³⁵⁷

Ocak ayından itibaren Hatay’a dışarıdan gelecek olanlara, vize uygulaması zorunluluğu getirilmiştir. Gelen kişiler mensup oldukları ülkenin nüfus cüzdanını mahalli zabıtalara göstermekle yükümlü olmuştur. Ayrıca, Hatay dışına seyahat etmek isteyen Hataylıların, isteklerine göre Türkiye ya da Fransızların vereceği pasaportla seyahat edebilecekleri belirtilmişti.³⁵⁸

³⁵² Melek, *a.g.e.s.*101.

³⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Remzi Siliöz, *Hatay İli ve Milli Mücadele Yılları*, Ankara Kitabevi, Bursa, 1937, s.17–19; Mehmet Tekin, “18 ve 19. Yüzyıllarda Antakya’nın İdari Bölünüşü ve Yer Adları”, *Güneyde Kültür Dergisi*, Mart 1997, Antakya, s.10.

³⁵⁴ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 24 Ekim 1938, sayı 32, s.537-538.

³⁵⁵ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 12 Eylül 1938, sayı 30, s.532.

³⁵⁶ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 24 Ekim 1938, sayı 32, s.537.

³⁵⁷ Pehlivanlı, *a.g.e.*, s.126.

³⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 31 Birinci Teşrin 1938, sayı:34, s.563.

Hatay Devleti'nin 1 Kasım 1938 tarihli 36 sayılı Resmi Gazetesinde, "Hatay Vatandaşlığına Dair Muvakkat Kanun" yayınlanmıştır. Bu kanuna göre, Hataylı baba veya annenin Hatay da veya Hatay dışında doğan çocukları, Hatay vatandaşı olduğu kanunla belirlenmiştir. Hatay da doğupta annesi, babası belli olmayan, Hatay' da doğupta annesi ve babası veya bunlardan biri vatansız olan, Hatay'da veya ecnebi memlekette velilik haricinde Hataylı anneden doğan veya Hataylı babadan olanlar Hataylı sayılmıştır. Ayrıca "*Müktesep Vatandaşlık*" başlığıyla;

"Hatay'da beş sene ikamet ve memleket kanununa göre reşit olan bir ecnebi Hatay vatandaşlığını talep ve icra vekilleri heyeti kararı ile iktisap edebilir. Küçükler babalarına veya dul analarına taba'an Hatay vatandaşı olurlar. Ancak Hatay için faydalı olabilecekleri anlaşılana Hatay'a hizmetleri mesbuk olanlar yukarıdaki fıkrada mevzu bahis ikamet şartlarını ifa etmemiş olsalar dahi İcra Vekilleri heyeti kararı ile Hatay Vatandaşlığına kabul edilebilirler".

şeklinde ifade edilmekteydi. Ayrıca özel izin almadan herhangi bir ülkenin tabiiyetine girenler, yabancı bir orduya katılanlar, izinli olup ifa ettiği görev süresi dolduğu halde verilecek emre uyup dönmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılabileceği belirtilmekteydi.³⁵⁹

Yeni kurulmuş olan hükümet, Türkiye'nin yardımlarıyla sorunlarına çözüm bulmaya çalışmış; çeşitli konularda destek almıştı. Fakat HMM kurulduktan kısa süre sonra 10 Kasım 1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüyle sarsılmış bir aylık matem ilan etmişti. HMM'i 17 Kasım günü yaptığı 1. devre 2. toplantısında Vedi Münir Karabay ve Devlet Reisi Tayfur Sökmen'in teklifiyle Tayfur Sökmen, Vedi Münir Karabay, Bahri Bahadırılı, Cevat Abalı, Hamdi Selçuk, Nuri Aydın, Seydi Oğuz, Hikmet Erbayır, Agop Davidyan, Zeynel Abidin Cilli ve Kamil Züreyk'in Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün cenazesine katılmasına karar vermiştir. Heyet 19 Kasım günü Ankara'ya ulaşmıştır.³⁶⁰

³⁵⁹ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 1 İkinci Teşrin , 1938, s. 36, s.568-571.

³⁶⁰ *Yeniğün*, 20 Kasım 1938, s.1.2.

Türkiye ile olan ilişkileri güçlendirmek amacıyla 1 Aralık 1938 günü Türkiye'den Hatay'a pasaportsuz giriş uygulamasına dair karar alınmıştır. 10 Mart 1939'da da Türkiye'den Hatay'a gelmek için pasaport almak mecburiyeti kaldırılmıştır. Hataylılar, bu tarihten itibaren sadece hüviyetle Türkiye'ye seyahat edebilmekteydi.³⁶¹ Böylelikle her iki ülke arasında seyahat kolaylığı ve iki ülke ilişkilerinin daha da yakınlaşması sağlanmış oluyordu. Buna karşı Suriye'ye gitmek için Hatay Emniyet dairelerinden verilen Lèse Pase'lerden (Geçiş İzni) 340 kuruş harç alınacaktı.

Hatay Devleti ile yapılan yazışmalar, Suriye pulları kullanılarak yapıyordu. 10 Aralık 1938 günü Nafia Vekâleti'nin aldığı karar doğrultusunda Hatay Devleti Pulları, vekâlet ressamlarından Abdulkadir Altay'a yaptırılmıştır.³⁶²

27 Aralık 1938'de Hatay Hükümetine ait plakalara sahip otomobillerin Suriye ve Lübnan'a girebilmesi yönünde kolaylık sağlanması istenmiş aksi takdirde, Hatay Hükümetinin de Suriye ve Lübnan araçlarının Hatay'a girişini engelleme kararı alacağı belirtilmiştir.³⁶³

7 Ocak 1939'da Hatay Reji İdaresi Suriye rejisi ile ilişkisini tamamen kesmiş ve bağımsız bir müdürlük haline gelmiştir.³⁶⁴ Pul ihtiyacını doğması ve gerekli olan pulların Suriye Devletince verilmemesi üzerine, posta işleri Türkiye ile beraber idare edilmeye başlanmıştır.³⁶⁵

Türkiye ile ilişkilerin sıkı tutulmaya çalışıldığı bu dönemde Türkiye'de seçim süreci başlamıştır. Yapılacak olan seçimlerde Hatay Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen, Antalya'dan Başbakan Abdurrahman Melek, Gaziantep'ten aday olmuşlardı. 24 Mart 1939 tarihi itibarıyla Abdurrahman Melek ve Tayfur Sökmen'in TBMM için aday oldukları

³⁶¹ *Hatay Devlet Resmi Gazetesi*, 17 Mart 1939, sayı:68, s. 69.

³⁶² *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, sayı: 39,4 Kasım 1938, s.579.

³⁶³ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, sayı: 49, 27 Aralık 1938, s. 629.

³⁶⁴ Mursaloğlu, *a.g.e*, s.70.

³⁶⁵ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 13 Mart 1939, sayı:65, s.63.

Hatay halkına duyurulmuştur. 26 Mart 1939 tarihinde Tayfur Sökmen Antalya'dan, Abdurrahman Melek Antep'ten Milletvekili seçilmiştir.³⁶⁶ Bu durum Hatay'ın Türkiye olan ilişkilerinin daha da yakınlaşmasına neden olmuştur.

29 Nisan 1939'da HMM' ince kabul edilen kanunla Türkiye Cumhuriyet'in de kutlanan ulusal ve genel tatiller hakkında kanun çıkarılmıştı. Bu kanun gereğince Cumhuriyet Bayramı, Zafer Bayramı, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 1 Mayıs Bahar Bayramı, Kurban Bayramı, Yılbaşı tatil olarak belirlenmişti. Hafta tatili cumartesi öğleden sonra ve Pazar günü olarak belirlenmişti.³⁶⁷ 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı törenlerle Hatay'da kutlanmıştır. Kutlamalarda Hatay Halk Partisi ve Hükümet erkânı hazır bulunmuş ve 19 Mayıs resmi tatil ilan edilmiştir.

Hatay Devleti, aldığı kararlar ve uygulamalarla Türkiye ile bütünleşmenin sinyallerini veriyordu. 06 Nisan 1939'da Türkiye'den alınan "*İcra ve İflas Kanunu*" uygulamaya geçirilmişti. 02 Nisan 1939 tarihinde Antakya'da bir Orduevi açılmıştı. Aynı tarihte Sümerbank Antakya ve İskenderun'da yerli malı pazarı açma kararı almıştı. Hatay'la Türkiye Cumhuriyeti arasındaki haftalık tren sefer sayısı artırılmıştı. Türkiye arka arkaya alınan kararlarla Hatay' daki varlığını her gün biraz daha hissettirmişti. Hükümet programında belirlenen esaslar doğrultusunda halkın ihtiyaçlarını ön plana çıkaran uygulamalarda yapılmıştır. Hükümetin bu yönde aldığı kararlardan biri elektrik tarifesinde %32,5 oranında indirim kararıdır. 16 Nisan 1939 tarihi itibariyle mal ithal ve ihracı serbest bırakılmıştır. 20 Nisan 1939 tarihi itibariyle Suriye, Lübnan tütün ve tömbeki reji idaresi 1938-1939 yıllarına ait borçlarını hükümete ödemediklerinden dolayı Hatay Devleti Maliye Vekâleti aracılığıyla malları haczedilmiştir.³⁶⁸

³⁶⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Mart 1939, sayı. 5370.

³⁶⁷ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 29 Nisan 1939, Sayı. 81,s.111.

³⁶⁸ Mursaloğlu, *a.g.e.* ,s.86-91.

06 Nisan 1939'da Antakya Ticaret ve Sanayi Odası yönetim kadrosu seçimleri yapıldı. Başkanlığına Hatay Devleti Başbakanı ve TBMM Gaziantep milletvekili Abdurrahman Melek'in, abisi Şükrü Melek seçilmiştir. Aynı gün Hamam'da (Reyhanlı) yeni bir nahiye kurulması yönünde karar alınmış, nahiye teşkili hakkında kanun lahiyasını kabul edilmiştir.³⁶⁹

Programında halkın ihtiyaçlarını gözeten bir politika yürüteceğini bildiren hükümet 5 Nisan 1939'da alınan muvakkat kararlarla fakir olan ve hastalığı doktor raporuyla ispat edilen, sanatoryuma gitmesi zorunlu olanlara "meccanen lesepase" (ücretsiz geçiş izni) verilmesini, Hatay sınırlarında ikamet edip Hatay dışında emlak ve işi olanlara fotoğraflı altı aylık "pasavan" (geçici izin) verilmesine karar vermiştir. 03 Mayıs 1939'da Türkiye Cumhuriyeti'nin mevzuatının uygulanması ile Mali ve İktisadi teşkilatın tamamlandığı, Hatay'ın ekonomik kalkınmasının böylelikle daha hızlı olacağı ifade edilmiştir.³⁷⁰

Hatay Millet Meclisi, zaman zaman çıkarılan kanunlar ve kararnamelerle Hatay Devleti'nin varlığını tehlikeye atacak, ülke içerisinde sosyal, siyasal çalkantılara neden olabilecek olayları önlemek amacıyla bazı önlemler almıştır. Hatay Devleti aleyhine yazılar yazan gazetelerin hudut dâhiline alınmaması bu yönde alınmış olan bir karardır.³⁷¹ HMM 1938 ve 1939'da olmak üzere iki kez bu yönde bir uygulamaya karar vermiştir.³⁷²

20 Mayıs 1939'da Hatay-Suriye hudut protokolü imzalanmıştır. 25 Mayıs 1939'da "Müstakil Sancak" yazılı "Lèse Pas Eli" pasaport taşıyan Suriyeli yolcuların

³⁶⁹ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 15 Nisan 1939, sayı:77, s.(?)

³⁷⁰ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.94.

³⁷¹ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 6 Mayıs 1939, Sayı 82, s.113.

³⁷² 6 Mayıs 1939 tarihinde yayımlanan Resmi Gazetede Hatay Devleti hakkında olumsuz neşriyatta bulunan bazı gazetelerin Hatay devletine girişleri yasaklanmıştır. Bu gazetelerin biri "El'Haliç" gazetesidir gazetenin kapatılması hükümetin yaptıklarının eleştirisi ile ilgili yazılarının yoğunlukta olmasından kaynaklıdır. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 1 Ekim 1938, sayı:45, s.609; *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 6 Mayıs 1939, sayı:82, s.113.

Hatay'a sokulmaması yönünde Dâhiliye Vekâleti aracılığıyla karar verilmiştir.³⁷³ Ancak “*Hatay Devletine Gidecektir*” “Lèse Pas Eli” pasaporta sahip olanların alınması yönünde karar alınmıştır. Bu uygulamayla Hatay Devleti'nin Suriye'ye bağlı müstakil bir sancak değil, ayrı ve bağımsız bir devlet olduğu vurgulanmaya çalışılmaktaydı.

01 Haziran 1939'da Hatay ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki Payas'ta bulunan hudut gümrüğünün kaldırılması yönünde karar alınmış, Türk- Hatay Hudud Muameleleri 17 Haziran 1939'dan itibaren tamamen kaldırılmıştır.³⁷⁴ Böylelikle Türkiye ile bütünleşmenin önündeki bir diğer engelde kaldırılmış oluyordu. Gümrüğün kalktığı günden itibaren tren seferleri Türkiye'ye ile Hatay arasında daha sık ve sorunsuz yürütülmeye başlanmıştır.

14 Haziran 1939 Hatay'ın Türkiye'ye ilhaki halinde dâhili, harici, mali, gümrük, hudut, inzibat, işleri ve teşkilleri hakkında görüşülerek bir karara varmak adına ilgili vekâletlerin temsilcilerinden oluşturulacak bir komisyonun acilen oluşturulması istenmiştir.³⁷⁵ 16 Haziran 1939'da T.B.M.M Türkiye ile Hatay arasındaki tüm ekonomik ve idari sınırlamaların kaldırılmasını kabul edilmiştir.³⁷⁶

18 Haziran 1939'da Hatay Valiliğine Emniyet İşleri Umum Müdürü Şükrü Bey atanmıştır. 22 Haziran 1939 itibariyle Hatay'ın Türkiye Cumhuriyetine ilhaki konusuyla ilgilenen komisyon bir kanun layihası hazırlayıp bunu meclise sunmuştur. Buna göre Hatay, Türkiye'nin bir vilayeti haline gelecek, vilayet merkezi Antakya olacaktır. Reyhanîye, Kırıkhan, İskenderun, Belen kaza merkezleri olacak, ayrıca 12 nahiye merkezi

³⁷³ “Lèse Pas Eli” geçiş izin belgesi anlamında kullanılmıştır.

³⁷⁴ ‘Türk- Hatay Hudud Muameleleri Kaldırıldı’, *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Haziran 1939, sayı 5422, s.1.

³⁷⁵ BCA (030.10.225.515.18)

³⁷⁶ Melek, *a.g.e*, s.137.

ve 400 köy bulunacaktı. İlhaktan sonra Hatay'ın her türlü imarı ve kalkınması için derhal faaliyete geçilecektir.³⁷⁷

23 Haziran 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılması yönünde Türkiye ile Fransa arasında anlaşma imzalanmıştı. Buna göre teslim işleri bir ay içinde yapılacak son Fransız askeri 23 Temmuz'da bölgeyi terk edecekti. Böylece Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının hukuki zemini hazırlanmıştır.

23 Haziran 1939'da Fransa ile Türkiye arasında "*Hatay Mıntıkası'nın Türkiye'ye İadesine Dair Hatay Antlaşması*" imzalanır. Buna göre Hatay, Türkiye'ye katılmış oluyordu.³⁷⁸ 30 Haziran 1939'da Hatay Millet Meclisi olağanüstü toplanmıştı. "*Hatay Millet Meclisi'nin Dağılması*" teklifi görüşülmüş ve oy birliği ile kabul edilmişti. Böylelikle meclis'in aldığı son idari karar katılım yönünde gerçekleşmişti.³⁷⁹ Hatay Devleti Millet Meclisi'nin aldığı karar doğrultusunda, 5 Temmuz günü Kurtuluş, 2 Eylül Kuruluş bayramı olarak ilan edilmişti.³⁸⁰ 08 Temmuz 1939'da Payas-İskenderun demiryolu hattı 23 Temmuz'dan önce hükümete devredilmesi yönünde karar alınmıştı.³⁸¹ Aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi Hatay'a ait kanunları kabul etmişti. Ertesi gün Türkiye ile Hatay arasındaki hudut taşı kaldırılmıştır.

09 Temmuz 1939'da İskenderun'da Liman Teşkilatı hazırlıklarına başlanmıştı. Hatay, daha önce ifade edildiği gibi idari bölümlenmede, kaza ve nahiye temel alınmak üzere Antakya, İskenderun Kırıkhan ve 1938'de kurulan Reyhanlı ile Ordu kazalarından oluşuyordu. 13 Temmuz 1939'da da Hatay'a Adana'nın Dört Yol ve Hassa bölgeleri

³⁷⁷ "1 Temmuz 1939, Hatay'ın Kalkınması İçin", *Cumhuriyet Gazetesi*, sayı 5436, s.1-9.

³⁷⁸ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.106.

³⁷⁹ "Hatay'ın Kat'i İlhakı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1939, sayı 5459, s.1, "Hatay Devleti Tarihe Karıştı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Haziran 1939, sayı 5435, s.1; "Hatay Meclisi Dün Son İçtimanı Yaparak Dağıldı", "Hatay Devleti Tarihe Karıştı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Haziran 1939, sayı 5435, s.1.

³⁸⁰ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.98.

³⁸¹ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.123.

bağlanmak suretiyle 6 kazası olacaktı. Hatay artık Türkiye'nin 63. ili olarak TBMM'de temsil edilecektir.

V.1.2. Mali Kararlar

Hatay Millet Meclisi'nin açılışından kısa bir süre sonra, 16.12.1938 tarihinde Maliye Vekâleti kurulmuştur. Maliye vekâletinin kurulması sırasında Türkiye Cumhuriyeti'nin önerilerine bağlı kalınmaya çalışılmış, teşkilatın oluşturulması sırasında da yardım alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, Başvekâlet Dairesi Müdürlüğü ve Hatay Hariciye Vekâleti arasında yapılan yazışmalar sonun da Hatay Maliye Teşkilatı'nı kurmak üzere Maliye müfettişlerinden Cemal Eyüpoğlu ile Ferit Melen görevlendirilmişti. Harcırahları karşılanmak kaydıyla bazı memurların Hatay'a gelmesi yönündeki iki vekâlet arasındaki yazışmalar olumlu sonuç vermiştir.³⁸²

Maliye Vekâleti, Hatay Devleti'nin her türlü gelir giderini kontrol etme yetkisine sahip olarak oluşturulmuştu. Kemal Alpar öncülüğünde kurulmuş olan Maliye Vekâleti 12 şubeden oluşmuştur. Şubelere göre memurları belirlenmiştir. Buna göre; Merkez Teşkilatı Şubesi, 200 Suri Lira maaşla 1 müsteşar, Hususi Kalem Müdürlüğü Şubesi, 100 Suri Lirası maaşla 1 Müdür, 60 Suri Lirası 2 katip, Teftiş Heyeti Şubesi, 120 Suri Lirası Maaşla 1 müfettiş, 80 Suri Lirası ile 2 kontrolör, Bütçe Kontrol Şubesi 100 Suri Lirası maaşla 1 kontrolör, 60 Suri Lirası maaşla 1 muhasip, Zat İşleri Şubesi 90 Suri Lirası Maaşla 1 şef, 60 Suri Lirası maaşla 1 katip, Levazım ve Kıymetli Evrak Şubesi 90 Suri Lirası maaşla 1 levazım memuru, Umum Müdürlük Şubesi, 145 Suri Lirası maaşla 1 Umum Müdürü, Muhasebe Şubesi, 90 Suri Lirası maaşla 1 şef ve 60 Suri Lirası maaşla 2

³⁸² BCA (030.10.225.515.3.)

muhasip, varidat şubesi 110 Suri Lirası maaşla 1 şef, 80 Suri Lirası maaşla 1 vasıtasız vergiler memuru, 80 Suri Lirası maaşla 1 vasıtalı vergiler memuru, Tapu ve Milli Emlak Şubesi, 70 Suri Lirası maaşla 1 murakıp, 30 Suri Lirası maaşla 2 müvezzi, Evrak Şubesi, 90 Suri Lirası maaşla 1 muhabere şefi, 50 Suri Lirası maaşla katip, 40 Suri Lirası maaşla 1 daktilograf şeklindedir.³⁸³

Vekâlet, Hatay'ın Sancak idaresinden devraldığı bir milyon küsur liralık bütçesi ile diğer vekâletlerle beraber koordineli olarak çalışmıştır. Hatay Devleti'nin kurulmasından sonra verilen hizmetler sırasında harcamalara dikkat edilmiş, maddi anlamda pek fazla sorunla karşılaşılmamıştır.³⁸⁴

Maliye Vekâleti'nin uygulamaları sırasında sürekli Türkiye Cumhuriyeti desteği sağlanmıştır. Hatay'a Türkiye'den görevli gelen memurların maaşları Ankara Hükümeti'nce karşılanmıştır. Ayrıca gözlemci olarak gelen heyetlerde yer alanlara da siyasi pasaport ve gündelik verilmişti. Zabıta Teşkilatı'nın oluşturulması sırasında Ankara Hükümeti, Hatay Hükümeti'ne bir milyon lira vermeyi uygun görmüştü.³⁸⁵ Ayrıca zabıta teşkilatının oluşumu için vekiller heyeti kararıyla Türkiye'den gönderilen subay ve gedikli erbaşlara da belirli oranlarda ödemeler Türk hükümetince ödenmiştir.³⁸⁶ Gerekli olan giysi ve teçhizat için yine Türk Hükümeti'nce Sümerbank'a 12864,85 lira ödenmiştir.

Hatay Devleti Maliye Vekâleti aracılığıyla, Hatay Devleti'nin mali yönden korunması ve ilerlemesi amacıyla birçok faaliyette bulunulmuştur. Suriye ile Hatay arasında siyasi ve askeri bir hudut, bir gümrük barajı mevcut değildir. Buna karşı Türkiye Cumhuriyeti'yle gümrük ve pasaport uygulamaları devam ediyordu. Herhangi bir sebep

³⁸³ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 16.12.1938. s.540–545.

³⁸⁴ Melek, a.g.e, s.137–138.

³⁸⁵ BCA. (030.10.225.515.1).

³⁸⁶ BCA. (030.10.225.516.12) ödenen miktar 9209 lira 31 kuruş olarak kayıtlarda yer almaktadır; BCA. (030.10.225.515.6).

bulunmadığı halde, ansızın Suriye hükümeti, Hatay'dan giden yolcuları ve eşyayı gümrük uygulamasına tabi tutmaya başlamıştır. Suriye Hükümeti'nin Hatay'dan gelen ve giden mallar için 20 Ekim 1938 tarihinde başlattığı uygulamaların ardından 22 Ekim 1938'de Hatay, Suriye ve Lübnan arasında sınır oluşturulmuştur. Aynı tarihte Hatay Gümrük Bayrağı belirlenmiştir.³⁸⁷

HMM açıldıktan kısa bir süre sonra I. Devre dönemi toplantılarına son verilmişti. Meclis 1 Kasım 1938'de Hatay Millet Meclisi 1. Devre 2. İçtima dönemine başlamıştı. Meclis ikinci reisi Vedi Münir Karabay tarafından açılmıştır. Aynı gün Türkiye'den Hatay'a girecek olan her tür eşyadan gümrük resmi alınmayacağı hakkında muvakkat kanun çıkarılmıştı.³⁸⁸ Bu karara göre, 1 Kasım 1938 tarihinden itibaren Türkiye'den gelen mallar gümrük resminden muaf tutulacaktır. Suriye'nin Hatay'a açılan gümrük kapılarından giren ürünlerden %25 oranında vergi alması üzerine yapılan bir uygulamadır. Bu dönemde Suriye %25 oranında vergi almanın yanı sıra kısa süreli bir sınır kapatma girişiminde bulunmuştur. Uygulanan bu vergi indirimi Suriye tarafından uygulanan gümrük yaptırımının etkisini en aza indirme ve karaborsayı önlemek amacı taşımaktadır. Bu dönemdeki en temel ihtiyaç unudur. Un ihtiyacının giderilmesi ve karaborsayı önlemek adına belediyeler un stoku yapmış, Türkiye'den gümrüksüz gelen ilk ürün, Türkiye Ziraat Bankası tarafından gönderilen 170 ton buğday olmuştur.³⁸⁹ Uygulama, Maliye Vekilliği'nin 2 Aralık 1938 tarihli ve 11692 sayılı tezkeresi ile yapılan teklifi, 2294 sayılı kanun gereğince icra vekilleri heyetince aynı gün kabul edilmiştir.³⁹⁰

Türkiye, Hatay'ın ekonomik anlamda sorun yaşamasını engellemek amacıyla 2.Ocak.1939 tarihinde 30 bin Türk Lirası değerindeki teçhizatın derhal gönderilmesine dair

³⁸⁷ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, sayı 32, 24 Birinciteşrin 1938, s.537.

³⁸⁸ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, sayı 39, 4 Kasım 1938, s.579.

³⁸⁹ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, sayı: 38,1 Kasım 1938, s.567.

³⁹⁰ BCA (030.18.01.02.85.95.8).

karar vermiştir.³⁹¹ Suriye tarafından gümrükler kısa bir süre sonra yeniden açılmıştır. Fakat Suriye bu dönemde ekonomik yönden Hatay'a baskı kurmak amacıyla Hatay menşeli ürünlere ithal ve ihracına bazı yaptırımlar uygulamaya devam etmiştir.

Hatay'da Suriye ile ticaret yapan tüccarları Ankara'ya yönlendirmek ve ilişkileri güçlendirmek amacıyla 15 Aralık 1938 tarihi itibariyle Vekiller Heyeti aracılığıyla alınan ve Gümrük Umum Müdürlüğüne tebliğ edilen kararnameye göre Suriye'den gelen her tür eşyadan gümrük resmi alınmaya başlanmıştır.³⁹² Kanun, 14 Ocak 1939 tarihli Resmi Gazete de yayınlanmıştır.³⁹³

HMM Hatay'ın ekonomik kalkınmasını hızlandırmak, Türkiye ile ticari döngünün geliştirilmesi amacıyla Hatay'dan ihraç edilecek ürünlerin; Hatay'dan ihraç edildiğini gösteren bir belge düzenlemesini zorunlu kılınmıştır. Ürün ve eşyaların ihracatı ile ilgili olarak 21 Aralık 1938 tarihinde çıkarılan nizamnameye özetle şu şekildedir

—Mal ve eşyalar, imal edildikleri ya da yetiştirildikleri yerleri gösteren, beyannamelerle ihraç olabilecekti.

—Kazalarda, kaymakam ve belediye reisine imza ve tasdik ettirildikten sonra İktisat Vekâleti'nce bu işe bakmak üzere tayin edilen komisyonlara verilip bunlara bağlı olarak ihracat menşe şahadetnamesi alınabilecekti

—İhracat menşei şahadetnameleri vekiller heyeti tarafından Antakya ve İskenderun'da görevlendirilecek komisyonlar tarafından verilecekti. Bu şahadetnamelere bağlı olmak üzere ilgililer şahadetname içeriğine ait ihracat eşyalarının faturalarını ibraz edecekti.

—Bu maddeler hükümetleri şimdilik yalnız Türkiye topraklarına ihraç edilecek mallar için geçerlidir.

³⁹¹ BCA (030.10.225.515.6)

³⁹² “Hatay'dan Büyük Şefe Tazim”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 İkinci Teşrin 1938, sayı 5204, s.1.7.

³⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 14 İkincikanun 1939, sayı: 52, s.11.

—Bu nizamnameye aykırı hareket edenler Maliye, İktisat ve Gümrük vekâletince belirli bir süre için ihracat yapmaktan men edilmekle beraber ayrıca haklarında kanuni takibat başlatılarak, mahkemelere sevk edilecektir. Muhakeme sonucunda suçları sabit olduğu takdirde kendilerinden yüz liradan bin liraya kadar cezai nakdi alınacaktır

—Nizamnamenin hükümleri yazım tarihinden itibaren geçerlidir.

—İş bu nizamnamenin uygulama yetkisine Adliye, Maliye, İktisat, Gümrük, Nafia ve Ziraat Vekilleri sahipti.³⁹⁴

Nizamname Hataylı üreticilerin Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek, ticareti geliştirmek amacındaydı. Nizamnamenin çıkarılmasından kısa bir süre sonra. 22 Aralık 1938 tarihinde 1939 yılının bütçe görüşmeleri sırasında aşar vergisinin kaldırılması için bir kanun layihası hazırlanması yönünde karar alınmıştır. Kararın alınma aşamasında hükümetin iş başına geldiği tarihte açıkladığı programında çiftçinin üzerindeki yükün kaldırılacağı yönünde açıklamaların olduğu, bu anlamda aşarın kaldırılması gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

Hatay Devleti mali sıkıntılarını kısa sürede aşmış, 25 Aralık 1938'de Suriye Hükümeti'nin Hatay Hükümeti'nden bütçe açığını kapatmak için istediği 200 bin lira borç teklifine olumlu cevap vermiştir. Bu teklif Maliye Vekâleti'nce değerlendirilmiş, ardından gümrük gelirlerinden ve bütçeden artan paradan verilmesi yönünde karar verilmiştir.³⁹⁵ Hükümet ülkenin Türkiye ile ilişkilerini sıklaştıracak her türlü mali girişime onay vermiştir.³⁹⁶

4 Ocak 1939'da Suriye ve Büyük Lübnan Bankası Acenteleri Hatay'da Antakya ve İskenderun'da şube açmışlardır.³⁹⁷ Suriye'nin gümrük kapılarında Hatay'a

³⁹⁴ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 3 Ekim 1938, sayı:45, s.616–617.

³⁹⁵ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, sayı: 49, 27 Aralık 1938, s. 629.

³⁹⁶ BCA. (030.10.225.515.6)

³⁹⁷ Mursaloğlu, a.g.e, s.66.

uyguladığı yaptırımlar üzerine, HMM'si 5 Ocak 1939'da posta arabaları dışında kalan Suriye araçlarının serbestçe Hatay'a girişinin engellenmesi yönünde bir karar almıştır.

6 Ocak 1939 tarihinde İskenderun Ticaret Odası'nın yeni programı ve yeni dört komisyon oluşturulmuştur. Birinci komisyon; transit, tahmil, tahliye ve münakale işleri, ikinci komisyon; turizm, üçüncü komisyon; iş ve işçiler; dördüncü komisyon; iç ve dış ticaretle meşgul olacaktır.³⁹⁸ 6 Ocak 1939 itibariyle Maliye Vekili Cemal Baki'nin yaptığı açıklamaya göre; Hatay Hazinesi Suriye Bankası'na ve Fransız memurlarına verilen tavizati ödedikten sonra 33 bin lira kadar bir para arttırmıştır.

07 Mart 1939 tarihinde Maliye Vekâleti aracılığıyla kaput bezi ve iplikler üzerine konan vergi kaldırılmıştır. 07 Mart 1939 Millet Meclisi Zabıta kadrosu ile manzum bütçeyi kabul etmiştir. Manzum bütçede Süveydiye yolunun tamamlanması, Aktepe yolunun asfaltlanması, İskenderun-Akçay şosesinin düzeltilmesi, İskenderun Devlet Hastanesi'ne ek olarak 7 bin liralık bina inşası, Şeyhköy-Bityas ve Kesep İltisak yollarının düzeltilmesi ve 4 köyde mektep açılması ve 41 öğretmenin ehliyetlerine göre maaşlarına zam yapılması kararı alınmıştır.³⁹⁹ Türkiye bölgedeki etkinliğini artıracak, ekonomik döngüde de varlığını hissettirecek adımları da atmıştır. Bu anlamda 08 Mart 1939'da Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İskenderun'da şube açmaya karar vermiştir.⁴⁰⁰

Programında ticari döngüyü güçlendirmek amacıyla olduğunu bildiren hükümet, 10 Mart 1939'da gümrük resminin artırılmayacağını, ayrıca Hatay'da kaçakçılığın önüne geçilmeye çalışılacağını açıklamıştır. 13 Mart 1939 itibariyle Türk parasının Hatay'ın resmi ve mütedavil parası olmasına dair teklif oy birliği ile kabul edilmiştir.⁴⁰¹

³⁹⁸ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.66.

³⁹⁹ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.74–75.

⁴⁰⁰ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 13 Mart 1939, sayı: 65, s.63.

⁴⁰¹ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 15 Mart 1939, sayı: 66, s.66.

Hatay Devleti, Suriye Devleti'ne ait olan pullar kullanılmaktaydı. Pul ihtiyacının doğması ve Suriye'nin pul göndermemesi üzerine; Hatay Devleti'ne pul yardımı ve iletişimde indirim konusu İcra vekilleri heyetince 10 Mart 1939 tarihinde görüşülerek Hatay Hükümeti'nin ihtiyacı olan 24 çeşit damga pulunun mevcut 20 çeşit Türk damga pulları üzerine sürşarj sureti ile temini onanmıştır.⁴⁰² Aynı görüşmede Hatay'a gönderilen posta maddeleri ile telgraflara ve posta hizmetlerine tenzilat uygulanması karara alınmıştır.⁴⁰³ Böylece Hatay Devleti'nin ülkeler arası iletişimi sağlama sürecinde kullanılan Suriye pullarının kullanımı son bulmuştur. Hatay'ın Uluslararası temsili Türkiye Cumhuriyeti pullarıyla sağlanmıştır. 16 Mart 1939'da da "Türk Parasını Koruma Kanunu" çıkarılmıştır.⁴⁰⁴ 19 Mart 1939 tarihi itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti ile Hatay arasında istenilen oranda döviz getirip götürme yönünde karar alınmıştır. Aynı gün Hatay Devleti sınırları içerisinde Türk parasının kullanılmasına karar verilmiş, kararname çıkarılmıştır.⁴⁰⁵

07 Nisan 1939 tarihi itibarıyla Suriye banknotu 14 Nisan'dan itibaren tedavülden kaldırılmış, halk arasında alım satımı yasaklanmıştır.⁴⁰⁶ Yayınlanan beyannameye göre halkın elinde bulunan yabancı paralar Türk Parasını Koruma Kanunu'nun yürürlüğe geçmesinden önce kazanılmış olması kaydıyla, 12 Temmuz 1939 tarihine kadar İskenderun Cumhuriyet Merkez Bankası'na veya Antakya Ziraat Bankası'na yatırılmış olmalıdır.

14 Mart 1939 tarihinde Hatay'ın iktisadi hayatının canlanması ve ticari döngünün olumlu yönde gelişmesi yönünde öneriler, Hatay Millet Meclisi'nin aldığı

⁴⁰² BCA. (030.18.01.02.86.21.9.)

⁴⁰³ BCA. (030.18.01.02.86.35.10.); BCA (030.18.01.02.85.110.4) bu uygulamanın gerekçesi karşılıklı ilişkilerin güçlenmesi olarak ifade edilmiştir.

⁴⁰⁴ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 16 Mart 1939, sayı:67, s.67.

⁴⁰⁵ Mursaloğlu, *a.g.e*, s.77.

⁴⁰⁶ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 11 İkincikanun 1939, sayı:51, s. 625.

kararlar doğrultusunda gündeme gelmiştir. Hükümet uygulamaları sırasında öncelikle Hatay'a giren mallardan alınmakta olan gümrük resminin %40 oranında indirilmesi yönünde karar almıştır.⁴⁰⁷ Ardından Hatay'ın iktisadi hayatının canlanması adına Halep ile Suriye arasındaki kamyon nakliyat ücretleri ile Bağdat-Suriye hatları üzerinde uygulanan tarifeler göz önünde bulunarak, İskenderun Halep ve yakınlarındaki istasyonlar arasında demiryolu üzerinde yapılacak nakliyat Meydan-ı Ekbez-Payas arasında indirim yapılmasına dair karar çıkarılır.⁴⁰⁸

9 Nisan 1939 tarihi itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin gümrük tarifesi uygulanmaya başlanmıştır. 22 Nisan 1939 tarihinde ipek üzerinden alınan öşür vergisi kaldırılmıştır.⁴⁰⁹ 6 Nisan 1939'da yayınlanan Resmi Gazete'de tütün hariç diğer bilimum inhisar maddeleri işletmesinin Türkiye Cumhuriyeti İnhisar İdaresi'ne tevdiine dair karar, İcra Meclisi'nin 7 Nisan 1939 tarihindeki toplantısında onaylanmıştır.⁴¹⁰ 27 Nisan 1939 tarihi itibarıyla Türkiye'den hiçbir resmi işleme gerek duymadan hayvan getirilmesi serbest bırakılmıştır.⁴¹¹ 11 Mayıs 1939 da Hatay'da faaliyet gösteren Reji Şirketi faaliyetlerini tamamen durdurmuştur. Ayrıca Hatay ile Suriye ve Lübnan arasında gümrük oluşturulmuştur.⁴¹²

22 Mayıs 1939'da Reji Şirketi'nin satışı durdurması üzerine Hatay'a Türkiye'den İnhisarlar Vekâleti aracılığıyla tütün ve sigara getirilmiştir.⁴¹³ 06 Haziran

⁴⁰⁷ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 3 Ekim 1938, sayı:46, s.612. BCA.(030.10.224.511.3.)

⁴⁰⁸ BCA. (030.10.225.515.8.) “*Hatay’la Suriye arasında gümrük ihdası ve hududun kapanması münasebetiyle tüccar yükü taşıyan kamyonlara Suriye hükümetinin Hatay’a gitmesine ve Hatay’dakilerin Suriye’ye geçmelerine müsaade etmemesinden Avrupa’ya sevk edilecek Suriye mallarının Suriye’ye en yakın transit merkezi olan İskenderun’dan ihracı zorlaşmış olduğundan Halep-İskenderun arasındaki tren tarifesi indirilecek olursa Halep tüccarları mallarını trenle İskenderun’a getireceklerinden tren tarifesinin indirilmesine dair İskenderun sayıtları bir rapor vermiş gerekli kolaylığın acilen sağlanmasını Türk hükümetinden istemişlerdir.*”

⁴⁰⁹ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 22 Nisan 1939, sayı:79, s. (?)

⁴¹⁰ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Nisan 1939, sayı:80, s. 107

⁴¹¹ Mursaloğlu, a.g.e, s.93.

⁴¹² *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 14 Kasım 1939, sayı:52, s.11.

⁴¹³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1939, sayı 5401, s.1.

1939'da Türkiye ile yabancı ülkeler arasında uygulanmakta olan ticari antlaşmaların Hatay mahsul ve mamulleri için geçerli olacağı açıklanmıştır. Hükümet Programında ifade edildiği üzere çiftçinin rahatlaması amacıyla 08 Haziran 1939'da aşar vergisinde %60 indirim uygulanması yönünde karar alınmıştır. Hatay Devleti Fransa'nın bölgeye yapmış olduğu yatırımları belirlemiş ve bunların millileştirilmesine karar vermiştir. Bu doğrultuda 19 Haziran 1939'da Hatay'da bulunan Fransız hükümetine ait elektrik şirketi, telefon, demiryolu ve bazı binalar 1 milyon 280 bin lira karşılığında satın alınmıştır. Bu paranın 280 bin lirası peşin, 1 milyon lirasının ise beş yıl zarfında ödenmesi yönünde karar alınmıştır.

07 Haziran 1939'da Hatay Millet Meclisi'nde yeni "*Maliye Kanunu*" kabul edilmiştir. Buna göre Maliye Vekâleti, mali işlerde ancak yüksek merci olacak Defterdarlık bütün işleri halledecekti.⁴¹⁴

27 Haziran 1939'da Hatay'a Türkiye'den gelen sabun tüccarları sabun ithal işlemlerini başlatmışlardır. HMC üyelerinden Ali Ökten (Mısırlı), bu işle bizzat ilgilenmiştir. Ayrıca 12 Temmuz itibarıyla Hatay'da bulunan ve hükümet tarafından Fransızlardan satın alınan Elektrik Şirketi'nin teslim alınması yönünde karar alınmıştır. 30 Temmuz 1939'da Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Antakya'da bir şube, İskenderun ve Kırıkhand'a da bir ajans kurmaya karar vermiştir.⁴¹⁵

V.1.3. Eğitimle İlgili Alınan Kararlar

Hatay Devleti Maarif Vekilliği'ne Ahmet Faik Türkmen getirilmişti. Hatay Devleti sınırları içerisinde bulunan, Sancak idaresinden devralınan eğitim kurumlarının işleyiş ve programları hakkında birçok değişiklik yapılmıştır. Devralınan okullarda,

⁴¹⁴ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.103.

⁴¹⁵ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.128.

Fransız görevliler yoğunlukta idi. Liseler Türk ve Arap kısımları olarak, ilkokullar Türkçe ve Arapça öğrenim veren okullar olarak ayrılmıştır.⁴¹⁶

Hatay Devleti, Maarif Teşkilatının kurulmasıyla beraber okulların Arapça eğitim veren bölümleri kaldırılmış, Arapça eğitim veren kurumlar Türkçe eğitim veren kurumlara dönüştürülmüştür.⁴¹⁷ 27 Eylül 1938’de liselerde öğrencilerden alınan öğrenim ücreti kaldırılmıştır.⁴¹⁸ Ayrıca yeni açılmış olan okullarda eğitim programları Türkiye’deki eğitim programlarına göre uyarlanmıştır. Bu gelişmeler Hatay’da görevli Fransız yetkililerce eleştirilmiş, görev süreleri dolmadan ülkeyi terk etmelerine neden olmuştur.⁴¹⁹

Türkiye, Hataylı gençleri kazanmak ve ülke içerisindeki etkinliğini artırmak adına bazı öğrencilerin masraflarını karşılayarak Türkiye’de okumalarına olanak sağlanmıştır. HMM bu karşılıklı işbirliği girişimine olumlu bakmış ve 17 Aralık 1938 tarihinde Antakya’dan 25, İskenderun’dan 5 olmak üzere 30 öğrenci Türkiye Cumhuriyeti’ne okumak üzere göndermiştir.⁴²⁰ 1937 yılında ilkokula giden öğrenci sayısı 2828’ken 1938’de bu sayı 4828’e çıkmıştır. Maarif Vekâleti, modern bir eğitim kadrosu oluşturmak amacıyla atama ve terfi koşullarını belirleyen bir kanun çıkarmış ve alınan atama kararları doğrultusunda öğretmen sayısını 140’tan 202 sayısına çıkarmıştır.⁴²¹ 1938 yılında iki lise, altı ortaokul açılmıştır. Eğitime ayrılan bütçe, 1937 yılında 121 bin küsur Suri Lirası iken 1938 yılında 139 901 Suri Liraya çıkarılmıştır.

31 Ekim 1938 tarihinde Antakya Lisesinde yapılan toplantıda “*Hatay Maarif Cemiyeti*” adıyla bir cemiyet kurulmuştur. Fahri reisliğine Maarif Vekili, hami reisliğe

⁴¹⁶ Dr.Mesud Fani Bilgili, *Hatay Manda İdaresinde Kültür Hayatı*, İktisat Basımevi, Antakya,1939.

⁴¹⁷ Melek, *a.g.e.*, s.124-125.

⁴¹⁸ Tekin, *a.g.e.*, s.79.

⁴¹⁹ Melek, *a.g.e.*,s.124-125.

⁴²⁰ Mursaloğlu, *a.g.e.*,s.59.

⁴²¹ Bu kanun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 6 İkinditeşrin 1938, no.40, s.581-582.

Tayfur Sökmen seçilmiştir.⁴²² Aynı gün itibariyle Antakya'da Fransızlardan satın alınan biri erkek lisesi, biri kız lisesi olmak üzere iki binanın yatılı lise olmasına karar verilmiş ve senelik ücretin 145 lira olacağı belirlenmiştir. Hatay'da ilköğretim ihtiyaçlarını gözden geçiren Maarif Teşkilatı, Vilayet Maarif Teşkilat kadrosunu tespit etmiş ve yakında tayinlerin başlayacağını açıklamıştır.⁴²³ 31 Kasım 1938 tarihinde İcra Meclisi üyelerince çıkarılan 27 numaralı Muvakkat Kanunla Hatay'da bulunan Liselerin 12 yıldan, 11 yıla indirilmesi kararı alınmıştır.⁴²⁴

Türkiye, Hatay Devleti sınırları içerisinde yer alan konsolosluk binalarının halk evi olarak kullanılmasını 26 Nisan 1939 tarihinde karar almıştır. Nafia Vekâleti aracılığıyla binaların gerekliyse bakımının yapılması istenmiştir.⁴²⁵ Halkevleri aracılığıyla halka yakın olunmaya çalışılmış, okuma-yazma başta olmak üzere halka açık çeşitli ücretsiz kurslar verilmiştir.

Hatay Devleti aldığı kararlar, çıkardığı kanunlar ve uyguladığı uygulamalarla eğitimde yeni bir süreci başlatmıştı. Fransa'nın eğitim kurumları üzerindeki etkisi, aşama aşama yok edilmiş, Arapça ve Fransızca'nın yerini Türkçe'nin alması sağlanmıştır. Eğitim programlarının Türkiye ile uyumlu olmasına dikkat edilmiştir.

V.1.4. Adli Kararlar

Hatay Halk Partisinin Parti beyannamesindeki esasları temel alan prensiplerle göreve başlayan Hatay Millet Meclisi sancak idaresi zamanındaki adli teşkilat kalmak üzere, bir yüksek mahkemenin kurulmasına karar vermiştir. Anayasa gereğince

⁴²² Melek, *a.g.e.*, s.123.

⁴²³ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.124.

⁴²⁴ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 4 İkinciteşrin 1938, no.39, s.578.

⁴²⁵ BCA. (030.10.225.516.12)

mahkemeler Hatay halkı namına hüküm verecektir.⁴²⁶ 23 Eylül 1938 günü Hatay Devleti Yüksek Mahkeme Heyeti ilgili kanun yayınlanmış ve mahkeme kurulmuştur. Mahkeme 8 üyeli olarak kurulmuştur, üyeleri Reis N.Ağasyan (Avukat), Baş müddei umumi Cemil Bahadırılı, Aza Hikmet Çiğin, Aza Ali Rıza Karaman (Türkiye’de Ağır Ceza Hâkimi), Aza muavinleri Rasim Amik, Sunı Atar (Avukat), Ahmet Sırrı (Hocaoğlu) ve Mehmet Cereb olarak belirlenmiştir.⁴²⁷ Hatay da bulunan yüksek mahkeme bir temyiz mahkemesi görevi görmeye başlamış ve Beylan, Arsuz, Altınözü, Süveydiye, Ordu ve Reyhaniye kaza ve nahiyelerinde birer sulh mahkemesi kurulmuştur.

Hatay’da Fransız hâkim savcı ve memurlarından oluşan muhtelif mahkemeler ağırlıktaydı. Hükümetin yüksek mahkemeyi içeren, yerli mahkemeleri, kurmasının ardından Fransız hâkim, savcı ve memurlar tasfiye edilmiştir. Tasfiye edilen memurların yerine alınacak olanların başında hakimler gelmektedir. Meclis, bu nedenle “*Hâkimler Kanunu*” adıyla hâkimlerin atanma koşullarını, terfi durumlarını, alacakları maaş durumlarını 28 Birinci Teşrin 1938 tarihli 34 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.⁴²⁸ Buna göre hâkim olabilmek için Hatay doğumlu olmak, 21 yaşını doldurmuş olmak, uluslar arası tanınan bir üniversiteden mezun olmak, belirli bir süre staj yapmış olmak hâkimlik yapabilmek gereklidir.

Hatay Millet Meclisi, “Kanun Koyma Yetkisi” olan en yetkili kurumdu. Daha önce ifade edildiği gibi Meclisin tatil dönemlerinde, hükümet sonradan meclisin onayına sunmak şartıyla, muvakkat (geçici) kanun çıkarma yetkisine sahipti Bu anlayışa bağlı kalınarak devlete işlerlik ve Türkiye’yle ilişkilerin sıkılaştırmasını sağlayacak birçok kanun çıkarılmıştır. Meclis üçüncü toplantısında Dr. Basil Huri’nin Umumi Af’la ilgili verdiği

⁴²⁶ Melek, *a.g.e.*, s.119.

⁴²⁷ Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 26 Birinci Teşrin 1938, sayı 32, s.541–542; Tekin, *a.g.e.*, s.79.

⁴²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 28 Birinci Teşrin 1938 sayı:34, s.555.558.

önergeyi tartışmıştır. Meclisin tatile girecekti ve kanunun aceleye getirilmek istenmiyordu. Bu nedenle hükümet “*Muvakkat Kanun*” çıkarma yetkisini kullanarak af kanunu çıkarılması yönünde karar almıştır. Af, 23 Eylül 1938 günü hükümetin Muvakkat Kanun çıkarma yetkisi ile Meclis tatildeyken çıkarılmış ve 158 mahkûm serbest bırakılmıştı.⁴²⁹ Kanun, 11 Ocak 1939 tarihinde meclis tarafından onaylanıp ve 11 Şubat 1939 tarihli 59 sayılı Resmi Gazete de yayınlanmıştır.⁴³⁰

22 Ocak 1939 tarihinde Hatay milletvekillerinin Türk demiryollarında ücretsiz seyahat etmeleri için hazırlanan kanun meclise verilmiştir. 28 Ocak 1939 tarihinde de Türk Ceza Kanunu HMM’ince kabul edilmiştir. Ceza kanunun alınması ile başlamış olan süreç HMM’nin 16 Şubat 1939’da toplanan oturumunda Türkiye Cumhuriyetinin kanunlarının aynen kabul edilmesi yönünde verilen öneri ile devam etmiştir. Meclis 18 Şubat 1939’da Türkiye Cumhuriyetinin kanunlarının Hatay kanunları olarak kabulüne dair kanunu kabul etmiştir. Bu kanuna göre;

Madde–1: Türkiye Cumhuriyetinin kanunları Hatay kanunları olarak kabul edilmiştir.

Madde–2: Bu kanunların meriyete vazı tarihi ile mahalli icaplara uygun olmayanların kısmen veya tamamen tatbik edilip edilmemesine İcra Meclisi salahiyyəttardır. Tadil kanun ile olur.

Madde–3: Meriyete giren her kanun onu taalluk eden ve ahkâmı ilga eder.

Madde–4: İş bu kanun neşri tarihinden meridir.

Madde–5: Bu kanunun İcrasına İcra Meclisi memurdur.⁴³¹

Meclis 19.1.1939 tarihli toplantısında Avukatlık Kanunu’nu görüşmüş ve avukat olabilmek için gerekli olan koşulları belirlemiştir. Buna göre avukat olabilmek için

⁴²⁹ Selçuk, *a.g.e.*, s.127–128.

⁴³⁰ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 11 Şubat 1939, sayı 59. s.(?)

⁴³¹ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 1 Mart 1939, sayı:64, s.57–58.

Hataylı olmak, yirmi üç yaşını bitirmiş olmak, uluslar arası kabul gören bir hukuk fakültesinden mezun olmuş olmak, Hatay'da ikamet ediyor olmak, iki yıllık stajını tamamlamış olmak ve herhangi bir ceza almamış olmak gerekiyordu.⁴³²

07 Mart 1939 yapılan HMM toplantısında “*Hatay Kanunları*” olarak kabul edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarından ilk olarak İcra ve İflas Kanunu ve Aşar yerine gelecek olan Arazi Vergisi Kanunu görüşülmüştür.⁴³³

23 Temmuz 1939 tarihi itibarıyla Hatay'daki Hatay Ağır Ceza Mahkemesi işlerini Ankara'dan tayin edilen yeni ağır ceza mahkemesi heyetine devretmiştir. Aynı tarih itibarıyla Hatay'daki Fransız müesseselerinin devir ve teslim muameleleri tamamlanmıştır.⁴³⁴

V.1.5. Sağlıkla İlgili Alınan Kararlar

Hatay Devleti'nin sağlık alanında ki uygulamaları sırasında, halk sağlığına önem veren ülkelerin programları örnek oluşturmuştur.⁴³⁵

Sancak döneminde ‘*Adliye, Hükümet ve Emraz-i Zühreviye Mücadele Tabibliği*’ gezici bölge doktorları aracılığıyla görevini sürdürmeye çalışmaktaydı. Hükümetin aldığı ve Meclisin onayladığı karar doğrultusunda bu kurumun yerine ‘*Hükümet Tababeti*’ kurulmuştur. Sıtma ve Trahom Hastalıklarına Karşı Mücadele Umum Müdürlüğü'ne bağlı olmak üzere biri Antakya'da, biri Reyhaniye'de olmak üzere iki mücadele şubesi oluşturulmuştur. Şenköy de bir Kızılay dispanseri kurulmuştur. Yaygın

⁴³² Bu kanun hakkında daha fazla ayrıntılı bilgi için bkz. *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 22.Şubat.1939, sayı:62.

⁴³³ Melek, *a.g.e.*,s.137.

⁴³⁴ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.126.

⁴³⁵ Mehmet Tekin, *Hatay Devleti Reisi Tayfur Sökmen*, MKÜ Yay., 2001, Antakya, s.125.

olan verem hastalığının tedavisi için hastaların Lübnan'a gönderilmesi gündeme gelmiş fakat uygulanmamıştır.⁴³⁶

Salgının önlenmesi amacıyla '*Verem Mücadele Derneği*' kurulmuştur. Devletin kuruluş aşamasında İskenderun'da Sancak idaresinden kalan 60 yataklı bir hastane ve Antakya'da Fransız rahibelerinin özel bir hastanesi bulunuyordu. Antakya Belediyesi, Fransız rahibeleri tarafından işletilen hastaneyle anlaşmalıydı. Hatay Devleti'nin kurulması ile beraber hastaneye yeni bir başhekim tayin edilmiştir. Başhekim ile rahibeler arasında sorunlar yaşanmış ve bu sorunlar üzerine rahibeler ikna edilerek görevden uzaklaştırılmıştır.⁴³⁷ İskenderun'da bulunan 60 yataklı hastanenin 100 yataklı bir hastane haline dönüştürülmesi için hükümet çalışmalara başlamış ve hastane '*Hatay Devlet Hastanesi*' adını almıştır. Antakya'da da yeni bir hastanenin kurulması kararı alınmıştır.

⁴³⁶ İnal, *a.g.e.*, s.204-205.

⁴³⁷ *Hatay Devleti Resmi Gazetesi*, 8 İkinciteşrin 1938, no.41, s.592, Melek, *a.g.e.*,s.127-128.

VI. BÖLÜM: HATAY'IN TÜRKİYE'YE KATILMASI

VI.1. Türkiye'ye Katılmayı Kolaylaştıran Uygulamalar

Türkiye, Hatay'ın ilhakı konusunda Fransa ile anlaşmadan Avrupa'daki gelişmeleri göz önünde bulundurarak çalışmalarına başlamıştı. 15 Mart'ta Almanya'nın Çekoslovakya'yı, İtalya'nın 7 Nisan'da Arnavutluk'u işgal etmesi ile Avrupa'da II. Dünya savaşının eşiğine gelinmişti. İtalya'nın Arnavutluk'u işgali ile başlayan Türk-İngiliz İttifak görüşmelerine Fransa'da katılmak istemiş, fakat Türkiye "Hatay Sorunu" çözülmeden Fransa ile ittifak kuramayacağını belirtmişti. Türk İngiliz görüşmeleri sonunda 12 Mayıs 1939 yayınlanan ortak demeçte Türk-İngiliz ittifakının sağlandığı bildirilmişti. Bu ittifaka Fransa da Hatay Sorunu'nu Türkiye'nin istediği doğrultuda çözeceğini bildirerek dâhil olmuş, bu konuya ilişkin anlaşmanın 23 Haziran'da yapılmasına karar verilmişti.

Hatay'ın Türkiye'ye katılması yönündeki hazırlıklar hızlanmış; 14 Haziran 1939 Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı halinde dâhili, harici, mali, gümrük, hudut, inzibat, işleri ve teşkilleri hakkında görüşülerek bir karara varılmak adına, ilgili vekâletlerin temsilcilerinden oluşturulacak bir komisyonun acilen oluşturulması istenmişti.⁴³⁸

Meclis, daha önce değinildiği üzere ilk olarak 16 Haziran 1939'da TBMM Türkiye ile Hatay arasındaki tüm ekonomik ve idari sınırlamaların kaldırılmasını kabul etmiştir. Hatay'ın Türkiye Cumhuriyetine ilhakı konusuyla ilgilenen komisyon, 22 Haziran 1939 tarihi itibarıyla bir kanun layihası hazırlayıp meclise sunmuştur. Buna göre Hatay, Türkiye'nin bir vilayeti haline gelmiş, vilayet merkezi Antakya olmuştur. Reyhanîye, Kırıkhan, İskenderun, Belen kaza merkezleri olarak belirlenmiş, 12 nahiye merkezi ve 400

⁴³⁸ BCA.(030.10.225.515.18)

köyün oluşturulması kararı alınmıştır. İlhaktan sonra Hatay'ın her türlü imarı ve kalkınması için derhal faaliyete geçilmesi yönünde beyanlarda bulunulmuştur. 1 Temmuz 1939 yinelenen toplantıda Hatay'a Dörtyol, Payas'ın katılması ve kent merkezinin Antakya'nın olması bir kez daha dile getirilmiştir.⁴³⁹

Kentin imarı için vali olarak Şükrü Sökmensüer'in atanacağı, hükümetin Hatay için 5 milyon lira ayırdığı belirtilmiştir. Hatay'ın gelişimi ve kalkınması için İskenderun limanının inşası, Amik Ovasındaki bataklıkların kurutulması, halka kredi verilmesi, yaylalara yolların açılması ve turizme önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca bu uygulamaların yapılabilmesi için valiye geniş yetkilerin verilmesi gerektiği belirtilerek Türkiye'ye katılma arifesinde kentin imarı için yapılabilecekler arka arkaya masaya yatırılmıştır.⁴⁴⁰ Nihayet 23 Haziran 1939 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. MC kanununa göre, mandater ve garantör görünen Fransa'nın bu sıfatına son veren anlaşma da hiçbir gizli madde bulunmadığı gibi, geleceğe yönelik hiç bir hükümde içermiyordu. Anlaşma kayıtsız, şartsız Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını ön görüyordu. Anlaşma Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Rene Massigle arasında imzalanmıştı.⁴⁴¹

HMM, Türkiye ile koordineli bir şekilde sorunun çözümü için çalmış, henüz anlaşma yürürlüğe girmeden, 29 Haziran 1939'da Abdülgani Türkmen'in başkanlığında son toplantısını saat 16.00'da yapmıştır.⁴⁴² Toplantıda Meclis Başkanı Abdülgani Türkmen, 38 imzalı Hatay'ın Türkiye'ye katıldığına dair önergeyi meclise sunmuştur. Önergenin oylanmasından önce Meclis üyelerinden Samih Azmi Ezer, Dr. Vedi Bilgin, Bekir Sıtkı Kunt, Nuri Aydın (Konuralp), Vedi Münir Karabay, Hamdi Selçuk, Abbas

⁴³⁹ "Hatay'ın Kalkınması İçin", *Cumhuriyet Gazetesi*, 1 Temmuz 1939, sayı 5436, s.1-9.

⁴⁴⁰ "Hatay'ın Kalkınması İçin", *Cumhuriyet Gazetesi*, 1 Temmuz 1939, sayı 5436, s.1-9.

⁴⁴¹ Ada, *a.g.e.*,s.210-213.

⁴⁴² "Hatay Devleti Tarihe Karıştı", *Cumhuriyet Gazetesi*,30 Haziran1939, sayı 5435, s.1-9.

Ülkü, Haçadur Karabacakyan (Karabacakyanalka), Bostan Mercan, Seydi Oğuz, Karsulu Mehmet Kamil (Dönmez), Cevdet Abalı (Abalıoğlu), Hikmet Celal Erbayır, Arif Hikmet Süral, Bahri Bahadır (Bahadırlı) Selim Mahmud (Şahin), Abdülgani Türkmen söz almıştır. Yapılan konuşmalar sırasında Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'ye duyulan şükran duyguları dile getirilmiş, aldığı isabetli karardan dolayı HMM'si üyeleri tebrik edilmiş ve nihai sonuca ulaşıldığı vurgulanmıştır. Milletvekillerinden sonra kürsüye son konuşmayı yapmak üzere Tayfur Sökmen gelmiştir. Tayfur Sökmen HMM' de yaptığı son konuşmasında yaşanan sürece değinmiş Mustafa Kemal Atatürk'e duyulan minneti dile getirmiştir.⁴⁴³

Konuşmaların ardından, meclisin oyuna sunulan önerge oybirliği ile kabul edilmiştir. Hatay Hükümeti, alınan kararla beraber tüm yetkilerini Türkiye Cumhuriyeti'nin Olağanüstü Temsilcisi Cevat Açıkalın'a devretmiştir. Fransa ile Türkiye arasında imzalan anlaşma, 30 Haziran 1939 günü TBMM'de mevcut 344 üyenin oy birliği ile kabul edilmiştir. Hatay, Türkiye'nin 63. ili olmuştur. Aynı tarihte "Fevkalade Murahhaslık'ça" Hatay halkına hitaben yayınlanan beyannameye göre, Türkiye ile Fransa arasında imzalanan anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren, Hatay halkı Türkiye vatandaşı sayılmaktaydı. İsteyen Hataylılar anlaşmanın geçerli olduğu tarihten itibaren 6 ay içerisinde Suriye ve Lübnan tabiiyetine geçebileceklerdi.⁴⁴⁴

Gitmek yönünde karar verenler yukarıda ifade edildiği gibi Hatay'daki taşınabilir mal varlıklarının götürebilme hakkına sahiptiler. Fakat Hatay'da kalan mal varlıklarını tasfiye etmek zorundaydılar. Tasfiye edilen malların bedeli, İskenderun Cumhuriyet Merkezi Bankası'na yatırılmak suretiyle yabancı memleketlere nakil edilebilecekti. Yayınlanan beyannameye göre, halkın elinde bulunan yabancı paralar, Türk

⁴⁴³ Söz konusu konuşma metinleri için bkz. *Hatay Meclisinin Son Toplantısında Söylenen Tarihi Nutuklar*, 29 Haziran 1939, Yenigün, Antakya.

⁴⁴⁴ "Hatay Devleti Tarihe Karıştı", *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Haziran 1939, sayı 5435, s.1-9.

Parasını Koruma Kanununun yürürlüğe geçmesinden önce kazanılmış olması kaydıyla, 12 Temmuz 1939 tarihine kadar İskenderun Cumhuriyet Merkez Bankası'na veya Antakya Ziraat Bankasına yatırılmış olmalıydı.⁴⁴⁵

7 Temmuz itibariyle Hatay vatandaşlarının askerlik durumları ile ilgili düzenlemeler yapılmış, İskenderun Limanı'nın Devlet Limanları İşletme Genel Müdürlüğüne, Payas İskenderun Demiryolu'nun Devlet Demiryolları ve Liman İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlanmasına karar verilmiştir.

Alınan kararlar doğrultusunda Türkiye'den gelen yetkililerce Hatay'ın değişik kademelerdeki yönetici ve memur kadrosu yeniden oluşturulmuştur.13 Temmuz 1939'da Hatay Valiliğine atanan Emniyet Umum Müdürü Şükrü Sökmensüer, 23 Temmuz'da göreve başlamıştır.⁴⁴⁶ Aynı tarihte Hatay 1. sınıf vilayet sayılmıştır.⁴⁴⁷ 28 Temmuz 1939'da Vilayet Dâhiliye Teşkilatı tamamlanmıştır. Vali yardımcısı ve kaymakamlar göreve başlarken, Vilayet Sıhhiye Teşkilatı tamamlanmış gerekli doktor atamaları yapılmıştır.⁴⁴⁸ 30 Temmuz 1939'da Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Antakya'da bir şube, İskenderun ve Kırıkhand'a da bir ajans kurmaya karar vermiştir. Nafia ve tapu tayinleri de aynı döneme gerçekleştirilmiştir.

Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile birlikte TBMM'de temsil edilme hakkı da doğmuştur. Hatay Türkiye Cumhuriyeti'nin 63. vilayeti olarak Ekim 1939 yapılan seçimlere katılmıştır.

Hatay'dan ayrılanların, 3685 sayılı kanunla tasdik edilen 23 Haziran 1939 tarihli Türk-Fransız anlaşması ile Hatay'da oturmakta olup plebisit sırasında oylarını Suriye ve Lübnan lehine kullanmış olanların mal varlıklarını 18 ay için güvence

⁴⁴⁵ “ Hatay Devleti Tarihe Karıştı”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Haziran1939, sayı 5435, s.1-9.

⁴⁴⁶ BCA. (030.10.225.515.23).

⁴⁴⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Temmuz 1939, sayı 5449, s.1.

⁴⁴⁸ Mursaloğlu, *a.g.e.*, s.128.

verilmiştir. Bu sürenin dolması ile birlikte bu malların tasfiyesi gerekli görülmektedir. Aksi takdirde devlet bu mal mülkün korunması ya da işletilmesi konusunda sorumluluk kabul etmemektedir.⁴⁴⁹ Bu durum, Türk hükümetince 31 Mayıs 1940 itibariyle onanmıştır. 23 Haziran 1939 tarihli Türk-Fransız anlaşması gereğince Suriye veya Lübnan tebaası olanlardan Hatay'a gelip mallarını almak, satmak isteyenlere vize verilmesi, 17 Temmuz 1940 tarihinde TBMM tarafından onanmıştır.⁴⁵⁰ Dahiliye Vekilliğinin 8 Şubat 1940 tarih ve 138/2172 sayılı teklifi üzerine 3656 sayılı kanunun 23.üncü maddesine tevfikân İcra Vekilleri Heyetince 18 Şubat 1940 tarihinde kabul edilmiştir.⁴⁵¹

Hatay Millet Meclisinin aldığı karar doğrultusunda, Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılması, özellikle Suriye'de tepkiyle karşılanmıştır. Bölgede bulunan ve katılıma karşı çıkan gruplar kısa süre içinde Suriye, Lübnan, Fransa gibi farklı ülkelere gitmişlerdir. Göçün önlenmesi amacıyla bazı önlemler alınmış, fakat etkili olunamamıştır. Göç edenler arasında ki en kalabalık grup Ermeniler olmuştur. Gidenler daha çok yoksul, tarım işçileri ve mülksüzlerdi. Varlıklı aileler mal varlıklarını elden çıkarmadıkları için başta gitmemiştir.⁴⁵² Yapılan anlaşma gereğince tanınan, farklı tabiiyeti seçme hakkı süresi, 13 Ocak 1940'ta dolmuştur. Bu tarih itibariyle Hatay'dan göç edenlerin sayısı 48.000 dolaylarındadır. Bunun 26.500'ü Ermeni, 11.500'ü Ortodoks, 6.000'i Arap, 3.000'i Alevi'dir.⁴⁵³ HMM üyelerinden İsa Kazancıyan, Mihran Keşişyan, Agop Davityan'da ülke dışına çıkmıştır.

HMM'nin Türkiye'ye katılma kararından sonra, Tayfur Sökmen veda ziyaretlerinde bulunmuş, ardından Ankara'ya gitmiştir. 11 Temmuz 1939'da, Hatay

⁴⁴⁹ BCA .(030.18.01.02.91.53.9.)

⁴⁵⁰ BCA .(030.18.01.02.91.68.11.)

⁴⁵¹ BCA .(030.18.01.02.90.16.7.)

⁴⁵² Ada, *a.g.e.*, s.223., Görüşme: Garabet Kaplan; 20 Ağustos 2007, saat: 11:30.İskenderun., Görüşme: Dubilyo Huri, 25 Haziran 2007.saat:16.00. Antakya.

⁴⁵³ Ada, *a.g.e.*, s.223.

Devleti Bayrağını ve Devlet Riyaseti Binası anahtarını temsili olarak İsmet İnönü'ye vermiştir.

VI. II. Katılım Sonrası Hatay Millet Meclisi Üyelerinin Durumu ve Hatay'ın TBMM'de Temsili

Hatay'ın Türkiye'ye katılması ile beraber Hatay Millet Meclisi üyelerinin görevi de son bulmuştur. Meclis son toplantısını daha önce ifade edildiği üzere, 29 Haziran 1939'da yapmıştır. Toplantıda değişik cemaatlerden 28 milletvekili söz almış, yaşanan süreçle ilgili fikirlerini beyan etmişlerdir.

Hatay, artık Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vilayeti olarak TBMM' de temsil edilme hakkına sahip olmuştur. Ekim 1939'da yapılan seçimlerde Hatay' TBMM'de ilk kez temsil edilmiştir. Seçim öncesinde 8 milletvekilinin seçilebileceği tahmin edilmiş fakat seçim sonunda 6 milletvekili seçilmiştir.⁴⁵⁴

Seçim öncesi Hatay'ın TBMM'de ilk temsili için başvuran aday sayısı 25'i geçmiştir. Aday olanların büyük bir çoğunluğu, Hatay'ın Anavatana katılması yönünde çaba sarf ettiklerini bildiren talepler yazmışlardır. Seçime milletvekili aday olarak başvuranların arasında Hataylılar başta olmak üzere; Hanya, Girit, Antep, Adana, Antalya, Trabzon, Anamur, Aydın, İstanbul, gibi farklı bölgelerden gelen birçok kişi yer almıştır. Aday adaylarının özgeçmişlerini yazdıkları dilekçelerde, adaylıkları konusunda kendilerine destek olanlar, kimliklerinin sorgulanabileceği kişiler, görev almak istemelerinin nedenleri açıklayıcı bir şekilde ifade edilmiştir.⁴⁵⁵

İncelediğimiz kayıtlarda aday adaylarının Hatay'a hizmet konusunda tereddütsüz çalışmak istedikleri, vurgulanmaktaydı. Aday adaylarının büyük bir kısmı

⁴⁵⁴ "Tayfur Sökmen'in Mühim Beyanatu", *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Haziran 1939, sayı 5432, s.1-5.

⁴⁵⁵ Başvuruda bulunan aday adayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BCA. CHP. Evrakı (490.01.302.1222.1)22-112.

Halkevleri, Hatay Erkinlik (Erginlik) Cemiyeti, Selamet-i Belde gibi oluşumların içinde yer almış; çoğu zaman gönüllü faaliyetlerde bulunan, Hatay'ın Türkiye'ye katılması yönündeki çalışmalara öncülük eden Hatay Halk Partisi üyesi kişilerdir.

Adaylar arasında HMM'de görev almış milletvekillerinden Ahmet Faik Türkmen, Ömer Cevat Abalı(Abalıoğlu), Hamdi Selçuk, Suphi Bereket, Bekir Sıtkı Kunt, Abdullah Mursal(Mursaloğlu), Mehmet Tecirli, Abbas Ülkü, Mustafa Kemalettin Alpar, Vedi Münir Karabay gibi isimler vardır. Bunların dışında Eti- Türklerin (Aleviler) kazanılması yönünde çaba gösterdiğini ifade eden Karataş'lı Salim Ahmet Çalışkan, sancak döneminde değişik idari görevlerde yer almış olan Fransızların bölgeyi işgali sırasında Antakya Belediye başkanı olan Hüsnü Abdülgani Halef, Eti-Türklerden Ali Şelhum Devrim, Eski Adana Milletvekillerinden İbrahim Dıblan, Osmaniye Ziraat Odası başkanı olan Fikri Başlamış, Trabzonlu Şerafettin Nemlioğlu adaylar yer almaktaydı.⁴⁵⁶ Aday adaylarının belirlenmesinden sonra seçim yapılmıştır.

Hatay'da vilayet olarak yapılan ilk seçim 28 Ekim 1939 günü sona ermiş ilçelere göre katılım Antakya'da %76, İskenderun da %93, Reyhaniye de %96, Kırıkhan da %94, Yayladağı'nda %95, genelde %83 oranında gerçekleşmiştir. Hatay milletvekilliğine Mehmet Tecirli, Bekir Sıtkı Kunt, Abdulgani Türkmen, Abdullah Mursal ve Hamdi Selçuk seçilmiştir.⁴⁵⁷

Yapılan seçim sonrasında Hatay'ın temsili, Mehmet Tecirli dışında, daha önce Hatay Millet Meclisi'nde yer alan milletvekilleri aracılığıyla gerçekleşmişti.⁴⁵⁸ Seçim sonuçları Dâhiliye Vekilliğinin 8.2.1940 tarih ve 138/2172 sayılı teklifi üzerine 3656 sayılı

⁴⁵⁶ BCA. CHP. Evrakı (490.01.302.1222.1) 98-99-100.

⁴⁵⁷ BCA.(030.10.76.501.6.)

⁴⁵⁸ Mehmet Tecirli, 1299 yılında Osmaniye'de doğmuştur. Anne adı Emine, baba adı Hüseyin'dir. Özel eğitim alan Tecirli, biraz Arapça bilmektedir. Evli ve beş çocuk babasıdır. Tecirli çiftçidir. Memuriyet yapmamış olan Tecirli, milli mücadele yıllarında çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1936 yılında oluşturulan Hatay Halk Partisi Heyeti Faal Azası olarak görev yapmıştır. Nisan 1939 tarihinde Hatay Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet İdare Heyeti Reis vekilliğine ve Ağustos 1939'da Vilayet Parti Reisliğine seçilmiştir. 1169 sayılı T.B.M.M. Tercümeihal Kâğıdı Örneği.

kanunun 23.üncü maddesine tevfikân İcra Vekilleri Heyetince 18 Şubat 1940 tarihinde kabul edilmiştir.⁴⁵⁹ HMM üyelerinin aileleri, geçmişteki toplumsal ayrıcalıklarını bugüne de taşıyarak, bugünde Hatay'ın gerek yerel, gerek ulusal siyasi, sosyal ve kültürel alanda temsiline öncülük etmektedirler.

Hatay'ın siyasi geleneğinde belirleyici olan bu ailelerin başında Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in mensup olduğu Mursaloğlu, Mürseloğlu ya da Sökmenoğlu olarak bilinen aile gelmektedir. Aile, Hatay'ın yerel ve ulusal siyasetteki temsiline öncülük etmektedir. Aile üyelerinden Abdullah Mursaloğlu VI. Dönem Hatay Milletvekili, Şemsettin Mursaloğlu X.- II. Dönem Ara seçimlerinde (DP, AP) Hatay Milletvekili, İnayet Şevki Mursaloğlu (CHP) XI.- I.Dönem Hatay Milletvekili, Budak Mursaloğlu II. Dönem Hatay Milletvekili, Reşat Mursaloğlu II. Dönem Hatay Milletvekili, Mustafa Murat Sökmenoğlu XVII. XVIII. Dönem Hatay Milletvekili olarak seçilmiştir.⁴⁶⁰

Aile üyeleri, ulusal siyasetin yanı sıra yerel siyasette de belirleyici olmuş uzun yıllar İskenderun Belediye Başkanlığı görevini sürdürmüştür. HMM üyesi Abdurrahman Mursaloğlu 1.9.1939–1.11.1942, aynı aileden Reşat Mursaloğlu 15.6.1948–13.6.1949, Şemsettin Mursaloğlu 9.9.1950–9.3.1954, 12.11.1959–27.5.1960, 24.11.1963–17.3.1966 yılları arasında Hatay İli İskenderun ilçesi Belediye Başkanı olarak görev yapmışlardır.⁴⁶¹

Hatay'ın siyasi geleneğinde önemli bir yere sahip olan diğer bir aile Hatay Millet Meclisin de yer alan vekillerden Zeynelabidin Cilli'nin ailesidir. Zeynelabidin Cilli'nin ağabeyi, Abdullah Cilli VII., IX, X. Dönem Hatay Milletvekili, kardeşi İzzettin Cilli XI. Dönem Hatay Milletvekili olarak TBMM'de yer almıştır. Ayrıca Zeynelabidin Cilli'de Samandağ Belediye Başkanı olarak bir dönem görev yapmış, hemen ardından bu

⁴⁵⁹ BCA.(030.18.01.02.90.16.7.)

⁴⁶⁰ Gencay Şaylan, Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi*, C.15. İletişim Yay. İstanbul, s.s.2663.2729.,

⁴⁶¹ İskenderun Belediyesi Arşiv Kayıtları.

görevi kardeşi Abdullah Cilli sürdürmüştür. Aile ulusal siyasetteki temsilin yanı sıra yerel siyasette, Samandağ'da uzun yıllar belirleyici olmuştur.⁴⁶²

Hatay'ın ulusal ve yerel siyasi geleneğinde belirleyici olan bir diğer aile HMM'de yer alan vekillerden Vedi Münir Karabay'ın mensup olduğu "Karabay" ailesidir. Karabay, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının ardından yapılan ilk seçimlerde TBMM'ye Hatay Milletvekili olarak girmiştir. Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından bir yıl önce Antakya Belediye Başkanı olan Karabay, 1942–1943 yılları arasında ikinci kez Antakya Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır.⁴⁶³ Ayrıca 1960–1961 yılları arasında Antakya'ya bağlı Harbiye Belediye Başkanlığı'na askeri darbeye beraber atanmıştır.⁴⁶⁴

HMM'de yer alan İbrahim İnal'ın kardeşi Şekip İnal'de X. I. Dönem Hatay Milletvekili olarak TBMM'de yer almış, 1950–1954 yılları arasında Antakya Belediye Başkanlığı görevini yürütmüştür. Dr. Vedi Bilgin'nin ailesinden Abdullah Bilgin aynı zamanda 1941–1942 yılları arası Antakya Belediye Başkanlığı görevini yürütmüştür.⁴⁶⁵

Antakya Belediye Başkanlığı görevini 1955–1957 yılları arasında HMM üyesi Suphi Bereket'in akrabası ve Hatay Millet Meclisi Başkanı Abdülgani Türkmen'in damadı, Dr. Adil Bereket yürütmüştür. Dolayısıyla Bereket ve Türkmen ailelerin de yerel siyasette belirleyici oldukları tespit edilmiştir.

HMM üyesi Bahri Bahadır'ın ailesi de Hatay'ın gerek yerel, gerek ulusal siyasi, sosyal ve kültürel alanda temsiline öncülük eden ailelerdendir. Bahri Bahadır, I. Dönem Hatay Milletvekili olarak TBMM'de görev yapmıştır. Aile üyelerinden Rıfat Bahadır XI. Dönem Hatay Milletvekili seçilmiştir. Aynı aileden M. Enver Bahadır'ın bir dönem Cumhuriyet Senatosu'na seçilmiştir. Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde ikamet eden aile

⁴⁶² Samandağ Belediye Arşiv Kayıtları.

⁴⁶³ Antakya Belediyesi Arşiv Kayıtları.

⁴⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Harbiye Belediyesi Tanıtım Rehberi, Belediye Yay. Antakya.1998.

⁴⁶⁵ Göztepe, *a.g.e.*, s. 73–74.

üyelerinden Osman Bahadırlı 1921–1925, Halil Bahadır 1925–1935, Rifat Bahadır 1939–1943, Reşit İhsan Bahadırlı 1950–1968, Bülent Bahadır 1999–1989 yılları arasında Reyhanlı Belediye Başkanlığı görevini yürütmüşlerdir.⁴⁶⁶

HMM üyelerinden Hamdi Selçuk VI., IX, VII, II. Dönem Hatay Milletvekili, Abdülgani Türkmen VI., VII., VIII., Dönem Hatay Milletvekili, Mehmet Tecirli VI. Dönem Hatay Milletvekili olarak TBMM’de görev yapmışlardır. Hacı Mehmed Adalı’nın torunu Sabahattin Adalı’da Cumhuriyet Senatosu’nda bir dönem görev almış, ayrıca II. IV, V. Dönem Hatay Milletvekili olarak seçilmiştir.

Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen ve Hatay Devleti Başbakanı Abdurrahman Melek Hatay’ın Türkiye’ye katılmasından önce Müstakil Milletvekili olarak seçildikleri Antalya’yı ve Gaziantep’i temsilen TBMM’de yer almışlardır. Tayfur Sökmen V. VI. VII. VIII. Dönem Antalya Milletvekili olarak, Abdurrahman Melek VI., VII., VIII., Dönem Gaziantep, IX. Dönem Hatay Milletvekili olarak TBMM’de yer almıştır. Dr. Abdurrahman Melek’in yeğeni Hamit Melek’te XVII., Dönem Hatay Milletvekili olarak TBMM’de görev almıştır.⁴⁶⁷ HMM üyeleri arasında yer alan Abdülhamit Kösediyap 1954 yılında DP’den milletvekili adayı olmuş fakat seçilememiştir.

HMM üyesi olup siyasette yer alan milletvekilleri sadece TBMM’de değil yerel siyasette de aileleri ile birlikte belirleyici olmuşlardır. HMM üyesi Karsulu Mehmet Kamil (Dönmez) Altınözü ilçesinin ilk belediye başkanıdır. 1945–1949 yılları arasında görev yapmıştır. Belediye Başkanlığı görevi sırasında vefat etmiştir. Yerine aynı aileden Nizamettin Dönmez seçilmiş, bu görevi 1949–1950, 1955–1960, 1963–1968 yılları arasında sürdürmüştür. 1973–1977 yılları arasında aynı aileden Sabahattin Dönmez

⁴⁶⁶ Reyhanlı Belediyesi Arşiv Kayıtları.

Altınözü Belediye Başkanı olarak seçilmiştir. Aile aralıklarıyla uzun yıllar Altınözü'nün yerel siyasetinde belirleyici olmuştur.

HMM üyesi İzzet Zekeriya Güçlü'nün abisi Şükrü Güçlü'de 1977–1981 yılları arasında Antakya Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır. Seydi Oğuz'un abisi, Ali Oğuz 1940'ta Hassa Belediye Başkanı olarak görevlidir. HMM üyesi Hamdi Selçuk'un abisi Cevdet Selçuk 1.9.1939- 1.11.1942 ve 15.12.1949–23.7.1949 yılları arasında Hatay İli İskenderun ilçesi Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır. Mehmet Sait (Tüleyli) 1940'tan sonra belediye Meclis Üyesi, İl Genel Meclis Üyesi, CHP üyesi olarak faaliyette bulunmuştur.

Elde edilen veriler doğrultusunda HMM üyelerinin Hatay'ın Türkiye'ye katılımı ile beraber Hatay'ın ulusal siyasetteki temsiline öncülük ettikleri görülmüştür. Çoğu zaman buldukları bölgelerde yerel siyasette etki etmiş, belirleyici olmuşlardır. Ermeni ve Rum Cemaatini temsilen HMM' de yer alan vekillerse siyaset dışı kalmış; bir kısmı ülke dışına çıkmıştır.

VI.II.1. Katılım Sonrası Gayrimüslim Vekillerin Durumu

HMM' de yer alan gayrimüslim milletvekilleri Hatay'ın Türkiye'ye katılımı ile beraber siyasi yaşamın dışında kalmışlardır. Bir kısmı ülke dışına çıkarken, bir kısmı ise eski işlerine devam etmiştir.

HMM' de yer alan bazı milletvekillerinin ailelerinde katılım sonrası, bölünmeler olduğu görülmüştür. Milletvekillerinin içinde Lübnan, Çek Cumhuriyeti, Kıbrıs ve Suriye'ye göç edenler olmuştur. Meclis üyelerinin Türkiye'ye katılmak yönünde oy verdikleri göz önünde bulundurulursa, göç nedenin daha farklı olduğu görülecektir. Nitekim HMM'de yer alan milletvekillerinden Haçadur Karabacakyan (Karabacakyanalka)

1940'lı yıllarda Türkiye'den göç etmiştir. Görüşmelerimiz sırasında göçün başlıca nedeni Varlık Vergisi⁴⁶⁸ olarak ifade edilmiştir.⁴⁶⁹ Ayrıca bölgede yaşayan Ermeni toplumunun ileri gelenleri katılım sonrası eşit muamele görme konusunda kuşku duymuş ve bunu açıkça bildirmişlerdir.⁴⁷⁰

Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılması ile beraber bölgeden göç eden ilk vekil İsa Kazancıyan olmuştur. Ayrıca Agop Davidyan, Marsel Balit'de kısa süre sonra ülkeden ayrılmışlardır. Mecliste yer alan Ermeni vekillerin dışında ülke dışına göç eden herhangi bir HMM üyesi olmamıştır. Mecliste Rum-Ortodoks Vekil olarak seçilmiş olan Dr. Basil Huri Beyrut'a gitmiş, çocuklarının orada kalmasına rağmen kendisi kısa süre sonra geri gelmiştir.⁴⁷¹

Mecliste Rum-Ortodoks Vekil olarak görev yapan Kamil Oksit (Zirek)'in ailesinin bir kısmı Lübnan'a gitmiş fakat kendisi Hatay'dan kalmıştır. Mecliste yer alan gayrimüslim vekillerden Kamil Oksit (Zirek), Basil Huri, Haçadur Karabacakyan (Karabacakyanalka)'nın yakınları bugün halen Hatay'da yaşamaktadır. HMM üyesi olup, göç etmeyen Gayr-ı Müslim vekiller İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.⁴⁷²

HMM üyelerinden Arap Sünni Cemaati temsilen meclise giren Baksanuslu Hacı Razzuk (Güner) ve Hacı Mustafa Fansa'nın aileleri Antakya ve Altınözü'nde

⁴⁶⁸ Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim, İstanbul, 2000. Varlık Vergisi II. Dünya Savaş sürecinde elde edilen aşırı kazançları vergilendirmek, ekonomik sıkıntıları gidermek Türk parasının değerini artırmak, bütçe açıklarını kapatmak için devletin fiyat artışlarını önleyememesi üzerine, borçlanmaya gitmeden hem savunma harcamalarını karşılamak hem de enflasyonun baskılarını önlemek amacıyla topladığı Toprak Mahsulleri Vergisi gibi bir vergiydi. Toplanan vergiler içerisinde siyasal hayatımızda en çok yankı uyandıran vergi Varlık Vergisi'dir.

⁴⁶⁹ Görüşme: Garabet Kaplan, 20/Ağustos/2007, saat: 11.30.İskenderun.

⁴⁷⁰ HMM'nin son toplantısında Kırıkhan Ermenileri (Belediye başkanı İstefan Fereciyan ve Ador Paşa) Tayfur Sökmen'le görüşerek katılım sonrasında eşit muamele görme konusunda kuşkulu olduklarını bildirerek 30 Haziran itibarıyla Beyrut'a gideceklerini bildirmişlerdir.

⁴⁷¹ Görüşme: Dubilyo Huri, 25 Haziran 2007.saat:16.00. Antakya. "Aslında o da korktu diğerleri gibi, gitti bir ara çocuklarının yanına, sonra korkmamasını söylediler ve geri çağırdılar geldi uzun yıllar burada yaşadı."

⁴⁷² Yaptığımız araştırmalar neticesinde Mihran Keşişyan'ın ikinci dereceden akrabalarının İstanbul'da yaşadığı belirlenmiştir.

yaşamaktadır. Alevi Cemaatini temsilen HMM' ye giren milletvekillerinden ülke dışına çıkan olmamıştır. Ulusal siyasette temsil hakkı elde etme şansına sahip olmuşlardır. Ayrıca yerleşik oldukları bölgelerin yerel siyasetinde zaman zaman temsil, zaman zaman tavsiye yoluyla belirleyici olmuşlardır.

Sonuç olarak HMM üyelerinin büyük bir kısmının halen Hatay'da yaşadığı, bir kısmının Ankara, İstanbul gibi büyük kentlerde oturduğu gözlenmiştir. Meclis üyelerinden öncelikli olarak Ermeni Cemaatine mensup olanların ülke dışına çıktıkları tespit edilmiştir

SONUÇ

I. Dünya Savaşı, 30 Ekim 1938’de imzalanan Mondros Ateşkes antlaşmasıyla son bulmuştur.⁴⁷³ Sancak (Hatay) Mondros Mütarekesi sonrasında Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Millî Mücadele döneminde Sancak’ta işgale karşı mahallî bir direniş sergilendiyse de Ankara Hükümeti dönemin şartları gereği Fransa ile 20 Ekim 1921’de imzaladığı Ankara Antlaşması ile Sancak’ı Fransız “Manda” yönetimine bırakmıştır.

Fransa ile Ankara Hükümeti arasında imzalanan anlaşma gereğince bölgede özel bir yönetim kurulacaktı. Bölgede oluşturulan özel yönetim Fransa, Türkiye ve Suriye arasında uzun süreli sorunun başlangıcı olmuştur. Anlaşma, bölgede yaşayan Türk soyundan olan yerleşiklere, kendi kültürel yaşamlarını geliştirmek adına her türlü kolaylıktan yararlanmasını öngörüyor, Türkçenin özel yönetim bölgesinde resmi dil olmasına hüküm ediyordu. Sorun, Lozanda tekrar masaya yatırılmakla birlikte Ankara Anlaşması’nın hükümleriyle çizilen Türkiye-Suriye sınırı ve Sancak’a tanınmış olan özel yönetim bir kez daha onaylanıyordu.

Anlaşma hükümlerinin uygulanması sırasında sorunlar yaşanmış, taraflar çözüm adına sorunu Milletler Cemiyetine götürmüştür. Aralık 1936’da başlayan Milletler Cemiyeti süreci 27 Ocak 1937’de imzalanan Sandler Raporuyla önemli bir aşama kaydetmiştir. Burada alınan kararlar doğrultusunda da 29 Mayıs 1937’de Türkiye ile Fransa arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma ile “İskenderun Sancağı” adıyla “Hatay Sorunu” yeni bir boyut kazanmıştır.

Anlaşma gereğince sancakta yeni bir yönetimin oluşturulması için seçim yapılacaktı bu seçimin yapılabilmesi içinde öncelikli olarak halkın cemaatlere göre

⁴⁷³ Süleyman Hatipoğlu, *Fransa’nın Çukurova’yu İşgali ve Pozantı Kongresi*, Ankara, 1989,s.10-11

sayılması gerekiyordu. Meclisin üyeleri bölgede yaşayan değişik cemaatlerin sayım sonuçları dikkate alınarak belirlenecek, cemaatler nüfus oranlarına göre temsil edilecekti.

Seçim, Türkiye'nin belirleyici olduğu bir süreçte yapılmıştır. Listesi önceden Ankara hükümetine onaylatılmış olan Türk Cemaatini temsil eden milletvekilleri seçilmiş, hükümet oluşturulmuş, Hatay Devleti kurulmuştur. Hatay Devleti, "*Hatay Millet Meclisi*" adıyla kendi meclisini oluşturmuştur. Meclis, bölgede yaşayan farklılıkları bir araya getiren bir platform görüntüsü çizmiş, 2 Eylül 1938–29 Haziran 1939 tarihleri arasında varlık göstermiştir.

Hatay Devlet'i Millet Meclisi üyelerinin büyük bir kısmı, bölgenin Türkiye'ye katılması adına yoğun çaba gösteren farklı, sosyal, siyasal, kültürel ve dinsel tabakalara üye olan, üye oldukları etnik ve dinsel tabakanın eşraf kesiminden veya değişik dini cemaat liderlerinin arasından seçilmişti. Meclisin yarısından fazlası Türk Cemaatini temsil eden milletvekillerinden oluşmuştur. Meclis içerisinde yer alan farklı unsurları temsilen seçilecek olanların, Türk tezine yakın olan adaylar arasından seçilmesine dikkat edilmiştir. Fakat buna rağmen başta Türkiye'nin uygulamalarına muhalif olanlara ve HMM öncesinde farklı siyasi oluşumlarda yer alanlara da yer verildiği görülmüştür.

Meclisin oluşturulması aşamasında Türkiye Cumhuriyeti dönemin uygun koşullarına göre hareket etmiş, yaklaşan II. Dünya Savaşı tehdidine bağlı olarak isteklerini kabul ettirmeyi başarmıştır. Meclis oluşturulmadan meclis üyelerinin seçimi için, yapılacak olan cemaat sayımının sonuçları Türk Cemaatinin istekleri doğrultusunda sonuçlandırılmıştı. Bu amaçla, 10 Mart 1938 tarihinde Fransa ile Türkiye arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye, milletvekillerinin ve hükümet üyelerinin belirlenmesinde belirleyici olmuştur. Mecliste yer alacak olan Türk Milletvekilleri, Devlet Reisi, Başbakan, Bakanlar seçim öncesinde Türkiye'nin onayından geçirilmiş, büyük bir

oranda belirlenmiştir. Oluşturulan Meclis kırk üyelidir. Bu üyelerin 22'si Türk Cemaatini, 9'u Alevi Cemaatini, 5'i ermeni Cemaatini, 2'si Arap Cemaatini, 2'si Rum Ortodoks Cemaati temsilen seçilmiştir.

Meclis üyelerinin farklı sosyal, siyasal, dinsel ve kültürel yapılara mensup olması bölgenin panoramasını yansıtması açısından önemliydi. Meclis üyelerinin farklılıkları, Meclisin oluşum sürecinde farklı toplumsal grupların desteğinin alınmasını sağlamıştı. Alınan kararlar çoğunlukla oy birliği ile alındığından meclis içerisinde etkin bir muhalefetin olmadığı görülmüştür.

Oluşturulan meclis, Türkiye ile birleşmenin önünü açacak oluşumları doğurmuştur. Türkiye'de yürürlükte olan kanunları, Hatay Meclisi'nden aşama aşama geçirerek uygulanmasını sağlamıştır. Kanunların hazırlanması ve uygulanması ile devlete işlerlik kazandırılmasında Türkiye ile sıkı bir işbirliği yapılmıştır. Özellikle Hatay Devleti'nin Suriye ve Fransa'nın etkisinden kurtaracak idari, adli, ekonomik ve diğer konularda yeni düzenlemelere hız verilmiştir. Başta Suriye'nin yaratmış olduğu gümrük sorununu çözmek amacıyla atılan adımlar, Türkiye- Hatay arasında yapılan ticarete %99 gümrük indirimi uygulanması, her tür mal giriş-çıkışının serbestçe yapılabilinmesi yönünde kararlarla devam etmiştir.

1939 Martından itibaren Avrupa'da yaşanan olayların savaşa doğru bir yön alması, Türk-İngiliz ittifakının ilk adımlarının atılması ve Batılıların Barış Cephesi çabaları, Fransa'da yaşanan hükümet değişikliği dolayısıyla, Fransa, Hatay Sorunu'nun Türkiye'nin istekleri doğrultusunda çözülmesini kabul etmiştir.

23 Haziran 1939'da iki devlet arasında '*Hatay Mıntıkasının Türkiye'ye İadesine Dair*' Hatay Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiştir. Fransa, 1918'de işgal ettiği ve Türkiye'nin özel şartlarla imzalandığı 20

Ekim 1921 Ankara Antlaşması'ndan sonra yerleşebildiği bölgedeki yetkilerini bu defa yine uluslar arası hukuk kuralları çerçevesinde imzalanan bir anlaşma ile Türkiye'ye devretmiştir.

29 Haziran 1939'da Hatay Millet Meclisi, Tayfur Bey'in başkanlığında son kez toplanmış ve katılma kararı görüşülmüştür. Bu görüşmenin ardından Hatay Millet Meclisi bakanlıklarını lağvetmiş, bakanların ve Türkiye Başkonsolosunun görevine son verilmiştir. Tüm yetkilerin Fevkalade Murahhas Cevat Açıkalın'da toplanmasına karar verilmiştir.⁴⁷⁴ Türkiye ile Hatay arasında imzalanan Hatay Antlaşması, 30 Haziran'da TBMM' de mevcut 344 üyenin onayıyla kabul edilmiştir.

Hatay, HMM' sinin aldığı oy birliği kararıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne 63. il olarak katılmıştır. Katılımın gerçekleşmesi ile beraber HMM üyelerinin de görevi sona ermiş, Hatay'a TBMM'de temsil hakkı doğmuştur. Hatay'ın TBMM'de ki ilk temsili HMM'nin beş üyesi tarafından gerçekleştirilmiştir Bu aşamadan sonra HMM üyeleri gerek yerel gerek, ulusal siyasette bölgenin sosyal, siyasal ve ekonomik hayatında belirleyici olmuştur

Kuşkusuz Hatay Türk dış politikası tarihinde bir "başarı öyküsü" oluşturmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün Yıldırım Orduları Komutanı olarak bölgede düşman işgaline karşı direniş emri verdiği günden, hastalığının en kritik döneminde Adana- Mersin'e yaptığı geziye kadar gösterdiği kararlılık, katılıma etki eden belirleyici bir rol oynadığı belirtilmelidir.

Sonuç olarak 2 Eylül 1938 tarihinde kurulan Hatay Devleti'nin meşruiyet göstergesi olan Hatay Millet Meclisi özellikle Hatay'ın Anavatana katılımı sürecindeki

⁴⁷⁴ Ada, *a.g.e.*, s.210.

rolünü başarıyla yerine getirmiş ve ardından 29 Haziran 1939'da oybirliği ile kendi kendini fesheden bir meclis olarak tarihte yerini almıştır.

KAYNAKÇA

I- ARŞİVİ BELGELERİ

I.1.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)

- FK: 30.18.1.2 ,Dosya: 401-32 Yer: 2/5795, T: 1/1/1937
- FK: 30.18.1.2 Dosya: 402-5, Yer No: 81.102..2. T: 14/12/1937
- FK: 30.18.1.2, Dosya: 402-34 Yer No: 82.9..6. T: 16/2/1938.
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/8971, Yer No: 83.51..11, T: 10/6/1938
- FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/10162, Yer No: 85.110..16. T: 7/1/1939.
- FK: 30.1.0.0, Dosya: A7, Yer No: 17.94..7.,T.: 28/3/1939.
- FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/11103 Yer No: 87.48..11. T: 25/5/1939.
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/11097, Yer No: 87.48..5. T: 26/5/1939.
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/11373 Yer No: 87.62..1. T: 29/6/1939
- FK: 30.1.0.0 ,Dosya: E3, Yer No: 56.343..8., T.: 18/8/1939.
- F K: 30.18.1.2 Sayı: 2/12494 Yer No: 89.117..14. T: 14/12/1939.
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/13127 Yer No: 90.28..7. T: 20/3/1940.
- FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/8125, Dosya: 402-34, Yer No: 82.9..6. T: 16/2/1938.
- FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/9348, Dosya: 402-14, Yer No: 84.70..7., T: 22/7/1938,
- FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/8125,Dosya: 402–34, Yer No: 82.9.6. T: 16.2.1938.
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/8229 Dosya: 402 Yer No: 82.14.10. T: 22.2.1938.
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/8472 Dosya: 402–10, Yer No: 82.26.13. T: 7.4.1938.
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/9376 Dosya: 49–20 Yer No: 84.71.15. T: 29.7.1938
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/9625 Dosya: 402-22 Yer No: 84.84.4. T: 16/9/1938
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/9963 Dosya: 402-37 Yer No: 85.100.14. T: 1/12/1938
- FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/10098 Dosya: 258-18 Yer No: 85.107.9. T: 24/12/1938

FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/10150 Dosya: 402 Yer No: 85.110.4. T: 2/1/1939.

FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/10436 Dosya: 402 Yer No: 86.15..10. T: 24/2/1939.

FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/11500 Dosya: 71-438 Yer No: 87.68.6. T: 11/7/1939

FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/10975 Dosya: 404-12 Yer No: 87.42.3. Ta: 17/5/1939

FK: 30.18.1.2 Sayı: 2/10842 Dosya: 168-37 Yer No: 86.35..10. T: 25/4/1939

FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/10975, Dosya: 404-12, Yer No: 87.42..3. Tarih: 17/5/1939

FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/10842, Dosya: 168-37, Yer No: 86.35..10. Tarih:25/4/1939.

FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/10555 Dosya: 402-51, Yer No: 86.21..9. Tarih: 10/3/1939.

FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/10436, Dosya: 402, Yer No: 86.15..10., Tarih: 24/2/1939.

FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/9625, Dosya: 402-22, Yer No: 84.84.4., Tarih: 16/9/1938.

FK: 30.18.1.2 Sayı: 11163 Yer No: 87.51..11. T: 0/0/1939.

FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/10162, Yer No: 85.110..16., Tarih: 7/1/1939.

FK: 30.10.0.0, Dosya: 402590, Yer No: 224.514..5., T: 3/11/1938.

FK: 30.10.0.0, Dosya: 402628, Yer No: 225.515..23., T: 18/7/1939.

FK: 30.10.0.0, Dosya: 402590, Yer No: 224.514..5., T: 3/11/1938.

FK: 30.1.0.0, Dosya: E3, Yer No: 56.343..8., T: 18/8/1939.

FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/7834, Dosya: 402-5, Yer No: 81.102..2., T: 14/12/1937.

FK: 30.18.1.2, Sayı: 2/15284, Dosya: 428-24, Yer No: 94.15..19. T: 1/3/1941

CHP. Evrakı BCA. (490.01.302.1222.1)1-100.

BCA .(030.18.01.02.90.16.7.)1-82.

BCA (030.10.224.512.40. 1.18)

BCA.(030.10.224.511.128) 402.-531.

BCA.(030.10.76.501.6.)

BCA .(030.18.01.02.91.68.11.)

BCA (030.10.225.515.3.)
BCA. (030.10.225.516.12)
BCA. (030.10.225.515.8.)
BCA (030.18.01.02.85.110.4)
BCA. (030.10.225.515.23).
BCA.(030.10.225.515.18)
BCA .(030.18.01.02.91.53.9.)
BCA .(030.18.01.02.90.16.7.)
BCA. (030.10.223.507.46)
BCA(030.10.224.512.40. 1.20) .
BCA (030.18.01.02.85.95.8).
BCA (030.10.225.515.6)
BCA (030.10.224.512.40. 1.20)
BCA. (030.10.225.515.1).
BCA. (030.10.225.516.12)
BCA. (030.18.01.02.86.21.9.)
BCA. (030.18.01.02.86.35.10.);

I.2. Aile Arşivleri

Adalı Ailesi Arşivi

Cilli Ailesi Arşivi

İnal Ailesi Arşivi

Mercan Ailesi Arşivi

Tuhanioglu Ailesi Arşivi

Tüleyli Ailesi Arşivi

Yallı Ailesi Arşivi

I.3.Hatay Valiliği Arşivi

II. RESMİ YAYINLAR

Hatay Devleti Resmi Gazetesi (1938–1939)

III. BASIN

III.1. Ulusal Basın

Cumhuriyet Gazetesi(1937–1939)

III. II. Yerel Basın

Yenigün (1936–1939)

Hatay (Antakya)

III. III Dergiler

Ayın Tarihi

IV. SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİ

Abdullah Güzel[HMM Antakya Alevi Cemaati Mebusu Mehmet Kösediyap'ın Oğlu] 20/Haziran/2007.saat:14.00. Antakya

Ahmet Fansa [HMM Antakya Arap Cemaati Mebusu Hacı Mustafa Fansa'nın Torunu] 24/Temmuz/2007.saat:15.00. Antakya.

Ahmet Süral; [HMM Türk Cemaati Mebusu Arif Hikmet Süral]. 9/Mayıs/2007 saat:13.30 Kırıkhan

Alparslan Dönmez; [HMM Antakya Türk Cemaati Mebusu Karsulu Mehmet Kamil(Dönmez'in) Yakını] 17/Ağustos/2007.saat:13:30. Altınözü.

Azade Adalı [HMM Antakya Türk Cemaati Mebusu Hacı Mehmed Adalı'nın Torunu] 12/ Temmuz/2007 saat:09:30

Basil Huri [HMM seçimleri tanığı, Antakya Rum-Ortodoks Cemaati Vekili Basil Huri'nin Akrabası] 4/Mayıs/2007.saat:14.00. Antakya

Behzat Kösediyap [HMM Antakya Alevi Cemaati Mebusu Mehmet Kösediyap'ın Oğlu] 15 Temmuz/2007 saat:09.30, Antakya.

Bekir Mercan [HMM İskenderun Türk Cemaati Mebusu Bostan Mercan'ın Torunu] 3 Haziran 2007 Saat 17.30, İskenderun.

Dr. Kemal Alparlar [HMM ve Kırıkhan Hakkında Araştırmacı, Yazar] 12/ Temmuz/ 2007, Kırıkhan.

Dubilyo Huri [HMM Seçimleri Tanığı, Antakya Rum-Ortodoks Cemaati Vekili Basil Huri'nin Akrabası] 25/Haziran/2007.saat:16.00. Antakya

Erhan Ökten, [HMM Antakya Türk Cemaati Mebusu Ali Mısırlı(Ökten)'nin Torunu] 12/Eylül/ 2007. saat: 9.30.

Figen Cilli [HMM Antakya Alevi Cemaati Mebusu Zeynelabidin Cilli'nin Yakını] 13/ Temmuz/2007 saat:09.30 Samandağ

Garabet Babikyan [HMM İskenderun Ermeni Cemaati Mebusu Mihran Keşişyan'nın Yakını].12/Kasım/2007, saat: 11:00; İstanbul

Garabet Kaplan, [HMM İskenderun Ermeni Cemaati Mebusu Haçadur Karabacakyan(Karabacakyanalka)'nın Yakını].20/Ağustos/2007, saat: 11:30.İskenderun.

Garbiz Kısadur[İskenderun Karasun Manuk Ermeni Kilisesi Vakıf Başkanı]

Hamit Tüleyli [HMM Antakya Alevi Cemaati Mebusu Mehmet Sait Tüleyli'nin Oğlu] 20/ Mart/2006.saat: 9:30, Antakya.

Hamit Tümkaya [HMM İskenderun Alevi Cemaati Mebusu Ahmet Celaleddin Tümkaya'nın Oğlu]13/ Haziran/2007.saat: 9.30, İskenderun.

Hayrettin Güner [HMM Antakya Arap Cemaati Mebusu Baksanuslu Hacı Razzuk (Güner)'in Torunu] 12/Ağustos/2007 (Saat 10.30), Altınözü.

Hüseyin Fansa[HMM Antakya Arap Cemaati Mebusu Hacı Mustafa Fansa'nın Torunu] 20/Temmuz/2007.saat:14.00. Hacıpaşalı/Altınözü

İhsan Tuhanoğlu, [HMM Arap Alevi Cemaati Mebusu Süleyman Tuhani (Tuhanoğlu)'nun Oğlu] 11/Ekim/2006,saat:12.30, 1/Eylül/2007. saat: 14:30, Harbiye.

İspir Maşta, [HMM Antakya Rum-Ortodoks Cemaati Mebusu Basil Huri'nin İkamet Ettiği Evin Sahibi] 25/Haziran/2007.saat:11.00. Antakya

İvet Huri. [HMM Antakya Rum-Ortodoks Cemaati Mebusu Basil Huri'nin Yeğeni] 7/Ağustos/2007.saat:14.00. Antakya.

Kadriye İnal, [HMM İskenderun Türk Cemaati Mebusu İbrahim İnal'in Eşi] 13/Nisan/2004. saat: 10:30 İskenderun,.

Kamil Özden Melek[Hatay Devleti Başbakanı Dr. Abdurrahman Melek'in] 9/Mayıs/2007 saat:13:30 Kırıkhan

Maşide Yallı [HMM İskenderun Türk Cemaati Mebusu Seydi Oğuz'un Yeğeni] 12 Haziran 2007.saat 11.30, Belen.

Mehmet Mursaloğlu [Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Torunu] 11/Eylül/2006.saat:10.30.Belen,15/Ağustos/2007.Saat:10.30.İskenderun.

Mehmet Nuri Bahadırılı[HMM Türk Cemaati Mebusu Bahri Bahadırılı'nın Yakını] 15/Ağustos/2007.Saat:16.30.İskenderun.

Mehmet Ökten, [HMM Antakya Türk Cemaati Mebusu Ali Mısırlı(Ökten)'nin Oğlu] 12/Eylül/ 2007. saat: 9:30.

Migel Huri[HMM seçimleri tanığı, Antakya Rum-Ortodoks Cemaati Vekili Basil Huri'nin Akrabası] 4/Mayıs/2007.saat:14.00. Antakya

Mustafa Mercan, [HMM İskenderun Türk Cemaati Mebusu Bostan Mercan'ın Torunu] 3 Haziran 2007 Saat 10.30, İskenderun

Nasır Eskiocak, [HMM Antakya Alevi Cemaati Mebusu Hasan Ali Davud(Eskiocak)'ın Amcasının Oğlu] 11/Ağustos /2007 (saat 15.00) Antakya

Neriman Yurtagül [HMM Antakya Arap Cemaati Mebusu Karsulu Mehmet Kamil (Dönmez)'in kızı] 17/Ağustos/2007.saat:12:00. Altınözü.

Nevzat Şahin, [HMM Antakya Alevi Cemaati Mebusu Selim Mahmud (Şahin)'in Oğlu] 20/Haziran/2007,saat:16:00. Antakya, 2007- Ağustos-30 saat 12.30. Antakya,.

Oktay Yaygılı[HMM İskenderun Türk Cemaati Mebusu Bostan Mercan'ın Damadı] , 3/ Haziran/ 2007, Saat 10.30, İskenderun

Özden Oğuz [HMM İskenderun Türk Cemaati Mebusu Seydi Oğuz'un Oğlu] 13 Haziran2007.saat 14.50, İskenderun.

Remziye Kayacan [HMM İskenderun Türk Cemaati Mebusu İbrahim İnal'in Kardeşi]13/Nisan/2004, İskenderun, saat:14.30.

Sabahattin Adalı[HMM Antakya Türk Cemaati Mebusu Hacı Mehmed Adalı'nın Torunu] 12/Temmuz/2007 saat:09.30

Sabahattin Dönmez [HMM Antakya Türk Cemaati Mebusu Karsulu Mehmet Kamil(Dönmez'in) Amcasının Oğlu] 17 Ağustos 2007.saat:13.30. Altınözü.

Sabahattin Ezer[HMM Antakya Türk Cemaati Mebusu Samih Azmi Ezer'in Oğlu]10/Nisan/2004.Saat:10.30.

Süheyla Huri [HMM Seçimleri Tanığı, Antakya Rum-Ortodoks Cemaati Vekili Basil Huri ve İskenderun Rum-Ortodoks Cemaati Vekili Kamil Ziryek'in Akrabası] 25/Haziran/2007.saat:16.00. Antakya

Şeyh Mahmut Reyhani [HMM İskenderun Alevi Cemaati Mebusu Şeyh Mahmud Reyhani'nin oğlu] 20 Haziran 2007.saat 14.50, İskenderun.

Ümit Yaygılı [HMM İskenderun Türk Cemaati Mebusu Bostan Mercan'ın Kızı (Evlatlığı)] 3 Haziran 2007 Saat 17.30, İskenderun.

Vasi Köse, [Araştırmacı, Yazar]. 9/Mayıs/2007 saat:13:30 Kırıkhan

Vatfa Duman[Antakya Alevi Cemaati Süleyman Tuhani(Tuhanioglu'nun Yakını]12/Mart/.2006 (saat 15.00) Antakya

Yıldırım Turgay Sökmenoğlu [Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Torunu] 18/Ağustos/2007, saat: 13.30, Reyhanlı.

Yusuf Şerefoğlu [HMM Antakya Türk Cemaati Mebusu, Ordulu A.Hikmet Celal (Erbayır)'ın Amcasının Oğlu] 10 Temmuz 2007.saat:14.00. Yayladığı.

Ziver Adalı[HMM Antakya Türk Cemaati Mebusu Hacı Mehmed Adalı'nın torunu]18/Haziran/2006,saat:14.30,Antakya

V.RESMİ KAYNAKLAR

T.B.M.M. Azasının Tercümeihal Kâğıdı Örnekleri.

TBMM Tercüme-i Hal Varakaları.

İskenderun Ticaret Sanayi Odası Sicil Kayıt Defteri(1939–1942).

Antakya Ticaret ve Sanayi Odası Sicil Kayıt Defteri(1939).

İskenderun Nüfus Müdürlüğü Nüfus Kayıt Örnekleri.

Antakya Nüfus Müdürlüğü Nüfus Kayıt Örnekleri.

İskenderun Belediyesi Arşiv Kayıtları.

Harbiye Belediyesi Arşiv Kayıtları.

Kırkhan Belediyesi Arşiv Kayıtları.

Samandağ Belediye Arşiv Kayıtları.

Reyhanlı Belediyesi Arşiv Kayıtları.

VI. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

- ADA, Serhan, (1985), "Kurtuluş Savaşı'nda Diplomasi ve Askeri Yardım (Fransız ve İtalya Askeri Yardımları)", Ankara, *Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, s.338-351.
- _____, (2005), *Türk-Fransız ilişkilerinde Hatay Sorunu (1918–1939)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- AKYÜZ, Yahya,(1975). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919–1922*, TTK Yay, Ankara.
- ALPARGU, Mehmet , (Temmuz 1992). 'Suriye Tarih Ders Kitapları', Çağdaş Eğitim Dergisi, S.179
- ARDİÇ, Nureddin, (1937). *Antakya-Iskenderun Etrafındaki Türk Davasının Tarihi Esaslari, Şimali Suriyenin En Eski Tarihi, Etnolojisi ve Kültürü Hakkında, Isadan Önce XX-VII inci Asirlar*, Tecelli Basimevi, İstanbul
- ARMANOĞLU, Fahir,(1998). *20. YY, Siyasi Tarihi (1914–80) Cilt I*, Türkiye İş Bankası. İstanbul.
- ASLAN, Kadir,(1991). *Milli Mücadele Dörtüol*, Kültür,Antakya.

- ATAY, Falih Rıfkı; (1980). *Çankaya, (1881 - 1938)*, Bateş Yay., İstanbul.
- AYPARLAR, Hasan, (2002). *Bazı Yönleriyle Kırıkhan*, Kültür Ofset, Antakya.
- _____ (2007). *19. Yüzyılda Gâvur Dağları ve Amik Ovası'nda Islah ve İskân Hareketleri*, Color Ofset, İskenderun
- BALCI, Şükrü, (1949). *Suriye Eski Devlet ve Meclis Reisi Suphi Berekat'm İstedığı Şahadet*, Türksözü Basımevi, Antakya.
- BALCI, Şükrü, (1950). *Hatay*, Hatay Halkevi Yay. Antakya.
- BALKIR, Münir E., (1938). *Hatay El-Devletü'l Müstakile*, Antakya.
- BİLGİLİ, Mesut Fani, (1939). *Manda İdaresinde Hatay Kültür Hayatı*, İktisat Basımevi, Antakya.
- BUDAK, Mustafa, (1996). *TBMM Gizli Celse Zabıtlarına Göre Lozan Konferansı ve İskenderun Sancağı*, İlim Yayma Cemiyeti Yayınları, İstanbul

CHAMMAS, Le. Paul, (1931).

Alexandrette, Française.

ÇABUK, Vahit, (1991).

1. Dünya Savaşı Öncesinde İskenderun'un Stratejik Durumu, Kültür Ofset
Basımevi, Ankara.

ÇELENK, Selim, (1997).

Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları,
Antakya Gazeteciler Cemiyeti, Ankara.

ÇOKER, Fahri, (1998).

Türk Parlamento Tarihi- Cumhuriyet
Senatosuna Seçilen Üyelerin Özgeçmişleri
C.II., (1966-1980), TBMM Vakfı Yay.
No:26, Ankara.

DEMİR, Ataman, (1996).

Çağlar İçinde Antakya, Akbank. İstanbul.

DEMİR, Fevzi, (2007).

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet
Dönemi Meclis-i Mebus'an Seçimleri,
İmge, İstanbul.

DERİNGİL, Selim, (2003).

Denge Oyunu (İkinci Dünya Savaşı'nda
*Türkiye'nin Dış Politikası),*Tarih Vakfı
Yurt Yay, İstanbul.

- ENER, Kasım; (1970). *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*, C. I, Türkiye Kuvvay-ı Milliye Mücahit ve Gazileri, Cem Yay. Ankara.
- ERKİN, Feridun Cemal, (1980). *Dışişlerinde 34 Yıl. Anılar, Yorumlar*, c.I, TTK Yay., Ankara.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitapevi, Ankara
- GÖZTEPE, Tank Mümtaz; (1942). *Hatay Albümü*, Ticari Birlik Gazetesi Yay. , Ülkü Matbaası, İstanbul
- GÜÇLÜ, Yücel, (2001). *The Question of the Sanjak of Alexandretta, A Study in Turkish-French-Syrian Relations*, Turkish Historical Society Printing House, Ankara
- GÜNEŞ, İhsan,(1988). *Türk Parlamento Tarihi (TBMM V. Dönem 1935-1939)*, C.II, TBMM Vakfi Yay No:26.
- GÜZELMANSUR İsmail, (2000). *Uygurluklar şehri Antakya= The city of civilizations*. T.C. Hatay Valiliği, Hatay.

HALAÇOĞLU Ahmet, (1995).

Hatay'ın Anavatan'a Katılmasında Dört Yol'un Yeri ve Önemi, TTK, Ankara.

_____, (1939).

Hatay Millet Meclisi'nin Son Söylenen Tarihi Nutuklar (29aziran1939), Yeni Gün Matbaası, Antakya

HATİPOĞLU, Süleyman, (1996).

Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi, Hatay Postası Basımevi, İskenderun.

_____, (1999).

Orta Toros Geçitlerinde Türk-Fransız Mücadelesi (1915–1921), Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya

IŞIKLIOĞLU, Murat, (2004).

Hatay Devleti Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen'in Hayatı, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep

İNAL İbrahim, (1981).

Milli Sevgilerim Orkide Basımevi, Ankara.

İNSEL, İnyet; (1976).

Antakya 'da Ekonomik, Sosyal ve

Turizm Faaliyetleri, Ticaret Odaları,
Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği
Matbaası, Ankara

JAESCHKE, Gotthard, (1938).

*“İskenderun ve Antakya Halis Türk Yur-
dudur.”* Yabancı Gözüyle Cumhuriyet
Türkiyesi, Ankara.

KARA, Hüseyin,(1985).

*“Hatay Sorununda Türk Basını (1936-
1939)”* ,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,
Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Ankara.

KOCABAŞ, Süleyman, (1990).

Tarihte Türkler ve Fransızlar, İletişim,
İstanbul.

KOÇAK, Cemil, (2003).

Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)
c.I.II., İletişim Yayınları, İstanbul.

KONURALP Nuri Aydın, (1970).

*Hatay, Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi
Tarihi*, İskenderun, Hatay Postası Gazete
ve Basımevi, Hatay.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, (1972).

*Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı
Politikası,(1945–1970)*,Ankara Üniversitesi
SBF Yay., Ankara

- _____, (1980). “An Analysis of Atatürk's Foreign Policy 1919–1938”, *Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı*, sayı XX s.133-187.
- _____, (1982). *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908–1918)*, Ankara. Üniversitesi SBF. Yay. Ankara.
- _____, (2003). “Türkiye-Suriye Sınırı”, *Yaşayan Lozan*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, s.132–140.
- MANSFIELD, Peter, (2000). *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası* Söylem, İstanbul.
- MAZICI, Nurşen, (1984). *Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet (1919- 1926)*, Dilmen Yayınevi, İstanbul
- MELEK, Abdurrahman, (1991). *Hatay Nasıl Kurtuldu?*, TTK, Ankara.
- MURSALOĞLU, Mehmet, (2003). *Atatürk ve Hatay Davası*, Seçil Ofset, İstanbul.
- _____,
Yayınlanmamış Kitap Taslağı.
- ORAN, Baskın, (2002). *Türk Dış Politikası*, İletişim, İstanbul.

- ÖCAL, Hulki, (1953). *Hatay Savaşı*, Desen Matbaası, Ankara.
- ÖZMEN, İhsan, (1972). *Hatay İli ve Suriye Uyuşuklukları İlgili Mevzuat*, Kemal Matbaası, Adana.
- ÖZTÜRK, Kazım,(1998). *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM Vakıf Yay. C.1–10, Ankara.
- ÖZTÜRK, Mustafa, (1995). *1938 Suriye Olayları ve Halil İbrahim Efendi'nin Faaliyetleri*, TTK,Ankara.
- PEHLİVANLI, Hamit, (2001). *Türk Dış Politikasında Hatay (1918–1939)*, ASAM, Ankara.
- _____, (Mart 1998). Atatürk Dönemi Milli Emniyet Hizmetleri Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Hatay Meselesi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, I. Sayı 40, s.160–205.
- PİCARD, Elizabeth, (1983). "Retour au Sandjak", *Monde Arabe-Maghreb*, no.99, Machrek s.47-64.
- RESUL, Yavuz *Hatay Sorunu ve Basın*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2004.

- SANJIAN, Avedis Krikor, (1956). “The Sanjak of Alexandretta (Hatay): Its Impact on Turkish-Syrian Relations (1939-1945)”, *Middle East Journal*, Fall, s.379-385.
- SARAL, Mahmut, (1981). *Hatay İli -Yakın Çevre İncelemeleri*, Garanti Matbaası,. Antakya.
- SARINAY, Yusuf, (Mart 1996). “Atatürk’ün Hatay Politikası I, (1936-1938)”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, sayı 34, s.s.3–6
- , (Temmuz 1996). “Atatürk’ün Hatay Politikası II,(1936-1938)”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, sayı 35, ss.407-454.
- SELÇUK, Hamdi, (1972). *Bütün Yönleriyle Hatay'ın O Günleri*, Sucuoğlu Matbaası. Ankara.
- SILAY, Mehmet, (1993). *Hatay Mücahitleri*, Antakya.
- , (Mart 1992). “Tayfur Sökmen, Bir Mücahit Portresi, *Güneyde Kültür*, c.4, sayı 37, s.s.30–33.

SİLİÖZ, Remzi, (1937).

Hatay İli ve Milli Mücadele Yılları, Bursa Emek Kitabevi, Ankara.

SOYAK, Hasan Rıza, (2006).

Atatürk'ten Hatıralar, YKB Yay., İstanbul

SOYSAL, İsmail, (Temmuz 1983).

"Türk-Fransız Siyasal İlişkileri", (1921-1984), *Be/leten*, c.XLVII, no.182, s.s.959-1044.

_____, (Nisan 1985).

"Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri", *Be/leten*, C.XLIX, no.193195 s.s.,79–107.

_____, (1999).

"1936 Montreux Sözleşmesi ve Sonradan Çıkan Sorunlar", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.s.309-327.

SÖKMEN, Tayfur, (Aralık 1953).

'Atatürk ve Hatay', *Yeni Tarih Dergisi*, sayı 7, s.s.,282-284.

_____, (Kasım 1967).

"Atatürk Hatay'ı Nasıl Aldı", *Dünya*, sayı, 3836, s.2.

_____, (1992).

Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

SÖKMENOĞLU, Murat, (1992).

Doğumunun 100. Yılında Hatay Devleti ilk ve Son Cumhur reisi Tayfur Sökmen Diyor ki, İstanbul 1992

SÖNMEZOĞLU, Faruk, (2001).

"Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der, İstanbul, s.s,71–100.

ŞAYLAN, Gencay,

Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi*, c.15. İletişim, İstanbul, s.s.2663–2729.

TEKİN Mehmet, (1989).

Hatay Basın Tarihi, Kültür Basımevi, Antakya.

_____, (1986).

Tarihte Hatay ve Hatay Devleti, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası, Antakya.

_____, (Eylül,1994)

"Devlet Kuran Cemiyet" *Güneyde Kültür*, Sayı.67,s.2–11.

_____, (1998).

Mehmetçik Hatay'da Basında 5 Temmuz 1938, Hatay Kültür Vakfı, Antakya.

_____, (Mart, 1997).

“18 ve 19. Yüzyıllarda Antakya'nın İdari Bölünüşü ve Yer Adları” *Güneyde Kültür Dergisi*, Mart 1997, Antakya, s.10.

_____, (2000).

Hatay Tarihi Osmanlı Dönemi, Atatürk Kültür Merkezi Yayın. , Ankara.

_____, (2002).

Hatay Devlet Reisi Tayfur Sökmen, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayını Antakya.

TUNÇAY, Mete, (1976).

“Hatay Sorunu ve T.B.M.M.”, ‘Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı1876-1976”, *Siyasi İlimler Türk Derneği*, Ankara, Ajans Türk Gazetecilik ve Matbaacılık, , ss.249–281.

TÜRKDOĞAN, Berna, (2001).

Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay, AAM, Ankara.

T.C. Hatay Vilayeti Mektupçuluğu(1940).

İdari Taksimat 1940, Yenigün, Antakya.

TÜRKMEN, Ahmet Faik, (1937),

Mufassal Hatay Tarihi, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.

_____, (1939).

Hatay Manda Tarihi Silahlı Mücadele

- Devresi*, C.IV, Tan Matbaası, İstanbul.
- UMAR, Ömer Osman, *Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1940)*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ.
- USLU, Birkan, (2001). “*Geçmişten 2000’li yıllara Hassa*, Hassa Kaymakamlığı Yay., İçel,
- WEİSBAND, Edward, (10 Mayıs 1968). “The Sanjak of Alexandretta (1920-1939) - A Case Study”, Center For International Studies'indüzenlediği: *The Near Eastem Round Table'a* Sunulan Tebliğ Metni, s.1-54.
- YALÇIN, Osman; (1982). *Hatay*, Özyürek, İstanbul
- YAVUZ, Bilge, (1994). *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız ilişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından (1919–1922)*, TTK Yay, Ankara.
- YAVUZCAN, Cengiz, (1967). *Türkiye İle Yabancı Devletler Arasında Hukuki ve Cezai Sahalarda Yapılan Antlaşmalar (1920–1967)*, Ankara.

YERASİMOS, Stefanos, (1994).

Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu, Çev.; Şirin Tekeli, İstanbul,

YORULMAZ, Şerife, (Haziran 1998).

“Kurtuluş Savaşında Dörtyol ve II. Dönem İstiklal Mahkemesi Dörtyol Suikastı Davası (1918-1927)”-*Tarih ve Toplum*, sayı,174, s.17–24.

_____, (Kasım 1998).

“Fransız Manda Yönetiminde İskenderunSancağı (Hatay)'ın Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Durumuna İlişkin Bazı Kayıtlar” *Atatürk Yolu*, ss.231–236.

EKLER

EK. I. Hatay Devleti Cumhurbaşkanını ve Hatay Devleti Başbakanını

Tayfur Sökmen

Dr. Abdurrahman Melek

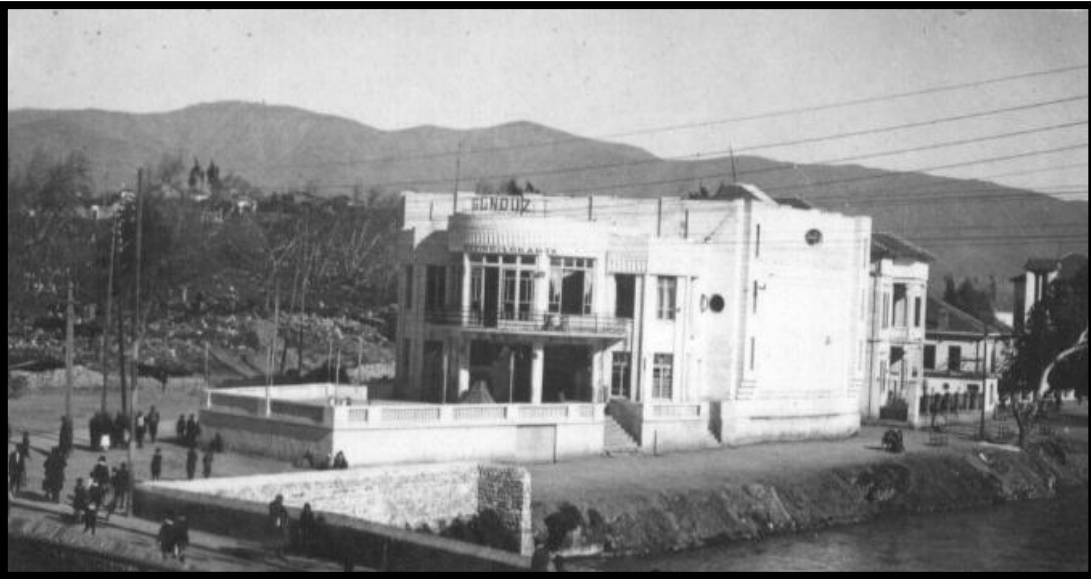
Ek. II Hatay Devleti Millet Meclisi Başkanı Abdülğani Türkmən

Ek. III.Toplantı Halinde Hatay Millet Meclisi

Ek. IV.Hatay Millet Meclisi Binası (1938)

Ek: V..HMM ve Kabine Üyelerinden Bazı Simalar

Ek. I.b.Hatay Millet Meclisi

Dr. İbrahim İnal

Ömer Cevat Abalı (Abalıoğlu)

Cemil Orhan Yurtman

Hamdi Selçuk

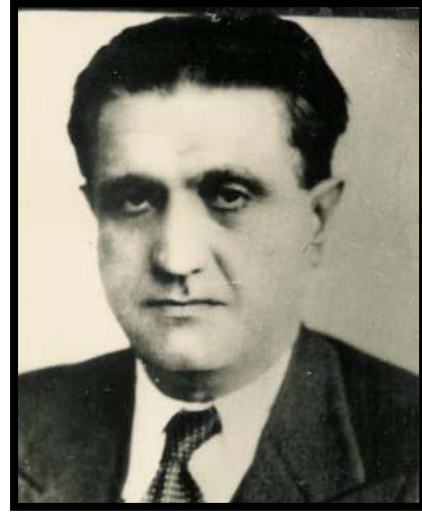
Selim Mahmut (Şahin)

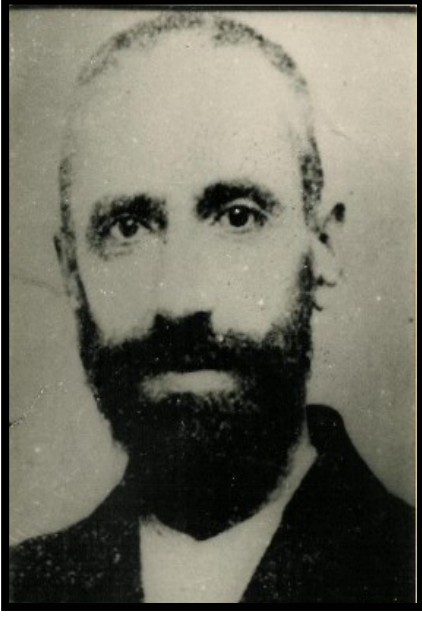
Şeyh Davut Reyhanî

Seydi Oğuz

Samih Azmi Ezer

Mehmet Sait Tüleyli

Celaleddin Tümkaya

Suphi Bereket

Ordulu Arif Hikmet Celal Erbayır

Abbas Ülkü

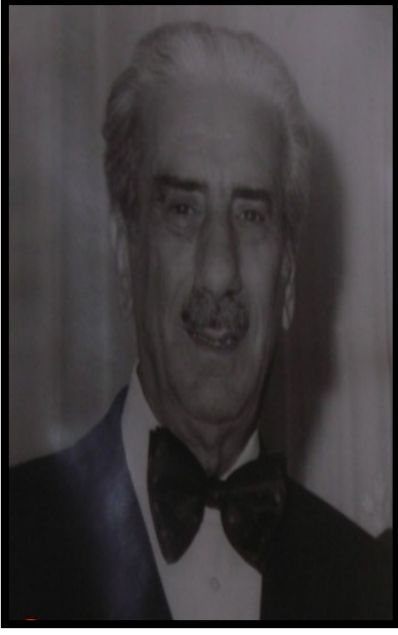
Bekir Sıtkı Kunt

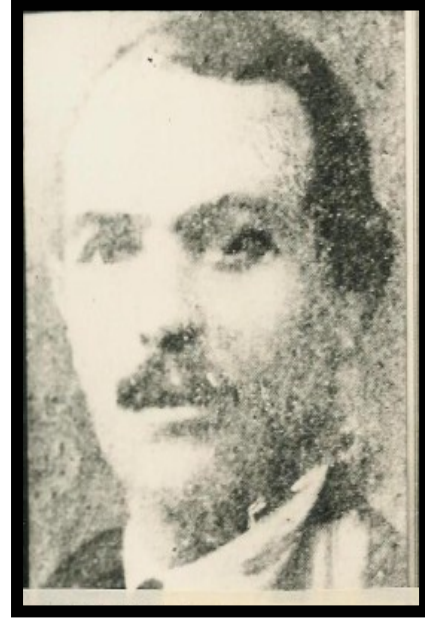
Kemal Alpar

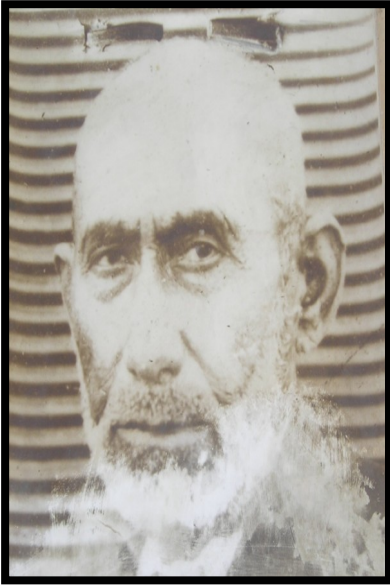
Ahmet Faik Türkmen

Basil Huri

Vedi Münir Karabay

Baksanuslu Hacı Razzuk (Güner)

Abdullah Hikmet Mursaloğlu

Nuri Aydın Konuralp

İzzet Zekeriya Güçlü

Şeyh Hasan Ali Davud (Eskiocak)

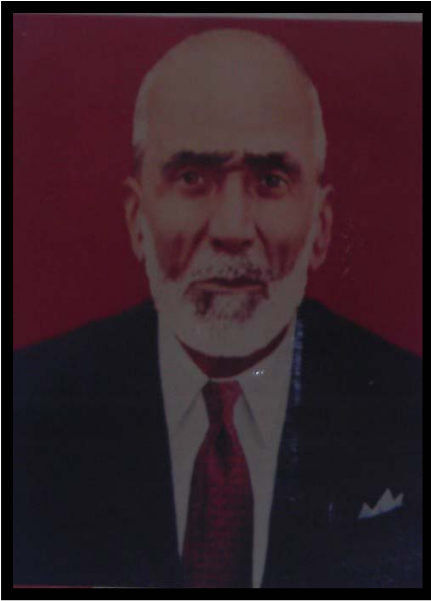
Dr. Vedi Bilgin

Mısırlızade Ali (Ökten)

Bahri Bahadır (Bahadır)

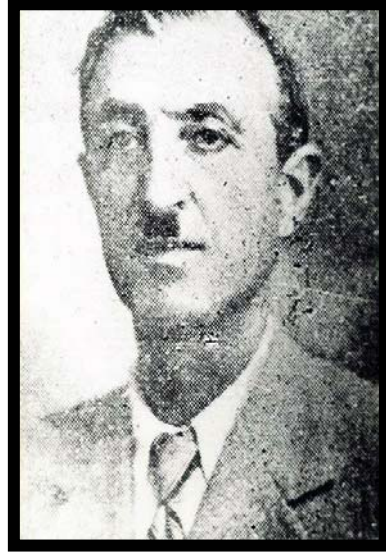
Hacı Mustafa Fansa

Süleyman Tuhanoğlu

Zeynelabidin Cilli

Abdurrahman Mursaloğlu

Mehmet Kamil (Dönmez)

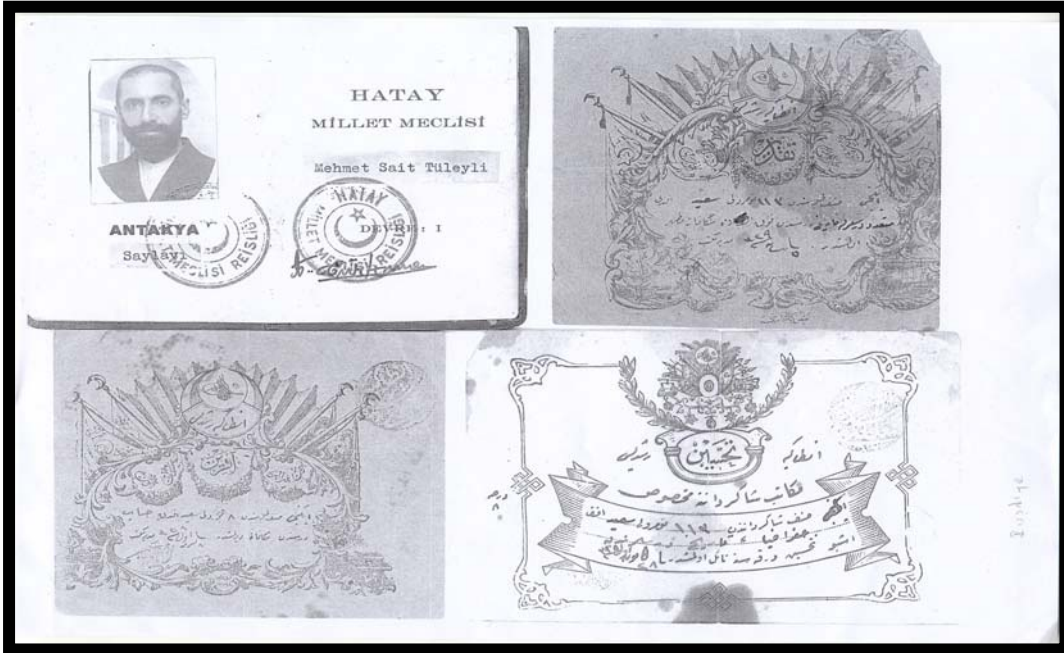

Suphi Bereket

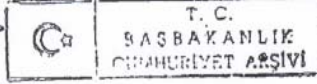
Bostan Mercan

Ek VI. HMM Milletvekili Kimlik Örneği (Mehmet Sait Tüleyli'nin HMM Mebusluk Kimliği)

Ek. VII HMM Seçimleri Öncesinde Ankara Hükümeti ile Fransızlar Arasında Yapılan Görüşmelerde Alınan Kararlar

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti

Mr. Garo ile Ankara'da görüşülen ve kararlaştırılan esaslı noktalar :

- 1 - Alevilerin Türk listesine yazılmasına Hükümeti mahalliye tarafından müşkülât ika edilmeyecek bilakis Manda idaresi bu hususta bize muzahir bir vaziyet alacaktır .
- 2 - Sancak Hükümeti muvakkatesinin filii riyasetinde bulunan Maliye Müdürü Cebbare ile Kâtibi Umumi Alaettin , Antakya kaymakamı Salahattin , Maliye müfettişi Fuat gibi zorbalaraın memuriyetlerine nihayet verilecek (Cebbarenin şimdilik mezun addile işten çıkarılması da derpiş edilmisti) ve bilhassa bize aleyhtarlık eden bir kaç Nahiye Müdürü değiştirilecektir .
- 3 - Köy bekcileri namı altında bir zorbalık ve fesat şebekesi teşkil eden ve bize gelen raporlarda (Partizanlar) diye zikredilen silahlı teşkilat kamilen fesh edilecektir .
- 4 - Antakya Belediye ~~Reisi~~ dağıtılacak ve yeni Belediye meclisi Halk partisine mensup (5) Türkle isimleri bizce tasvip edilecek bir Alevi , bir Ermeni ve bir Rum'dan teşekkül edecektir .
Belediye Reisi olan Etem Civelek aynı zamanda ittihadi vatani reisi olduğu cihetle ya bu fırkadan katiyyen istifa ederek Belediye Reisliğini muhafaza edecek veya Belediye Reisliğinden kaldırılacaktır .
- 5 - Hükümeti muvakkata ~~Reisi~~ Riyaseti vazifei filiiyesini deruhte eden Maliye Müdürlüğüne ve Dahiliye Müdürlük vekâletine eski muhafız Türklerden Hacı Etem getirilecektir .
- 6 - Antakya kaymakamlığına ~~bizce mutemet bir~~ Türk getirilecektir.

3-

030 | 10 | | | 223 | 505 | 7 | 7

Kaynak: BCA.(030.10.223.505.7).1

7 - Nahiye Müdürlerinin yerine Başkonsolosumuzla görüşülerek münasipleri tayin olunacaktır .

8 - Vergi ve Bankaların borç takibatı üç ay için durdurulacaktır .

9 - Matbuat sükûna davet edilerek diğer anasır hakkında tecavüzde bulunan gazeteler kapatılacaktır .

10 - Bu güne kadarki bütün ceraim için ve harekâtı milliye esnasında gıyaben mahkûm edilmiş ve bize iltica etmiş kimseler için affı umumi ilân edilecektir .

11 - Aktepe mantıkasında koço ve avenesi ve Kuseyr mantıkasında bize karşı hareket eden şekiler silahtan tecrit olunacaktır .

12 - İntihabat esnasında sırf izaç vesilesi olan ufak tefek ceraima ait takibat tecil olunacaktır .

13 - Sınırların bu gerğın zamanında sırf intihabata tesir icra etmek için Türkler aleyhine bir takım iftiralar yapılması çok memul ve muntazır olduğundan Mr. Garo'nun bu gibî vak'alara nazarı dikkati celp edilmiş ve kendisi de müteyak-kız bulunacağını vat etmiştir .

14 - İntihabat müddetince Mr. Garo Başkonsolosumuzla teşriki mesaide bulunacak ve mühim noktalar üzerine Menemenci-oğlu ile kendisi arasında bir irtibat muhafaza edilecektir .

030 10 223 505 7

2

Ek. VIII. Hatay Millet Meclisine ve Hatay Hükümetine Seçilmesi Uygun Görülenler İlişkin Bilgilerin Verildiği Liste

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü

H : 193

Şube :
Hususi :
Umumi :

6 -

BAŞBAŞLIK
CUMHURİYET ARKAYI

Türk ekseriyetini temin edecek şahsî mücadelelerle girişmişlerdir. Hatay'daki aile servet, nüfus, vukuf, itibar noktasından ötedenberi vatandaşlar arasında temayüz etmiş cemaatler ve aileler arasında nazarı dikkati celbederek müsbet faaliyette bulunanlardan hatıra ilk gelen gereklerdir. Hatay davası açıldığı günden sonuna kadar her itibarla Türklere ayrılmıyan bu ırka mensup bir iki meb'us çıkarmak lazımdır. Ancak kendilerinden halen namzet bulunmadığından bu defaki intihapta gerekleri Türklere temsil edeceklerdir. Cemaat mülhazası dahilinde aleviler ve araplar da şayanı dikkat lehdarlıkta bulunmuşlardır . Ancak alevilerin ve arapların ırkî mevcudiyetleri kayıtlarla mahfuz bulunduğundan bunlara yazım nisbeti dahilinde meb'us ayırmak ve bunlardan çıkacak meb'usları Türke taraftar olanlardan seçilmesine yardım etmek zarurî olur . Türk listesine yazılan araplar 2900'ni mütecaviz olduğundan saf Türk olması lazım gelen 22 Türk meb'us yerinden ikisinin araplara tahsisî müşkül görülmüştür . Bu vaziyeti kavrayan ve Türk listesine yazılan Kuseyir'den 18 arap köyü halkı halk partisinde gönderdikleri bir mazbatada verdikleri iki meb'usluk rey'e mukabil Antakya Türklere tûccar Mısır'lızade denmekle maruf Bay Ali'yi Türk listesine koyarak meb'us seçtiğimiz takdirde kendilerini tatmin edeceklerini bildirdiklerinden bu şahıs üzerinde tetkikat yaptırılmış ve neticede daima Türk çephesine bağlı olarak çalışmış ve esasen Türk olan iyi bir şahsiyet olduğu tesbit edildiğinden meb'uslukları tercih edilen 22 lik listeye ithal edilerek Türk olarak yazılan araplar da tatmin edilmiş oldu . Ermeniler, ortodokslar'ın kendi mebuslarını kendilerinden seçeceklerine şüphe olmamakla beraber bunların meb'uslarının da Türk tezine muvafık olanlardan seçilmesindeki fayda aşikardır . Asıl

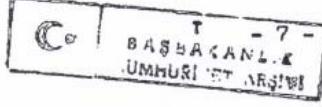
Karşılık yazılacak Bittiye ait olduğu Şubenin gün ve sayısının yazılması.

030	10			224	512	40	6
-----	----	--	--	-----	-----	----	---

Kaynak: BCA.(030.10.224.512.40).6

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü

Şube :
Hususi :
Umumi :

nazik olan ve nazik olduğu kadar da Hatay'da milli birliği temin edecek olan keyfiyet yukarda da mütareke anlarında uygunsuz hareketlerine, hareketlerindeki mazeretlerine işaret ettiğimiz Türkler de bunlardan Türkiye Cumhuriyetinin kuvvet ve kudretine inanarak için bin bir münakaşaya tabi tutulduğu zamanda Türkiye'ye gelerek Türk davasını merkezden telakki ettikleri direktiflere göre yürüten ve yürütmek isteyen adamlar vardır ki Hatay idaresinin ayrılmaz Türklük tarafından tedviri isteniliyorsa ihmalleri asla caiz olamaz. Tarih ve te'siri sırasıyla bunları şöyle tasnif etmek mümkündür.

A) Suphi Berekat şahsi, mütareke faaliyetleri, Suriye'deki faaliyetleri fazlaca malumdur. Fakat Türkiye Cumhuriyeti Hatay davasını ele aldıktan sonra memlekete gelerek ve bu devletin diricanlarıyla temas ve hasbahaller ederek hatgı hareketini tayin etmiş ve o günden itibaren Hatay Türklüğü için çalışmıştır. Ankara'ya gelmiş olması, Ankara'da mes'ul zevatla görüşmüş olması ve ondan sonra buradan aldığı direktifler dairesinde hatgı hareketini çizerek davayı ileri götürmek için mevkiinin ve şahsının müsaadesi fevkinde çalışmış olması Hatay'ı idare edecek Türkler arasında kendisine bir yer verilmesini temin etmiştir. Aynı zamanda Ankara'nın prestijininve vefakarlığının bir nümunesi olacaktır . Kendisi bu itibarladır ki meb'us listesine konulmuştur .

B) Adalı Hacı Mehmet; Bu seksenlik ihtiyarın Hatay'da ve Suriye'de nüfuz ve faaliyeti her kesce malumdur. Sınıni , mevkii, şerefi, serveti Hatay'dan çekilerek Suriye'nin her hangi bir yerinde hatta Türkiye'de bile yaşamasına ve son günlerini bitirmesine kafi iken davanın en müşevves zamanında tehditlere kulak asmiyarak Ankara'ya gelmiş Türklük davasını benimsiyerek

Karşılık yazılacak Btiye ait olduğu Şubenin gün ve sayısının yazılması.

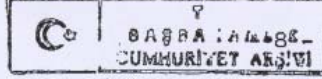
030 10 224 512 40

7

Kaynak: BCA.(030.10.224.512.40).7

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü

Şube :
Husul :
Umumi :

H :

gittiği yerde Hatay propogandasını, Türklük lehine bir çok kişiler nezdinde müessirane kullanmıştır. Bu ihtiyarında meb'usluğu te'min edilmelidir. Bu seçim aynı zamanda hem bütün adalı ailesini Hatay'da Türklere bağliyacık ve hem de Hatay'da Türklüğü tefrikaya uğratmak isteyen Suriye'lilerin kullanabilecekleri en büyük silah kendi aleyhlerine çevrilmiş olacaktır. Fazla olarak Türk Cumhuriyetine inananlara itiyadımız olan vefayı göstermiş olacaktır .

C) Kuseyri Mustafa gelmedi. ~~Meb'us olacaktır.~~ O kendisine Adalı'nın ve Suphi Berekat'ın ve Halep'teki başka dostlarımızın hayrihah telkinatına mukavemet etti. Hatay idaresinde faal bir rol verilmiyeceği tabiidir. Türkiye icraatını orada gördükten sonra aklının başına geleceğinde şüphe yoktur. O zaman vaziyeti ayrıca mütalea olunur. Fakat o aileden davamızı benimseyen Naci isminde biri namzetler arasına konmuştur.

Listede isimleri zikredilen diğer zatlar hakkındaki malumat ve mütaleat isimleri hizasında yazılıdır . İsimleri derc olunan 44 azadan ilk 22'si bizce diğerlerine müreccah görülmektedir. Hangisi tercih olunursa sondan başlamak üzere diğerlerinin yerine ~~kopacaktır.~~ Meb'us intihabının Agustos ayının 20'sinde yapılacağına nazaran ^{15.9.28} ~~15.9.28~~ buyurulacak listenin bu ayın 15'şine kadar Cevat Açık Alın'a bildirilmesinin zaruri olduğunu saygılarımla arz ederim.

Dahiliye Vekili

S. Kaya

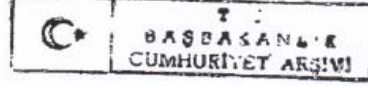
Karşılık yazılacak Bitiye ait olduğu Şubenin gün ve sayısının yazılması.

030 10 224 512 40

BASVEKÂLET EVRAKI
Tarih 15-9-28
Numara 6325
Lofay 12
12/11/2028

Kaynak: BCA.(030.10.224.512.40).8

Hatay mebusluklarına müreccah namzetler

1 - Abdülgani Türkmen

Antakyalıdır. Türkmen ailesine mensuptur.

Rüşdiye tahsilini görmüştür. 50 yaşlarında ziraatle meşguldür. Mücadeleci milliyede Hatayda Hizmet görülmüş olan Esbak mebuslardan Ahmet ağanın kardeşidir. Halen Hatayda Halk partisi umumi reisi dir. 931 senesine kadar Kuseyri ,Adalı ve Suphi ile beraber Temas ve hareket etmiştir. Bilâhare onlardan tamamen ayrılarak Millicilere iltihak etmiştir. Hatay devlet reisiğine haris görünüyor. Kendi etrafında taraftarlarında mürekkep bir partisi vardır. Taraftarlarını çoğaltmağa çalışır. Tayfur Sökmenin devlet reisi olacağından korkar. Muhalifler hariç tutulursa Türk taraftarları içinde en zenginidir. Antakya Rüşdiyesinde okumuştur. Arapçada bilir. Kendi çifliklerinin varidatı ile geçinir. Yüksek tahsili yoktur; Halk üzerindeki nüfuzu kardeşi Ahmet Türkmenle birlikte çalıştığı zamandan başlamıştır. Fransızlar zamanında hiç lekelenmemiştir.

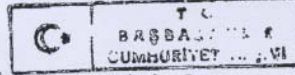
2 - Vedi Münir Karabay

Hocazade ailesinden olup 300 doğumludur.

Rüşdiye tahsili görmüştür. Bir çok memuriyetlerde bilhassa adliye ve tapu memurluklarında bulunmuş olduğundan pratik malumatla dava vekilliği yapmıştır. Mütarekede bir müddet Halepte Defteri hakani müdüriyetinde bulunmuş bilhassa Lâzkiye defteri hakani müdürü olmuşsa da Fransızlarla geçinemiyerek istifa edip Antakyaya gelmiş ve o tarihten şimdiye kadar milli işlerde çalışmış halk partisi umumi kâtipliğini idare etmiştir. Halen belediye reisi dir. Arapça bilir. Emlâki yoktur.

030	10			224	512	40
-----	----	--	--	-----	-----	----

9

İlân edilmiş ve ihtiyat zabiti olmuştur. Muhtelif cep helerde hizmet ettiği gibi Mütarekenin kara günlerin de de Antakya Kuvayı milliyesinde de hizmet etmiştir. Bilahara ana vatana gelerek baş muallimlik ederken Hat ay'a gitmiş, Hatayda aktepe mıntakasında Halkevi Başkan lığı yapmıştır. Şimdi Aktepe Nahiye Müdürüdür. Ankara D- rektiflerine bağlıdır?

8- Dr: Arif

Antakyalı Şemsettin ailesine mensup olup bütün a ilesiyle beraber memleket için çalışmıştır. İstanbul Tıp Fakültesi mezunudur. Ceyhan sıtma mücadelesinde çalışmak- ta iken hataya gitmiştir. Orada çalışmaktadır. Dürüst ve Vatanperper bir zattır.

9- Doktor İbrahim İnal.

Antakyalıdır. Tıp tahsilini Türkiyede ikmal et- miştir. Vatanperver ve iyi evsafa mâlik bir şahsiyettir.

10- Suphi berakât:

Tahsilini Türkiyede yapmış. Antakyalı Berakât ailesine mensuptur. Harbi umumi sonunda Faysal ile beraber arapçılık yapmıştır. Türk Bayrağını Hatayda indirip , arap bayrağını çeken ve araplığı ilân eden ilk şahsiyetlerden biridir. Fransızlarla mücadelesi vardır. Suriyenin Türkiyeden ayrıldığı ilk günlerde Devlet reisliğine kadar yükselmiştir. Sonra mebusan Meclisi reisi olmuş ve meclisin fransız - Suriye mua- hedesinin reddine müessir olmuştur. Fakat ondan sonra vatanilerle uysamamıştır. Geçen sene Türkiyeye gelerek arzı hizmet etmiştir. Hatayda bilhassa arap cephesini Türke yaklaştırmaya çalışmıştır. Haris ve mütelevvin tabiatlı bir şahsiyettir.

II - Adalı Hacı Mehmed :

75 yaşlarındadır. medrese tahsili görmüş Antakyalı meşhur Türk şairlerinden Yahya efendinin oğludur. Meşrutiyette hürriyet , ihtilâf fırkasına intisap etmiş mütarekede arap hükümetini ilân edenler meyanında bulunmuş , fransızların işgalinden sonra fransızlarla teşriki mesai etmiş , Antakya mebusus olarak Suriye meclisine iştirak ve Suriye meclisinde

030 | 10 | | | 22451240 | ./. //

Kaynak: BCA.(030.10.224.512.40).11

ziraat veziri olmuş, 1938 Martında Ankara'ya gelerek millî gayeye hizmete başlamıştır.

12 - Nafi Miski: Antakya'nın Miski ailesinden olup 50 yaşlarındadır. Rüştiye tahsili görmüştür. Şairdir. Hamiyetli ve vatanperver, dürüst ve namuslu bir zattır.

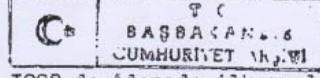
13 - Mısırlı zade Ali : Antakya'da tüccardır. Namuslu bir adamdır. Türkiye'de Mısırlı zadelere ünvanıyla anılmaktadır. Türk listesine yazılan iki meb'usluk miktardaki arapların gösterdikleri ve muvafık görülen namzettir. 15.

14 - Abdürrahman Mürsel : Reyhaniyede doğmuştur. 45 yaşlarındadır. Rüşdiye tahsilini Antakyada ikmal etmiştir. Fransızca bilir. Kuvayı Milliye hareketinde bizzat meşgul olduğu esnada Fransızlar tarafından köyleri yıkılarak kendisi İskenderunda aylarca hapsedilmiştir. Tahliyesinden şimdiye kadar uhdesine düşen millî vazifeleri seve seve ifa eden hamiyetli bir zattır. Son intihap işleminde de güzel hizmetleri olmuştur.

15 - Bahri Bahadır : Reyhaniyelidir. Bahadır ailesine mensuptur. Rüşdiye tahsilini görmüştür. 40 yaşlarındadır. Çiftçidir. Ötedenberi memlekete, vatana hizmet etmiştir. Reyhaniye halk partisi kâtibi iken son intihapta da çok hizmetleri sevk etmiş bir zattır.

16 - Beylan Halkevi Reisi Seydi : Beylanda müftü ailesindedir. 40 yaşlarındadır. Rüşdiye tahsilini ikmal etmiştir. Eskiden olduğu gibi bu defa da memlekete çok hizmet etmiştir. Beylan halkevi Başkanidir. 17.

17 - Muallim Arif Hikmet :

40 yaşlarındadır. 1922 de Adanada ilk muallim mektebini ikmal ederek ilk mekteplerde muallimlik etmeğe başlamıştır. 1928 de Orta muallim mektebini bitirerek mekteplerde Türkçe muallimi olmuş, Anadolunun muhtelif mekteplerinde çalışmıştır. Amık mıntakasının Harice köyündendir.

18 - Reşid Duman :

Reyhaniyelidir . Çirkin ailesine mensuptur. ilk tahsil görmüştür. çiftçidir . ötedenberi olduğu gibi son inthapta da hizmeti görülmüştür. Fransız ve araplar tarafından köyü yağma edilmiştir. 40 yaşlarındadır. namuslu ve vatanperver bir zattır.

19 - Cevdet Abacı :

Pederi bay Yunus Nadinin ağabeyisi olup 50 sene evvel Hataya gitmiş ve orada yerleşerek bilahara Cevdet orada doğduğu için Hatayda bir çok hizmetleri sebkctmiştir. şimdi Aktepe Halkevi reisidir.

20 - Hamdi Selçuk :

İskenderunludur. 35 yaşlarındadır. Liseyi Adanada bitirmiş Ankara hukukundan mezundur. Temyiz mahkemesi müddei umumi muavini iken Hataya gitmiştir. Halk partisi propaganda ve matbuat şefliğinde çalışmaktadır. vatanperver bir gençtir.

21 - Bostan Mercan :

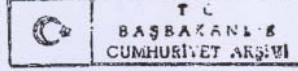
Tahsili yoktur . fakat çok fedakârlığı sebkctmiş bir şahsiyettir.

22 - Eczacı Abbas :

İskenderunludur. tahsilini Türkiyede ikmal etmiştir. vatanperver , dürüst bir şahsiyettir.

030	10			224	512	40
-----	----	--	--	-----	-----	----

-14-

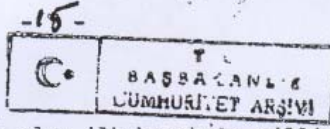
Hatay meb'uslukları için ikinci derecede
namizetler

- 1 - Şükrü Balcı :
Antakya'lıdır. Ötedenberi muharrirlik yapar.
Yenigün gazetesini idare edenlerden biridir. Hatay
işlerinde hizmeti mesbuk bir şahsiyettir. Yalnız
karısı ermenidir.
- 2 - Şükrü Melek : Rüştiye tahsilini antakya'da yapmıştır. 45 yaşla-
rındadır. Dr. Abdurrahman Melek'in büyük kardeşi-
dir. Şükrü Balcı'nın amucazadesiyle evlidir. Emlâk
sahibidir. Ticaretle meşgul olup müteenni ve dü
rüst bir adamdır .
- 3 - Ömer Fevzi :
Kırıkhan'ın Bedeşinar köyünden Kılbazoğlu ailesin-
dendir. 28 yaşlarındadır. Lise tahsilini Adana'da
Hukuku Ankara'da ikmal ederek Kaş sorgu hakimi i-
ken Hatay'a gitmiştir. İskenderun Halkevinde ça-
lışmaktadır . Vatanperver, dürüst bir gençtir .
- 4 - Hulki Elhas :
Reyhaniye'lidir. 26 yaşındadır. Lise tahsilini An-
takya'da ikmal ettikten sonra Hukuku İstanbul'da
ikmal etmiştir. Zeki, vatanperver, iyi ahlak sahi-
bi bir zattır. İstanbul'daki Antakya-İskenderun
yardım birliğinde hizmet etmiştir. Şimdi Hatay'da-
ki ilk kuvayı milliye harekâtında biraderi Hamit
Fransızlar tarafından şehit edilmiştir.

030 10 224 512 40

14

Kaynak: BCA.(030.10.224.512.40).14

5 - Kunduracı Abuş :

Ailece türk olup ilk harekâtı milliyeden beri vatanperver , namuslu ve çalışkan bir zattir. 35 yaşlarındadır. ilk tahsil görmüştür.

6 - Hakim Rasim :

Şemsi ailesindendir. Lise tahsilini Adanada bitirmiş , hukuku Ankarada ikmal etmiştir. Hozat hakimi iken Hataya gitmiş ve orada milli vazifesine başlamıştır. namuslu ve iyi bir zattir.

7 - Şeyh köylü Mahmud Celâl :

İlk ve Lise tahsilini Antakyada yapmıştır. çalışkan bir köylü efendisidir. 35 yaşlarındadır. namuslu ve vatanperver bir zattir.

8 - Hakim İsmet Yahşi :

45 yaşlarındadır. Cemali ailesindendir. Halep Sultanisinde okumuştur. Hukuku İstanbulda ikmal etmiştir. Antakyada Suphi Berekâtın halazadesile evlidir. 15 senedenberi Anadolunun muhtelif vilâyetlerinde hakimliklerde bulunmuştur. 1936 da bazı sebeplerle adliye vekâletinin verdiği vazifeyi kabul etmediği ve bir müddet açıkta kaldığı işidilmiştir. Neşrettiği (Bayındırlık çağırısı) ismindeki kitabının iyi bir intiba bırakmadığı öğretilmiştir. Erzurum vilâyeti hususi muhasebe müdürü iken Hataya gönderilmiş ve orada çalışmıştır. çalışkan bir zattir.

9 - Küseyrilerden Naci : X

Antakyalıdır. Küseyri ailesine mensuptur. Rüşdiye tahsilini Antakyada yapmış , temiz bir şahsiyettir.

10 - Halef Hattat :

Hattat ailesindendir. Liseyi Antakyada ikmal etmiştir. İstanbulda eczacı mektebini bitirmiştir. Haluk, dürüst ve vatanperver bir gençtir.

030	10		224	512	40
-----	----	--	-----	-----	----

15

404

-16

C	BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ
---	----------------------------------

11 - Berekât zade Ali Muhsin :

Suphi Berekâtın amcası oğludur. validesi 1900 de Halep vali ve kumandanı olan Halil Muhsin paşanın kızıdır. orta tahsilini Halep ve Berutta yaparak Parise ve Cenevreye gitmiş , yüksek tahsilini ikmal ve Hukuk mezunu olmuştur. Bu zat 1936 dan sonra türk taraftarı olmuş ve hayli çalışmakta bulunmuştur. bekârdır. Berekât zadelerden meşhur zengin ve muhalif bir aileye mehsuptur. vatanperver ve haluk bir gençtir.

12 - Cevdet Selçuk :

Selçuk ailesindedir. Iskenderunludur. liseyi Adanada ikmal etmiş ticaret mektebinde okumuş ve ziraat bankası müfettişliği yaparken 938 de Hataya gönderilmiştir. şimdi Iskenderun halkevi genel sekreteridir. fevkalâde dürüt , vatanperver bir gençtir.

13 - Mustafa Nizameddin Yahya :

Yahya zade ailesine mensup olup Adalı Mehmed efendinin birader zadesidir. tahsili Rüşdiyedir. eskiden amcasına muhalif olarak millicilerle beraber teşriki mesai etmiş, çalışmış 936 , 937 ve 938 intihap mücadelelerinde hizmeti görülmüş bir zattir.

14 - Dişçi Latif :

Beylanlıdır. Temyiz mahkemesi azasından Şevketin küçük kardeşidir. 1926 da İstanbul dişçi mektebini ikmal etmiş ve Türkiyenin muhtelif vilayetlerinde çalışmıştır.

15 - Galatasaray müdür muavini Mazhar :

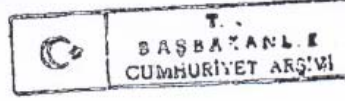
Antakyalıdır. ali tahsilini Türkiyede ikmal etmiştir. iyi Fransızca bilir , Hataya gitmeden evvel Galatasaray lisesi müdür muavini idi. Halen Hatayda halk partisi faal heyet reisidir. ancak enerjisi zayıftır. idareden ziyade ilmi şahadan kendisinden istifade edilir.

030	10			224	512	40
-----	----	--	--	-----	-----	----

16

Kaynak: BCA.(030.10.224.512.40).16

-17-

16 - Ömer Süveydan :

Antakyalıdır. tahsilini Türkiyede ikmal etmiştir. ziraatcidir. vatanperver ve enerji sahibi bir şahsiyettir.

17 - Kaymakam Mazlüm :

Türkiyede kaymakam iken Hataylı olmak dolayısıyla Hataya giden bir şahsiyettir. idarecidir. iyi evsafa maliktir. vatanperverdir.

18 - Kemal Benkü :

Mühendistir. tahsilini Türkiyede ikmal etmiştir. Antakyalıdır. vatanperverdir. iyi evsafa malik bir arkadaşdır.

19 - Memduh Halef :

Halef ağa zade diye meşhur olan zengin ve son günlere kadar muhalif kalmış bir aileye mensuptur. pederi Hüsnü Fransız işgalinden sonra Antakya kaymakamlığı yapmıştır. 32 yaşındadır. yüksek tahsiline mülkiye mektebinde başlamış ise de bir sene okuduktan sonra bu mektebi terkle Parise gitmiş ve orada Hukuk fakültesini bitirmiştir. Antakya-ya avdetinde Fransızların teklif ettiği memuriyetleri kabul etmiştir. fakat 1936 dan beri kuvvetli Türk taraftarlığı yapmıştır. hatta bu yüzden altı ay hapse bile mahkum olmuştur. bu günkü durumu Türkçü ve iyidir.

20 - Şekip Kavlak :

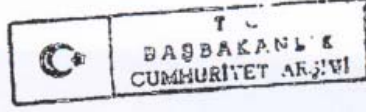
Kavlak ailesinden olup liseyi Adanada bitirmiş hukuku Ankarada ikmal etmiştir. İzmir maliye tahsil memuru iken Hataya gönderilmiştir. partide çalışmaktadır. namuslu, iyi ; vatanperver bir gençtir.

./.

030	10			224	512	40
-----	----	--	--	-----	-----	----

17

Kaynak: BCA.(030.10.224.512.40).17

21 - Talat Civelek :

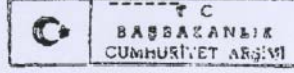
Antakyada meşhur belediye reisi Hacı Etemin oğlu olmakla beraber 1936 da çocuk olmasına rağmen mahallî kuvayı milliyeye iştirak etmiş , vatan için çalışmış ,millî harekâtten sonra Antakyada liseyi ve İstanbul tıp fakültesini ikmal etmiştir. rontken mütehassısı vatanperver ve haluk bir gençtir. ötedenberi babasınaaleyhtardır.

22 - Dişçi Hikmet Celal :

Adana'da ilk tahsilini ikmal etmiştir. Diş tebabet tahsilini İstanbul'da ikmal etmiştir. 35 yaşlarındadır . Vatanperver bir zattır .

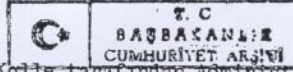
Kaynak: BCA.(030.10.224.512.40).18

Devlet ve Hükümet Erkânı olarak namzetlikleri
tesbit olunanlar

- 1 - Tayfur Sökmen : Millî Mücadelede ve Hatay mücadelelerinde fevkal'ade hizmeti mesbuk bir şahsiyettir . G.Antep doğumlu ve fakat Reyhaniye'nin Mürsel ailesine mensuptur .Türkiye'de Antalya Saylavıdır . İyi evsafa malik fedakar , vatanperver bir şahsiyettir .
- 2 - Abdullah Mürsel:Reyhaniye'lidir. Reyhaniye'nin Mürsel ailesine mensuptur. 55 yaşlarındadır. Rüştüde tahsil görmüştür ziraatle meşguldür .İlk kuvvai milliye hareketından şimdiye kadar falsosuz çalışmış büyük hizmetler görmüş Muhaliflerin bile kendisine itimadı olan bir şahsiyettir . Halk partisi faal hey'eti azasındandır. Cesur, Ankara'nın direktiflerine kayıtsız ve şartsız bağlıdır .
- 3 - İnayet Mürsel: Reyhaniye'lidir . Reyhaniye'nin Mürsel ailesine mensuptur . Rüştüye tahsili görmüştür . İlk kuvvai milliye hareketından şimdiye kadar hizmetler görmüş ve Hatay davasında fedakarcane çalışmıştır . Halkça sevilen i) darcı bir şahsiyettir. Halk partisi faal heyeti azasındadır.Cesurdur. Ankaranın direktiflerine kayıtsız ve şartsız bağlıdır.
- 4 - Abdurahman Me: Antakyalıdır. Tıp tahsilini Türkiyede ikmal etmiş ,Kadın hastalıkları mütehassısıdır. Hatay işlerinde bidayetten beri çalışmıştır. Münevver Türkler İçinde cemiyet hayatına en ziyada intibak etmiş fazla sınırlı ve bu yüzden kararsız bir şahsiyet olup tanınmış bir aileye mensuptur . Hitabeti ve kitabeti vardır. yerli hırıstıyanlar üzerinde iyi tesiri vardır. Türklüğü samimidir. Sempatisi olmadığı için halk tarafından pek sevilmemiştir. namuslu ve temiz bir mazi sahibidir . Korkaklığı ile maruftur. Fransızlarla daima iyi geçinmiştir. Hatayda münevver bir şahsiyet sayılır . Son anlaşmadan

030 | 10 | | 224 | 512 | 40 | 19 ./. .

sonra delege Kollu tarafından Administrator olarak Hatay-
da vazife almış ve bu vazifesini de el'an ifa etmekte bu-
lunmuştur .

- 5 - Ahmet Faik Türkmen : Türkmen ailesine mensuptur. Liseyi Adana'da ikmal etmiş-
tir. İstanbul'da Felsefe fakültesini bitirmiştir. Paris'
de ikmalî tahsil etmiştir. Maltepe askeri lisesi muallim-
idir. 35 yaşlarında bir gençtir. Hatay tarihini yazmış-
tır ?
- 6 - Cemil Yurtman:Antakya'lıdır. Hukuk tahsilini Türkiye'de yapmıştır. Muh-
telif adliye vazifelerinde bulunmuştur. İyi bir adliyeci-
dir, Vatanperverdir, dürüştür.
- 7 - Abdullah Feyzi : Mütevazî, namuskar bir aile efradından olup lise tahsili-
ni Adana,da Hukuku Türkiye'de ikmal etmiştir . 33 yaşla-
rındadır. Yenişehir hakimi iken Hatay'a gönderilmiştir .
Dürüst , faziletli, vatanperver bir gençtir.
- 8 - Bankacı ve ma Antakya'da nüfus memuru sabiki Baki efendi'nin oğludur.
liyecî Cemal: Rüştiye tahsilini Antakya'da, Orta tahsilini Adana'da
Yüksek tahsilini Mülkiye mektebin'de İstanbul'da ikmal
ettikten sonra Bankacılığa intisap ettikten sonra ve ziraat
bankası müfettişliklerinde bulunmuştur . 34 yaşlarındaır.
Ziraat Bankası müfettişi iken Hatay'a gitmiştir. Şimdi
parti veznedarıdır. Genç, vatanperver, çalışkan bir zattır.
- 9 - Mühendis Kemal Alpar: Tahsilini Türkiye'de ikmal etmiş iyi bir mühendistir. Fe-
dakardır, çalışkandır, vatanperverdir. Be'sen vazife gö-
rebilecek evsafa maliktir. İntihap esnasında İskenderun
halkevi reisliğini yapmıştır. Halen Ha-
tay Nafia Müdürüdür . Son zamanda bir çok yolsuzlukları
meydana çıkarmış ve Fransızlar nezdinde de otorite te'min
etmiş bir şahsiyettir .

030 10 224 512 40

20

Kaynak: BCA.(030.10.224.512.40).20